

Kompendijum preporuka Vijeća Europe koje se odnose na zatvorsku tematiku

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Ova publikacija je urađena uz pomoć Evropske unije. Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost Vijeća Evrope i ni u kom slučaju ne predstavlja stanovišta Evropske unije.

Publikacija se može reproducovati samo u cijelosti i uz prethodno odobrje ureda Vijeća Evrope.

Ovaj projekat finansira Evropska unija

Sadržaj

Preporuka br. R (82) 16 Komiteta ministara državama članicama o zatvorskom dopustu	7
Preporuka br. R (82) 17 Komiteta ministara zemljama članicama u vezi sa boravkom u zatvoru i načinom postupanja sa opasnim zatvorenicima.....	9
Preporuka br. R (88) 13 Komiteta ministara državama članicama u vezi praktične primjene Evropske konvencije o transferu osuđenih lica	11
Preporuka br. R (89) 12 Komiteta ministara državama članicama o obrazovanju u zatvoru.....	13
Preporuka br. R (92) 16 Komiteta ministara državama članicama o Evropskim pravilima o sankcijama i mjerama u zajednici.....	15
Preporuka br. R (92) 18 Komiteta ministara državama članicama u vezi praktične primjene Evropske konvencije o transferu osuđenih lica	33
Preporuka br. R (93) 6 Komiteta ministara državama članicama o zatvorskim i kriminološkim aspektima kontrole prenosivih bolesti uključujući AIDS i druge slične zdravstvene probleme u zatvorima	37
Preporuka br. R (97) 12 Komiteta ministara državama članicama o osoblju koje je zaduženo za provedbu sankcija i mjera....	51
Preporuka br. R (98) 7 Komiteta ministara u vezi sa etičkim i organizacijskim aspektima zdravstvene zaštite u zatvorima	55
Preporuka br. R (99) 22 Komiteta ministara državama članicama o prenatrpanosti u zatvorima i inflaciji zatvorske populacije.....	67
Preporuka br. Rec (2000) 22 Komiteta ministara državama članicama o poboljšanju implementacije Evropskih pravila o sankcijama i mjerama u zajednici.....	73

Preporuka br. Rec (2003) 20 Komiteta ministara državama članicama u vezi novih načina postupanja sa maloljetničkom delinkvencijom i ulogom maloljetničkog pravosuda	79
Preporuka br. Rec (2003) 22 Komiteta ministara državama članicama o uslovnom otpustu	85
Preporuka br. Rec (2003) 23 Komiteta ministara državama članicama o postupanju zatvorske uprave sa zatvorenicima koji su osuđeni na doživotnu ili dugotrajnu kaznu zatvora	93
Preporuka br. Rec (2006) 2 Komiteta ministara zemljama članicama u vezi sa zatvorskim pravilima	103
Preporuka br. Rec (2006) 13 Komiteta ministara državama članicama o pritvoru, uvjetima u pritvoru i zaštiti od zloupotrebe	133
Preporuka br. CM/Rec (2008) 11 Komiteta ministara državama članicama o Evropskim pravilima za maloljetne počinioce krivičnih djela koji izdržavaju sankcije ili mjere	145
Preporuka br. CM/Rec (2010) 1 Komiteta ministara državama članicama o probacijskim pravilima Vijeća Europe	171
Preporuka br. CM/Rec (2012) 5 Komiteta ministara državama članicama o Evropskom etičkom kodeksu za zatvorsko osoblje	187
Preporuka br. CM/Rec (2012) 12 Komiteta ministara državama članicama u vezi sa zatvorenicima stranim državljanima	193
Preporuka br. CM/Rec (2014) 3 Komiteta ministara državama članicama o opasnim počiniocima krivičnih djela	207
Preporuka br. CM/Rec (2104) 4 Komiteta ministara državama članicama o elektronskom nadzoru	217

Raspoloženje i temperament javnosti u pogledu postupanja sa kriminalcima i kriminalom je jedan od najsigurnijih testova civilizacije svake zemlje. Mirno i nepristrasno prepoznavanje prava osuđenih kriminalaca ili osoba koje su optužene da su počinile krivično djelo protiv države, stalno preispitivanje onih koji imaju tešku dužnost kažnjavanja, želja i spremnost za rehabilitacijom u industrijskom svijetu svih onih koji su otplatili svoje dugove izdržavanjem kazne, neumorni napor i otkrivanju ljekovitih i regenerativnih procesa i nepokolebljiva vjera da postoji blago koje se može pronaći u svakoj osobi – ovo su simboli koji, u postupanju sa kriminalcima i kriminalom, predstavljaju i mijere nagomilanu snagu jednog naroda i dokaz su savremene vrline u njemu.

Winston Churchill

Preporuka br. R (82) 16 Komiteta ministara državama članicama o zatvorskom dopustu

*(Usvojena od strane Komiteta ministara 24. septembra 1982.
na 350. sastanku zamjenika ministara)*

Komitet ministara, u skladu sa odredbama člana 15.b Statuta Vijeća Evrope; uzimajući u obzir da je u interesu država članica Vijeća Evrope da uspostave zajedničke principe o krivičnoj politici; imajući u vidu da zatvorski dopust doprinosi uspostavljanju humanije situacije u zatvorima i poboljšanju uslova u zatvoru; smatrajući da je zatvorski dopust jedan od načina koji olakšavaju reintegraciju zatvorenika u društvo; uzimajući u obzir iskustvo u ovoj oblasti; preporučuje da vlade država članica:

1. Odobre zatvorski dopust u najvećoj mogućoj mjeri na zdravstvenoj, obrazovnoj, rehabilitacijskoj, porodičnoj i drugoj socijalnoj osnovi;
2. Da uzmu u obzir sljedeće okolnosti prilikom odobravanja dopusta:
  - prirodu i ozbiljnost krivičnog djela, dužinu izrečene kazne i dužinu odslužene kazne,
  - ličnost i ponašanje zatvorenika i rizik koji on/ona može predstavljati za društvo,
  - zatvorenikovu porodicu i socijalnu situaciju, koji se mogu promijeniti tokom služenja kazne,
  - svrhu, trajanje i uvjete dopusta;
3. Odobre dopust čim prije i što češće moguće uzimajući u obzir gore-pomenute okolnosti;
4. Odobre dopust ne samo zatvorenicima u zatvorima otvorenog nego i zatvorenog tipa pod uslovom da ovo neće negativno utjecati na javnu sigurnost;
5. Poduzmu sve moguće mjere kako bi se dopust odobrio, gdje je moguće, pod jasno definisanim uslovima i stranim državljanima čije porodice ne žive u zemlji;

6. Poduzmu sve moguće mjere kako bi se dopust odobrio, gdje je moguće, beskućnicima i zatvorenicima sa veoma teškom porodičnom situacijom;
7. Uzmu u obzir odobravanje dopusta zatvorenicima kojima su izrečene mjere sigurnosti i koji su zatvoreni na drugom mjestu a ne u zatvoru;
8. Koriste neodobravanje dopusta kao disciplinsku sankciju samo u slučajevima zloupotrebe sistema;
9. Obavijeste zatvorenika, u najvećoj mogućoj mjeri, o razlozima neodobravanja dopusta;
10. Omoguće način na koji se neodobravanje može revidirati;
11. Saradjuju sa drugim agencijama koje nisu zatvorske vlasti kada je to odgovarajuće te da sarađuju sa ovim i agencijama i osobama koje mogu doprinjeti boljem funkcioniranju sistema;
12. Pruže podršku zatvorskemu osoblju;
13. Obezbijede potrebne resurse kako bi sistem funkcionisao učinkovito;
14. Blisko nadziru i procjenjuju kontinuirano funkcionisanje bilo kojeg sistema zatvorskog dopusta;
15. Detaljno informišu javnost o ciljevima, operacijama i rezultatima sistema.

Preporuka br. R (82) 17 Komiteta ministara zemljama članicama u vezi sa boravkom u zatvoru i načinom postupanja sa opasnim zatvorenicima

(usvojena od strane Komiteta ministara 24. septembra 1982.
na 350. sjednici zamjenika ministara)

Komitet ministara, u skladu s odredbama člana 15.b Statuta Vijeća Evrope, imajući na umu činjenicu da među zatvorskom populacijom postoji određeni broj opasnih zatvorenika; svjestan potrebe da se zaštiti javna sigurnost i osigura pravilno i dobro funkcioniranje zatvora; smatrajući takođe da opasnim zatvorenicima treba obezbijediti odgovarajući tretman;

uzimajući u obzir Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, Rezoluciju (73) 5 Standardnih minimalnih pravila za tretman zatvorenika općenito, te posebno Rezoluciju (76) 2 o tretmanu zatvorenika sa dugim kaznama;

preporučuje vladama zemalja članica:

1. da primjenjuju redovne zatvorske propise i na opasne zatvorenike koliko god je to moguće;
2. da primjenjuju mjere sigurnosti samo onoliko koliko je to nužno potrebno;
3. da primjenjuju mjere sigurnosti na način koji je u skladu sa ljudskim dostojanstvom i pravima;
4. da osiguraju da se kod mjera sigurnosti vodi računa o razlikama u potrebama za različite vrste opasnosti;
5. da neutraliziraju, u mjeri u kojoj je to izvodivo, eventualni nepovoljan utjecaj uslova pojačane sigurnosti;
6. da posvete svu potrebnu pažnju zdravstvenim problemima koji mogu nastati kao rezultat pojačane sigurnosti;
7. da obezbijede obrazovanje, stručno obrazovanje i usavršavanje, radne aktivnosti i aktivnosti u slobodnom vremenu, te druge aktivnosti u mjeri u kojoj to dozvoljavaju zahtjevi sigurnosti;

8. da imaju sistem redovne revizije mjera kako bi se osiguralo da vrijeme provedeno u uslovima pojačane sigurnosti i nivo sigurnosti koji se primjenjuje u tim uslovima ne izlaze iz potrebnih okvira;
9. da osiguraju, ukoliko postoje, da odjeljenja sa pojačanom sigurnosti imaju odgovarajući kapacitet, osoblje i svu neophodnu opremu;
10. da obezbijede odgovarajuću obuku i informacije za svo osoblje koje se bavi čuvanjem i tretmanom opasnih zatvorenika.

Preporuka br. R (88) 13 Komiteta ministara državama članicama u vezi praktične primjene Evropske konvencije o transferu osuđenih lica

(Usvojena od strane Komiteta ministara 22. septembra 1988.
na 419. sastanku zamjenika ministara)

Komitet ministara, u skladu sa odredbama člana 15.b Statuta Vijeća Evrope, želeći olakšati praktičnu primjenu Konvencije o transferu osuđenih lica i potaci najširu moguću primjenu ponuđenih mehanizama transfera; uzimajući u obzir Preporuku br. R (84) 11 u vezi informacija o Konvenciji o transferu osuđenih lica;

I. Preporučuje da vlade država članica:

1. *U vezi izbora procedure izvršavanja (član 3.3 Konvencije)*
  - a. prilikom razmatranja da li da, na osnovu člana 3.3 Konvencije, isključe primjenu jedne od procedura izvršavanja ponuđenih u članu 9.1 uzmu u obzir sve poteškoće koje takvo isključenje može predstavljati za primjenu Konvencije ili funkcionisanje mehanizma transfera;
  - b. da, ako su dali izjavu u skladu sa članom 3.3, uzmu u obzir poteškoće koje ova izjava može predstavljati za primjenu Konvencije ili funkcionisanje mehanizma transfera kada su u pitanju druge države potpisnice te da potraže rješenje koje će omogućiti transfer osuđenih lica, uzimajući u obzir interes lica za transfer;
2. *U vezi sa primjenom na „državljanin“ (član 3.4 Konvencije)*
  - a. da razmotre mogućnost da, u skladu sa članom 3.4, definišu termin „državljanin“ u širem smislu, i u svoju korist, uzimajući u obzir bilo kakve bliske veze koje osuđena osoba ima sa državom izdržavanja kazne;
3. *U vezi procesiranja zahtjeva za transfer*
  - a. da uspostave procedure te organizacione mjere za efikasno postupanje sa zahtjevima za transfer i informišu druge strane o istim te da ih obaviještavaju o procedurama u svim fazama postupanja po zahtjevima. Jedan od načina bi bio slanje pisma objašnjenja svim uključenim stranama ili službenog podsjetnika.
  - b. da vode zahtjeve i da odluče što prije da li da odobre transfer ili ne i da, u tom smislu, razmotre uvođenje krajnjih datuma za obradu zahtjeva. U slučaju da zahtjev prouzrokuje poteškoće koje mogu dovesti do kašnjenja u obradi, osuđeno lice i druge strane bi trebale biti informisane na vrijeme;

c. da nadležne vlasti koriste moderne načine komuniciranja, kao što su telefon i faks, kako bi se proces obrade zahtjeva za transfer ubrzao, posebno u hitnim slučajevima.

4. *U vezi informacija koje se dostavljaju osuđenim licima*

kako bi se omogućilo da osuđeno lice da svoj informisani pristanak, nadležne vlasti države izricanja kazne trebaju nastojati da osuđenom licu predlože sve relevantne detalje o očekivanim efektima transfera, uključujući, ako je moguće, informacije o uvjetima ranijeg puštanja na slobodu.

5. *U vezi transfera osuđenog lica*

a. da provedu dogovorene transfere čim prije nakon što osuđeno lice da svoj pristanak;

b. da osiguraju da se informacije o bilo kakvom skraćenju kazne koje je osuđeno lice zaslužilo dobrom ponašanjem u državi izricanja kazne te bilo koji drugi faktori bitni za izvršenje kazne, a na osnovu hipotetičkog datuma transfera, dostave državi izdržavanja kazne prije nego se transfer izvrši. U slučaju da ovo nije moguće, informacije se trebaju dostaviti čim prije nakon izvršenog transfera;

II. Nalaže Generalnom sekretaru Vijeća Evrope da prenese ovu Preporuku vladama država koje nisu članice ali su potpisnice Konvencije i vladama država koje su pozvane da potpišu Konvenciju.

Preporuka br. R (89) 12 Komiteta ministara državama članicama o obrazovanju u zatvoru

(Usvojena od strane Komiteta ministara 13. oktobra 1989.
na 429. sastanku zamjenika ministara)

Komitet ministara, u skladu sa odredbama člana 15.b Statuta Vijeća Evrope, uzimajući u obzir da obrazovanje predstavlja temeljno pravo; imajući u vidu važnost obrazovanja u razvoju pojedinca i zajednice; posebno shvatajući da je veliki broj zatvorenika imao veoma mašo uspjeha u dosadašnjem obrazovanju prilikom obrazovanja i zbog toga imaju potrebu za obrazovanjem;

uzimajući u obzir da obrazovanje pomaže zatvorima da budu što humaniji i poboljšava uslove boravka u zatvoru;

imajući u vidu da je obrazovanje u zatvoru veoma bitno jer olakšava povratak zatvorenika u zajednicu;

prepoznavajući da u praktičnoj primjeni određenih pravila ili mjera, a u skladu sa navedenim preporukama, razlika između zatvorenika i pritvorenika može biti opravdana;

uzimajući u obzir Preporuku br. R (87) 3 o Evropskim zatvorskim pravilima i Preporuku br. R (81) 17 o smjernicama za obrazovanje odraslih;

preporučuje da vlade država članica provedu smjernice koje prepoznaju sljedeće:

1. Svi zatvorenici će imati pristup obrazovanju, koje bi trebalo da se sastoji od školskih predmeta, stručnog obrazovanja, kreativnih i kulturnih aktivnosti, fizičkog obrazovanja i sporta, društvenog obrazovanja i biblioteke;

2. Obrazovanje za zatvorenike bi trebalo da bude što sličnije obrazovanju sličnih dobnih grupa u zajednici. Raspon aktivnosti za učenje za zatvorenike bi trebao da bude što veći;

3. Cilj obrazovanja u zatvoru će biti razvijanje cijele ličnosti imajući u vidu društveni, ekonomski i kulturni kontekst zatvorenika;

4. Svi oni koji su uključeni u vođenje zatvorskog sistema i upravljanje zatvorima bi trebali olakšati i podržati obrazovanje koliko god je moguće;

5. Obrazovanje bi trebalo imati isti status kao radna terapija unutar zatvora. Zatvorenici ne bi trebali biti na finansijskom ili bilo kojem drugom gubitku zbog toga što učestvuju u procesu obrazovanja;
6. Zatvorenike treba ohrabrvati na svaki način da aktivno učestvuju u svim aspektima obrazovanja;
7. Programi usavršavanja za osoblje bi trebali biti na raspolaganju kako bi osigurali da nastavno osoblje usvoji odgovarajuće metode za obrazovanje odraslih;
8. Posebna pažnja se treba posvetiti zatvorenicima sa specifičnim poteškoćama a posebno onima koji imaju poteškoća u pisanju ili čitanju;
9. Stručno obrazovanje treba imati za cilj općeniti razvoj pojedinca te treba biti osjetljivo na trenutne potrebe tržišta rada;
10. Zatvorenici bi trebali imati pristup dobro opremljenoj biblioteci najmanje jednom sedmično;
11. Poseban naglasak treba staviti na fizičko obrazovanje i sportske aktivnosti te iste treba poticati;
12. Kreativne i kulturne aktivnosti trebaju imati značajnu ulogu zbog posebnog potencijala koji omogućava zatvorenicima da se razviju i izražavaju;
13. Društveno obrazovanje treba uključiti praktične elemente koji omogućavaju zatvoreniku da upravlja svojim dnevnim životom u okviru zatvora sa posebnim fokusom na olakšavanje povratka u društvo;
14. Zatvorenicima treba dozvoliti da učestvuju u obrazovnim aktivnostima van zatvora gdje god je to moguće;
15. U slučaju kada se obrazovanje mora organizovati unutar zatvora, lokalna zajednica mora biti uključena koliko god je moguće;
16. Trebaju se poduzeti mјere koje bi zatvorenicima omogućile obrazovanje i nakon puštanja na slobodu;
17. Treba omogućiti sredstva, opremu i nastavno osoblje kako bi zatvorenici imali odgovarajuće obrazovanje.

Preporuka br. R (92) 16 Komiteta ministara državama članicama o Evropskim pravilima o sankcijama i mjerama u zajednici

*(Usvojena od strane Komiteta ministara 19.oktobra 1992.
na 482. sastanku zamjenika ministara)*

Komitet ministara, prema odredbama člana 15.b. Statuta Vijeća Evrope, uzimajući u obzir važnost uspostavljanja zajedničkih principa u pogledu kaznene politike država članica Vijeća Evrope u svrhu jačanja međunarodne saradnje u ovom domenu; primjećujući da je došlo do značajnog razvoja kod zemalja članica u korištenju sankcija i mjeru čije se izvršavanje odvija u zajednici; smatrajući da ove sankcije i mјere predstavljaju važan način borbe protiv kriminala, te da se njima izbjegavaju negativni učinci zatvaranja; uzimajući u obzir važnost koja se pridaje razvoju međunarodnih normi u kreiranju, izricanju i provedbi tih sankcija i mјera,

preporučuje vladama država članica da se u svom unutrašnjem zakonodavstvu i praksi rukovode principima iznesenim u tekstu Evropskih pravila o izdržavanju sankcija i mјera u zajednici, a koji se nalaze u Dodatku ove preporuke, u svrhu njihovog postepenog uvođenja i provedbe, te da ovaj dokument što šire distribuiraju.

Dodatak Preporuci br. R (92) 16

Preamble

Ova pravila su urađena s namjerom:

a. da se uspostavi skup standarda kojima bi se omogućilo državnim zakonodavcima i onima koji to provode u praksi (organima koji donose odluke i organima odgovornim za provedbu) da obezbjede pravičnu i djelotvornu primjenu sankcija i mјera u zajednici. Ova primjena bi trebala težiti tome da uspostavi neophodnu i poželjnu ravnotežu između potrebe da se zaštiti društvo sa jedne strane, kako u smislu održavanja zakonsko-pravnog poretku, tako i u vezi primjene normi koje omogućavaju popravljanje štete nanesene žrtvama, i suštinskog priznavanja potreba prekršitelja sa druge strane, a u vezi sa njegovim socijalnim prilagođavanjem;

b. da pruži državama članicama osnovne kriterije kako bi prilikom kreiranja i korištenja sankcija i mjera u zajednici njih mogle kombinirati sa garantijama protiv opasnosti da se osnovna ljudska prava prekršitelja podvrgnutih takvim sankcijama i mjerama u značajnoj mjeri ograniče. Slično tome, važno je zaštiti se od takve primjene ovih sankcija i mjera koja bi mogla dovesti do bilo koje vrste zloupotrebe, koja bi mogla biti, naprimjer, rezultat njihove upotrebe na štetu određenih društvenih grupa. Treba u potpunosti razmotriti sve društvene prednosti ili nedostatke, kao i potencijalne rizike koji rezultiraju ili bi mogli rezultirati iz takvih sankcija i mjera. Puka činjenica da se nastoji postići cilj stvaranja zamjene za zatvorsku kaznu ne opravdava pribjeđivanje bilo kakvoj sankciji ili mjeri ili sredstvu za njihovu provedbu;

c. da predloži jasna pravila ponašanja osoblju koje je odgovorno za provedbu sankcija i mjera u zajednici, kao i svima onima u zajednici koji su angažirani u ovom domenu, kako bi se osiguralo da se provode u skladu sa svim nametnutim uslovima i obavezama, čime se ovim sankcijama i mjerama daje kredibilitet. Međutim, ovo ne znači da o njihovoj implementaciji treba razmišljati na rigidan ili formalistički način. Umjesto toga, njih treba preduzimati imajući stalno na umu njihovu individualizaciju, što znači postizanje odgovarajućeg odnosa između delikta i reakcije kaznenog sistema, kao i ličnosti i sposobnosti prekršitelja. Nadalje, činjenica da je moguće pozvati se na skup pravila koja su uspostavljena na međunarodnom planu trebala bi olakšati razmjenu iskustava, naročito kada se radi o metodama rada.

Ne može se dovoljno snažno istaći koliko su sankcije i mjere u zajednici, koje se primjenjuju u okviru sadašnjih pravila, od vrijednosti i za prekršitelja i za zajednicu, budući da se prekršitelj nalazi u položaju da vrši izbor i da preuzima svoje društvene obaveze. Implementacija kaznenih mjeru u samoj zajednici, umjesto putem procesa izolacije od zajednice, može na duže staze u velikoj mjeri omogućiti bolju zaštitu društva, uključujući tu, naravno, i zaštitu interesa žrtve ili žrtava.

Posljedično tome, izricanje i provedba sankcija i mjera u zajednici moraju se rukovoditi ovim obzirima, kao i suštinskim ciljem da se prema prekršitelju postupa sa poštovanjem kao prema odgovornom ljudskom biću.

Sadašnja pravila, zamišljena kao paralelna Evropskim zatvorskim pravilima, ne treba smatrati kao sistem koji služi kao model. Umjesto toga, ona sačinjavaju skup obaveza koji je otvoren za općenito prihvatanje i na osnovu kojih se može djelovati. Bez poštivanja ovih obaveza ne može biti ni zadovoljavajuće primjene sankcija i mjera u zajednici.

Kako na osnovu svog iskustva, tako i na osnovu sveobuhvatnog pregleda situacije u državama članicama, Vijeće Evrope ima dovoljno sposobnosti za to da se pobrine da ova pravila posluže kao smjernice i pomoći onima koji su nadležni za domaće zakonodavstvo, kao i onima koji te zakone primjenjuju.

Odredbe sadašnjih pravila odnose se na sve sankcije i mjere koje se provode u zajednici, na način definiran u glosaru, uključujući i načine izvršavanja kazni zatvora izvan zatvorskih ustanova. Međutim, mjere koje se specifično odnose na maloljetnike nisu obuhvaćene ovim pravilima.

Dio prvi – Opšti principi

Pravilo 1

Ova pravila će se nepristrano primjenjivati.

Pravilo 2

Definicije termina datih u glosaru koji se nalazi u dodatku treba smatrati sastavnim dijelom ovih pravila.

Prvo poglavlje – Zakonsko-pravni okvir

Pravilo 3

Definicija, usvajanje i primjena sankcija i mjera u zajednici moraju biti ustanovljeni zakonom.

Pravilo 4

Uslovi i obaveze iz sankcija i mjera u zajednici koje odredi organ koji donosi odluke moraju biti definirani putem jasnih i eksplisitnih zakonskih odredbi, a isto tako i posljedice nepridržavanja ovih uslova i obaveza.

Pravilo 5

Nijedna sankcija ili mjera u zajednici ne smije biti neodređenog trajanja.

Trajanje sankcija i mjera u zajednici određuje organ koji ima ovlasti da donosi odluke u okviru granica ustanovljenih zakonom.

Pravilo 6

Priroda i trajanje sankcija i mjera u zajednici biće proporcionalni težini krivičnih djela za koja je prekršitelj osuden ili za koje je neka osoba optužena i uzimaće u obzir njegove lične okolnosti.

Pravilo 7

Zakonom će biti ustanovljeno koji su organi nadležni za provedbu sankcija i mjera u zajednici.

Dužnosti i odgovornosti organa koji vrši provedbu ovih sankcija i mjera takođe će biti ustanovljene zakonom.

Pravilo 8

Ovlasti organa koji vrše provedbu da odluče o načinima primjene, da prenesu svoje dužnosti u vezi provedbe na treće strane ukoliko je potrebno, ili da postignu sporazume u vezi provedbe sa prekršiteljem, drugim organima ili trećim stranama biće ustanovljene zakonom.

Pravilo 9

U slučajevima kada se prekršitelj ne pridržava uslova ili obaveza ustanovljenih odlukom kojom se podvrgava sankcijama ili mjerama u zajednici, prijegavanje hapšenju ili pritvoru tokom provedbe biće regulirano zakonom.

Pravilo 10

Nijednom odredbom zakona neće se predviđati automatsko pretvaranje sankcija i mjera u zajednici u mjeru zatvora u slučaju da dođe do izostanka pridržavanja bilo kojeg uslova ili obaveze povezanih sa takvom sankcijom ili mjerom.

Pravilo 11

Zakonom će se predvidjeti redovno i vanjsko ispitivanje rada organa koji vrši provedbu mjera ili sankcija. Ovo ispitivanje biće provođeno od strane kvalificiranih i iskusnih osoba.

Drugo poglavlje – Sudske garancije i postupci pritužbi**Pravilo 12**

Pravosudni organi će donositi odluke o izricanju ili ukidanju sankcija u zajednici ili mjera predkrivičnog postupka.

Pravilo 13

Prekršitelj će imati pravo da ulaže pritužbe (i žalbe) kod viših organa koji donose odluku protiv odluke kojom se podvrgava sankcijama ili mjerama u zajednici, ili kojom se mijenja ili ukida takva sankcija ili mjeru.

Pravilo 14

Žalba protiv odluke koja se odnosi na provedbu sankcije ili mjere u zajednici biće dostavljena pravosudnim organima kada god se prekršitelj žali da su ograničavanje njegove slobode ili odluka o tome nezakoniti ili suprotni sadržaju izrečene sankcije ili mjere.

Pravilo 15

Prekršitelj koji želi da uloži pritužbu (ili žalbu) protiv odluke donesene od strane organa koji vrši provedbu, a koja se odnosi na provedbu, ili protiv

propusta da se takva odluka doneše imaće na raspolaganju postupak za ulaganje pritužbi i žalbi.

Pravilo 16

Postupak pokretanja pritužbi mora biti jednostavan. Pritužbe će se odmah ispitivati i o njima će biti donesena odluka bez nepotrebnog odlaganja.

Pravilo 17

Organji ili tijela koja odlučuju o pritužbama pribaviće sve neophodne informacije koje im omogućuju da donesu odluku o tim pritužbama. Treba pažljivo uzeti u obzir i poželjnost toga da se data osoba lično sasluša, naročito ukoliko je ta osoba izrazila takvu želju.

Pravilo 18

Odluke organa ili tijela koja odlučuju o pritužbama, kao i razlozi za takvu odluku, moraju se saopštiti u pismenoj formi osobi koja je uložila pritužbu, kao i organima koji vrše provedbu.

Pravilo 19

Prekršitelju koji želi da realizira svoje pravo pritužbe protiv odluke koja se odnosi na izricanje, mijenjanje ili ukidanje mjera ili sankcija u zajednici, ili protiv odluke koja se odnosi na provedbu takve sankcije ili mjere, neće biti uskraćeno odobrenje da toj osobi bude pružena pomoć od strane neke osobe po njegovom izboru, ili ukoliko je neophodno, od strane službeno imenovanog advokata, gdje je zakonskom regulativom predviđeno pružanje takve pomoći.

Treće poglavlje – Poštivanje osnovnih prava**Pravilo 20**

Prilikom izricanja i provedbe sankcija i mjera u zajednici neće biti bilo kakve diskriminacije na osnovu rase, boje kože, etničkog porijekla, državljanstva, pola, jezika, vjerske pripadnosti, političkog ili nekog drugog mišljenja, ekonomskog, društvenog ili nekog drugog statusa, ili tjelesnog ili duševnog stanja.

Pravilo 21

Ne smije biti kreirana ili izrečena bilo kakva sankcija ili mjeru u zajednici kojom se ograničavaju građanska ili politička prava prekršitelja, ukoliko je ta sankcija ili mjeru suprotna normama koje su prihvatele od strane međunarodne zajednice u pogledu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Prilikom provedbe sankcija ili mjera u zajednici, ova prava neće biti ograničavana u stepenu većem od onog koji nužno proizlazi iz odluke kojom se izriče ova sankcija ili mjeru.

Pravilo 22

Priroda svih sankcija ili mjera u zajednici i način njihove provedbe moraju biti u skladu sa svim međunarodno garantiranim ljudskim pravima prekršitelja.

Pravilo 23

Priroda, sadržaj i metode provedbe sankcija i mjera u zajednici neće ugrožavati privatnost ili dostojanstvo prekršitelja ili njihovih porodica, niti će dovoditi do njihovog uznemiravanja. Isto tako neće se ugrožavati ni samopoštovanje, porodični odnosi, veze sa zajednicom i sposobnost funkcioniranja u društvu. Treba usvojiti garancije kojima se prekršitelj štiti od uvreda i neprilične znatiželje ili publiciteta.

Pravilo 24

Sva uputstva organa koji vrše provedbu, uključujući naročito ona koja se odnose na zahtjeve za kontrolom, moraju biti praktično izvodljiva, precizna i ograničena na ono što je nužno za djelotvornu provedbu date sankcije ili mjere.

Pravilo 25

Sankcija ili mjera u zajednici nikada neće uključivati i medicinsko ili psihoško liječenje ili postupke koji nisu u skladu sa međunarodno usvojenim etičnim standardima.

Pravilo 26

Priroda, sadržaj i metode provedbe sankcije ili mjere u zajednici neće uključivati neprotrebnii rizik od tjelesnog ili duševnog oštećenja.

Pravilo 27

Sankcije i mjere u zajednici će se provoditi na način koji neće dodatno otežavati njihovo trpljenje.

Pravilo 28

Prava na naknade na osnovu bilo kog od postojećih sistema socijalne zaštite ne smiju biti ograničavana nametanjem ili provedbom sankcije ili mjere u zajednici.

Pravilo 29

Tamo gdje postoje takva rješenja na osnovu kojih se obezbjeđuje plaćena pomoć organima koji vrše provedbu u obliku odgovarajućih djelatnosti nadzora od strane organizacija ili izabranih pojedinaca iz zajednice, na organima koji vrše provedbu ležaće odgovornost da osiguraju da te pružene usluge budu u skladu sa zahtjevima iz ovih pravila. Organi koji vrše

provedbu će odlučiti o tome koju će akciju preduzeti ukoliko pomoći pružena na takav način nije u skladu sa ovim zahtjevima.

Organi koji vrše provedbu će takođe odlučiti koje radnje će preduzeti ukoliko aktivnosti na vršenju nadzora pokažu da se prekršitelj nije ponašao u skladu sa uslovima ili obavezama ili uputstvima koja proizlaze iz nametnute sankcije ili mjere.

Četvrto poglavje – Saradnja i pristanak prekršitelja**Pravilo 30**

Kod izricanja i provedbe sankcija i mjera u zajednici težiće se tome da se kod prekršitelja razvije osjećaj odgovornosti za zajednicu općenito, odnosno za žrtvu (žrtve) posebno.

Pravilo 31

Sankcija ili mjera u zajednici će se izricati samo onda kada je poznato koji bi uslovi ili obaveze mogli biti odgovarajući, te da li je prekršitelj spreman da sarađuje i ispoštuje te uslove ili obaveze.

Pravilo 32

Svi uslovi ili obaveze kojih se prekršitelj podvrgnut sankciji ili mjeri u zajednici mora pridržavati biće određeni tako što će se uzeti u obzir njegove lične potrebe od relevantnosti za provedbu, njegove mogućnosti i prava, kao i njegove društvene odgovornosti.

Pravilo 33

Bez obzira na izdavanje zvaničnog dokumenta kojim se saopštava odluka o izricanju sankcije ili mjeri u zajednici, prije početka provedbe te sankcije ili mjeri prekršitelj mora biti jasno informiran, na jeziku koji razumije, a ukoliko je potrebno i pismenim putem, o prirodi i svrsi sankcije ili mjeri i uslovima ili obavezama koje se moraju poštivati.

Pravilo 34

Budući da provedba sankcije ili mjeri u zajednici mora biti oblikovana tako da se osigura saradnja prekršitelja i da mu se omogući da i sam vidi tu sankciju kao pravednu i razumno reakciju na djelo koje je počinio, prekršitelj bi, koliko god je to moguće, morao učestvovati u procesu donošenja odluka o stvarima koje se tiču provedbe te odluke.

Pravilo 35

Mora se pribaviti pristanak optužene osobe prije izricanja bilo koje mjeri u zajednici koja se primjenjuje prije suđenja ili umjesto odluke o sankciji.

Pravilo 36

Tamo gdje je potreban pristanak prekršitelja, taj pristanak mora biti eksplicitan i zasnovan na dovoljno informacija.

Takav pristanak neće nikada imati za posljedicu lišavanje prekršitelja bilo kojeg od njegovih osnovnih prava.

Drugi dio – Kadrovi i finansijska sredstva**Peto poglavlje – Stručno osoblje****Pravilo 37**

Prilikom upošljavanja, odabira ili unapređivanja stručnog osoblja ne smije biti bilo kakve diskriminacije na osnovu rase, boje kože, pola, jezika, vjerske pripadnosti, političkog ili nekog drugog mišljenja, državljanstva, etničkog ili društvenog porijekla, imovine, rođenja ili nekog drugog statusa. Kod upošljavanja i selekcije osoblja treba uzeti u obzir specifične politike u vezi određenih kategorija osoba i raznolikost prekršitelja koje treba nadzirati.

Pravilo 38

Osoblje odgovorno za provedbu mora biti uposleno u dovolnjem broju kako bi moglo efikasno izvršavati različite dužnosti koje su im povjerene. Ono mora posjedovati odgovarajuće kvalitete u smislu karaktera i stručnih kvalifikacija koje su neophodne za njihove funkcije. Treba razviti takve norme i politike kojima će se osigurati da broj i kvalitet osoblja budu u skladu sa obimom rada i stručnim kvalifikacijama i iskustvom koji su potrebni za njihov rad.

Pravilo 39

Osoblje koje je odgovorno za provedbu mora posjedovati odgovarajuću obuku i moraju mu se dati informacije koje će mu omogućiti da na realan način sagledava svoje određeno polje djelatnosti, praktične dužnosti i etičke zahtjeve koje nameće njihov posao. Njihove stručne sposobnosti se moraju redovno usavršavati i razvijati daljom edukacijom i pregledima i procjenama učinaka njihovog rada.

Pravilo 40

Stručno osoblje će biti imenovano na osnovu takvih zakonskih i finansijskih uslova i radnog vremena da će se osigurati kontinuitet stručnih sposobnosti i ličnog angažmana, razvijati svijest uposlenih o zvaničnoj odgovornosti, kao i to da njihov status u odnosu na uslove rada u službi bude jednak statusu drugog stručnog osoblja koje vrši slične funkcije.

Pravilo 41

Stručno osoblje će biti odgovorno organima koji vrše provedbu, a koji su ustanovljeni zakonom.

Ovi organi će određivati dužnosti, prava i odgovornosti svog osoblja i po-brinuće se za nadzor takvog osoblja i procjenu djelotvornosti njegovog rada.

Šesto poglavlje – Finansijska sredstva**Pravilo 42**

Organji koji vrše provedbu će imati dovoljno finansijskih sredstava koja će biti obezbijeđena iz državnih (javnih) fondova. Treće strane mogu davati finansijske ili druge doprinose, ali organi koji vrše provedbu ne smiju nikada biti ovisni o njima.

Pravilo 43

U slučajevima kada organi koji vrše provedbu koriste finansijske doprinose trećih strana, moraju postojati pravila kojima se definiraju postupci koje treba slijediti, osobe koje će biti zadužene konkretnim odgovornostima po ovom pitanju, te instrumenti za vršenje revizije upotrebe ovakvih sredstava.

Sedmo poglavlje – Angažman i učešće zajednice**Pravilo 44**

Moraju se široko distribuirati odgovarajuće informacije o prirodi i sadržaju sankcija i mjera u zajednici, kao i o načinima na koji se sankcije i mjere provode, tako da široka javnost, uključujući i privatne pojedince i privatne i javne organizacije i službe koji su uključeni u provedbu ovih sankcija i mjera mogu te sankcije i mjere razumjeti i vidjeti ih kao adekvatnu i kreditabilnu reakciju na kriminalne oblike ponašanja.

Pravilo 45

Rad organa odgovornih za provedbu sankcija i mjera u zajednici mora biti dopunjeno korištenjem svih odgovarajućih sredstava koja postoje u zajednici kako bi se ovim organima omogućilo da na pogodan način udovoljavaju potrebama prekršitelja i zalažu se za njihova prava. U cilju ovog potonjeg, treba do maksimuma iskoristiti učešće organizacija i izabranih pojedinaca iz zajednice.

Pravilo 46

Treba koristiti učešće zajednice kako bi se pomoglo prekršiteljima da razvijaju svršishodne veze u zajednici, da postanu svjesni zainteresiranosti zajednice za njih, te da im se prošire mogućnosti uspostavljanja kontakata i dobivanja podrške.

Pravilo 47

Treba obezbijediti učešće zajednice na osnovu sporazuma sa nadležnim organima koji vrše provedbu u kojem će posebno biti konkretno navedena priroda njihovih dužnosti i način na koji treba obavljati te dužnosti.

Pravilo 48

Organizacije i izabrani pojedinci iz zajednice koji učestvuju u ovom procesu preduzimaće nadzor samo u onom svojstvu koje je utvrđeno zakonom ili definirano od strane organa nadležnih za izricanje ili provedbu sankcija ili mjera u zajednici.

Pravilo 49

Angažiranje izabranih pojedinaca iz zajednice ne smije postati zamjena za rad koji treba obavljati stručno osoblje.

Pravilo 50

Organi koji vrše provedbu će definirati kriterije i postupke u skladu sa kojima će se birati pojedinci iz zajednice, i na osnovu kojih će se oni informirati o njihovim zadacima, dužnostima, granicama nadležnosti, odgovornosti i drugim pitanjima.

Pravilo 51

Pojedincima iz zajednice će od strane stručnog osoblja biti davane smjernice u potrebnom obimu, te će biti sposobljeni za obavljanje onih dužnosti koje odgovaraju njihovim sposobnostima i mogućnostima. Po potrebi će im biti pružena i odgovarajuća obuka.

Pravilo 52

Organizacije i izabrani pojedinci iz zajednice koji učestvuju u ovom procesu biće obavezani zahtjevima profesionalne tajne.

Pravilo 53

Izabrani pojedinci iz zajednice će biti osigurani od nesreća, ozljeda i društvene odgovornosti prilikom obavljanja svojih zadataka. Oni će biti obeštećeni za sve nužne izdatke koje pretrpe tokom svoga rada.

Pravilo 54

Moraju se saslušati mišljenja organizacija i pojedinaca izabranih iz zajednice u vezi stvari općenite prirode, a koje spadaju u djelokrug njihove nadležnosti, kao i u vezi pojedinačnih slučajeva. Oni će dobivati povratne informacije.

Treći dio – Aspekti upravljanja sankcijama i mjerama**Osmo poglavlje – Uslovi provedbe****Pravilo 55**

Sankcije i mjere u zajednici će se provoditi na takav način da budu u najvećem mogućem stepenu svrsishodni za prekršitelja i njima će se nastojati doprinijeti ličnom i društvenom razvoju bitnim za njegovo prilagodavanje u društvu. Metode nadzora i kontrole će služiti ovim ciljevima.

Pravilo 56

Obavijesti sudovima ili javnom tužiocu u vezi pripreme, izricanja ili provedbe sankcije ili mjere u zajednici biće davane isključivo od strane ili putem stručnog osoblja ili organizacija ustanovljenih zakonom.

Pravilo 57

Organi koji vrše provedbu će osigurati osobama podvrgnutim sankcijama i mjerama u zajednici informacije o njihovim pravima, te o mjerama i pomoći koji služe obezbjeđivanju tih prava. Stručno osoblje i organizacije i pojedinci izabrani iz zajednice koji učestvuju u tom procesu će takođe o tome biti informirani.

Pravilo 58

Prekršitelj će imati pravo da upućuje usmene ili pismene predstavke prije bilo koje odluke koja se tiče provedbe sankcije ili mjere u zajednici.

Organi koji vrše provedbu će osigurati da u slučaju sukoba ili krize prekršitelj bude u mogućnosti da kontaktira nadležnog člana stručnog osoblja u što kraćem roku.

Pravilo 59

Organi koji vrše provedbu će reagirati na i istraživati pritužbe koje se odnose na provedbu sankcije ili mjere koja je izrečena prekršitelju. Oni će sa odgovornošću i ozbiljnošću razmatrati zahtjeve prekršitelja za promjenom supervizora ili neke druge osobe kojoj je povjeren neki zadatak u odnosu na prekršitelja.

Pravilo 60

Organi koji vrše provedbu će voditi evidenciju o pojedinačnim predmetima. Ta evidencija će se redovno ažurirati kako bi se, između ostalog, mogao po potrebi pripremiti bilo koji izvještaj u vezi prekršiteljevog pridržavanja uslova ili obaveza iz sankcije ili mjere.

Pravilo 61

Informacije iz evidencije o pojedinačnom predmetu će obuhvatati samo ona pitanja koja su relevantna za izrečenu sankciju ili mjeru i za njenu provedbu. Takve informacije moraju biti pouzdane i objektivne do najvećeg mogućeg stepena.

Pravilo 62

Prekršitelj ili osoba koja djeluje u ime prekršitelja moći će imati pristup evidenciji o njegovom pojedinačnom predmetu u mjeri kojom se ne krši pravo na privatnost drugih osoba. Prekršitelj će imati pravo da osporava sadržaj evidencije o predmetu. Suština tog osporavanja biće upisana u evidenciju o predmetu.

Pravilo 63

Supervizor prekršitelja će ga redovno informirati o sadržaju evidencije o predmetu, kao i o svim eventualnim izvještajima, te mu razjašnjavati sadržaj napisanog.

Pravilo 64

Informacije iz evidencije o pojedinačnom predmetu mogu se saopštavati samo onima koji imaju zakonsko pravo da dobiju te informacije, a svaka informacija koja se saopšti ograničavaće se samo na ono što je relevantno za zadatok datog tijela koje traži informacije iz evidencije o predmetu.

Pravilo 65

Nakon isteka sankcije ili mjere u zajednici, evidencija o predmetu koja se nalazi u posjedu organa za provedbu biće uništena ili držana u arhivama u skladu sa pravilima o garancijama u vezi otkrivanja njihovog sadržaja trećim stranama. Ovo neće biti urađeno prije nego što isteknu pravni učinci sankcije ili mjere, niti nakon vremenskog roka određenog zakonskom regulativom.

Pravilo 66

Vrsta i količina informacija o prekršiteljima koje se daju institucijama koje omogućuju zapošljavanje ili ličnu i socijalnu pomoć bilo koje vrste moraju biti definirani i ograničeni na svrhu date radnje koja se razmatra. Bez eksplicitnog pristanka prekršitelja, datog na osnovu dovoljno informacija, iz toga će posebno biti isključene informacije o krivičnom djelu i opšte lične informacije, kao i sve druge informacije koje bi mogle imati neugodnih društvenih posljedica ili koje predstavljaju uplitanje u privatni život.

Pravilo 67

Zadaci koji se obezbjeđuju prekršiteljima koji obavljaju koristan rad u zajednici neće biti nesvrshodni, nego će biti društveno korisni, imajuće smisla i služiće poboljšanju prekršiteljevih umijeća i kvalifikacija u što većoj mogućoj mjeri. Rad u zajednici ne smije biti vršen u svrhu profita bilo kojeg preduzeća.

Pravilo 68

Rad i uslovi rada prekršitelja koji obavljaju rad u zajednici moraju biti u skladu sa svom zakonskom regulativom koja se odnosi na zdravlje i sigurnost. Prekršitelji moraju biti osigurani od nesreća, ozljeda i javne odgovornosti koja nastaje kao rezultat provedbe ove mjere ili sankcije.

Pravilo 69

U principu, prekršitelj neće snositi troškove provedbe.

Deveto poglavlje – Metode rada**Pravilo 70**

Provedba sankcija i mjera u zajednici mora biti zasnovana na upravljanju pojedinačno prilagođenim programima i razvoju odgovarajućih radnih odnosa između prekršitelja, supervizora i organizacija i pojedinaca iz zajednice koji učestvuju u procesu.

Pravilo 71

Metode provedbe moraju biti pojedinačno prilagođene posebnim okolnostima svakog slučaja. Kako bi se ovo omogućilo, organi i osoblje koji su odgovorni za provedbu moraju prema tome imati odgovarajući stepen diskrecionih prava, a bez da to dovede do većih nejednakosti u načinu postupanja.

Pravilo 72

Tamo gdje se prepozna neka pojedinačna potreba koja je relevantna za provedbu date sankcije ili mjere, osiguraće se lična, socijalna ili materijalna pomoć propisanog kvaliteta.

Pravilo 73

Uputstva organa koji vrše provedbu izdana u svrhu provedbe odluke o sankciji ili mjeri moraju biti praktično izvodiva i precizna. Ona neće izlagati prekršitelja zahtjevima koji izlaze izvan okvira zahtjeva koji su rezultat takve odluke.

Pravilo 74

Aktivnosti kontrole će se preduzimati samo do stepena koji je nužan za pravilnu provedbu izrečene sankcije ili mjere i zasnivaće se na principu minimalne intervencije. One će biti u srazmjeri sa datim sankcijama ili mjerama i ograničene ciljem sankcije ili mjere.

Pravilo 75

Organi koji vrše provedbu će koristiti metode rada koje su u skladu sa dokazanim profesionalnim standardima. Ove metode će biti zasnovane na poznавању novijeg razvoja događaja na polju istraživanja, socijalnog rada i sa njima povezanih područja djelatnosti.

Deseto poglavlje – Djelovanje sankcije ili mjere i posljedice nepridržavanja
Pravilo 76

Na samom početku provedbe sankcije ili mjere u zajednici prekršitelj će biti informiran o sadržaju date sankcije ili mjere i o tome šta se od njega očekuje. On će takođe biti informiran o posljedicama u slučaju nepridržavanja uslova i obaveza navedenih u odluci i o pravilima prema kojim može biti vraćen organu koji donosi odluku u slučaju nepridržavanja ili nedovoljnog pridržavanja zahtjevima iz date sankcije ili mjere.

Pravilo 77

Organi koji vrše provedbu će jasno definirati postupke koje će osoblje koje vrši provedbu koristiti u odnosu na prekršitelja i na organ koji donosi odluke u slučaju prekršiteljevog nepridržavanja ili nedovoljnog poštivanja izrečenih uslova ili obaveza.

Pravilo 78

Manja kršenja uputstava organa koji vrše provedbu ili uslova ili obaveza, a koja ne zahtijevaju postupak ukidanja date sankcije ili mjere moraju se odmah razriješiti diskrecionim sredstvima ili, po potrebi, putem upravnog postupka.

Pravilo 79

Prilikom razgovora administrativne prirode, a u vezi manjih kršenja, prekršitelju će biti data mogućnost da iznese svoje primjedbe. Sadržaj ovog razgovora i svih drugih istražnih radnji biće unesen u evidenciju o pojedinačnom predmetu i odmah i na jasan način prenesen prekršitelju.

Pravilo 80

Organi koji vrše provedbu će u pismenoj formi odmah izvijestiti organe koji donose odluku o svakom značajnijem propustu u poštivanju uslova i obaveza ustanovljenih sankcijom ili mjerom u zajednici.

Pravilo 81

Svaki pismeni izyještaj o propustu u poštivanju uslova ili obaveza će sadržavati objektivan i detaljan prikaz načina na koji je došlo do tog propusta, kao i okolnosti pod kojim je do tog propusta došlo.

Pravilo 82

Organ koji donosi odluke će donijeti rješenje o izmjeni ili djelimičnom ili potpunom ukidanju sankcije ili mjere u zajednici samo nakon detaljnog ispitivanja činjenica o kojima ga izvijesti organ koji vrši provedbu.

Pravilo 83

Prije nego što doneše odluku o izmjeni ili djelimičnom ili potpunom ukidanju sankcije ili mjere u zajednici, organ koji donosi odluku će omogućiti prekršitelju uvid u dokumente na kojima se zasniva zahtjev za izmjenom ili ukidanjem, te da iznese svoje primjedbe o navodnom kršenju bilo kog izrečenog uslova ili obaveze.

Pravilo 84

Propust u poštivanju uslova ili obaveza povezanih sa sankcijom ili mjerom koji na osnovu zakona na snazi može dovesti do mijenjanja ili djelimičnog ili potpunog ukidanja sankcije ili mjere neće sam po sebi predstavljati kričivo djelo.

Pravilo 85

Kada se razmatra ukidanje sankcije ili mjere u zajednici, treba na odgovarajući način uzeti u obzir način i stepen do kojeg je prekršitelj poštivao sve izrečene uslove i obaveze.

Pravilo 86

Odluka o ukidanju sankcije ili mjere u zajednici neće nužno voditi i do odluke o izricanju mjeru zatvora.

Pravilo 87

Mora postojati mogućnost da organ koji donosi odluku, u skladu sa zakonskom regulativom na snazi, vrši izmjene bilo kojeg uslova ili obaveze

izrečene u okviru sankcije ili mjere u zajednici, a s obzirom na napredak koji postigne prekršitelj.

Pravilo 88

Organ koji donosi odluku mora imati mogućnost da poništiti sankciju ili mjeru i prije njenog isteka ukoliko se ustanovi da je prekršitelj poštivao tražene uslove i obaveze i ukoliko se pokaže da ti uslovi i obaveze više nisu neophodni kako bi se postigla svrha date sankcije ili mjere.

Jedanaesto poglavlje – Istraživanja i procjene načina funkcioniranja sankcija i mjera u zajednici

Pravilo 89

Treba podsticati istraživanja o sankcijama i mjerama u zajednici. Treba redovno vršiti procjenu tih sankcija i mjera.

Pravilo 90

Procjena sankcija i mjera obuhvataće, ali se neće ograničavati na objektivnu procjenu do kojeg stepena njihova upotreba:

- je u skladu sa očekivanjima zakonodavaca, pravosudnih organa, organa koji donose odluke, organa koji vrše provedbu i zajednice, a u odnosu na ciljeve sankcija i mjera u zajednici;
- doprinosi smanjenju stope kazni zatvora;
- omogućava udovoljavanju potreba povezanih sa krivičnim djelom, kod prekršitelja;
- je racionalna u odnosu na troškove;
- doprinosi smanjenju kriminaliteta u zajednici.

Dodatak – Glosar

1. Sankcije i mjere u zajednici

Izraz „sankcije i mjere u zajednici“ odnosi se na sankcije i mjere na osnovu kojih prekršitelj ostaje u zajednici i koje uključuju određena ograničenja njegove slobode putem nametanja uslova i/ili obaveza, a koje se provode od strane tijela određenih zakonom za tu svrhu.

Ovaj izraz označava svaku sankciju izrečenu od strane suda ili sudije i svaku mjeru koja se preduzme prije ili umjesto odluke o sankciji, kao i načine izvršenja kazne zatvora izvan zatvorske ustanove.

Mada novčane sankcije ne spadaju u ovu definiciju, sve nadzorne ili kontrolne radnje koje se preduzimaju kako bi se osigurala njihova provedba spadaju u predmet ovih pravila.

2. Zakon – ustanovljeno, regulirano zakonom

Izrazi „ustanovljen“ ili „reguliran“ (zakonom) odnose se na zakone koje donosi parlament i na objavljene uredbe (dekrete ili ukaze) vlade u svrhu provedbe zakona.

3. Pravosudni organi

U smislu ovih pravila, izraz „pravosudni organi“ označavaju sud, sudiju ili tužioca.

4. Organi koji donose odluke

Izraz „organi koji donose odluke“ označava pravosudne organe koji na osnovu zakona imaju ovlast da izriču ili ukidaju sankcije ili mjeru u zajednici ili da mijenjaju uslove i obaveze iz sankcija ili mjera, odnosno bilo koje tijelo sa sličnim ovlastima.

Pojam „organi koji donose odluke“ širi je od pojma „pravosudni organi“.

5. Organi koji vrše provedbu

„Organi koji vrše provedbu“ predstavljaju tijelo ili tijela koja imaju ovlasti da donose odluke i koja imaju primarnu nadležnost za praktičnu provedbu neke sankcije ili mjeru u zajednici. U mnogim zemljama organi koji vrše provedbu predstavljaju (socijalnu) službu za uslovni otpust.

6. Provedba i primjena

Pod „provedbom“ se podrazumijeva provođenje praktičnih aspekata rada organa koji vrše provedbu kojima se osigurava pravilno izvršenje sankcije ili mjeru u zajednici.

Pod „primjenom“ se podrazumijeva i izricanje i provedba sankcije ili mjeru u zajednici.

Prema tome, ovaj potonji izraz ima općenitije značenje od prethodnog izraza.

7. Uslovi i obaveze

Pod „uslovima i obavezama“ podrazumijevaju se svi zahtjevi koji su sastavni dio sankcije ili mjeru izrečene od strane organa koji donosi odluku.

8. Pritužba

Izraz „pritužba“ u ovom tekstu obuhvata i žalbu pravosudnim organima i pritužbu nekom upravnom tijelu.

9. Supervizija (nadzor)

Izraz „supervizija (nadzor)“ odnosi se i na aktivnosti pružanja pomoći koje se provode od strane ili u ime organa koji vrše provedbu, a čija je svrha da prekršitelj i dalje ostane u društvenoj zajednici, i na radnje koje se preduzimaju kako bi se osiguralo da prekršitelj ispunjava sve nametnute uslove ili obaveze.

10. Kontrola

Izraz „kontrola“ odnosi se na aktivnosti koje su ograničene na utvrđivanje toga da li se nametnuti uslovi ili obaveze ispunjavaju, kao i na aktivnosti kojima se, putem korištenja ili prijetnje korištenjem postupaka koji stoje na raspolaganju u slučaju nepridržavanja, treba osigurati pridržavanje uslova i obaveza.

Pojam kontrole je uži od pojma supervizije (nadzora).

11. Prekršitelj

Isključivo kratkoče radi, izraz „prekršitelj“ u ovom tekstu obuhvata i optuženu i osuđenu osobu.

12. Učešće zajednice

Izraz „učešće zajednice“ odnosi se na sve oblike pomoći, plaćene ili neplaćene, koji se obavljuju puno radno vrijeme, na pola radnog vremena ili povremeno, a koje državne ili privatne organizacije ili izabrani pojedinci iz zajednice stavljuju na raspolaganje organima koji vrše provedbu.

13. Gramatički rod

Isključivo kratkoče radi, u ovim pravilima se koristi samo muški rod (npr. „njegov“, „njega“, „on“). Muški rod se uvijek odnosi i na ženski rod gramatičkih oblika (npr. „njen“, „nju“, „ona“).

14. Oblici glagola

Izrazi u pravilima koji se odnose na suštinske zahtjeve formuliraju se tako što se koriste glagolski oblici „će“ i „mora“. Shodno tome, suštinske zabranе koriste negativni oblik ovih glagola. U izrazim koji se odnose na ono što bi bilo poželjno, ali što nije apsolutno neophodno koriste se oblik „treba da“. Shodno tome, ono što bi bilo poželjno zabraniti izražava se korištenjem negativnog oblika ovog glagola.

Preporuka br. R (92) 18 Komiteta ministara državama članicama u vezi praktične primjene Evropske konvencije o transferu osuđenih lica

(Usvojena od strane Komiteta ministara 19. oktobra 1992.
na 482. sastanku zamjenika ministara)

Komitet ministara, u skladu sa odredbama člana 15.b Statuta Vijeća Evrope, uzimajući u obzir Konvenciju o transferu osuđenih lica;

ponovo ističući važnost socijalne rehabilitacije osuđenih lica i njihov transfer u slučaju kada ne posjeduju državljanstvo države izričanja kazne u zemlju porijekla;

žečeći dodatno olakšati praktičnu primjenu Konvencije u vremenskom okviru koji omogućuje da se namjeravani cilj ostvari;

imajući u vidu Preporuku br. R (88) 13 u vezi praktične primjene Evropske konvencije o transferu osuđenih lica;

uzimajući u obzir Preporuku br. R (84) 11 u vezi informacija o Konvenciji o transferu osuđenih lica;

1. Preporučuje da vlade država članica:

a. prilože formular, koji se nalazi u Prilogu I, drugim potrebnim dokumentima kako prilikom upućivanja zahtjeva za transfer tako i prilikom potvrđivanja prijema takvog zahtjeva;

b. nastave marljivo i po hitnom postupku obradu zahtjeva za transfer na način da su odredbe člana 5, stava 4 Konvencije u potpunosti ispunjene;

c. usvoje smjernice o kriterijima koji se moraju zadovoljiti prilikom odlučivanja o odobravanju ili odbijanju zahtjeva za transfer, u skladu s principima predstavljenim u Prilogu II ove preporuke;

d. informišu Generalnog sekretara Vijeća Evrope o tekstu ovih smjernica, kao i o svim budućim amandmanima na isti;

e. daju razloge za sve odluke kojim se transferi odbijaju koliko god je moguće i bez predrasuda prema pravilima Konvencije;

f. poduzmu mjere koje će omogućiti da ne moraju odbijati zahtjeve za transfer samo na osnovu toga što novčane kazne izrečene osuđenom licu u vezi sa njegovom kaznom zatvora ostaju i dalje neizvršene ili što je izrečen *contrainte par corps*;

- g. podnesu ažuriranu izjavu državi izdržavanja kazne u skladu sa članom 6, stavom 2.b, prilikom predaje te osobe;
- h. omoguće svojim državljanima, kada god je moguće, čak i prije nego daju pristanak o transferu, tačne i lako razumljive informacije o pravilima koja će se primjenjivati u smislu određivanja dužine kazne koju moraju odslužiti kao i uslove i načine izvršenja kazne u slučaju da budu premješteni;
- i. podstiću direktne kontakte između nadležnih organa za provođenje ove Konvencije, posebno putem neformalnih kanala komunikacije koji su nabrojani u stavu 2.a;
- j. elaboriraju i poboljšaju „Standardni tekst o informacijama o Konvenciji o transferu osuđenih lica“ koji se nalazi u Preporuci br. R (84) 11 na način da je sadržaj lako razumljiv svima i da osiguraju da je lice u pitanju upoznato s činjenicom da će uslovi za ostvarivanje uslovnog otpusta, itd. u državi izdržavanja kazne biti drugačiji od onih u državi izricanja kazne;
- k. osim ako nije drugačije predviđeno domaćim zakonom, međunarodnim konvencijama ili bilateralnim sporazumima, kada premještena osoba pobjegne iz zatvora i napusti teritoriju države izdržavanja kazne i kada ta država nije u stanju da uhapsi bjegunca i osigura izvršenje ostatka kazne, obavijestit će državu izricanja kazne da izvršenje kazne ne može okončati. Država izricanja kazne može u tom slučaju osigurati izvršenje ostatka kazne. Ovo ne otklanja potrebu da se informiše država izricanja kazne u skladu s članom 1.b;
2. Nalaže Generalnom sekretaru Vijeća Evrope da:

- a. ažurira listu sa tačnim podacima o imenima, adresama i brojevima telefona i faksa osoba koje su zadužene ispred svake države potpisnice za provođenje Konvencije i da dostavlja ove liste, kao i sve druge bitne informacije, svakoj od zaduženih osoba;
- b. prenosi vladama svih država potpisnica Konvencije kopije domaćih smjernica koje će mu se dostaviti pod uslovima Preporuke 1.d;
- c. prenese ovu Preporuku vladama država koje nisu članice ali su potpisnice Konvencije kao i vladama država koje su pozvane da potpišu Konvenciju.

Prilog I Preporuci br. R (92) 18

**Konvencija Vijeća Evrope
o transferu osuđenih lica**

Potvrda o zahtjevu za informacijom o repatrijaciji zatvorenika

Ime zatvorenika: .....

Broj zatvorenika^{1*}: .....

Lokacija*: .....

Država koja podnosi zahtjev:	Država kojoj je podnesen zahtjev: .....
Ime i prezime: ..... Funkcija: ..... Adresa: ..... Tel: ..... Faks:	Ime i prezime: ..... Funkcija: ..... Adresa: ..... Tel: ..... Faks: .....
Datum zahtjeva: ..... Referenca pošiljaoca:	Datum primanja: ..... Referenca primaoca: .....
Službenik odgovoran za dalju proceduru u državi kojoj je podnesen zahtjev (ako nije već adresirano): ..... Ime i prezime: ..... Funkcija: ..... Adresa: ..... Tel: ..... Faks: ..... Sažetak trenutno poduzetih aktivnosti:	
Datum narednih aktivnosti koje se mogu očekivati: ..... Referenca za korištenje prilikom službene razmjene informacija:	

Potpis: ..... Ime: ..... Datum: .....

Napomena: Original potvrde treba potpisati i vratiti pošiljaocu u državu koja podnosi zahtjev u roku od 5 radnih dana od dana primitka. Kopiju potvrde treba zadržati država kojoj je zahtjev podnesen.

1 * ako postoji

Prilog II Preporuci br. R (92) 18

Principi primjenjivi u domaćim smjernicama

u vezi kriterija koji se moraju zadovoljiti prilikom odlučivanja
o odobravanju ili odbijanju zahtjeva za transfer

1. Smjernice trebaju navesti:
  - a. da li država potpisnica konstantno primjenjuje Konvenciju u skladu sa članom 10 ili pretvara kazne u skladu sa članom 11;
  - b. svako prihvaćeno odstupanje na osnovu odredbi člana 6 Konvencije ili na zahtjeve navedene u skladu sa članom 17, stav 3, po kojem informacije i prateća dokumentacija nisu uvijek prevedeni u potpunosti ili djelimično;
2. Smjernice mogu, između ostalog, navesti:
  - a. obavezne razloge za odbijanje zahtjeva;
  - b. uobičajene razloge za odbijanje zahtjeva, na pr., da će država potpisnica odbiti transfer onih državljana koji su napustili ili ostali izvan zemlje sa namjerom da je napuste kao zemlju trajnog prebivališta i/ili onih koji tu nemaju društvenih ili porodičnih veza.

Preporuka br. R (93) 6 Komiteta ministara državama članicama o zatvorskim i kriminološkim aspektima kontrole prenosivih bolesti uključujući AIDS i druge slične zdravstvene probleme u zatvorima

(Usvojena od strane Komiteta ministara 18. oktobra 1993.
na 500. sastanku zamjenika ministara)

Komitet ministara, u skladu sa odredbama člana 15.b Statuta Vijeća Evrope, uzimajući u obzir da je u interesu država članica Vijeća Evrope da postignu veće jedinstvo te da je jedan od načina postizanja jedinstva zajednička aktivnost kako na polju zdravstvene zaštite u zatvorima tako i na polju krične politike;

svjesni obima izazova sa kojim se suočavaju zatvorske vlasti u skladu s njihovom odgovornosti za izradu preventivnih mjera te zdravstvene, psihološke i socijalne zaštite HIV+ zatvorenika;

uvjereni da je potrebno uspostaviti Evropsku strategiju za borbu protiv HIV infekcije u zatvorima;

uzimajući u obzir izjavu o konsultacijama o prevenciji i kontroli AIDS-a u zatvorima specijalnog programa o AIDS-u Svjetske zdravstvene organizacije iz 1987. godine;

pozivajući se na Preporuku br. R (87) 25 o Evropskoj zajedničkoj politici zdravstvene zaštite o borbi protiv sindroma stečenog nedostatka imuniteta (AIDS);

pozivajući se na zaključke usvojene na 8. Konferenciji direktora zatvorskih uprava (Strazbur, 2. – 5. juni 1987.) o prenosivim bolestima u zatvorima sa posebnim osvrtom na AIDS;

pozivajući se na zaključke usvojene na 16. Konferenciji evropskih ministara pravde (Lisabon, 21. – 23. juni 1988.) o krivičnom zakonu i kriminološkim pitanjima proisteklim zbog podizanja nivoa svijesti o prenosivim bolestima, uključujući i AIDS;

pozdravljajući Preporuku 1080 (1988) Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope o koordiniranoj evropskoj zdravstvenoj politici rada na sprječavanju širenja AIDS-a u zatvorima;

pozivajući se na Preporuku br. R (89) 14 o etičkim pitanjima zaraze HIV-om u zdravstvenoj zaštiti i socijalnom okruženju;

svjesni da poštivanje temeljnih ljudskih prava zatvorenika, posebno prava na zdravstvenu zaštitu, podrazumijeva pružanje preventivnih tretmana

i zdravstvene zaštite zatvorenicima koji su isti kao i tretmani i zaštita u zajednici;

pozivajući se, u vezi s tim, na Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda i Evropsku socijalnu povelju;

pozivajući se na Preporuku br. R (87) 3 o Evropskim zatvorskim pravilima koja pomažu da se osiguraju minimalni standardi čovječnosti i dostojanstva u zatvorima;

uzimajući u obzir da se preventivne i mjere zdravstvene zaštite trebaju zasnivati samo na dobrovoljnoj saradnji zatvorske populacije kako bi bile učinkovite i u skladu sa etičkim zahtjevima,

preporučuje da vlade država članica:

- osiguraju da se načela i odredbe, postavljeni u dodatku Preporuke i pripremljeni na osnovu trenutnih saznanja, počnu primjenjivati u državnim i regionalnim politikama zdravstvene zaštite u zatvorima koje za cilj imaju borbu protiv zaraze HIV-om i drugim prenosivim bolestima;
- osiguraju što veću distribuciju ove Preporuke, posebno svim pojedincima i tijelima koji su odgovorni za provođenje zdravstvene politike u zatvorima te svim službenicima i zakonodavnim tijelima koji se bave krivičnom politikom i srodnim kriminološkim aspektima kontrole prenosivih bolesti.

Dodatak Preporuci br. R (93) 6

I. Zatvorski aspekti

A. Opšta načela

1. Postoji hitna potreba da se u svakoj državi članici sačini razumljiva politika za borbu protiv HIV/AIDS-a u zatvorima.

Takvu politiku treba razviti u bliskoj saradnji sa institucijama nadležnim za zdravstvenu zaštitu i uključiti u širu politiku borbe protiv zaraznih bolesti u zatvorima.

Načine i sredstva za prevenciju HIV/AIDS-a u zatvorima treba poticati.

Zdravstveno obrazovanje i informacije za sve zatvorenike i osoblje treba biti sastavni dio zatvorskih politika.

2. Sistematski zdravstveni pregled koji se obavlja po prijemu u zator bi trebao uključiti mjere za otkrivanje bolesti koja se javlja tokom druge bolesti, uključujući zarazne bolesti koje se mogu tretirati, posebno

tuberkulozu. Pregled takođe omogućava pružanje zdravstvenog obrazovanja te daje zatvorenicima veći osjećaj odgovornosti za vlastito zdravlje.

3. Zatvorenicima treba omogućiti dobrovoljno testiranje na HIV/AIDS, zajedno sa savjetovanjem prije i poslije testa. Zdravstveni radnici bi trebali, pod nadzorom doktora, objasniti zatvorenicima posljedice testiranja prije nego što se testiranje desi te ih, u potpunoj tajnosti, obavijestiti o rezultatima, osim u slučaju kada zatvorenik odbije da sazna te informacije.

Na osnovu trenutnih saznanja, obavezno testiranje zatvorenika treba zabraniti jer bi bilo neučinkovito, diskriminatorno i, shodno tome, neetičko.

4. U svakoj fazi HIV/AIDS infekcije, zatvorenici bi trebali imati isti zdravstveni i psihosocijalni tretman kakav imaju drugi članovi zajednice. U svakom slučaju bi trebali imati pristup istim zdravstvenim uslugama kakav imaju članovi šire zajednice.

Saradnja sa državnim i regionalnim zdravstvenim institucijama olakšava zdravstvenu zaštitu seropozitivnih zatvorenika i zatvorenika koji imaju AIDS te nastavak tretmana po prijemu i nakon otpusta.

5. Zdravstvena zaštita, psihološka podrška te usluge socijalnih službi se trebaju organizovati za seropozitivne zatvorenike kako bi se olakšao njihov ponovni povratak u društvo nakon otpusta.

6. Posebnu pažnju treba posvetiti distribuciji informacija zatvorskom osoblju i zatvorenicima s ciljem podizanja svijesti o načinima prenošenja HIV-a, pravilima higijene kojih se treba pridržavati i mjerama opreza koje treba poduzeti s ciljem smanjenja rizika od zaraze tokom boravka u zatvoru i nakon otpusta.

Zdravstvene i zatvorske ustanove bi trebale obezbjediti informacije i, gdje je potrebno, pojedinačno savjetovanje o rizičnim oblicima ponašanja.

Zatvorenici bi trebali imati pristup informacijama koje su razumljive i koje, po mogućnosti, uzimaju u obzir njihovu kulturološku pozadinu.

7. U interesu sprječavanja HIV infekcije, zatvorske i zdravstvene ustanove bi trebale osigurati kondome za zatvorenike tokom boravka u zatvoru, prilikom puštanja na dopust i konačnog puštanja na slobodu. Svaka država bi trebala izabrati najbolji odgovarajući način za ovu svrhu: zdravstvena služba, prodaja u kantinama ili neki drugi način koji je u skladu sa trenutnom situacijom, vrstom zatvorske populacije u pitanju te načinom funkciranja zatvora.

8. Informacije o zdravlju zatvorenika su povjerljive.

Doktor može pružiti ove informacije samo drugim članovima zdravstvenog tima i, u iznimnim slučajevima, upravi zatvora i u onolikoj mjeri koliko je potrebno za tretman i brigu zatvorenika ili kako bi se ispitalo zdravlje zatvorenika i osoblja pritom poštujući zdravstvenu etiku i pravne

odredbe. Ovo bi se uglavnom trebalo desiti uz pristanak dotičnog zatvorenika. Objavljivanje informacija bi trebalo da prati ista načela kao ona koja se primjenjuju u široj zajednici.

HIV/AIDS serološki status se uglavnom ne smatra potrebnom informacijom.

9. S obzirom da se izdvajanje, izolacija i ograničenja u vezi rada, sporta i rekreacije ne smatraju potrebnim za seropozitivne osobe u zajednici, isti stav se mora zauzeti prema seropozitivnim zatvorenicima.

Kada zatvorenici pokušaju seksualno zlostavljati druge zatvorenike ili ozlijediti druge zatvorenike ili osoblje, disciplinska mjera ili upućivanje u samicu može biti opravdana neovisno od HIV statusa.

10. Zatvorenici bi trebali, u svim dijelovima zatvora, imati dostupne sanitарne objekte koji su u skladu sa standardima u zajednici.

11. Zatvorsko osoblje i zatvorenici bi trebali imati pristup svim sredstvima potrebnim za održavanje lične higijene i poštivanje higijenskih pravila.

12. Seropozitivni zatvorenici bi trebali imati zdravstvene kontrole i savjetovanja tokom perioda provedenog u zatvoru a posebno kada su obavijesteni o rezultatima testiranja.

Zdravstvene službe u zatvorima trebaju osigurati da su zdravstveni i psihološki pregledi zatvorenika dostupni i nakon njihovog otpusta te ih trebaju ohrabriti da koriste ove usluge.

13. Zatvorenici zaraženi HIV-om ne bi trebali biti isključeni iz mjera kao što su smještaj u polu-otvorene ustanove ili centre ili bilo koju drugu vrstu otvorenog ili zatvora sa niskim stepenom sigurnosti.

14. Zatvorenicima sa terminalnom HIV zarazom se treba dozvoliti raniji otpust i omogućiti odgovarajući tretman izvan zatvora koliko je moguće.

15. Adekvatni finansijski i ljudski resursi trebaju biti na raspolaganju u sklopu zdravstvene zaštite u zatvorima kako bi se riješili ne samo problemi prenosivih bolesti i HIV/AIDS-a nego i zdravstveni problemi zatvorenika.

16. Osobe lišene slobode ne moraju proći kroz zdravstvena istraživanja ukoliko se ne očekuje da će rezultat biti od direktnе i značajne koristi za njihovo zdravlje.

Etička načela koja se tiču istraživanja nad ljudima se moraju strogo primjenjivati, posebno u vezi sa informisanim pristankom i povjerljivošću. Sve istraživačke studije koje se provode u zatvorima se moraju odobriti od strane etičkog komiteta ili podvrnuti alternativnoj proceduri koja garantuje ova načela.

Istraživanja o prevenciji, tretmanu i kontroli prenosivih bolesti u zatvorima treba ohrabrvati pod uslovom da daju informacije koje nisu dostupne kroz istraživanja u zajednici.

Zatvorenici bi trebali imati isti pristup kliničkim tretmanima za sve HIV/AIDS povezane bolesti kao i osobe koje žive u zajednici.

Epidemiološko praćenje HIV/AIDS-a, uključujući anonimni, odvojeni screening, se može razmatrati jedino ako se takve metode koriste među opštom populacijom i ako njihova primjena na zatvorsku populaciju može najvjerovatnije dati rezultate koji su korisni za same zatvorenike.

Zatvorenici trebaju biti obaviješteni na vrijeme o postojanju bilo kakvih epidemioloških studija koje se sprovode u zatvorima u kojima se nalaze.

Objavljivanje i komunikacija rezultata istraživačkih studija mora osigurati potpunu povjerljivost u vezi identiteta zatvorenika koji su učestvovali u ovakvima studijama.

B. Posebna načela

17. Zatvorske vlasti bi trebale usvojiti, koliko god je moguće, mјere za sprječavanje nezakonitog unošenja droga te injekcijskog materijala u zatvor. Međutim, takve mјere ne bi trebale da uticu na bolju integraciju zatvora u ekonomski i društvena okruženja.

18. Prevencija zahtijeva uvođenje i razvoj programa zdravstvenog obrazovanja s ciljem smanjenja rizika, uključujući pružanje informacija o potrebi dezinfekcije opreme za ubrizgavanje ili o korištenju iste samo jednom.

Dezinfeckjsko sredstvo treba biti dostupno zatvorenicima ne samo kako bi se zaštitili od prenosivih bolesti nego kako bi poštivali pravila održavanja higijene.

19. Zdravstvenu zaštitu i socijalne programe treba razviti na način da pripreme zatvorenike koji uživaju droge za otpust i da se prilagode uslovima ranijeg otpusta koji zavisi od učestvovanja u odgovarajućem tretmanu (hostel, centar za brigu poslije otpusta, bolnica, ambulanta, komuna).

20. Sudovi ili druge nadležne institucije bi trebali koristiti vanzavodske mјere u većoj mjeri kako bi ohrabrili ovisnike o drogama da zatraže tretman u zdravstvenoj ili socijalnoj instituciji.

Ovisnici o drogama se trebaju ohrabrvati da slijede ove programe tretmana.

21. Zatvorenicima i njihovim porodicama, supružnicima ili partnerima kojima su dozvoljeno posjete bez nadzora, se moraju ponuditi informacije, savjetovanje i podrška u vezi sa HIV/AIDS-om.

Preventivne i kontraceptivne mјere trebaju biti na raspolaganju zatvorenicima i njihovim partnerima u skladu sa zakonom koji je na snazi u zajednici.

22. Programi zdravstvenog obrazovanja se trebaju prilagoditi specifičnim potrebama zatvorenica.

Trudne seropozitivne zatvorenice moraju imati isti nivo brige i pomoći kao i žene izvan zatvora. Trebaju imati pristup što većem broju informacija o rizicima zaraze nerođenog djeteta i mogućnost dobrovoljnog abortusa, ako je to omogućeno domaćim zakonom.

Seropozitivno dijete koje rodi zatvorenica treba da ostane s majkom, ukoliko to ona želi, u skladu sa zatvorskim pravilnicima. Dijete bi trebalo imati pristup odgovarajućim specijalističkim zdravstvenim uslugama.

23. Programi zdravstvenog obrazovanja trebaju biti prilagođeni potrebama zatvorenika, posebno mladih zatvorenika, da podstakne stavove i ponašanje pogodne za izbjegavanje prenosivih bolesti, uključujući HIV/AIDS.

24. Strani zatvorenici koji imaju HIV/AIDS trebaju imati pristup istim informacijama, savjetovanju i zdravstvenoj zaštiti kao i drugi zatvorenici.

25. HIV/AIDS zaraza ne bi trebala spriječiti zatvorenika da bude premešten na osnovu bilateralnog dogovora ili Konvencije Vijeća Evrope o transferu osuđenih lica.

Zatvorska zdravstvena služba države izricanja kazne treba poslati zatvorskoj zdravstvenoj službi države izdržavanja kazne zdravstvene izvještaje i nalaze o osuđenoj osobi koja se premješta, s obzirom da je izvještaj zaštićen zdravstvenom povjerljivošću.

26. Transfer stranog zatvorenika koji je zaražen HIV/AIDS-om može biti odgođen iz humanitarnih razloga ako je zatvorenik ozbiljno ili smrtno bolestan.

II. Kriminološki aspekti

27. Prioritet u kontroli zaraznih bolesti, uključujući HIV/AIDS, je uvođenje preventivnih mjera i informacija koje za cilj imaju razvijanje svijesti i osjećaja odgovornosti među javnosti.

28. Sankcije koje se odnose na prenošenje zaraznih bolesti i HIV/AIDS-a se trebaju predvidjeti u okviru konteksta postojećih krivičnih djela te bi se institut krivičnog postupka trebao razmatrati kao posljednji izbor.

29. Ovakvi krivični postupci trebaju sankcionisati one koji su, uprkos informacijama i kampanjama o podizanju svijesti s ciljem sprječavanja širenja HIV/AIDS-a, ipak ugrozili živote, fizički integritet ili zdravlje drugih.

30. Zdravstveni službenici i doktori koji su prekršili norme i prakse koje za cilj imaju prevenciju širenja zaraznih bolesti, ili koji ne ispunjavaju svoju dužnost prilikom tretiranja pojedinaca zaraženih HIV/AIDS-om, trebaju biti disciplinski sankcionisani i, po potrebi, odgovorati prema odredbama krivičnog zakona koji je na snazi.

Preporuka br. R (97) 12 Komiteta ministara državama članicama o osoblju koje je zaduženo za provedbu sankcija i mjera

(Preporuku je usvojio Komitet ministara, 10. septembra 1997. na 600. sastanku zamjenika ministara)

Komitet ministara, u skladu s odredbama članka 15.b. Statuta Vijeća Evrope; s obzirom na interes Vijeća Evrope za uspostavom zajedničkih načela kaznene politike za kontrolu kriminala i djelotvornih načina rješavanja pitanja osumnjičenih ili osuđenih počinitelja koji ipak osiguravaju poštivanje ljudskih prava;

prepoznavši važnost Rezolucije (66)26 o statusu, zapošljavanju i edukaciji zatvorskog osoblja i Rezolucije (68)24 o statusu, odabiru i edukaciji rukovodećih razina osoblja kaznenih ustanova kao i potrebu da se iste ažuriraju na način da se uzmu u obzir promjene u kaznenoj, upravnoj i profesionalnoj praksi do kojih je došlo od vremena njihovog usvajanja, a koje su između ostalog došle do izražaja i u Preporuci br. R (87) 3 o Evropskim zatvorskim pravilima;

prepoznavši i potrebu da se uspostave načela za zapošljavanje, odabir, edukaciju i status osoblja odgovornog za provedbu sankcija i mjera u zajednici koja bi nadopunjavala načela utvrđena Preporukom br. R (92) 16 o Evropskim zatvorskim pravilima o sankcijama i mjerama u zajednici;

smatrajući da zadovoljavajuća provedba sankcija i mjera u zajednici i zatvorskih sankcija zahtjeva korištenje visoko kompetentnog, kvalificiranog i posvećenog osoblja ako se želi postići svrha sankcija i mjera;

prepoznavši da ostvarenje nekoliko ciljeva sankcija i mjera u zajednici i zatvorskih sankcija zahtjeva usku suradnju među osobljem odgovornim za njihovu provedbu u ta dva sektora te da stoga vrijedi razmotriti mogućnosti za mobilnost takvog osoblja;

smatrajući da je poželjno da se osoblje zapošljava i odabire prema kvalifikacijama i kvalitetama osobnosti i karaktera kakve odgovaraju njihovim raznolikim zadaćama;

potvrđujući da bi trebale postojati značajne mogućnosti za trajni razvoj njihovih znanja i vještina kako bi im se omogućilo kompetentno ispunjavanje njihovih zadaća i suočavanje s novim izazovima uz inovativan, ali i realan pristup;

smatrajući da će suradnja među različitim osobljem odgovornim za provedbu sankcija i mjera biti lakša ako oni svoj posao rade na temelju zajedničkog znanja o ciljevima i načinima rada;

smatrajući stoga da bi se zapošljavanje, odabir i stručno usavršavanje osoblja koji provode sankcije i mjere u zajednici i zatvorske sankcije trebali odvijati u skladu s načelima koja osiguravaju jedinstveni pristup njihovom radu;

smatrajući da je značajno da osoblje dobije status koji je primjereno bitnim funkcijama koje obavljaju na korist zajednice te uvjete zaposlenja koji su primjereni njihovim kvalifikacijama i koji uzimaju u obzir zahtjevnu prirodu njihovog posla;

potvrđujući značaj izričitog definiranja etičke osnove za rad osoblja koji provode sankcije i mjere u zajednici i zatvorske sankcije;

preporučuje vladama država članica:

- da se rukovode načelima za zapošljavanje, odabir, edukaciju, uvjete rada i mobilnost osoblja koje radi na provedbi sankcija i mera, a koja su sadržana u Dodatu I ove Preporuke;
- da poduzmu odgovarajuće korake kako bi osoblju koji radi na provedbi sankcija i mera osigurali domaće etičke smjernice, ili na način da sa stave takve etičke smjernice u skladu s Evropskim smjernicama iznesenim u Dodatu II ove Preporuke ili na način da prilagode, gdje je to potrebno, postojeće domaće etičke smjernice u skladu s Evropskim smjernicama;
- da potaknu što širu distribuciju Preporuke i popratnog Memoranduma s objašnjenima.

Dodatak I Preporuci br. R(97)12 *

Načela za zapošljavanje, odabir, edukaciju, uvjete rada i mobilnost osoblja koje je zaduženo za provedbu sankcija i mera

*) Radi definicije određenih pojmova korištenih u ovom dodatku, vidi odjeljak o terminologiji koji slijedi iza ova dva dodatka.

I. Opšta načela

1. U formalnom dokumentu ili dokumentima trebalo bi utvrditi eksplicitnu politiku u odnosu na osoblje odgovorno za provedbu sankcija i mera koja bi pokrivala sve vidove zapošljavanja i odabira, edukacije, statusa, upravljačkih odgovornosti, uvjeta rada i mobilnosti. Ta bi politika trebala nagnjeti etičku prirodu korporativnih i pojedinačnih odgovornosti, a posebno bi trebala uputiti na domaće poštivanje instrumenata zaštite ljudskih prava. Trebala bi biti formulirana u konsultacijama sa službenicima i/ili njihovim strukovnim predstavnicima. Trebalo bi rezervirati odgovarajuća finansijska sredstva u proračunu za službu/službe koje bi provodile ovu politiku.

2. U onoj mjeri u kojoj na kadrovsu politiku utiču promjene vezane uz provedbu sankcija i mera te, općenitije gledajući, kretanja u upravi, struci i društvu, trebalo bi revidirati i, ako je potrebno i modificirati, načela politike.

3. Službenici koji rade na provedbi sankcija i mera trebali bi biti dovoljno brojni kako bi djelotvorno provodili raznovrsne zadaće koje su im povjerene. Trebali bi posjedovati kvalitete osobnosti i karaktera kao i profesionalne kvalifikacije potrebne za obavljanje svojih funkcija.

II. Zapošljavanje i odabir

4. Načela koja se odnose na zapošljavanje i odabir trebala bi se smatrati široko primjenjivima, i to ne samo na zapošljavanje i odabir kod početnog ulaska u profesiju na osnovnoj razini, već i na zapošljavanje i odabir za druga radna mjesta unutar službi zaduženih za uvjetni otpust i zatvorskih službi te premještaj između tih službi.

5. Kako bi se osigurala pomoć u donošenju odluka o prihvatanju ili odbijanju trebalo bi u postupcima zapošljavanja koristiti opise poslova. Opisi poslova trebali bi jasno i konkretno opisivati ciljeve, dužnosti i odgovornosti vezane uz posao koji je potrebno obavljati. Takođe bi trebalo jasno navesti uvjete zaposlenja, uključujući opis mogućnosti napredovanja.

6. Kako bi se privukli prikladni kandidati trebalo bi široko publicirati kadrovske potrebe i potrebne kvalifikacije.

7. Uz traženu razinu obrazovnih postignuća, dobar karakter i odgovarajuće radno iskustvo, kandidati bi trebali imati fleksibilnu i stabilnu ličnost, biti očito motivirani za posao koji traže, posjedovati kvalitete potrebne za uspostavu dobrih međuljudskih odnosa te imati volju za učenjem.

8. Postupci zapošljavanja i odabira trebali bi biti eksplicitni, jasni, izrazito pošteni i nediskriminirajući. Tijelo odgovorno za odlučivanje o prihvatanju ili odbijanju kandidata trebalo bi se sastojati od osoba koje pokrivaju širok raspon relevantnog iskustva. To bi tijelo trebalo biti nepristrandano.

9. Bez obzira na to koji se instrumenti koriste za ocjenu karakteristika ličnosti, trebalo bi se pobrinuti da se osigura da mjeri instrumenti budu nepristrandani i potvrđeni.

10. Zapošljavanje i odabir osoblja trebalo bi provoditi uzimajući u obzir da bi bilo poželjno osigurati odgovarajuće zastupljenost službenika i službenica te nacionalnih manjina kako bi se ispunile potrebe osumnjičenih ili osuđenih počinitelja s kojima se radi.

11. Zapošljavanje i odabir za više razine trebali bi se temeljiti na praktičnom profesionalnom iskustvu te na potencijalu za obavljanje rukovodećih zadataka. U interesu razvoja djelotvorne službe ili službi, zapošljavanje i odabir za više rukovodeće razine trebali bi uzimati u obzir potrebu da se

osiguraju mogućnosti izgradnje karijere kao i da se razviju novi pristupi i posebne vještine. U slučaju da se zapošljavaju osobe izvana, osobito je važno da iskustvo i sposobnosti bilo koje osobe zaposlene na taj način budu primjereni njezinim zadaćama i odgovornostima.

13. Kako bi se izbjegao gubitak kadrova uslijed nezadovoljstva koje vodi ranom davanju otkaza i uspostavila solidna osnova za kasniju izobrazbu, trebalo bi uspostaviti sistem pružanja orijentacije novim zaposlenicima odmah nakon ulaska u službu, što bi im osiguralo realno sagledavanje tog posla.

III. Obuka osoblja

14. Sva obuka kadrova trebala bi strogo uzeti u obzir zadatke koje obavlja/ju služba/e za provedbu sankcija i mjera u onoj mjeri u kojoj se obuka odnosi na njihove ciljeve, sadržaj i metode. Služba/e koje rade na provedbi sankcija i mjera trebala/e bi osigurati svojim službenicima odgovarajuću obuku, uključujući znanja o relevantnim međunarodnim instrumentima.

15. Osim u slučaju da je potrebna stručna obuka provedena prije zapošljavanja, služba/e odgovorna/e za provedbu sankcija i mjera trebala/e bi osigurati takvu obuku kako bi bila/e sigurna/e da je ista provedena.

16. Svrha početne obuke trebala bi biti prilagodba novog službenika zadatacima koje je potrebno obavljati kroz prenošenje profesionalnih vještina i razumijevanja radnog okruženja, a posebice poznavanja problema vezanih uz kriminalitet i njegov društveni kontekst.

Obukom bi takođe trebalo prenijeti poznavanje bitnih vrijednosti struke te time omogućiti novom službeniku da pronađe svoje mjesto u službi/ama za provedbu sankcija i mjera.

17. Programi početne obuke trebali bi kombinirati teoretske i praktične videve koji imaju uticaja na zadatke i funkcije pojedinca te organizaciju i funkcioniranje službe/i. Shodno tome, njihovo bi trajanje trebalo biti dovoljno dugačko.

Ti programi bi trebali, između ostalog, obuhvatati teme vezane uz promatranje i tumačenje ponašanja, komunikacije i drugih interpersonalnih vještina.

Trebalo bi ih modificirati na način da uzmu u obzir razvoj ciljeva i metoda službe/i za provedbu sankcija i mjera, a posebice onaj razvoj koji se odnosi na promjene u prirodi pojedinih funkcija te eventualna vanjska kretanja koja imaju izravnog uticaja na ta pitanja.

18. Metode početne obuke trebale bi primjenjivati djelotvorne postupke učenja. Kada je to primjenjivo, trebalo bi koristiti predavače koji ne dolaze izravno iz službe/i za provedbu sankcija i mjera.

19. Proces početne obuke trebao bi uključivati verifikaciju stečenih znanja te omogućavati ocjenjivanje polaznika. Stoga bi trebalo osigurati načine za provedbu pravednog ocjenjivanja tokom obuke, a i na kraju obuke.

20. Dalja obuka trebala bi nastojati omogućiti osoblju postizanje trajnih poboljšanja, a time i promicanje većeg profesionalizma. Ta obuka obično bi trebala završavati s domaćom priznatom kvalifikacijom na konkretnom području ili područjima.

Kao opće pravilo, takvu bi obuku trebalo dogovoriti u konsultacijama s osobama na koje se ona odnosi. Dalja obuka trebala bi biti obavezna kada nova kretanja stvore nove i bitne zahtjeve koji se odnose na službu, a trebalo bi je započeti prije uvođenja takvih promjena. Dalja obuka trebala bi biti obvezna i kada pojedini vidovi obavljanja dužnosti to zahtijevaju.

Koliko je moguće, takva bi obuka trebala koristiti međunarodna iskustva kada se to čini poželjnim kao način promicanja pojedinačnog osobnog razvoja ili kada je to potrebno zbog nekog posebnog cilja službe.

21. Sadržaj dalje obuke trebao bi biti usmjeren što je više moguće na to da se uzmu u obzir eventualne potrebe vezane uz posao koje izraze sami službenici. Trebalo bi osmislići postupke kojima bi se omogućilo izražavanje takvih potreba, u konsultaciji s osobljem.

22. Ako se smatra da su posebni oblici dalje obuke od posebnog značaja za napredovanje, služba/e koja/e radi/e na provedbi sankcija i mjera trebale bi uložiti napore da osiguraju takvu obuku zainteresiranim pojedincima.

23. U pružanju obuke trebalo bi koristiti stručnjake koji ne dolaze iz redova službe/i za provedbu sankcija i mjera. Takvu bi obuku trebalo provoditi zajedno sa specijaliziranim tijelima izvan dotične/ih službe/i.

24. Trebalo bi dogovoriti sistem radnih sati kako bi se osoblju omogućilo praćenje obuke u redovnom radnom vremenu. To ne bi trebalo isključiti mogućnost da se u određenoj mjeri zahtijeva i učenje u slobodno vrijeme.

25. Kako bi se osigurala visoka kvaliteta službe, dalja obuka trebala bi uključiti programe koji obuhvataju različite kategorije službenika, neovisno o njihovoj razini ili funkciji, kako bi se poboljšala suradnja među tim kategorijama unutar službe/i za provedbu sankcija i mjera. Programi bi stoga trebali nastojati međusobno upoznati službenike s radom multidisciplinarnih timova.

26. Obuka rukovodstva trebala bi ponuditi programe za osoblje sa širokim rasponom sadržaja i metoda, a s ciljem razvoja sposobnosti rukovođenja i vođenja timova te, gdje je to prikladno, mobilizacije vanjskih resursa. Među raznim temama sadržanim u obuci, posebno bi mjesto trebalo posvetiti temi delegiranja odgovornosti.

Obuka rukovodstva primjerena prirodi dodjeljenih im odgovornosti trebala bi biti obvezujuća i za više rukovodeće razine i za one koji imaju izravnu rukovodeću odgovornost za radne jedinice.

27. Trebalo bi provoditi sistematsko ocjenjivanje obuke kako bi se izmjerila djelotvornost obuke i u odnosu na ono što je naučeno i kao način

da se naučeno provede u praksi na radnom mjestu. Takva ocjenjivanja trebalo bi rezultirati eventualnim potrebnim prilagodbama ili samih programa obuke ili uvjeta primjene rezultata obuke.

28. Budući da odabir predavača strogo ovisi o vrsti obuke koja se organizira, trebalo bi poticati široku raznolikost izbora. Predavači bi trebali imati profesionalne stavove, iskustvo kako u teoretskom tako i u praktičnom dijelu, izvrsnu sposobnost analiziranja ljudskog ponašanja i sposobnost slušanja drugih.

29. Predavači bi se trebali zapošljavati koristeći postupke koji omogućuju da se objektivno utvrdi da li u visokoj mjeri posjeduju ljudske i stručne kvalitete potrebne za obavljanje svojih funkcija. Trebali bi proći kroz obuku potrebnu za obavljanje tih funkcija prema potrebi.

30. Kada se predavači angažiraju iz redova službenika koji rade na provedbi sankcija i mjera, njihova pozicija i dužnosti bi trebali biti jasno definirani. Kada je potrebno, a kako bi svoja znanja i praktično iskustvo održavali na razini najnovijih saznanja, trebalo bi ih vraćati na rad na terenu. Eventualne znatnije količine vremena provedene na privremenim angažmanima provedbe aktivnosti obuke trebalo bi im priznati u svrhu napredovanja u karijeri.

31. Budući da bi se obuka osoblja na svim razinama trebala smatrati bitnim ulaganjem u postizanje djelotvornosti, trebalo bi odrediti odgovarajući dio proračuna službe/a za provedbu sankcija i mjera koji bi bio raspoređen za pokrivanje izdataka vezanih uz obuku.

Eventualne značajne promjene politike u odnosu na provedbu sankcija i mjera koje uključuju posljedice po obuku osoblja trebale bi biti popraćene procjenom odgovarajućih proračunskih potreba. To bi posebice trebao biti slučaj kod uspostave posebnih projekata za osumnjičene ili osuđene počinitelje koji zahtijevaju razmatranje potrebe za dodatnom obukom uključenog osoblja.

32. Decentralizacija aktivnosti obuke uvijek bi trebala biti popraćena raspoređivanjem posebnih proračunskih sredstava decentraliziranim tijelima za provedbu obuke.

33. Članovi osoblja koji obavljaju specijalističke funkcije, bilo da su zaposleni na puno ili pola radnog vremena trebali bi dobiti mogućnost da prilikom ulaska u službu/e za provedbu sankcija i mjera prođu kroz obuku koja ima za cilj olakšati njihovu prilagodbu novom okruženju radi obavljanja njihovih posebnih funkcija.

Kada se pojavi potreba, tim kategorijama osoblja trebalo bi ponuditi bilo koji oblik dopunske obuke potrebne za ispravno obavljanje njihovih zadaća.

IV. Uvjeti rada i odgovornosti rukovodstva

34. Djelotvornost se postiže na način da osoblje bude svjesno temeljnih načela koja osiguravaju okvir za njihov posao. U tu svrhu trebalo bi objaviti i prema potrebi ažurirati dokument o politici koji bi definirao opće ciljeve, načela, vrijednosti i metode služba na koje se odnosi.

35. Takav dokument o politici trebao bi se izraditi uz široke konsultacije s osobljem kako bi se osigurala njihova zainteresiranost i angažman od samog početka.

36. Dokument o politici trebao bi pokrivati aktivnosti službe/i za provedbu sankcija i mjera u zajednici i zatvorskih sankcija te naglasiti važnost njihove saradnje i međusobnog razumijevanja. U slučajevima kada su službe odgovorne za sankcije i mjere u zajednici i službe za zatvorske sankcije pod zasebnim upravama, ta bi dva dokumenta trebalo uskladiti kako bi se osiguralo da među njima ne bude proturječja u načelima i vrijednostima i koji su temelj rada svake od službe/i.

37. Dokument o politici trebao bi nadopuniti planom ostvarivanja navedenih ciljeva. Takvi bi ciljevi trebali biti realni i potencijalno dostižni. Trebalo bi zatražiti stručno mišljenje osoblja i uzeti ga u obzir prilikom postavljanja ciljeva.

38. Metode kojima se radi na ostvarenju ciljeva trebale bi nastojati angažirati profesionalnu kreativnost i osjećaj odgovornosti osoblja na svim razinama organizacije. Iz ovog razloga, upravljanje svim razinama trebalo bi osigurati afirmaciju, održavanje i razvoj profesionalnog identiteta i vještina svih službenika.

39. Profesionalni identitet ukorijenjen je u razumijevanju i etičkoj primjeni paketa specijaliziranih znanja i radnih vještina koje se razvijaju. Stoga bi službenicima svih razina i kategorija trebalo ponuditi raznoliku paletu mogućnosti učenja kako bi im se omogućilo ići u korak s novim kretanjima na njihovom području aktivnosti. Posebice bi službenicima koji rade na uvjetnom otpustu trebalo ponuditi mogućnosti učenja o problemima rada u zatvoru i pokušajima nadvladavanja tih problema. Zatvorskom osoblju trebala bi biti ponudena slična mogućnost učenja o poslu probacijskih službenika.

40. Uvjeti rada i plate trebali bi biti takvi da omogućuju zapošljavanje i zadržavanje djelotvornog osoblja te da službenicima omogućuju korektno vršenje njihovih funkcija i razvoj svijesti o profesionalnim odgovornostima.

41. Trebalo bi poduzeti napore kako bi se osiguralo da posao službenika koji rade na provedbi sankcija i mjera dobije društveno priznanje koje zaslužuje.

42. Upravljanje na svim razinama trebalo bi težiti tome da se sprječe radni uvjeti u kojima je vjerojatno da će doći do simptoma stresa među

osobljem na način da se uspostave odgovarajući sustavi fizičke sigurnosti, razuman broj radnih sati, sloboda odlučivanja, otvorena komunikacija i radno ozračje koje osigurava psihološku podršku u svakoj poslovnoj jedinici.

43. Trebalo bi uvesti sastanke u cilju skrbi za osoblje kako bi se pomoglo službenicima s osobnim i privatnim problemima za koje je vjerojatno da će negativno uticati na njihov posao. Službenicima bi trebalo staviti na raspolaganje potpune informacije o prirodi pomoći koja im se može ponuditi.

45. Osoblju bi trebalo na raspolaganje staviti realne informacije o mogućnostima napredovanja. Odluke o napredovanjima trebale bi naglašavati kompetentnost, to jest, posjedovanje vještina potrebnih za dobro obavljanje određenog posla. U ocjeni toga, postupci odabira trebali bi biti u stanju omogućiti da se na odgovarajući način uzmu u obzir radno iskustvo, trud i profesionalna kvaliteta odradenog posla, uključujući sposobnost suradnjava s drugima i osiguravanja suradnje drugih. Redovita i u razumnoj mjeri učestala ocjenjivanja učinka trebala bi biti predmetom rasprave s pojedinцима na koje se ona odnose kako bi se službenicima pomoglo razviti njihov puni potencijal i pripremiti ih za moguće napredovanje.

46. Napredovanje ne mora biti jedini oblik priznavanja nečijih sposobnosti. Trebalo bi iznaći druge načine odavanja priznanja sposobnostima te ih primjenjivati kada je to prikladno.

47. Trebalo bi poticati istraživanja o funkcioniranju osoblja. Takva istraživanja trebala bi nastojati, između ostalog, utvrditi u kojoj mjeri bi se rad određene službe mogao znatno poboljšati boljim načinima zapošljavanja, odabira, edukacije osoblja, organizacije rada, poticajima i profesionalnom podrškom.

V. Mobilnost

48. Kako bi se potaknula djelotvorna suradnja unutar i između zatvorskih službi i probacijskih službi, trebalo bi poticati mogućnost premještaja službenika koji rade u jednoj službi radi obuke u drugoj službi. Takav premještaj trebao bi se odvijati samo uz pristanak pojedinca na kojeg se odnosi, trebao bi biti privremene prirode te ne bi smio povlačiti za sobom bilo kakvu promjenu u formalnom statusu individualnog službenika.

49. Kako bi se poboljšao rad službe/i za provedbu sankcija i mjera, trebalo bi omogućiti privremene premještaje probacijskog osoblja na radna mjesta unutar zatvorskog sistema i premještaje zatvorskog osoblja na radna mjesta u probacijskoj službi. Dužina trajanja premještaja, koja ne bi smjela biti takva da predstavlja trajnu promjenu zaposlenja, trebala bi se odrediti u svjetlu svojeg cilja ili ciljeva.

50. Privremeni premještaji trebali bi ovisiti o tome da li službenici na koje se to odnosi posjeduju odgovarajuće kvalifikacije. Proračunska

ograničenja nikada ne bi smjela biti uzrok premještaja osoba kojima nedostaju potrebne kvalifikacije. Trebalo bi uspostaviti sistem odabira odgovarajućih osoba. Prije provedbe privremenog premještaja trebalo bi osigurati eventualne potrebne obuke ili pripreme.

51. Stalni premještaj službenika zatvorskog sistema na rad u probacijsku službu i obrnuto trebalo bi razmotriti na temelju zamolbe za takav premještaj te bi to trebalo podlijegati lokalnim propisanim uvjetima za rješavanje takvih zamolbi.

Dodatak II Preporuci br. R (97) 12

Evropske smjernice za lokalne etičke smjernice za osoblje koje je zaduženo za provedbu sankcija i mjera

I. Etički zahtjevi općenito

1. Osoblje koje radi na provedbi sankcija i mjera mora lojalno i savjesno obavljati dužnosti koje su im dodijeljene zakonskim instrumentima koje primjenjuje država. Isto se mora primjenjivati i u odnosu na pridržavanje politika, praksi i uputa službe/i koja/e radi/e na provedbi sankcija i mjera, ukoliko one nisu u očitoj suprotnosti sa zakonskim instrumentima koji su u primjeni.

2. Služba/e zadužena/e za provedbu sankcija i mjera ima/imaju obavezu razjasniti svojem osoblju etičke zahtjeve vezane za provedbu sankcija i mjera tako da se rad na svakoj organizacijskoj razini može temeljiti na etičkim prepostavkama koje je moguće odbraniti. Služba/e na koju/e se to odnosi trebala/e bi nastojati spriječiti ili, gdje je to potrebno, riješiti etičke dvojbe osoblja vezane uz njezine/njihove politike, praksu ili upute na način da uvede odgovarajuće postupke i osigura smjernice.

3. Osoblje koje radi na provedbi sankcija i mjera mora se ponašati na način koji je u skladu s politikama, načelima i uputama dotične/ih službe/i te koji nema štetnog učinka na obavljanje njihovih dužnosti i koji ne ugrožava vjerodostojnost službe/i. To se odnosi na ponašanje za vrijeme radnog vremena i izvan njega. Osoblje mora odmah obavijestiti svojeg nadređenog o bilo kakvom ponašanju ili radnji koja ima štetne posljedice za službu/e.

4. Osoblje se ne smije ponašati na način koji bi mogao pobuditi sumnju u to da se novac ili drugi resursi osigurani za službu neprimjereno koriste. U slučaju sumnje, pojedinac bi trebao potražiti savjet, a služba bi ga trebala dati.

5. Kada je potrebno prenijeti podatke o osumnjičenom ili osuđenom počinitelju tijelu koje je ovlašteno dobiti takve podatke, osoblje ima etičku

obvezu osigurati da takvi podaci budu objektivni, iskreni i potpuni, a posebice ako se odnose na bilo kakvu nezakonitu aktivnost počinitelja.

6. U odnosima među kolegama mora vladati duh saradnje i međusobne podrške, s ciljem unapređenja uslova radnog okruženja koje je fizički i psihološki zdravo i sigurno kako za osoblje tako i za osumnjičene i osuđene počinitelje. Osoblje mora spremno ponuditi pomoć bilo kojem kolegi koji takvu pomoć treba u obavljanju svojih dužnosti, a posebice vezano uz izbjeganje nasilja ili bilo koji drugi uz nemirujući incident.

7. Osoblje koje radi na provedbi sankcija i mjera mora poštivati prava svojih kolega, bez obzira na njihovu rasu, etničko ili nacionalno porijeklo, boju kože, jezik, religiju, dob, spol, spolnu orientaciju ili fizičko ili mentalno stanje. Oni ni pod kojim okolnostima ne smiju sudjelovati u bilo kojem obliku maltretiranja ili diskriminacije, pa čak niti pokušati naći ispriku takvom ponašanju.

8. Osoblje koje radi na provedbi sankcija i mjera mora pokazati da poštuje različita mišljenja kako bi izbjegli uvrijediti bilo koga i osigurati poštivanje drugih. Oni ne smiju kritizirati kolege pred osumnjičenim ili osuđenim počiniteljem ili pred bilo kime iz njihove obitelji ili kruga poznanika.

9. Osoblje koje radi na provedbi sankcija i mjera mora obavljati svoje dužnosti pošteno i otvoreno prema drugim ljudima ili tijelima koja rade s dотičnom službom/ama zaduženim za provedbu sankcija i mjera i s javnošću, i to kako bi se promicalo povjerenje u službu i njezinu osoblje.

10. Služba/e zadužena/e za provedbu sankcija i mjera ima/ju etičku obavezu osigurati da službenici budu u potpunosti obaviješteni o prirodi kontakta koji eventualno imaju s medijima u skladu s relevantnim lokalnim zakonodavstvom o slobodi izražavanja te o bilo kojoj politici ili uputama koje se temelje na tome. Kada službenici daju izjave medijima, moraju se ponašati lojalno u skladu s takvim zakonodavstvom, politikom ili uputama. U takvim prilikama, oni moraju pokazati iskrenost, objektivnost i otvorenost.

II. Etički zahtjevi u odnosu na osumnjičene ili osuđene počinitelje

11. Sav rad na provedbi sankcija i mjera mora se temeljiti na poštivanju vrijednosti pojedinačnog ljudskog bića i pravima koje osumnjičeni ili osuđeni počinitelji imaju na temelju lokalnih i međunarodnih pravnih instrumenata. Poštovanje prema osumnjičenom ili osuđenom počinitelju mora se odnositi i na njegovu obitelj i srodnike.

12. U svojem radu s osumnjičenim ili osuđenim počiniteljima, svi službenici moraju lojalno nastojati promicati ciljeve sankcije ili mjere u skladu s politikama i praksom službe koja radi na provedbi sankcija i mjera.

13. Osoblje se mora suzdržavati od nanošenja nasilja u bilo kojem obliku, fizičkog ili psihičkog maltretiranja osumnjičenih ili osuđenih počinitelja za koje su zaduženi i moraju činiti sve što je u njihovoј moći kako bi osigurali da ni drugi ne sudjeluju u takvom ponašanju.

14. Osoblje se mora suzdržavati od bilo kojeg oblika diskriminacije u provedbi sankcija i mjera i učiniti sve što je u njihovoј moći kako bi sprječili diskriminaciju od strane drugih osoba i tijela.

15. Osoblje se mora suzdržavati od bilo kakvog ponašanja koje provočira osumnjičene i osuđene počinitelje za koje su zaduženi. S druge strane, osoblje mora nastojati pobuditi pozitivno ponašanje osumnjičenih ili osuđenih počinitelja na način da daje konstruktivni primjer svojim stavovima, riječima i djelima.

16. Osoblje koje radi izravno s osumnjičenim ili osuđenim počiniteljima ima etičku odgovornost obavijestiti ih o njihovim obvezama i pravima u odnosu na sankcije i mjere koje se primjenjuju kao i o oblicima pomoći koje se mogu ponuditi kako bi im se pomoglo usvojiti ponašanje koje je u skladu sa zakonom.

17. Prema informacijama o osumnjičenim ili osuđenim počiniteljima i njihovoj situaciji kao i o njihovim obiteljima mora se postupati s poštovanjem i u skladu s eventualnim zakonskim ili upravnim odredbama o povjernjivosti podataka. Osoblje mora lojalno slijediti upute sadržane u tim odredbama.

18. Osoblje ni pod kojim okolnostima ne smije primati mito ili sudjelovati u korumpiranim aktivnostima s osumnjičenim ili osuđenim počiniteljima ili njihovim obiteljima i mora učiniti sve što je u njihovoј moći kako bi osiguralo da ni drugi službenici ne sudjeluju u takvim djelima.

19. Pojedinačni službenici moraju uspostaviti i održavati profesionalne odnose s osumnjičenim ili osuđenim počiniteljima ili njihovim obiteljima. Oni moraju zatražiti savjet kada god imaju dvojbe oko korektnosti njihovog odnosa s počiniteljima i njihovim obiteljima. Službenici odgovorni za nadzor ne smiju okljevati kada je potrebno poduzeti odgovarajuće korake u odnosu na dvojбene odnose bilo kojeg podređenog službenika s počiniteljima i njihovim obiteljima.

Terminologija

1. Pojam „sankcije i mjere“ znači i zatvorske sankcije i sankcije i mjere u zajednici. Sankcije i mjere u zajednici, kako ih definira Preporuka br. R (92) 16 su one kojima se počinitelj zadržava u zajednici te koje uključuju određena ograničenja njegove slobode kroz nametnute uvjete i/ili obveze, a koje provode tijela koje u tu svrhu određuje zakon. „Mjere“ su oni oblici

djelovanja o kojima se odlučuje u svezi s navodnim kaznenim djelom prije ili umjesto odluke o sankciji, kao i načini provedbe kazne lišavanja slobode izvan zatvorske ustanove.

2. „Osoblje koje radi na provedbi sankcija i mjera“ znači osoblje službe koja ima operativnu i upravljačku odgovornost za provedbu sankcija i mjera, kao što je to definirano gore (obično zatvorsko osoblje i probacijsko osoblje).

3. U tekstu se upućuje na „osumnjičene počinitelje“, budući da službe koje rade na provedbi sankcija i mjera mogu biti odgovorne i za mјere koje prethode suđenju. Primjeri toga su zadržavanje u pritvoru, osiguranje kontakt osobe za podršku prije suđenja ili, pod određenim uvjetima ili uz određena jamstva, početak planiranja liječenja.

4. Budući da Dodatak II sadrži obvezujuće etičke propise, a ne pravila, koristi se glagolski oblik „mora“ (engl. „must“, franc. „devoir“). Time se želi naznačiti da je namjera tih propisa imati snagu etičkih imperativa.

Preporuka br. R (98) 7 Komiteta ministara u vezi sa etičkim i organizacijskim aspektima zdravstvene zaštite u zatvorima

*(usvojena od strane Komiteta ministara 8. aprila 1998.
na 627. sjednici zamjenika ministara)*

Komitet ministara, u skladu s odredbama odredbi člana 15.b Statuta Vijeća Evrope, smatrajući da se medicinska praksa u zatvoru treba rukovoditi istim etičkim principima kao u društvenoj zajednici izvan zatvora;

svjestan da poštivanje osnovnih prava zatvorenika znači da se zatvorenici-ma mora obezbijediti preventivna njega i zdravstvena zaštita jednaka onoj koja se obezbjeđuje u društvenoj zajednici općenito;

svjestan činjenice da se medicinski radnici u zatvorima često suočavaju sa ozbiljnim problemima koji proizlaze iz suprotnih očekivanja zatvorske uprave s jedne i zatvorenika s druge strane, čije posljedice zahtijevaju od medicinskih radnika da se pridržavaju veoma strogih etičkih smjernica;

smatrajući da je u interesu zatvorskog ljekara, ostalog zdravstvenog osoblja, zatvorenika i zatvorske uprave da postupaju u skladu sa jasnom vizijom prava na zdravstvenu zaštitu u zatvoru i specifične uloge zatvorskog ljekara i ostalog zdravstvenog osoblja;

smatrajući da specifične problematične situacije u zatvorima kao što su prenatrpanost, zarazne bolesti, ovisnost o drogama, mentalni poremećaji, nasilje, izolacija u celijama ili tjelesni pretresi zahtijevaju čvrste etičke principe u provođenju medicinske prakse;

imajući na umu Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, Evropsku socijalnu povelju i Konvenciju o ljudskim pravima i biomedicini;

imajući na umu Evropsku konvenciju o sprječavanju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, te Preporuke o službi zdravstvene zaštite u zatvorima rezimirane u trećem Opštem izvještaju o aktivnostima Evropskog komiteta za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja;

upućujući na svoju Preporuku br. R (87) 3 o Evropskim zatvorskim pravilima koja pomažu da se garantiraju minimalni standardi humanosti i dostojanstva u zatvorima;

podsećajući na Preporuku br. R (90) 3 o medicinskim istraživanjima na ljudima i Preporuku br. R (93) 6 u vezi sa zatvorom i kriminološkim aspektima

borbe protiv prenosivih bolesti, uključujući AIDS i sa tim povezane zdravstvene probleme u zatvoru, kao i na Smjernice Svjetske zdravstvene organizacije iz 1993. godine u vezi infekcije virusom HIV-a i AIDS-om u zatvoru;

imajući na umu Preporuke 1235 (1994) o psihijatriji i ljudskim pravima i 1257 (1995) o uslovima na mjestu lišenja slobode u zemljama članicama Vijeća Evrope, izrađene od strane Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope; upućujući na Principe medicinske etike za zaštitu osoba lišenih slobode i zatvorenika protiv mučenja i drugog okrutnog, neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, usvojene od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 1982. godine;

upućujući na posebne deklaracije Svjetskog medicinskog udruženja (WMA) u vezi sa medicinskom etikom, a posebno Tokijsku deklaraciju (1975), Maltešku deklaraciju o štrajkačima glađu (1991) i Izjavu o tjelesnom pretresu zatvorenika (1993);

imajući na umu nedavne reforme u strukturi, organizaciji i reguliranju službi zdravstvene zaštite u zatvorima u više zemalja članica, posebno u vezi sa reformama njihovih sistema zdravstvene zaštite;

uzimajući u obzir različite upravne strukture u zemljama članicama koje zahtijevaju primjenu preporuka i na federalnom i na državnom nivou, preporučuje da vlasti zemalja članica:

- prilikom revizije svog zakonodavstva, kao i u praksi u oblasti zdravstvene zaštite u zatvoru, uzmu u obzir principe i preporuke navedene u Dodatku ove Preporuke;
- osiguraju najširu moguću distribuciju ove Preporuke i popratnog memoranduma sa objašnjenjima, posvećujući posebnu pažnju svim pojedincima i tijelima nadležnim za organizaciju i obezbjeđenje preventivne njegе i zdravstvene zaštite u zatvoru.

Dodatak Preporuci br. R (98) 7

I. Osnovne karakteristike prava na zdravstvenu zaštitu u zatvoru

A. Pristup ljekaru

1. Prilikom prijema i kasnije tokom boravka u zatvoru, zatvorenici bi trebali imati mogućnost pristupa ljekaru ili visokokvalificiranom medicinskom tehničaru u svakom momentu, bez obzira na režim lišavanja slobode i bez nepotrebnog čekanja, ukoliko to zahtijeva njihovo zdravstveno stanje. Svi pritvorenici i zatvorenici bi trebali proći odgovarajuće medicinske pretrage prilikom prijema

u instituciju. Posebno treba naglasiti pregledne kojim se utvrđuju mentalna oboljenja, psihička adaptacija na zatvorske prilike, simptome apstinencije kod upotrebe droga, lijekova ili alkohola, te zarazna i hronična oboljenja.

2. Kako bi se ispoštivali zahtjevi zdravstvene zaštite zatvorenika, ljekari i kvalifikovani medicinski tehničari bi trebali biti na raspolaganju puno radno vrijeme u velikim kaznenim institucijama, ovisno o broju i protoku zatvorenika i njihovom prosječnom zdravstvenom stanju.

3. Služba zdravstvene zaštite u zatvoru treba barem biti u stanju obezbijediti ambulantne pregledne i hitnu pomoć. Kada zdravstveno stanje zatvorenika zahtijeva liječenje koje se ne može obezbijediti u zatvoru, treba uraditi sve što je moguće kako bi se osiguralo da se provede liječenje uz pune sigurnosne uslove u zdravstvenim ustanovama izvan zatvora.

4. Zatvorenici bi trebali imati pristup ljekaru prema potrebi, u bilo koje doba dana i noći. U prostorima zatvora mora uvijek biti prisutna neka osoba koja je stručna za pružanje prve pomoći. U hitnim i ozbiljnim slučajevima, treba upozoriti ljekara, osobu iz reda medicinskih tehničara i upravu zatvora; aktivno učešće i angažman od strane osoblja koje čuva zatvorenike je tu od suštinskog značaja.

5. Treba osigurati mogućnost razgovora sa psihijatrom i psihijatrijsko savjetovanje. U većim kaznenim institucijama treba postojati psihijatrijski tim. Ukoliko se ovo ne može obezbijediti u manjim ustanovama, treba osigurati mogućnost savjetovanja sa bolničkim psihijatrom ili psihijatrom koji ima privatnu praksu.

6. Usluge kvalificiranog zubara bi takođe trebale biti dostupne svakom zatvoreniku.

7. Zatvorska uprava treba osigurati kontakte i saradnju sa lokalnim javnim i privatnim zdravstvenim ustanovama. Pošto nije lako osigurati odgovarajuće liječenje u zatvorima za zatvorenike koji su ovisni o drogama, alkoholu ili lijekovima, treba pozivati vanjske konsultante koji pripadaju sistemu specijalističke pomoći ovisnicima u vanzatvorskoj zajednici radi konsultacija ili eventualne njegе.

8. Ukoliko je moguće, zatvorenim ženama treba obezbijediti posebne zdravstvene usluge. Trudnicama u zatvoru treba obezbijediti medicinski nadzor i omogućiti im porodaj u bolničkim institucijama izvan zatvora koje mogu pružiti najbolju njegu koja odgovara njihovom stanju.

9. Kada se pacijent sprovodi u bolnicu, treba ga pratiti medicinsko osoblje ili osoblje za njegu, prema potrebi.

B. Jednakost zdravstvene njegе

10. Zdravstvena politika na mjestima lišavanja slobode treba biti integralni dio i u skladu sa domaćom zdravstvenom politikom. Zatvorska služba zdravstvene zaštite treba omogućiti medicinsko i psihijatrijsko liječenje, kao i stomatološke

usluge, te treba primjenjivati higijenske programe i programe preventivne medicine u uslovima uporedivim sa onim koji su dostupni ostatku populacije. Zatvorski ljekari bi trebali imati mogućnost da pozovu u pomoć specijaliste. Ukoliko je potrebno dodatno mišljenje drugog ljekara, dužnost je ove službe da ga obezbijedi.

11. Zatvorska služba zdravstvene zaštite bi trebala imati dovoljan broj kvalificiranog medicinskog, bolničkog i tehničkog osoblja, kao i odgovarajuće prostorije, sredstva i opremu čiji je kvalitet ako ne identičan barem sličan kvalitetu onih koji postoje u vanjskom okruženju.

12. Uloga ministarstva nadležnog za zdravlje treba biti ojačana u domenu procjene kvaliteta higijenskih uslova, zdravstvene zaštite i organizacije zdravstvene službe u zatvoru, u skladu sa domaćim zakonima. Treba uspostaviti jasnu podjelu odgovornosti i ovlaštenja između Ministarstva zdravlja i drugih nadležnih ministarstava, koja trebaju sarađivati u provođenju integralne zdravstvene politike u zatvoru.

C. Pristanak pacijenta i diskrecija

13. Medicinska diskrecija treba biti garantirana i poštovana sa istom strgošću kao i kod ostalog stanovništva.

14. Osim u slučajevima u kojima zatvorenici boluju od neke bolesti koja ih čini nesposobnim da shvate prirodu svog stanja, oni bi uvijek trebali imati pravo da daju pristanak ljekaru, zasnovan na dovoljnim informacijama, prije preduzimanja bilo kakvih tjelesnih pregleda ili pretraga tjelesnih izlučevina, osim u slučajevima propisanim zakonom. Razlozi za svaki pregled trebaju im biti jasno objašnjeni i zatvorenici ih moraju razumjeti. Zatvorenicima trebaju biti objašnjene indikacije za upotrebu svakog lijeka, kao i svi moguće nuspojave koje bi se mogle pojavitи.

15. Treba dobiti pristanak pacijenta zasnovan na dovoljnim informacijama u slučaju kada se radi o pacijentima sa mentalnim oboljenjima, kao i u onim slučajevima u kojima se obaveza medicinske njege i sigurnosni zahtjevi ne podudaraju, naprimjer kod odbijanja liječenja ili odbijanje hrane.

16. Bilo kakvo odstupanje od principa slobodnog pristanka treba se zasnivati na zakonu i treba se rukovoditi istim principima koji se primjenjuju na stanovništvo općenito.

17. Pritvorenici trebaju imati pravo da traže konsultacije sa svojim vlastitim ljekarom ili nekim drugim ljekarom izvan zatvora na svoj vlastiti trošak. Osuđeni zatvorenici mogu tražiti dodatno mišljenje drugog ljekara i zatvorski ljekar mora sa razumijevanjem razmotriti ovaj prijedlog. Međutim, kod svake odluku o meritornosti ovakvog zahtjeva zatvorski ljekar je taj koji nosi krajnju odgovornost.

18. Prilikom premještanja u druge zatvore treba prebaciti i svu medicinsku dokumentaciju. Prebacivanje dokumentacije treba obaviti pod uslovima koji

osiguravaju njihovu povjerljivost. Zatvorenici moraju biti obaviješteni da će njihova medicinska dokumentacija biti prebačena. Trebali bi imati pravo da se usprotive tom prebacivanju dokumentacije u skladu sa domaćim zakonima. Svim zatvorenicima puštenim iz zatvora treba dati relevantne pismene informacije o stanju njihovog zdravlja, kako bi ih mogli koristiti njihovi (porodični) ljekari.

D. Profesionalna nezavisnost

19. Ljekari koji rade u zatvoru trebaju obezbijediti svakom pojedinom zatvoreniku iste standarde zdravstvene zaštite koji se primjenjuju u široj društvenoj zajednici. Zdravstvene potrebe zatvorenika bi uvijek trebale biti primarna briga ljekara.

20. Kliničke odluke i sve druge procjene koje se tiču zdravlja zatvorenih osoba moraju biti rukovođene isključivo medicinskim kriterijima. Zdravstveno osoblje treba raditi potpuno nezavisno unutar granica svojih kvalifikacija i nadležnosti.

21. Medicinski tehničari i drugo zdravstveno osoblje trebaju obavljati svoje zadatke pod direktnom nadležnošću višeg ljekara, koji ne treba prenositi na pomoćno medicinsko osoblje dužnosti i zadatke za koje nije ovlašteno zakonom i kodeksima profesije. Kvalitet zdravstvenih usluga i njegove treba procijenjivati kvalificirani zdravstveni organ.

22. Plate i honorari medicinskog osoblja ne bi trebali biti niži od uobičajenih za osoblje u drugim sektorima javnog zdravstva.

II. Specifična uloga zatvorskog ljekara i drugog zdravstvenog osoblja u kontekstu zatvorskog okruženja

A. Opšti zahtjevi

23. Primarna uloga zatvorskog ljekara je da obezbijedi odgovarajuću medicinsku njegu i savjete svim zatvorenicima za koje je medicinski odgovoran.

24. Ta uloga takođe obuhvata i davanje savjeta zatvorskoj upravi o pitanjima koja se odnose na prehranu ili okruženje u kojem zatvorenici žive, kao i savjete o higijenskim i sanitarnim uslovima.

25. Zdravstveno osoblje bi trebalo zatvorskoj upravi i zatvorskom osoblju davati informacije o zdravstvenoj problematici i pružati odgovarajuću zdravstvenu obuku tamo gdje je to potrebno.

B. Zdravstvene informacije, prevencija i obrazovanje

26. Po prijemu u zatvor, svaka osoba treba biti informirana o pravima i obavezama, internim propisima u ustanovi, kao i smjernicama kako i gdje

potražiti pomoći i savjet. Ove informacije moraju biti razumljive svakom zatvoreniku. Nepismenim osobama treba dati posebna uputstva.

27. Treba pripremiti program zdravstvenog obrazovanja u svim zatvorskim ustanovama. I zatvorenici i zatvorska uprava trebaju dobiti pakete brošura sa osnovnim informacijama o unapređenju zdravlja, ciljano pripremljene za zdravstvenu zaštitu zatvorenih osoba.

28. Treba staviti poseban naglasak na objašnjavanje korisnosti dobrovoljnih i anonimnih pretraga na prenosive bolesti, te mogućih negativnih posljedica hepatitisa, seksualno prenosivih bolesti, tuberkuloze ili infekcije virusom HIV. Oni koji se podvrgnu pretragama moraju se moći koristiti i medicinskim postupcima koji iza toga slijede.

29. Program zdravstvenog obrazovanja treba imati za cilj da podstakne usvajanje zdravih životnih navika, omogući zatvorenicima da donose pravilne odluke u pogledu njihovog vlastitog zdravlja i zdravlja njihovih porodica, očuva i zaštića njihov psihofizički integritet, te smanji rizik od ovisnosti i recidivizma. Takvim pristupom bi trebalo motivirati zatvorenike da učestvuju u zdravstvenim programima kojima se na koherentan način uče ponašanju i strategijama za smanjenje rizika po njihovo zdravlje na najmanju mjeru.

C. Posebni oblici patologije i preventivna zdravstvena zaštita u zatvoru

30. Ljekar treba u potpunosti evidentirati svaki znak nasilja koji uoči kod zatvorenika prilikom medicinskog pregleda kod prijema u zatvorsku ustanovu, zajedno sa svim relevantnim izjavama zatvorenika i zaključcima ljekara. Ove informacije takođe trebaju biti učinjene dostupnim zatvorskoj upravi uz pristanak zatvorenika.

31. Svaka informacija o slučajevima nasilja nad zatvorenicima, do kojih dođe tokom boravka na mjestu lišavanja slobode, treba biti proslijedena nadležnim vlastima. Po pravilu, takvu radnju treba poduzimati samo uz pristanak zatvorenika na koje se to odnosi.

32. U pojedinim izuzetnim slučajevima, ali u svakom slučaju strogo u skladu sa pravilima profesionalne etike, ne mora se smatrati neophodnim zatvorenikov pristanak zasnovan na dovoljnim informacijama, posebno ukoliko ljekar smatra da je on taj koji ima prvenstvenu odgovornost (kako prema pacijentu tako i prema svim ostalim osobama u zatvorskoj ustanovi) da podnese izvještaj o nekom ozbiljnном incidentu koji predstavlja stvarnu opasnost. Služba zdravstvene zaštite treba prikupljati, po potrebi, periodične statističke podatke o uočenim povredama, te o njima obavještavati zatvorsku upravu i nadležna ministarstva, u skladu sa domaćom zakonskom regulativom o zaštiti podataka.

33. Treba obezbijediti odgovarajuću zdravstvenu obuku za članove nadzornog zatvorskog osoblja kako bi im se omogućilo da izvještavaju o

problemima u vezi tjelesnog i duševnog zdravlja koje eventualno otkriju kod zatvorske populacije.

D. Profesionalna obuka zatvorskog zdravstvenog osoblja

34. Zatvorski ljekari moraju biti dobro obučeni i u opštemedicinskim i psihijatrijskim poremećajima. Njihova obuka treba obuhvatati sticanje osnovnih teoretskih znanja, shvatanje zatvorskog okruženja i učinaka zatvorskog ambijenta na zdravstveni rad u zatvoru, te uključivati procjenu njihove kvalificiranosti i dalju obuku pod nadzorom starijeg kolege. Takođe bi im trebalo omogućiti i redovnu obuku uz rad.

35. Odgovarajuću obuku takođe treba obezbijediti i drugom zdravstvenom osoblju, a ta obuka treba obuhvatiti poznavanje načina funkcioniranja zatvora i odgovarajuće zatvorske regulative.

III. Organizacija zdravstvene zaštite u zatvoru sa posebnim osvrtom na razrješavanje određenih češćih problema

A. Prenosive bolesti, a posebno zaraženost virusom HIV, AIDS, tuberkuloza, hepatitis

36. Kako bi se spriječile polno prenosive bolesti u zatvoru, treba poduzeti odgovarajuće profilaktičke mjere.

37. Laboratorijske analize na virus HIV treba obavljati isključivo uz pristanak zatvorenika, anonimno i u skladu sa postojećom zakonskom regulativom. Prije i poslije analiza treba omogućiti temeljite konsultacije i preglede.

38. Izolacija infektivnog pacijenta opravdana je samo ukoliko se takva mjera preduzima i izvan zatvorskog okruženja i na osnovu istih medicinskih razloga.

39. Prema odredbama iz stava 40, ne smije postojati bilo kakav oblik segregacije osoba koje su pozitivne na antitijela HIV.

40. Osobe koje teško obole od bolesti koje su u vezi sa AIDS-om treba liječiti unutar zatvorskog zdravstvenog odjeljenja, bez da se pri tome nužno pribjegava potpunoj izolaciji. Pacijenti koje treba zaštiti od zaraznih bolesti koje prenose drugi pacijenti trebaju biti izolovani samo u slučaju ukoliko je takva mjera nužna za njihovo vlastito zdravlje, kako bi se spriječilo da se zaraze bolešću koja se javlja tokom druge bolesti, naročito u onim slučajevima kada im je imuni sistem teško oštećen.

41. Ukoliko se otkriju slučajevi tuberkuloze, treba poduzeti sve neophodne mjere kako bi se spriječilo širenje infekcije, a u skladu sa važećom zakonskom regulativom u ovoj oblasti. Terapijske intervencije treba obavljati po istim standardima koji važe za intervencije izvan zatvora.

42. Pošto je vakcinacija protiv hepatitisa B jedini efikasan metod sprječavanja širenja hepatitisa B, ovu vakcincu treba ponuditi i zatvorenicima i osoblju. Treba učiniti dostupnim informacije i odgovarajuća preventivna sredstva trebaju biti dostupna zbog činjenice da se hepatitis B i C, uz zarazu preko sperme i krvi, prenose uglavnom intravenskom upotreboom droga.

B. Ovisnost o drogama, alkoholu i lijekovima: upravljanje farmaceutskim aspektima i distribucija lijekova

43. Brigu o zatvorenicima koji imaju probleme sa alkoholom i drogama treba dalje razvijati, uzimajući posebno u obzir usluge koje se nude ovisnicima o drogama, prema preporukama Grupe za saradnju u borbi protiv zloupotreba droge i nezakonite trgovine drogama (“Pompidou grupa”). Stoga je neophodno ponuditi odgovarajuću obuku medicinskom i zatvorskom osoblju, te unaprijediti saradnju sa vanjskim savjetodavnim službama, kako bi se osigurao nastavak terapije u zajednici nakon puštanja na slobodu.

44. Zatvorski ljekar treba poticati zatvorenike da koriste prednosti sistema socijalne ili psihoterapeutske pomoći kako bi se spriječio rizik od zloupotrebe droga, lijekova i alkohola.

45. Liječenje simptoma odvikavanja od zloupotrebe droge, alkohola ili lijekova u zatvoru treba voditi na isti način kao i u društvenoj zajednici izvan zatvora.

46. Ukoliko zatvorenici prolaze kroz tretman odvikavanja, ljekar ih treba poticati da poduzmu sve korake, dok su još u zatvoru, ali i nakon puštanja na slobodu, kako bi izbjegli ponovno padanje u ovisnost.

47. Zatvorenici bi trebali biti u mogućnosti konsultirati se sa internim ili vanjskim specijalistom koji bi im pružio neophodnu podršku tokom služenja kazne i tokom brige o njima nakon puštanja na slobodu. Takvi konsultanti bi takođe trebali biti sposobni da daju doprinos obuci zatvorskog osoblja uz rad.

48. Ukoliko je to moguće, zatvorenicima bi trebalo dozvoliti da uzimaju lijekove koji su im propisani. Međutim, kod lijekova kod kojih postoji opasnost predoziranja treba im oduzeti takve lijekove i davati im ih pojedinačno dozu po dozu.

49. U konsultaciji sa stručnim farmaceutom savjetnikom, zatvorski ljekar treba pripremiti po potrebi sveobuhvatnu listu lijekova i lijekovitih supstanci koji se inače uobičajeno propisuju od strane zdravstvene službe. Ljekarski recept treba ostati u isključivoj nadležnosti ljekarske profesije, a lijekove treba distribuirati isključivo ovlašteno osoblje.

C. Osobe nepodobne za stalni boravak u zatvoru: teški tjelesni nedostaci, poodmakla dob, prognoza brzog fatalnog ishoda

50. Zatvorenici sa teškim tjelesnim nedostacima i osobe u poodmakloj dobi treba smjestiti na takav način da im se omogući koliko je to moguće normalan život i ne

treba ih odvajati od opšte zatvorske populacije. Treba napraviti građevinske prilagodbe kako bi se pomoglo osobama vezanim za kolica i osobama sa invaliditetom na način koji je u skladu sa načinom koji se primjenjuje u okruženju izvan zatvora.

51. Odluku o tome kada pacijent sa terminalnom dijagnozom treba biti premješten u vanjsku bolničku jedinicu treba donijeti na medicinskoj osnovi. Dok čekaju na takav premještaj, ovim pacijentima treba pružiti optimalnu njegu tokom terminalne faze njihove bolesti unutar zatvorskog odjeljenja za zdravstvenu njegu. U takvim slučajevima treba predvidjeti periodičnu njegu i predah u vanjskom stacionaru za umiruće. Treba razmotriti mogućnost bilo pomilovanja iz zdravstvenih razloga bilo prijevremenog puštanja na slobodu.

D. Psihijatrijski simptomi, mentalna oboljenja i teži poremećaji ličnosti, rizik od samoubistva

52. Uprava zatvora i ministarstvo nadležno za mentalno zdravlje trebaju sarađivati kod organizacije psihijatrijske službe za zatvorenike.

53. Služba za mentalno zdravlje i socijalne službe koje rade u sklopu zatvora trebaju imati za cilj da obezbijede pomoći i savjete zatvorenicima, te da osnaže njihove vještine nošenja sa poteškoćama i sposobnosti prilagođavanja. Ove službe trebaju koordinirati svoje aktivnosti ovisno o konkretnim zadacima. Treba osigurati njihovu profesionalnu nezavisnost, uz dužnu pažnju prema specifičnim uslovima zatvorskog okruženja.

54. U slučaju osoba koje su osuđene zbog seksualnih prestupa, treba ponuditi psihijatrijsko i psihološko ispitivanje, kao i odgovarajuće liječenje tokom njihovog boravka i nakon toga.

55. Zatvorenici koji boluju od ozbiljnih mentalna oboljenja trebaju biti zbrinuti u bolničkoj ustanovi koja posjeduje odgovarajuću opremu i odgovarajuće obučeno osoblje. Odluku o prijemu zatvorenika u javnu bolnicu treba donijeti psiholog, uz odobrenje nadležnih vlasti.

56. U slučajevima gdje se kod pacijenata sa mentalnim oboljenjima ne može izbjegći stroga izolacija, treba ju smanjiti na apsolutni minimum i zamjeniti ju čim prije bude moguće stalnom njegovom gdje bi svakog pacijenta stalno pazio po jedan njegovatelj.

57. U izuzetnim okolnostima, može se predvidjeti i upotreba sredstava fizičkog obuzdavanja teških mentalnih bolesnika tokom kraćeg perioda, sve dok ne počnu djelovati smirujući efekti odgovarajućeg lijeka.

58. Medicinsko i nadzorno zatvorsko osoblje trebaju stalno procjenjivati rizik od samoubistva. Po potrebi, u momentima krize, treba koristiti fizičke metode namijenjene izbjegavanju samopovrijedivanja i stalno posmatranje iz neposredne blizine, te uči sa njima u dijalog i razuvjeravajuće ih smiriti.

59. Nakon puštanja na slobodu treba obezbijediti liječenje zatvorenika u vanjskim specijalističkim institucijama.

E. Odbijanje liječenja, štrajk glađu

60. U slučaju odbijanja liječenja, ljekar treba zatražiti pismenu izjavu potpisu od strane pacijenta u prisustvu svjedoka. Ljekar treba dati potpune informacije pacijentu o eventualnoj pomoći koju će imati od lijeka, moguće terapijske alternative, te njega ili nju upozoriti na rizik u slučaju njegovog ili njenog odbijanja. Trebalo bi osigurati da pacijent shvati svoju situaciju u potpunosti. Ukoliko postoji poteškoće u razumijevanju zbog jezika kojim pacijent govori, moraju se potražiti usluge iskusnog prevodioca.

61. Kliničku ocjenu stanja štrajkača glađu treba obaviti samo uz izričito odobrenje pacijenta, osim ukoliko pacijent ne boluje od ozbiljnih mentalnih oboljenja koji zahtijevaju premještaj u psihijatrijsku instituciju.

62. Štrajkačima glađu treba dati objektivno objašnjenje o štetnim učincima njihove akcije po njihovo tjelesno zdravlje, tako da shvate koje opasnosti nosi produžavanje štrajka glađu.

63. Ukoliko se, prema mišljenju ljekara, stanje štrajkača glađu značajno pogoršava, od suštinskog je značaja da ljekar obavijesti o ovoj činjenici odgovarajuće vlasti i da poduzme aktivnosti u skladu sa domaćim zakonima (uključujući profesionalne standarde).

F. Nasilje u zatvoru: disciplinski postupci i sankcije, disciplinska izolacija, mjere fizičkog obuzdavanja, režim maksimalne sigurnosti

64. Zatvorenici kod kojih postoji strah od nasilja, uključujući strah od mogućih seksualnih prestupa od strane drugih zatvorenika na osnovu bilo kojeg relevantnog razloga, ili zatvorenici koji su nedavno pretrpjeli napad ili povredu od strane drugih članova zatvorske zajednice, trebaju uživati potpunu zaštitu zatvorskog osoblja.

65. Uloga ljekara ne smije uključivati davanje ovlaštenja i odobravanje upotrebe sile od strane zatvorskog osoblja, koje na sebe mora preuzeti tu odgovornost u cilju postizanja reda i discipline.

66. U slučaju sankcioniranja disciplinskom izolacijom, bilo kojom drugom disciplinskom kaznom ili mjerom sigurnosti koja može imati štetan učinak po tjelesno ili duševno zdravlje zatvorenika, zdravstveno osoblje, na zahtjev zatvorenika ili zatvorskog osoblja, treba obezbijediti medicinsku pomoći ili liječenje.

G. Posebni programi zdravstvene zaštite: socioterapijski programi, porodične veze i kontakti sa vanjskim svijetom, majka i dijete

67. Socioterapijski programi trebaju biti organizirani u skladu sa lokalnom društvenom zajednicom i pažljivo nadzirani. Ljekari trebaju biti spremni na konstruktivnu saradnju sa svim zainteresiranim službama, kako bi pružili mogućnosti zatvorenicima da koriste takve programe i tako steknu društvene kvalifikacije koje mogu pomoći da se smanji rizik od recidivizma nakon puštanja na slobodu.

68. Treba uzeti u razmatranje i mogućnost da se zatvorenicima dozvoli posjeta njihovog seksualnog partnera bez vizuelnog nadzora tokom posjete.

69. Trebalo bi omogućiti zajednički boravak veoma male djece sa njihovim zatvorenim majkama, kako bi se omogućilo majkama da im posvete pažnju i njegu koja je potrebna za održavanje dobrog zdravlja, te kako bi se održala emotivna i psihološka veza.

70. Treba obezbijediti posebne objekte za majke koje borave sa djecom (jaslice, obdaništa).

71. Ljekari se ne bi trebali uplitati u administrativne odluke u pogledu odvajanja djece od njihovih majki kad dostignu određenu dob.

H. Tjelesni pretresi, ljekarski izvještaji, medicinska istraživanja

72. Pretres je stvar upravnih vlasti i zatvorski ljekari se ne trebaju uključivati u takve postupke. Međutim, intimne medicinske pretrage moraju biti vršene od strane ljekara tamo gdje postoje objektivni medicinski razlozi za njihov angažman.

73. Zatvorski ljekar ne bi trebao pripremati bilo kakav medicinski ili psihijatrijski izvještaj bilo za odbranu bilo za tužilaštvo, osim ukoliko to zvanično ne zatraži zatvorenik ili ukoliko sud tako ne naloži. Trebali bi izbjegavati i bilo kakve zadatke u kojima bi učestvovali kao medicinski vještaci uključeni u pravosudne postupke koji se odnose na pritvorenike. Oni bi trebali prikupljati i analizirati uzorce samo za dijagnostičke analize i isključivo na osnovu zdravstvenih razloga.

74. Medicinska istraživanja nad zatvorenicima se trebaju obavljati u skladu sa principima iznesenim u Preporukama br. R (87) 3 u vezi Evropskih zatvorskih pravila, br. R (90) 3 o medicinskim istraživanjima nad ljudskim bićima i br. R (93) 6 o zatvoru i kriminološkim aspektima borbe protiv prenosivih bolesti, uključujući AIDS i sa tim povezane zdravstvene probleme u zatvoru.

**Preporuka br. R (99) 22 Komiteta ministara državama
članicama o pretrpanosti u zatvorima i inflaciji
zatvorske populacije**

*(usvojena od strane Komiteta ministara 30. septembra 1999.
na 681. sjednici zamjenika ministara)*

Komitet ministara, u skladu s odredbama člana 15.b Statuta Vijeća Evrope, smatrajući da pretrpanost zatvora i rast zatvorske populacije predstavljaju veliki izazov zatvorskim upravama i sistemu krivičnog pravosuda u cijelini, i u pogledu ljudskih prava i u pogledu efikasnog upravljanja kaznenim ustanovama,

smatrajući da je efikasno upravljanje zatvorskom populacijom uslov za pitanja kao što su generalni kriminal, prioriteti u kontroli kriminala, raspon kazni dostupnih u zakonima, težina izrečenih kazni, učestalost korištenja sankcija i mjera u zajednici, korištenje pritvora, djelotvornost i efikasnost agencija krivičnog pravosuđa, ali i stavova javnosti prema kriminalu i kažnjavanju,

potvrđujući da mjere koje za cilj imaju borbu protiv pretrpanosti zatvora i smanjenje broja zatvorske populacije moraju biti dio koherentne i racionalne politike borbe protiv kriminala, usmjerenе ka sprječavanju kriminala i krivalnog ponašanja, djelotvornom provođenju zakona, javnoj sigurnosti i zaštiti, individualizaciji sankcija i mjera i socijanoj reintegraciji počinilaca,

smatrajući da takve mjere odgovaraju osnovnim principima demokratskih država, rukovođenih vladavinom zakona i podložnih najčešćem cilju garantije ljudskih prava, u skladu sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i precedentnom pravu organa kojima je povjerena njihova primjena,

potvrđujući, uz to, da takve mjere traže podršku političkih i administrativnih lidera, sudija, tužilaca i javnosti generalno, kao i pružanje izbalansiranih informacija o funkcijama kažnjavanja, o relativnoj djelotvornosti zavodskih i vanzavodskih sankcija i mjera, te o stvarnosti u zatvoru,

imajući na umu Evropsku konvenciju o sprječavanju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja,

potvrđujući značaj Preporuke br. R (80) 11 o pritvoru do suđenja, Preporuke br. R (87) 3 o Evropskim zatvorskim pravilima, Preporuke br. R (87) 18 o pojednostavljenju krivičnog pravosuđa, Preporuke br. R (92) 16 o Evropskim pravilima o sankcijama i mjerama u zajednici, i Preporuke br. R (92) 17 u vezi s dosljednošću prilikom izricanja kazni,

preporučuje vladama država članica da:

- poduzmu sve primjerene mjere da, pri revidiranju svojih zakona i prakse u vezi sa pretrpanošću zatvora i inflacijom zatvorske populacije, primjene principe date u Prilogu uz ovu Preporuku,
- da potaknu najširu moguću distribuciju ove Preporuke i izvještaja o pretrpanosti zatvora i inflaciji zatvorske populacije, koji je izradio Evropski komitet za probleme kriminala.

Prilog uz Preporuku br. R (99) 22

I. Osnovni principi

1. Lišenje slobode treba smatrati krajnjom sankcijom ili mjerom i treba ga predvidjeti samo tamo gdje težina djela svaku drugu mjeru ili sankciju čini jasno neadekvatnom.
2. Veličina zatvora bi trebala biti izuzetna mjera, jer je generalno malo vjerovatno da se može ponuditi trajno rješenje problema pretrpavanja zatvora. Zemlje čiji zatvorski kapaciteti mogu biti dovoljni generalno gledajući, ali su loše prilagođeni lokalnim potrebama, trebale bi nastojati postići racionalniju distribuciju zatvorskih kapaciteta.
3. Treba predvidjeti odgovarajući raspon sankcija i mjera u zajednici, eventualno rangiranih u pogledu relativne težine. Sudije i tužioци bi se trebali potaći da ih što više koriste.
4. Države članice bi trebale razmotriti mogućnost dekriminalizacije određenih vrsta djela, ili reklassifikacije istih, tako da ne podrazumijevaju kazne koje uključuju lišenje slobode.
5. Da bi se izradila koherentna strategija protiv pretrpavanja zatvora i inflacije zatvorske populacije, trebalo bi obaviti detaljnu analizu osnovnih faktora koji tome doprinose, uključujući pitanja kao što su vrsta djela koja vode dugim zatvorskim kaznama, prioriteti u kontroli kriminala, stavovi javnosti, problemi i postojeća praksa u izricanju kazni.

II. Odgovor na nedostatak mjesta u zatvoru

6. Da bi se izbjegao pretjeran nivo pretrpanosti, mora se ustanoviti maksimalni kapacitet kaznenih ustanova.
7. Kad dođe do pretrpanosti kapaciteta, poseban naglasak se mora staviti na: poimanje ljudskog dostojanstva, obavezu zatvorske uprave da primjeni human i pozitivan tretman, puno priznanje uloge osoblja i pristup savremenom menadžmentu. U skladu sa Evropskim zatvorskim pravilima, posebna pažnja bi se trebala posvetiti količini prostora dostupnog zatvorenicima, higijeni

i sanitarnim uslovima, dovoljnoj količini i odgovarajućoj pripremi i služenju jela, zdravstvenoj zaštiti zatvorenika i mogućnosti vježbe na otvorenom.

8. Da bi se odgovorilo na neke od ovih negativnih posljedica pretrpavanja zatvora, kontakte zatvorenika sa porodicama treba omogućiti u najvećoj mogućoj mjeri, te maksimalno korisiti podršku zajednice.

9. Posebni modaliteti izvršenja kazni, kao što su poluslobodni, otvoreni režimi, dopusti i vanjski smještaj (smještaj u dislociranim odjeljenjima) trebaju se koristiti što je moguće više, sa ciljem da se održe veze s porodicom i zajednicom, te smanji napetost u kaznenim ustanovama.

III. Mjere vezane za fazu prije suđenja

Izbjegavanje krivičnog postupka – Smanjenje korištenja pritvora

10. Odgovarajuće mjere treba poduzeti s ciljem da se potpuno provedu principi dati u Preporuci br. R (87) 18 u vezi s pojednostavljenjem krivičnog pravosuda. To bi posebno podrazumijevalo da države članice, uzimajući u obzir sopstvene ustavne principe i pravnu tradiciju, pribjegavaju principu diskrecionog krivičnog gonjenja (ili mjeru koje imaju istu svrhu) i koriste pojednostavljenje procedure i vansudske dogovore kao alternative pokretanju tužbe u odgovarajućim predmetima, da bi se izbjegao kompletan krivični postupak.

11. Korištenje pritvora i njegova dužina trebaju se svesti na minimum koji odgovara interesima pravde. U tom smislu, države članice bi trebale osigurati da njihovi zakoni i prakse budu u skladu sa relevantnim odredbama Evropske konvencije o ljudskim pravima i precedentnom pravu organa kojima je povjerena njihova primjena, te da se rukovode principima datim u Preporuci br. R (80) 11 o pritvoru do suđenja, posebno u pogledu osnova po kojim se može odrediti pritvor.

12. Treba maksimalno koristiti alternative pritvoru, kao što su nalog osumnjičeniku da boravi na određenoj adresi, ograničenje odlaska ili ulaska na određeno mjesto bez ovlaštenja, polaganje kaucije ili nadzor i pomoć agencije koju navede sudski organ. U vezi s tim, mora se posvetiti pažnja mogućnostima nadzora nad uslovom da se boravi na određenom mjestu putem elektronskih uređaja za praćenje.

13. Da se pomogne u efikasnom i humanom korištenju pritvora do suđenja, moraju se učiniti dostupnim odgovarajući ljudski i financijski resursi, te se moraju, po potrebi, uvesti odgovarajuća procesna sredstva i rukovodne tehnike.

IV. Mjere vezane za fazu suđenja

Sistem sankcija/mjera – Dužina kazne

14. Moraju se uložiti napor da se smanji korištenje kazni koje podrazumijevaju dugi zatvor, što stavlja težak teret na zatvorski sistem, te kraće zatvorske kazne zamijeniti sankcijama i mjerama u zajednici.

15. Pri osiguravanju sankcija i mjera u zajednici koje bi se trebale koristiti umjesto lišenja slobode, mora se uzeti u obzir sljedeće:

- odgoda izvršenja kazne zatvora sa izrečenim uslovima,
- probacija kao zasebna sankcija koja se izriče bez izricanja zatvorske kazne,
- jako intenzivan nadzor,
- rad za opće dobro na slobodi (tj. neplaćeni rad u korist zajednice),
- nalozi za lječenje / ugovorni tretmani za određene kategorije počinilaca,
- medijacija između žrtava i počinilaca / kompenzacija žrtvama,
- ograničenje slobode kretanja korištenjem na pr. naloga o policijskom satu ili elektronskog nadzora.

16. Sankcije i mjere u zajednici bi se trebale izricati samo u skladu sa garancijama i uslovima datim u Evropskim pravilima o sankcijama i mjerama u zajednici.

17. Kombinacija zavodske i vanzavodske sankcije i mjere bi se trebala uvesti u zakon i u praksu, na pr. zatvorska kazna bez mogućnosti uvjetnog otpusta, nakon koje slijedi rad za opće dobro na slobodi, (intenzivan) nadzor u zajednici, elektronski nadziran kućni pritvor ili, u odgovarajućim slučajevima, obaveza da se ide na tretman.

Izricanje kazni i uloga tužilaca i sudija

18. Pri primjeni zakona, sudije i tužiocu trebali bi nastojati da imaju na umu dostupne resurse, posebno u pogledu kapaciteta zatvora. U vezi s tim, mora se stalno obraćati pažnja na ocjenu efekta koji imaju postojeće strukture izricanja kazni na razvoj zatvorske populacije.

19. Tužiocu i sudiju trebali bi se uključiti u proces izrade kaznene politike u vezi sa pretrpavanjem zatvora i inflacije zatvorske populacije, sa ciljem pribavljanja njihove podrške i izbjegavanja kontraproduktivne prakse izricanja kazni.

20. Razmišljanje kojim se rukovodi izricanje kazni trebao bi postaviti zakonodavac ili drugi nadležni organ, sa ciljem da se, između ostalog, smanji korištenje zatvorske kazne, proširi korištenje sankcija i mjera u zajednici, te koriste mjeru preusmjeravanja, kao što su medijacija i kompenzacija za žrtve.

21. Posebnu pažnju treba posvetiti ulozi otežavajućih i olakšavajućih faktora, kao i ranijih osuda, pri određivanju određenog iznosa kazne.

V. Mjere vezane za fazu nakon suđenja

Provedba sankcija i mjera u zajednici – Izvršenje zatvorskih kazni

22. Da bi sankcije i mjere u zajednici bile vjerodostojna alternativa krajim zatvorskim kaznama, mora se osigurati njihova djelotvorna primjena, naročito kroz:

- osiguravanje infrastrukture za izvršenje i praćenje takvih sankcija u zajednici, između ostalog da se sudijama i tužiocima gradi povjerenje u njihovu djelotvornost; i
- izrada i korištenje pouzdanih načina predviđanja rizika i tehnika ocjene rizika, kao i strategija nadzora, sa ciljem identifikacije rizika da će počinilac ponoviti djelo, te da se osigura sigurnost i zaštita javnosti.

23. Treba promovirati razvijanje mjera koje smanjuju stvarnu dužinu odslužene kazne, tako što se prednost daje individualiziranim mjerama, kao što su raniji uslovni otpust, nad kolektivnim mjerama za upravljanje pretrpanošću zatvora (amnestija, kolektivna pomilovanja).

24. Uslovni otpust bi se trebao smatrati jednom od najdjelotvornijih i najkonstruktivnijih mjera, koje ne samo da smanjuju dužinu zatvorske kazne, već i značajno doprinose planiranom povratku počinjocu u zajednicu.

25. S ciljem promoviranja i širenja korištenja uslovnog otpusta, moraju se stvoriti najbolji uslovi za podršku počinjocu, pomoći i nadzor u zajednici, između ostalog da se nadležne sudske i upravne vlasti potaknu da tu mjeru razmotre kao vrijednu i odgovornu opciju.

26. Djelotvorni programi tretmana tokom pritvora i programi nadzora i tretmana nakon otpusta trebali bi se izraditi i provesti tako da omoguće ponovni smještaj počinjocu u zajednicu, da smanje recidivizam, da osiguraju javnu sigurnost i zaštitu, te da kod sudija i tužilaca grade povjerenje da mjeru koje za cilj imaju smanjene trajanja kazne koja se služi, kao i sankcije i mjeru u zajednici, jesu konstruktivna i odgovorna opcija.

**Preporuka br. Rec (2000) 22 Komiteta ministara
državama članicama o poboljšanju implementacije
Evropskih pravila o sankcijama i mjerama u zajednici**

(usvojena od strane Komiteta ministara 29.novembra 2000.
na 731. sastanku zamjenika ministara)

Komitet ministara, u skladu s odredbama člana 15b Statuta Vijeća Evrope, podvlačeći stalnu važnost kreiranja, izricanja i provedbe sankcija i mjera u zajednici zasnovanih na principima sadržanim u Preporuci br. R 92 (16) o Evropskim pravilima o sankcijama i mjerama u zajednici,

primajući k znanju rezultate istraživanja Evropskog komiteta za probleme kriminala o provedbi Evropskih pravila, a posebno u vezi poteškoća sa ko-jima se suočavaju države članice;

uviđajući da, u svjetlu rezultata ovog istraživanja i razvoja prakse u domenu nadzora nad počiniocima krivičnih djela, postoji potreba za izmjenama i dopunama Pravila 5 Evropskih pravila;

svjesni da se s protokom vremena javljaju nove mogućnosti za djelotvorniju i širu upotrebu sankcija i mjera u zajednici;

uviđajući nadalje da je došlo do važnih novih momenata i promjene prakse u domenu sankcija i mjera u zajednici, te da problemi koje su identificirale države članice zahtijevaju dodatna objašnjenja i tumačenja niza odredbi sadržanih u Evropskim pravilima;

ističući da se kod pribjegavanja sankcijama i mjerama u zajednici i njihove provedbe uvijek treba rukovoditi poštivanjem osnovnih pravnih garancija sadržanih u Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima, kao i principima us-postavljenim Evropskim pravilima;

uviđajući da su za ovu Preporuku relevantne Preporuka br. R (92)17 u vezi s dosljednošću prilikom izricanja presuda, Preporuka br. R (97) 12 o oso-blju nadležnom za provedbu sankcija i mjera, Preporuka br. R (92) 19 o medijaciji u krivičnim pitanjima i Preporuka br. R (99) 22 u vezi prenatrpnosti zatvora i inflacije zatvorske populacije;

preporučuje vladama država članica:

- da u pogledu dužine trajanja sankcija i mjera u zajednici u svom zakonodavstvu i praksi budu rukovodene revidiranim tekstrom Pravila 5 Preporuke br. R (92) 16 o Evropskim pravilima o sankcijama i mjerama u zajednici, sadržanim u Dodatu 1 ove Preporuke;

- da prilikom revizije svojih zakona, politike i prakse u vezi kreiranja, izricanja i provedbe sankcija i mjera u zajednici budu rukovođene principima izloženim u Dodatu II ove Preporuke, kako bi mogle djelotvornije koristiti sankcije i mjere u zajednici;
- da osiguraju što širu distribuciju ove Preporuke i izvještaja o djelotvornijem korištenju sankcija i mjera u zajednici, elaboriranim od strane Evropskog komiteta za probleme kriminala, obraćajući pri tome posebnu pažnju na dodatna tumačenja i objašnjenja nekih od ovih Evropskih pravila, izložena u stavovima 129 – 168 pomenutog izvještaja.

Dodatak 1 Preporuke br. Rec (2000) 22

Izmjena i dopuna Pravila 5 Evropskih pravila o sankcijama i mjerama u zajednici

Nijedna sankcija ili mjera u zajednici ne bi smjela biti neodređenog trajanja. U iznimnim slučajevima, sankcija ili mjera u zajednici neodređenog trajanja može se izricati prekršiteljima koji zbog njihovog ranije počinjenog ili sadašnjeg teškog krivičnog djela u kombinaciji sa posebnim ličnim karakteristikama očigledno predstavljaju stalnu ozbiljnu opasnost po život, zdravlje ili sigurnost u zajednici. Zakonom treba predvidjeti redovnu reviziju takve sankcije ili mjere neodređenog trajanja od strane tijela koje je nezavisno od izvršne vlasti i koje je zakonski ovlašteno da vrši tu reviziju.

Trajanje sankcija i mjera u zajednici mora biti određeno od strane organa ovlaštenog da donosi odluke, a u okviru granica i uslova ustanovljenih zakonom.

Dodatak 2 Preporuke br. Rec (2000) 22

Principi koji služe kao smjernice za postizanje šire i djelotvorne upotrebe sankcija i mjera u zajednici

Zakonodavstvo

1. Treba predvidjeti dovoljan broj odgovarajuće raznovrsnih sankcija i mjera u zajednici, pri čemu sljedeće predstavljaju primjere istih:
  - alternative pritvoru kao što je zahtjevanje od osumnjičenog da stanuje na konkretno navedenoj adresi, da bude pod nadzorom i da mu pomoći pruža određena institucija specifično navedena od strane pravosudnog organa;
  - probacija kao zasebna sankcija koja je nametnuta bez izricanja zatvorske kazne;
  - suspenzija izvršenja kazne zatvora, sa nametnutim uslovima;

- rad za opće dobro na slobodi (tj. neplaćeni rad u korist zajednice);
  - kompenzacija/reparacija žrtvi/medijacija između žrtve i počinjoca krivičnog djela;
  - nalozi za liječenje počinjocima koji zloupotrebljavaju drogu ili alkohol, kao i onima koji boluju od duševnog poremećaja koji je u vezi sa njihovim kriminalnim ponašanjem;
  - intenzivan nadzor odgovarajućih kategorija počinilaca;
  - ograničavanje slobode kretanja, npr. putem naloga o policijskom satu za njih ili elektronskog nadzora koji se izriče uz poštivanje pravila 23 i 55 Evropskih pravila;
  - uslovni otpust iz zatvora praćen nadzorom nakon puštanja na slobodu.
2. Kako bi se unaprijedila upotreba sankcija i mjera kod kojih se osoba ne smješta u zatvor, a naročito prilikom pripreme novih zakona, zakonodavac bi trebao razmotriti mogućnost da umjesto kazne zatvora ukaže na sankcije ili mjere kod kojih se osoba ne smješta u zatvor kao preporučene sankcije za određena krivična djela.
  3. Trebalo bi razmotriti mogućnost revizije i smanjivanja broja formalnih odredbi koje sprječavaju da se za teške prekršitelje i recidiviste koriste sankcije i mjere u zajednici.
  4. Treba predvidjeti uvođenje novih sankcija i mjera probnog karaktera.
  5. Sve sankcije i mjere moraju biti provođene u skladu sa duhom Evropskih pravila i pažljivo praćene i evaluirane. Eksperimenti moraju biti u skladu sa etičkim normama međunarodne zajednice.

Praksa kod izricanja kazni

6. Tamo gdje ustavni principi i zakonodavne tradicije to omogućuju, treba uspostaviti logička objašnjenja za izricanje kazni, a proces izricanja kazne mora s vremena na vrijeme biti revidiran od strane zakonodavca ili drugih nadležnih vlasti, kako bi se, između ostalog, smanjila upotreba kazne zatvora, a proširila upotreba sankcija i mjera u zajednici uz obezbjeđenje kompenzacije žrtvama.
7. Pravosudni organi bi trebali biti uključeni u proces formuliranja i revidiranja politike o upotrebi sankcija i mjera u zajednici, te informirani o rezultatima date politike, kako bi se osiguralo široko razumijevanje prirode tih sankcija i mjera kod ljudi iz pravosuđa.
8. Posebnu pažnju treba obratiti definiranju olakšavajućih okolnosti koje bi mogle omogućiti pravosudnim organima da izbjegavaju korištenje kazne zatvora i da umjesto nje izriču sankcije ili mjeru u zajednici.

Osnovni uslovi za djelotvornu provedbu sankcija i mjera u zajednici

9. Treba uspostaviti odgovarajuće službe za provedbu sankcija i mjera u zajednici, obezbijediti im dovoljno sredstava i razvijati ih po potrebi kako bi se izgradilo uvjerenje pravosudnih organa da su sankcije i mjere u zajednici korisne, a istovremeno osigurala bezbjednost zajednice i postiglo poboljšanje lične i socijalne situacije počinioца krivičnog djela.

10. Službe za provedbu sankcija i mjera trebale bi imati osoblje visokih stručnih kvaliteta, koje bi bilo upošljavano, obučavano i korišteno u skladu sa principima izloženim u Preporuci br. R (97)12 o osoblju nadležnom za provedbu sankcija i mjera, ukoliko se želi postići da sankcije i mjere u zajednici postignu svoju svrhu.

11. Rad službi za provedbu sankcija i mjera mora se zasnivati na eksplicitno formuliranoj programskoj politici koja opisuje njihovu funkciju, ciljeve i osnovne vrijednosti. Taj dokument bi morao obuhvatati takva pitanja kao što su obaveze i prava prekršitelja, djelotvorno provođenje posredničkih aktivnosti i programa za resocijalizaciju prekršitelja, legitimni interesi žrtava, organizaciona odgovornost za bezbjednost zajednice, te saradnja sa osobljem zatvora, relevantne institucije i organizacije i izabrani pojedinci iz zajednice.

12. Ovaj dokument o politici bi trebao biti dopunjeno planom i praksom službi koji bi bio oblikovan tako da se omogući podizanje svijesti raznih organizacija i pojedinaca uključenih u implementaciju sankcija i mjera u zajednici o važnosti rada na zajedničkim ciljevima i gradnje zajedničkog shvatanja metoda rada.

13. Trebalo bi ponovo razmotriti ugrađivanje zakonskih odredbi koje bi obezbijedile redovnu i nezavisnu reviziju rada organa za provedbu od strane iskusnih osoba, kao što to zahtijevaju Evropska pravila.

Jačanje kredibiliteta sistema sankcija i mjera u zajednici (kod pravosudnih organa, institucija koje su im komplementarne, široke javnosti i političara)

14. Treba osigurati što širu distribuciju Preporuke br. R (92)16 o Evropskim pravilima o sankcijama i mjerama u zajednici na odgovarajućim jezicima država članica.

15. Politički lideri i rukovodioци upravnih organa, kao i široka javnost, trebali bi redovno dobivati informacije o ekonomskim i društvenim koristima koje nastaju ukoliko se u smanjenom obimu pribjegava mjerama zatvora a u povećanom obimu koriste sankcije i mjere u zajednici. Trebala bi postojati i javno objavljena politika odnosa sa javnošću koja se odnosi na lokalne međe. U informacijama bi trebalo naglašavati da sankcije i mjere u zajednici istovremeno mogu značiti i djelotvoran nadzor i kontrolu prekršitelja.

16. Pravosudni organi i osoblje službi koje radi na provedbi trebali bi kreirati takve načine komunikacije koji bi omogućili redovne rasprave o praktičnim aspektima preporuka i provedbe sankcija i mjera u zajednici.

17. Budući da je reintegracija unutar zajednice važan cilj sankcija i mjera u zajednici, službe koje rade na provedbi bi morale aktivno saradivati sa lokalnim zajednicama, na pr. tako što bi angažirale izabrane pojedince iz zajednice za nadzor prekršitelja ili tako što bi saradivale u lokalnim programima sprječavanja kriminala.

18. Uvođenje novih sankcija i mjera u zajednici u zakonodavstvo i praksu moralno bi biti praćeno energičnim kampanjama za obavljanje javnosti čiji bi cilj bio dobivanje podrške javnosti.

Uspostavljanje djelotvornih programa tretmana i aktivnosti posredovanja

19. Trebalo bi utvrditi kriterije djelotvornosti, kako bi se omogućila procjena troškova i koristi vezanih za programe i aktivnosti posredovanja iz različitih perspektiva, a sa ciljem postizanja najkvalitetnijih rezultata. Takođe bi trebalo uspostaviti norme i pokazatelje efikasnosti rada u vezi sa provođenjem programa i aktivnosti posredovanja.

20. Programi i aktivnosti posredovanja morali bi biti organizirani u skladu sa saznanjima do kojih se dođe na osnovu relevantnih istraživanja i provođeni od strane obučenog osoblja.

21. Programi i aktivnosti posredovanja za socijalnu reintegraciju prekršitelja trebali bi se zasnivati na širokom izboru metoda. Prilikom oblikovanja programa i aktivnosti posredovanja, posebnu pažnju u kontekstu sankcija i mjera u zajednici treba posvetiti njihovom mogućem učinku na počinioce krivičnog djela, a naročito u vezi:

- osnovnih kvalifikacija (na pr. elementarne pismenosti i poznavanja elementarnih matematičkih radnji, sposobnosti rješavanja problema općenito, odnosa prema ličnim i porodičnim vezama, socijalnog ponašanja);
- obrazovnih situacija ili situacija u vezi zaposlenja;
- eventualnih ovisnosti o drogama, alkoholu i lijekovima i
- socijalnog prilagodavanja okrenutog zajednici.

22. Kod raspoređivanja počinilaca i njihovog upućivanja na različite programe i aktivnosti posredovanja potrebno je rukovoditi se jasno izraženim kriterijima, kao što su njihova sposobnost da reagiraju na određene aktivnosti posredovanja, pretpostavljena opasnost po javnost i/ili po osoblje koje vodi te programe ili aktivnosti posredovanja, te lične ili društvene faktore koji se vezuju za vjerovatnost recidivizma. U tom cilju trebalo bi

izgraditi pouzdane instrumente za procjenu koji bi omogućili takvo raspo-ređivanje, a informacije o takvim postupcima bi se trebale staviti na raspolaganje zainteresiranim organima i/ili pojedincima.

23. Trebalo bi posvetiti posebnu pažnju razvoju programa i aktivnosti posredovanja za one počinioce koji su ponavljano činili teška krivična djela, odnosno za one kod kojih postoji vjerovatnoća da će ponovo činiti krivična djela. U svjetlu novijih istraživanja, takvi programi i interventne mjere trebali bi posebno koristiti kognitivne bihevioralne metode, na pr. podučavanje počinilaca da razmišljaju o implikacijama njihovog kriminalnog ponašanja, jačanje samosvijesti i samokontrole, prepoznavanje i izbjegavanje situacija koje prethode krivičnim radnjama i obezbjeđivanje mogućnosti da vježbaju socijalizirano ponašanje.

Istraživanja u vezi sankcija i mjera u zajednici

24. Trebalo bi obezbijediti dovoljno investiciju za istraživanje kojim bi se pratila provedba i evaluirali ishodi programa i aktivnosti posredovanja koji se koriste kod provedbe sankcija i mjera u zajednici.

25. Istraživanje bi trebalo težiti tome da prepozna kako one faktore koji navode počinioce da se odupru izazovu činjenja krivičnih djela ubuduće, tako i one faktore koji djeluju suprotno tome.

26. Istraživanja o učincima sankcija i mjera u zajednici ne bi se smjela ograničavati na jednostavno evidentiranje sudske presude nakon završene supervizije i trebala bi koristiti osjetljivije kriterije. Takvo istraživanje bi trebalo proučavati na pr. učestalost i težinu ponovljenih krivičnih djela, skupa sa ličnim i socijalnim pokazateljima prilagodavanja unutar zajednice, kao i mišljenja samih počinilaca o provedbi sankcija i mjera u zajednici.

27. Istraživanje bi u najvećoj mogućoj mjeri trebalo omogućiti pravljene uporedbe između različitih programa u odnosu na njihovu djelotvornost.

28. Trebalo bi izgraditi sistem statističkih podataka u kojem bi se na standardan način opisivali stepen korištenja sankcija i mjera u zajednici kao i njihov krajnji ishod.

29. Trebalo bi s vremenom na vrijeme poduzimati kvantitativne i kvalitativne procjene obima posla osoblja u vezi sa različitim zadacima na provedbi sankcija i mjera u zajednici kako bi se postigao visok nivo efikasnosti i duha kolektiva i očuvalo psihičko zdravlje osoblja.

Preporuka br. Rec (2003) 20 Komiteta ministara državama članicama u vezi novih načina postupanja sa maloljetničkom delinkvencijom i ulogom maloljetničkog pravosuđa

(Usvojena od strane Komiteta ministara 24. septembra 2003. na 853. sastanku zamjenika ministara)

Komitet ministara, u skladu sa odredbama člana 15.b Statuta Vijeća Evrope, uzimajući u obzir da se maloljetnička delinkvencija smatra jednim od zabrinjavajućih pitanja u velikom broju evropskih zemalja;

syjesni činjenice da, iako je ukupna stopa kriminala manje-više stabilna, priroda i ozbiljnost maloljetničke delinkvencije zahtijeva nove odgovore te nove metode tretmana;

uzimajući u obzir da tradicionalni sistem krivičnog pravosuđa, sam po sebi, ne može pružiti odgovarajuća rješenja kada je u pitanju tretman maloljetnih delinkvenata, s obzirom da su njihove specifične obrazovne i društvene potrebe drugačije od onih koje imaju odrasli;

uvjereni da odgovori na maloljetničku delinkvenciju trebaju biti multidisciplinarni, da moraju uključiti više službi u samom pristupu ovoj problematiki te da trebaju biti osmišljeni na način da rješavaju niz pitanja koja igraju ulogu na različitim razinama u društvu: individualnoj, porodičnoj, školskoj i razini zajednice; uzimajući u obzir da dob punoljetstva propisanog zakonom ne odgovara nužno dobu zrelosti, te da mladi prestupnici mogu tražiti određeni tretman koji je osmišljen za maloljetnike;

nadalje, uzimajući u obzir da pojedine kategorije maloljetnih prestupnika, kao što su pripadnici etničkih manjina, mlade žene i oni koji čine prekršaje u grupama, možda trebaju specijalizovane programe tretmana;

uzimajući u obzir, između ostalog, Preporuku br. R (87) 20 o reakcijama društva na maloljetničku delinkvenciju, Preporuku br. R (88) 6 o reakcijama društva na maloljetničku delinkvenciju među mladim ljudima iz migrantskih porodica te Preporuku br. Rec (2000) 20 o ulozi ranih psihosocijalnih intervencija u prevenciji kriminala;

imajući u vidu rezultate 10. Kriminološkog kolokvija o mladim prestupnicima i politici kriminala (1991);

uzimajući u obzir Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, Evropsku konvenciju o ostvarivanju dječijih prava, Konvenciju UN-a o pravima djeteta,

Standardna minimalna pravila UN-a za uređenje maloljetničkog pravosuđa (Pekinška pravila), Smjernice UN-a za sprječavanje maloljetničke delinkvencije (Rijadske smjernice) te Pravila UN-a o zaštiti maloljetnika lišenih slobode,

preporučuje da vlade država članica:

- koriste načela i mjere postavljene u ovoj Preporuci kao smjernice u vlastitom zakonodavstvu, politikama i praksi;
- osiguraju da ova Preporuka, kao i prateći komentari, budu predstavljeni svim relevantnim službama, medijima i široj javnosti; i
- prepoznavaju potrebu za odvojenim i različitim Evropskim pravilima o sankcijama i mjerama u zajednici te Evropskim zatvorskim pravilima za maloljetnike.

I. Definicije

Za potrebe ove Preporuke:

- “maloljetnik” je osoba koja je navršila dob krivične odgovornosti ali još uvijek nije punoljetna. Međutim, ova Preporuka se može primjeniti na osobe koje su neposredno ispod ili iznad te dobi;
- “delinkvencija” je skup aktivnosti kojima se bavi krivično pravo. U pojedinim zemljama, delinkvencija uključuje i antisocijalno i/ili devijantno ponašanje koje spada u domen upravnog ili građanskog prava;
- “sistem maloljetničkog pravosuđa” se definira kao formalna komponenta šireg pristupa borbi protiv maloljetničkog kriminala. Pored sudova za maloljetnike, ovaj sistem obuhvata i službena tijela ili agencije kao što su policija, tužilaštvo, pravna služba, probacijska služba te kaznene ustanove. Ovaj sistem blisko saraduje sa odgovarajućim službama kao što su zdravstvene, obrazovne i socijalne te nevladinim organizacijama, posebno onim koje se bave pružanjem podrške žrtvama i svjedocima.

II. Strateški pristup

1. Glavni ciljevi maloljetničkog pravosuđa te odgovarajućih mjer za borbu protiv maloljetničke delinkvencije bi trebali da budu:
  - sprječavanje prestupništva i recidivizma;
  - (re)socijalizacija i (re)integracija prestupnika; i
  - uzimanje u obzir potreba i interesa žrtava.
2. Sistem maloljetničkog pravosuđa se treba posmatrati kao jedna komponenta u okviru šire strategije za sprječavanje maloljetničke delinkvencije koja uzima u obzir kontekste šire porodice, škole, zajednice te vršnjaka u kojima se prestupništvo i dešava.

3. Resursi se posebno trebaju usmjeriti na ozbiljne, nasilne, učestale te prekršaje koji imaju veze sa zloupotrebom droge i alkohola.

4. Treba razviti mјere koje su više odgovarajuće i efektivnije i koje bi sprječile prestupništvo i recidivizam od strane mladih članova etničkih manjina, grupe maloljetnika, mladih žena i onih koji su ispod dobne granice krivične odgovornosti.

5. Tretman maloljetnih prestupnika bi se trebao zasnivati, koliko god je moguće, na naučnim dokazima o tome što daje rezultate, s kim i pod kojim okolnostima.

6. S ciljem sprječavanja diskriminacije, vlasti bi trebale da plasiraju izjave o jakom uticaju mogućih posljedica novih politika rada i praksi na mlade pripadnike etničkih manjina.

III. Novi odgovori

7. Proširenje opsega odgovarajućih alternativa formalnim postupcima krivičnog gonjenja bi se trebao nastaviti. One trebaju biti sastavni dio regularne procedure, moraju poštovati princip proporcionalnosti, odražavati najbolje interes maloljetnika, i, u načelu, primjenjivati se samo u slučajevima u kojima je odgovornost slobodno prihvaćena.

8. Za rješavanje ozbiljnih, nasilnih i učestalih slučajeva maloljetničkog prestupništva, države članice bi trebale osmisliti širi spektar inovativnih i učinkovitijih (ali i dalje proporcionalnih) sankcija i mjeru u zajednici koje bi se trebale direktno baviti prestupničkim ponašanjem kao i potrebama prestupnika. Takođe bi trebale uključiti i prestupnikove roditelje ili zakonske staratelje (ukoliko se ovo smatra produktivnim) i, kada je moguće i odgovarajuće, obaviti posredovanje, restoraciju i reparaciju za žrtvu.

9. Krivica treba bolje odražavati dob i punoljetstvo prestupnika te treba biti više u skladu sa nivoom razvoja prestupnika, sa krivičnim mjerama koje se progresivno primjenjuju kako se odgovornost pojedinca povećava.

10. Roditelje (ili zakonske staratelje) treba ohrabriti da postanu svjesni te da prihvate svoje odgovornosti kada je u pitanju prestupničko ponašanje maloljetnika. Trebaju prisustvovati sudskim postupcima (ukoliko se ovo smatra produktivnim) i, gdje je to moguće, treba im se pružiti pomoć, podrška i savjeti. Od njih treba zahtjevati, kada je to moguće, da prisustvuju savjetovanju ili obuci za roditelje, da omoguće svojoj djeci da pohađaju školu te da pruže pomoć službama prilikom izvršenja sankcija i mjeru u zajednici.

11. Uzimajući u obzir duži period tranzicije ka odrastanju, osobama koje su mlađe od 21. godine se treba omogućiti postupanje na način na koji se postupa sa maloljetnicima te trebaju imati isti tretman u slučaju kada sudac misli da ove osobe nisu zrele i odgovorne za svoje postupke kao odrasli.

12. Kako bi se maloljetnicima pružile olakšice prilikom traženja posla, treba osigurati da nijedna osoba mlađa od 21. godine ne mora otkrivati svoj dosje krivičnih djela mogućim poslodavcima, osim u slučaju kada priroda zaposlenja nalaže drugačije.

13. Instrumenti za procjenu rizika od mogućeg ponovnog činjenja krivičnih djela se trebaju izraditi tako da su priroda, intenzitet i trajanje tretmana blisko prilagođeni riziku ponovnog prestupništva, kao i potrebama prestupnika, uvijek imajući u vidu princip proporcionalnosti. Relevantne službe, gdje je moguće, bi trebale staviti na raspolaganje informacije o maloljetnicima ali uvijek u skladu sa zakonima o zaštiti podataka.

14. Kratki vremenski periodi za svaku fazu krivičnog postupka bi trebali da umanju kašnjenja i osiguraju najbrži mogući odgovor na maloljetničko prestupništvo. U svim slučajevima, mjere za poboljšavanje učinkovitosti pravosudnog sistema trebaju biti uravnotežene sa zahtjevima obaveznog pravnog postupanja.

15. Kada se maloljetnici nalaze u pritvoru u policijskim stanicama, u obzir treba uzeti njihov status maloljetne osobe, godine, ranjivost i nivo zrelosti. Maloljetnike treba blagovremeno upoznati sa njihovim pravima i mehanizmima zaštite na način koji je njima u potpunosti razumljiv. Maloljetnici, načelno, trebaju biti u pratrji svojih roditelja/zakonskih starijelja ili druge odrasle osobe tokom ispitivanja u policijskoj stanici. Takođe trebaju imati pravo na pristup advokatu i doktoru. Pritvor u policijskoj stanici ne bi trebao trajati duže od 48 sati ukupno. Ovo vrijeme bi se dodatno trebalo smanjiti za mlade prestupnike. Pritvor maloljetnika u policiji bi trebao biti pod nadzorom nadležnih organa.

16. Kada se maloljetni osumnjičeni zadrži u pritvoru, kao sredstvo krajnje potrebe, ovo ne bi trebalo da traje duže od šest mjeseci prije početka sudskog postupka. Ovaj period se može produžiti samo ako je sudija koji nije uključen u istragu slučaja uvjeren da je svako odlaganje postupka u potpunosti opravdano izuzetnim okolnostima.

17. Alternative pritvoru, kao što su smještaj kod rodbine, hraniteljske porodice ili u neki drugi oblik zbrinutog smještaja, bi se trebale koristiti za maloljetne osumnjičene kada je to moguće. Boravak u pritvoru se nikad ne bi trebao koristiti kao kazna, vrsta zastrašivanja ili zamjena za mehanizme zaštite djece ili mentalnog zdravlja.

18. Prilikom razmatranja o zadržavanju maloljetnog osumnjičenog u pritvoru kako bi se spriječilo dalje prestupništvo, sudovi bi trebali obaviti potpunu procjenu rizika zasnovanu na sveobuhvatnim i pouzdanim informacijama o ličnosti i društvenim okolnostima maloljetne osobe.

19. Priprema za oslobođanje maloljetnika koji su lišeni slobode treba početi prvog dana izdržavanja kazne. Kompletna procjena rizika i potreba

treba da bude prvi korak ka programu reintegracije koji u potpunosti priprema prestupnike za otpust tako što, na koordiniran način, ispunjava potrebe koje se odnose na obrazovanje, zaposlenje, prihod, zdravlje, stanovanje, nadzor, porodicu i društveno okruženje.

20. Treba usvojiti postepeni pristup reintegraciji koristeći periode doista, otvorene ustanove, raniji otpust uz dozvolu i jedinice za stanovanje. Resursi se trebaju uložiti u mjeru rehabilitacije nakon otpusta i ovo bi, u svim slučajevima, trebalo planirati i provoditi u bliskoj saradnji sa službama koje djeluju van zatvora.

IV. Implementacija

21. Odgovor na maloljetničku delinkvenciju trebaju planirati, koordinirati i provoditi ključne javne službe – policija, probacija, centar za socijalnu skrb i omladinu te sudske, obrazovne, zdravstvene i službe za zapošljavanje i pružanje smještaja – kao i volonterske i službe privatnog sektora. Ovakva partnerska saradnja treba biti odgovorna za postizanje zajedničkih i jasno definisanih ciljeva, i:

- pružiti početnu i obuku tokom službe;
- planirati, finansirati i pružati usluge;
- postaviti standarde i pratiti učinak;
- dijeliti informacije (pridržavajući se zakonskih odredbi zaštite i tajnosti podataka i uzimajući u obzir specifične obaveze odgovarajućih službi); i
- procijeniti učinkovitost i širiti dobru praksu.

V. Prava i mehanizmi zaštite

22. Svi novi odgovori i procedure koje su sadržane u trenutnoj Preporuci se moraju uzeti u obzir u okviru prava i mehanizama zaštite navedenih u relevantnim međunarodnim instrumentima.

VI. Praćenje, ocjenjivanje i distribucija informacija

23. Treba izdvojiti sredstva za nezavisnu naučnu procjenu tretmana i distribuciju rezultata stručnim osobama s ciljem poboljšavanja znanja o tome koji su tretmani efikasni.

24. Kako bi se spriječila diskriminacija na etničkoj osnovi u okviru sistema maloljetničkog pravosuđa i kako bi se identificirali slučajevi gdje su potrebni specifični kulturno-etički tretmani, treba sakupiti informacije i/ili provesti istraživanje o učešću i postupanju sa etničkim manjinama u svakoj pojedinačnoj fazi sistema maloljetničkog pravosuđa.

25. Treba razviti strategije sa osnovnim informacijama o maloljetničkoj delinkvenciji, radu i učinkovitosti sistema maloljetničkog pravosuđa koristeći široki spektar medija, uključujući televiziju i internet kako bi umanjili preтjerano negativnu percepciju, informisali javno mnjenje te povećali povjerenje javnosti. Ovo treba postići bez navođenja ličnih ili drugih podataka koji mogu dovesti do identifikacije prestupnika ili žrtve.

Preporuka br. Rec (2003) 22 Komiteta ministara državama članicama o uslovnom otpustu

(Usvojena od strane Komiteta ministara 24. septembra 2003. na 853. sastanku zamjenika ministara)

Komitet ministara, u skladu sa odredbama člana 15.b. Statuta Vijeća Evrope,

smatrajući da je u interesu država članica Vijeća Evrope da uspostave zaјedničke principe u vezi sa izvršenjem kazni zatvora kako bi se ojačala međunarodna saradnja na ovom polju;

uviđajući da je uslovni otpust jedno od najdjelotvornijih i najkonstruktivnijih sredstava za sprječavanje recidivizma i unapređivanje resocijalizacije, na osnovu kojeg se zatvoreniku omogućuje planirana reintegracija u zajednicu, uz pomoć i nadzor;

smatrajući da se uslovni otpust treba koristiti na način koji bi bio prilagođen pojedinačnim okolnostima i u skladu sa principima pravde i pravičnosti;

smatrajući da finansijski troškovi mjesta gdje se osobe drže zatvorenim predstavljaju težak teret za društvo, te da istraživanja pokazuju da zatravanje često pokazuje štetne efekte i ne dovodi do rehabilitacije počinilaca krivičnih djela;

smatrajući prema tome da bi bilo poželjno smanjiti dužinu zatvorskih kazni koliko god je to moguće i da uslovni otpust prije odsluženja pune kazne zatvora predstavlja važno sredstvo u tom cilju;

svjestan da mjere uslovnog otpusta zahtijevaju podršku političkih vođa, funkcionera upravne vlasti, sudske, državnih tužilaca, advokata, kao i javnosti, kojima je prema tome potrebno dati detaljna objašnjenja o razlozima za prilagođavanje zatvorskih kazni;

smatrajući da zakonska regulativa i praksa uslovnog otpusta moraju biti u skladu sa osnovnim principima demokratskih država koje poštuju vladavinu zakona, čiji je primarni cilj garantiranje ljudskih prava u skladu sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i precedentnom pravu organa kojima je povjerena njihova primjena;

imajući na umu Evropsku konvenciju o nadzoru nad uslovno osuđenim ili uslovno otpuštenim prekršiocima (ETS br.51);

svjestan važnosti:

- Rezolucije (65) 1 o uslovnoj osudi, probaciji i drugim alternativama zatvaranju;

- Rezolucije (70) 1 o praktičnoj organizaciji mjera za nadzor i brigu nakon puštanja na slobodu uslovno osuđenih ili uslovno otpuštenih prekršilaca;
- Rezolucije (76) 2 o postupanju sa zatvorenicima sa dugim kaznama;
- Rezolucije (76) 10 o određenim kaznenim mjerama koje su alternativa zatvaranju;
- Preporuke br. R (82) 16 o pogodnosti zatvorskog dopusta;
- Preporuke br. R (87) 3 o Evropskim zatvorskim pravilima;
- Preporuke br. R (89) 12 o obrazovanju u zatvoru;
- Preporuke br. R (92) 16 o Evropskim pravilima o sankcijama i mjerama u zajednici;
- Preporuke br. R (92) 17 u vezi s dosljednošću prilikom izricanja kazni;
- Preporuke br. R (97) 12 o osoblju zaduženom za provedbu sankcija i mjera;
- Preporuke br. R (99) 22 o prenatrpanosti u zatvorima i inflaciji zatvorske populacije;
- Preporuke br. R (2000) 22 o poboljšanju implementacije Evropskih pravila o sankcijama i mjerama u zajednici,

preporučuje vladama država članica:

1. da uvedu uslovni otpust u svoje zakonodavstvo ukoliko ovakva mjera već nije predviđena zakonom;
2. da u svom zakonodavstvu, politikama i praksama u vezi uslovnog otpusta budu vođeni principima sadržanim u dodatku ove Preporuke;
3. da osiguraju da ova Preporuka o uslovnom otpustu i njen memorandum sa objašnjanjem budu distribuirani u najširoj mogućoj mjeri.

Dodatak Preporuci br. Rec (2003) 22

I. Definicija uslovnog otpusta

1. U smislu ove Preporuke, uslovni otpust znači ranije puštanje zatvorenika osuđenih na kazne zatvora u skladu sa pojedinačno prilagođenim uslovima koji važe nakon otpusta. Amnestije i pomilovanja nisu uključeni u ovu definiciju.
2. Uslovni otpust predstavlja mjeru u zajednici. Uvođenje uslovnog otpusta u zakonodavstvo i primjena ovog instituta na pojedinačne slučajeve

su obrađeni u Evropskim pravilima o sankcijama i mjerama u zajednici, sadržanim u preporuci br. R (92) 16, kao i u preporuci br. R (2000) 22 o poboljšanju implementacije Evropskih pravila o sankcijama i mjerama u zajednici.

II. Opšti principi

3. Uslovni otpust bi trebao imati za cilj da pomogne zatvorenicima da lakše naprave prelaz između života u zatvoru ka životu u zajednici u kojoj poštuju zakon, putem određivanja takvih uslova nakon otpusta, kao i nadzora, koji bi promovirali ovakvu namjeru i doprinisili javnoj sigurnosti i smanjenju kriminaliteta u zajednici.
- 4a. Kako bi se smanjili štetni efekti zatvaranja i unaprijedila resocijalizacija zatvorenika pod uslovima kojima se nastoji garantirati sigurnost zajednice izvan zatvora, u zakonodavstvu bi ovakav uslovni otpust trebalo učiniti dostupnim svim osuđenim zatvorenicima, uključujući tu i zatvorenike osuđene na doživotne kazne zatvora.
- 4b. Ukoliko su kazne zatvora toliko kratke da uslovni otpust nije moguć, trebalo bi tragati za drugim načinima postizanja ovih ciljeva.
5. Na početku služenja svojih kazni, zatvorenici bi trebali znati ili kada stiće pravo na otpust na osnovu toga što su odslužili neki minimalni period (definiran u apsolutnim terminima i/ili u odnosu na proporcionalni dio kazne), skupa sa kriterijima koji će se primjenjivati kako bi se odredilo da li će im biti dozvoljen otpust ("diskrecioni sistem otpusta") ili kada stiće pravo na otpust kao pravo koje im pripada na osnovu toga što su odslužili neki fiksni period definiran u apsolutnim terminima i/ili u odnosu na proporcionalni dio kazne ("obavezni sistem otpusta").
6. Minimalni ili fiksni period ne bi smjeli biti toliko dugi da se osnovna svrha uslovnog otpusta ne može postići.
7. Trebalo bi takođe razmotriti moguće uštede sredstava do kojih bi moglo doći ukoliko bi se primjenio obavezni sistem otpusta u odnosu na one kazne kod kojih bi negativne pojedinačne procjene rezultirale veoma malim razlikama u datumima otpuštanja.
8. Kako bi se smanjio rizik recidivizma kod uslovno otpuštenih zatvorenika, trebalo bi omogućiti nametanje pojedinačno prilagođenih uslova, kao što su:
  - plaćanje kompenzacije ili davanja zadovoljštine žrtvama;
  - uključivanje u program liječenja od zloupotrebe droga ili alkohola ili bilo kojeg drugog stanja koje podliježe liječenju, a koje je na očigledan način povezano sa činjenjem krivičnog djela;

- rad ili neka druga odobrena stručna aktivnost, na pr. obrazovanje ili stručno obrazovanje i usavršavanje;
- učešće u programima ličnog razvoja;
- zabrana boravka u određenim mjestima, ili posjećivanja određenih mjestaca.

9. U principu, uslovni otpust bi takođe trebao biti praćen nadzorom koji bi se sastojao od mjera pomoći i kontrole. Priroda, trajanje i intenzitet nadzora bi trebali biti prilagođeni svakom pojedinom slučaju. Trebalo bi takođe omogućiti dalja prilagođavanja tokom cijelog trajanja uslovnog otpusta.

10. Period vremena trajanja uslova ili mjera nadzora ne bi smio biti disproporcionalan u odnosu na onaj dio zatvorske kazne koji je već odslužen.

11. Uslovi i mjere nadzora na neodredeno vrijeme smjeli bi se primjenjivati samo onda kada je to apsolutno nužno za zaštitu društva, a u skladu sa garancijama datim u pravilu br.5. Evropskih pravila o sankcijama i mjerama u zajednicama, revidiranim u preporuci R (2000) 22.

III. Priprema za uslovni otpust

12. Pripremu za uslovni otpust bi trebalo organizirati u uskoj saradnji sa svim relevantnim osobljem koje radi u zatvoru, kao i sa osobljem koje je uključeno u nadzor nakon otpuštanja. Te pripreme moraju biti završene prije isteka minimalnog ili fiksнog perioda.

13. Zatvorske službe bi morale osigurati da zatvorenici učestvuju u odgovarajućim programima prije otpuštanja, te da budu stimulirani da uzmu učešća u obrazovanju i obuci koje ih priprema za budući život u zajednicama. Trebalo bi, koliko god je to moguće, koristiti specifične modalitete izvršenja zatvorskih kazni, kao što je život na poluslobodi, otvoreni režim ili smještaj izvan zidova zatvorskih institucija, kako bi se zatvorenici pripremili na resocijalizaciju u zajednicama.

14. Pripreme za uslovni otpust bi takođe trebale uključivati i mogućnost da zatvorenici održavaju, uspostavljaju ili ponovno grade veze sa svojim potrošnicama i ljudima sa kojima su u bliskoj vezi, te da uspostavljaju kontakte sa službama, organizacijama i dobrotvoljnim udruženjima koja mogu pomoći uslovno otpuštenim zatvorenicima da se prilagode na život u zajednicama. U tom cilju trebalo bi im omogućiti različite oblike zatvorskog dopusta.

15. Trebalo bi stimulirati što ranije razmatranje odgovarajućih uslova i mjera nadzora nakon puštanja na slobodu. Trebalo bi pažljivo objasniti i diskutovati sa zatvorenicima eventualne uslove, pomoći koja im može biti pružena, kao i zahtjeve za kontrolom i mogućim posljedicama ukoliko ne uspiju da udovolje uslovima.

IV. Odobravanje uslovnog otpusta

Diskrecioni sistem otpusta

16. Minimalni period koji zatvorenici treba da odsluže prije nego što budu u mogućnosti da upute zahtjev za uslovnim otpustom treba biti određen u skladu sa zakonom.

17. Relevantna tijela bi trebala pokrenuti neophodni postupak kojim se omogućava donošenje odluke o uslovnom otpustu čim zatvorenik odsluži dati minimalni period.

18. Kriteriji koje zatvorenici moraju ispoštovati kako bi bili uslovno otpušteni moraju biti jasni i eksplisitno dati. Ti kriteriji takođe moraju biti realni, u smislu da treba uzeti u obzir ličnost zatvorenika i socijalne i ekonomske okolnosti, kao i dostupnost programa resocijalizacije.

19. Nedostatak mogućnosti da im se obezbijedi posao nakon otpuštanja ne bi smjeo poslužiti kao osnova da im se odbije ili odgodi uslovni otpust. Trebalo bi uložiti napore da im se pronađu drugi oblici zaposlenja. Nedostatak redovnog smještaja ne bi smjeo poslužiti kao osnova da im se odbije ili odgodi uslovni otpust, te u takvim slučajevima treba obezbijediti privremeni smještaj.

20. Kriteriji za odobravanje uslovnog otpusta trebaju biti primjenjeni na takav način da se uslovni otpust odobri svim zatvorenicima za koje se smatra da udovoljavaju minimalnom nivou garancija kojima se osigurava da će postati građani koji poštuju zakone. Na odgovarajućim organima bi trebala biti odgovornost dokazivanja da zatvorenik nije ispoštovao te kriterije.

21. Ukoliko tijelo koje donosi odluke odluči da ne odobri uslovni otpust, mora odrediti datum kada se pitanje uslovnog otpusta treba ponovo razmotriti. U svakom slučaju, trebalo bi omogućiti zatvorenicima da ponovo upute zahtjev tijelu koje donosi odluke, čim se situacija u znatnoj mjeri promijeni u njihovu korist.

Sistem obaveznog otpusta

22. Period koji zatvorenici moraju odslužiti kako bi dobili pravo na uslovni otpust mora biti određen zakonom.

23. Samo u izuzetnim okolnostima, definiranim zakonom, trebalo bi biti moguće odgoditi uslovni otpust.

24. U odluci o odgađanju otpusta mora biti naveden novi datum puštanja na uslovni otpust.

V. Nametanje uslova

25. Prilikom razmatranja nametnutih uslova, kao i toga da li je nadzor neophodan, tijelo koje donosi odluke mora imati na raspolaganju izvještaje,

uključujući i usmene izjave, osoblja koje radi u zatvoru i koje dobro poznaje zatvorenike i njihove životne prilike. Profesionalni radnici koji su angažirani na nadzoru nakon puštanja na uslovni otpust ili druge osobe koje posjeduju znanja o socijalnim okolnostima zatvorenika trebali bi takođe staviti na raspolaganje svoje informacije.

26. Tijelo koje donosi odluke bi trebalo osigurati da zatvorenici razumiju nametnute uslove, pomoći koja im se može pružiti, te zahtjeve kontrole i mogućih posljedica ukoliko ne budu poštovani nametnute uslove.

VI. Provedba uslovnog otpusta

27. Ukoliko se mora odgoditi provedba uslovnog otpusta, zatvorenici koji čekaju puštanje na slobodu moraju biti držani u uslovima koji su u što većoj mogućoj mjeri slični uslovima u kojima bi se vjerovatno nalazili u zajednici.

28. Provedba uslovnog otpusta i mjera nadzora trebali bi biti u nadležnosti tijela za provedbu, u skladu sa pravilima 7, 8. i 11. Evropskih pravila o sankcijama i mjerama u zajednici.

29. Provedba mora biti organizirana i izvršena u skladu sa pravilima 37 – 75. Evropskih pravila o sankcijama i mjerama u zajednici, kao i u skladu sa osnovnim zahtjevima u vezi djelotvornosti, navedenim u relevantnim odredbama principa 9 – 13. Preporuke br. R (2000) 22 o poboljšanju provedbe Evropskih pravila o sankcijama i mjerama u zajednici.

VII. Nepridržavanje nametnutih uslova

30. Manje propuste u poštivanju nametnutih uslova trebalo bi razmotriti tijelo za provedbu, tako što bi davalо savjete ili upozorenja. O svim značajnijim propustima treba odmah izvjestiti tijelo koje odlučuje o eventualnom ukidanju uslovnog otpusta. Ovo tijelo bi međutim, trebalo razmotriti da li bi neki dalji savjeti, upozorenja, strožiji uslovi ili privremeno ukidanje uslovnog otpusta po sebi sačinjavali dovoljnu kaznu.

31. Općenito gledano, nepridržavanje nametnutih uslova mora biti tretrano u skladu sa pravilom 85 Evropskih pravila o sankcijama i mjerama u zajednici, kao i sa ostalim relevantnim odredbama poglavila X ovih pravila.

VII. Proceduralne garancije

32. Odluke o odobravanju, odgađanju ili ukidanju uslovnog otpusta, kao i odluke o nametanju ili mijenjanju uslova i mjera vezanih za uslovni otpust, treba donositi tijelo ustanovljeno zakonom, u skladu sa postupcima navedenim u sljedećim mjerama:

a. osuđene osobe trebale bi imati pravo da budu lično saslušane, kao i pravo na pomoći u skladu sa zakonom;

b. tijelo koje donosi odluke treba pažljivo razmotriti sve elemente, uključujući tu i iskaze prezentirane od strane osuđenih osoba u kojima se daju argumenti u njihovu korist;

c. osuđene osobe trebale bi u dovoljnoj mjeri imati pristupa svojim dosjeima;

d. u odlukama se trebaju navesti svi razlozi koji služe kao osnova i o tome obavijestiti strane u pismenoj formi.

33. Osuđenim osobama trebalo bi dati mogućnost da upućuju pritužbe protiv suštine odluke i protiv nepoštivanja proceduralnih garancija nekom višem, nezavisnom i nepristranom tijelu koje donosi odluke, uspostavljenom na osnovu zakona.

34. Trebalo bi takođe omogućiti i postupke pritužbi u vezi sa provedbom uslovnog otpusta.

35. Svi postupci pritužbi trebali bi biti u skladu sa garancijama iznesenim u pravilima 13 – 19. Evropskih pravila o sankcijama i mjerama u zajednici.

36. Ništa u stavovima 32 – 35. ne bi trebalo interpretirati kao ograničavanje ili derogiranje bilo kojih od prava garantiranih u vezi ove materije na osnovu Evropske konvencije o ljudskim pravima.

IX. Metode kojima se poboljšava proces donošenja odluka

37. Trebalo bi ohrabrvati korištenje i dalji razvoj pouzdanih instrumenata za procjenu rizika i potreba, koji bi, skupa sa drugim metodama, pomagali kod donošenja odluka.

38. Trebalo bi organizirati informativne sastanke i/ili programe za obuku za donosioce odluka, pri čemu bi profesionalci specijalizirani u domenu prava i društvenih nauka davali svoj doprinos, a sve u vezi angažmana na resocijalizaciji uslovno otpuštenih zatvorenika.

39. Treba preduzeti korake kako bi se osigurao izvjestan razuman nivo dosljednosti kod donošenja odluka.

X. Informacije i konsultacije u vezi uslovnog otpusta

40. Političari, pravosudni organi, organi koji donose i vrše provedbu odluka, rukovodaci u zajednicama, udruženja koja pružaju podršku žrtvama i zatvorenicima, kao i univerzitetski profesori i istraživači zainteresirani za ovaj predmet trebali bi biti informirani i konsultirani u vezi funkcioniranja instituta uslovnog otpusta, kao i o procesu uvođenja novih zakona ili praksi u ovom domenu.

41. Tijela koja donose odluke trebala bi primati informacije o broju onih zatvorenika kod kojih je institut uslovnog otpusta bio uspešno ili

neuspješno primjenjen, kao i o okolnostima koje su dovele do uspjeha ili neuspjeha.

42. Trebalo bi organizirati medijske i druge kampanje kako bi se i široka javnost informirala o funkciranju i daljem razvoju korištenja instituta uslovnog otpusta i njegove uloge u okviru sistema krivičnog pravosuđa. Takve informacije bi trebalo brzo staviti na raspolaganje u slučaju bilo kakvog drastičnog i u javnosti objavljenog neuspjeha do kojeg dođe tokom uslovnog otpusta nekog zatvorenika. Budući da takvi događaji obično privlače pažnju medija, trebalo bi takođe podvući svrhu i pozitivne učinke instituta uslovnog otpusta.

XI. Istraživanja i statistike

43. Kako bi se steklo više saznanja o prikladnosti postojećih sistema uslovnog otpusta i njihovog daljeg razvoja, trebalo bi vršiti evaluacije i prikupljati statističke podatke na osnovu kojih bi se pružale informacije o funkciranju ovakvih sistema i njihovoј djelotvornosti u vezi sa postizanjem osnovnih ciljeva instituta uslovnog otpusta.

44. Osim ovakvih evaluacija, trebalo bi ohrabrvati i istraživanja o funkciranju sistema uslovnog otpusta. Takva istraživanja trebala bi takođe obuhvatiti gledišta, stavove i percepcije pravosudnih organa i tijela koja donose odluke o institutu uslovnog otpusta, kao i stavove, gledišta i percepcije organa koji vrše provedbu, žrtava, članova šire zajednice, kao i samih zatvorenika. Takođe bi trebalo razmotriti i druge aspekte, na pr. da li je uslovni otpust ekonomski racionalan, da li dovodi do smanjenja u stopama recidivizma, do koje mjere se uslovno otpušteni zatvorenici u zadovoljavajućoj mjeri prilagođavaju životu u zajednici, te kakav bi učinak razvoj programa uslovnog otpusta mogao imati na nametanje sankcija i mjera i provedbu izrečenih kazni. Trebalo bi takođe podvrgnuti istraživanjima i prirodu programa za pripremu zatvorenika za otpust.

45. Trebalo bi voditi statistike o pitanjima kao što su broj zatvorenika kojima je odobren uslovni otpust u odnosu na broj zatvorenika koji su stekli pravo na zahtijevanje uslovnog otpusta, dužina kazni i krivična ili prekršajna djela u pitanju, proporcija vremena kazne koja je odslužena prije odobravanja uslovnog otpusta, broj ukidanja uslovnog otpusta, postotak ponovnog osudjivanja, i krivični dosjeli i sociodemografska porijekla uslovno otpuštenih zatvorenika.

Preporuka br. Rec (2003) 23 Komiteta ministara državama članicama o postupanju zatvorske uprave sa zatvorenicima koji su osuđeni na doživotnu ili dugotrajnu kaznu zatvora

(Usvojena od strane Komiteta ministara 9. oktobra 2003. na 855. sjednici zamjenika ministara)

Komitet ministara, u skladu s odredbama iz člana 15.b Statuta Vijeća Evrope, smatrajući da je uspostava zajedničkih principa u izvršenju zatvorskih kazni s ciljem jačanja međunarodne saradnje u ovoj oblasti u interesu država članica Vijeća Evrope;

smatrajući da izvršenje zatvorskih kazni zahtjeva uspostavljanje ravnoteže između ciljeva pružanja sigurnosti, reda i discipline u kaznenim institucijama s jedne strane, te omogućavanje odgovarajućih životnih uslova zatvorenicima, aktivnih režima i konstruktivnih priprema za puštanje na slobodu s druge strane;

smatrajući da zatvorenike treba voditi na način koji je prilagoden njihovim individualnim prilikama, te koji je u skladu sa principima pravde, jednakosti i pravičnosti;

osvrnuvši se na Rezoluciju o izvršenju dugih kazni zatvora koju su u oktobru 2001. godine usvojili evropski ministri pravde na 24. konferenciji održanoj u Moskvi;

smatrajući da je ukidanje smrtne kazne u državama članicama rezultiralo povećanim brojem izrečenih doživotnih kazni zatvora;

izražavajući zabrinutost zbog povećanja broja i dužine dugotrajnih kazni u mnogim zemljama, što doprinosi prenatrpanosti u zatvorima te može imati štetnog uticaja po efikasnost i humano postupanje sa zatvorenicima;

imajući na umu da bi primjena principa sadržanih u Preporuci br. R (99) 22 o prenatrpanosti u zatvorima i inflaciji zatvorske populacije, kao i prisrbljivanje odgovarajućeg broja osoblja i opreme u zatvorskim upravama smanjilo u značajnom obimu probleme upravljanja koji se odose na dugotrajne kazne zatvora, te da bi to omogućilo sigurnije i bolje uslove u zatvoru;

smatrajući da zakonska regulativa i praksa koji se odnose na vođenje zatvorenika sa dugim i doživotnim kaznama trebaju biti u skladu sa zahtjevima sadržanim u Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima i precedentnom pravu organa kojima je povjerena provedba Konvencije;

imajući na umu značaj principa sadržanih u prethodnim preporukama, te posebno:

- Preporuku br. R (82) 16 o zatvorskom dopustu;
- Preporuku br. R (82) 17 u vezi sa boravkom u zatvoru i načinom postupanja sa opasnim zatvorenicima;
- Preporuku br. R (84) 12 koja se odnosi na zatvorenike strane državljanje;
- Preporuku br. R (87) 3 o Evropskim zatvorskim pravilima;
- Preporuku br. R (87) 20 o reakcijama društva na maloljetničku delikvenciju;
- Preporuku br. R (89) 12 o obrazovanju u zatvorima;
- Preporuku br. R (92) 16 o Evropskim pravilima o sankcijama i mjerama u zajednici;
- Preporuku br. R (97) 12 o osoblju zaduženom za provedbu sankcija i mjera;
- Preporuku br. R (98) 7 o etičkim i organizacionim aspektima zdravstvene zaštite u zatvorima;
- Preporuku br. R (99) 22 o prenatrpanosti u zatvorima i inflaciji zatvorske populacije;
- Preporuku br. R (2000) 22 o poboljšanju primjene Evropskih pravila o sankcijama i mjerama u zajednici;
- Preporuku br. R (2003) 22 o uslovnom otpustu,

preporučuje vladama država članica:

- da se rukovode principima sadržanim u dodatku ove Preporuke u svojim zakonima, smjernicama i praksi koje se odnose na načine vođenja zatvorenika sa dugim i doživotnim kaznama;
- da osiguraju što širu distribuciju ove Preporuke i pratećeg izvještaja.

Dodatak Preporuci br. Rec (2003) 23

Definicija zatvorenika sa doživotnom i dugotrajnom kaznom

1. U svrhu ove Preporuke, zatvorenik sa doživotnom kaznom je onaj koji služi kaznu doživotnog zatvora. Zatvorenik sa dugotrajnom kaznom je onaj koji služi kaznu ili kazne zatvora u ukupnom trajanju od pet ili više godina.

Opšti ciljevi

2. Ciljevi kod vođenja zatvorenika sa doživotnim i ostalim dugotrajnim kaznama bi trebali biti sljedeći:
  - da se osigura da zatvori budu sigurna i bezbjedna mjesta za ovakve zatvorenike i za sve one koji rade sa njima ili im dolaze u posjetu;
  - da se preduprijede štetni učinci dugotrajnog ili doživotnog zatvora;
  - da se povećaju i poboljšaju mogućnosti da se ovi zatvorenici uspješno resocijaliziraju u društvu i da nakon puštanja na slobodu vode život u skladu sa zakonima.

Opšti principi u postupanju sa zatvorenicima sa doživotnim i dugotrajnim kaznama

3. Treba uzeti u obzir postojanje različitih osobnih karakteristika među osuđenicima koji su osuđeni na doživotnu i dugotrajnju kaznu zatvora i voditi računa o njima u cilju sačinjavanja pojedinačno prilagođenih planova za izvršenje kazne (princip individualizacije).
4. Život u zatvoru treba biti organiziran tako da se približi što je više moguće stvarnosti života u društvenoj zajednici (princip normalizacije).
5. Zatvorenicima treba dati mogućnost da preuzimaju ličnu odgovornost u svakodnevnom životu u zatvoru (princip odgovornosti).
6. Treba napraviti jasnu razliku između rizika koji predstavljaju zatvorenici sa doživotnim i ostalim dugotrajnim kaznama za vanjsku društvenu zajednicu, za sebe same, za druge zatvorenike, te za one koji rade u zatvoru ili dolaze u posjetu (princip sigurnosti i osiguranja).
7. Treba razmotriti mogućnost da se izbjegne segregacija zatvorenika sa doživotnim i dugotrajnim zatvorskim kaznama od ostalih samo na osnovu njihove kazne (princip nesegregacije).
8. Pojedinačni planovi za vođenje zatvorenika sa doživotnim i dugotrajnim kaznama trebaju imati za cilj da osiguraju postepeno napredovanje u okviru zatvorskog sistema (princip napredovanja).

Planiranje kazne

9. Kako bi se postigli opšti ciljevi i ispoštovali gore pomenuti principi, treba izraditi sveobuhvatne planove kazni za svakog pojedinačnog zatvorenika. Ove planove treba pripremiti i izraditi uz aktivno učešće zatvorenika koliko god je to moguće i, posebno kako se bliži kraj odsluženja kazne, u bliskoj saradnji sa službama koje vrše nadzor nakon puštanja na slobodu i ostalim relevantnim organima vlasti.

10. Planiranje kazne treba obuhvatati procjenu rizika i potreba svakog zatvorenika i ti planovi se trebaju koristiti kako bi se obezbijedio sistematičan pristup:

- početnom rasporedivanju zatvorenika;
- napredovanju kroz zatvorski sistem od više ka manje ograničavajućim uslovima boravka u zatvoru, s tim da u idealnom slučaju u konačnoj fazi zatvorenik boravi u otvorenim uslovima, po mogućnosti u društvenoj zajednici;
- učestvovanju u radu, obrazovanju, obuci i drugim aktivnostima koje obezbeđuju svršishodnu upotrebu vremena provedenog u zatvoru i povećavaju šanse za uspješnu resocijalizaciju nakon puštanja na slobodu;
- intervencijama i učešću u programima oblikovanim tako da kontroliraju rizik i razriješavaju potrebe kako bi se reduciralo problematično ponašanje i vjerovatnost ponovnog činjenja krivičnih dijela nakon puštanja na slobodu;
- učestvovanju u aktivnostima u slobodno vrijeme i drugim aktivnostima kako bi se sprječili ili neutralizirali štetni učinci dugotrajnog boravka u zatvoru;
- uslovima boravka i mjerama nadzora koje vode takvom načinu života koji je u skladu sa zakonima i prilagođavanju uslovima života u društvenoj zajednici nakon uslovnog otpusta.

11. Planiranje kazne treba početi što je ranije moguće nakon prijema u zatvor, a planove treba revidirati u redovnim intervalima i po potrebi modificirati.

Procjene rizika i potreba

12. Zatvorska uprava treba obaviti pažljivu procjenu kako bi se utvrdilo da li pojedinačni zatvorenici predstavljaju rizik po sebe i po ostale. Raspon procjenjenih rizika treba obuhvatiti rizik od samopovrijedivanja, povreda nanesenih drugim zatvorenicima, povreda osobama koje rade u zatvoru ili ga posjećuju ili šteta nanesenih zajednici, te vjerovatnoču bijega ili počinjanja nekog drugog ozbiljnog prestupa tokom boravka na dopustu ili puštanja na slobodu.

13. Kod procjene potreba treba nastojati identificirati one osobne potrebe i karakteristike koje su povezane sa prestupima koje je počinio zatvorenik i njegovim štetnim ponašanjem („kriminogene potrebe“). Te kriminogene potrebe treba razriješiti što je više moguće kako bi se smanjili prestupi i štetno ponašanje zatvorenika, kako tokom boravka u zatvoru tako i nakon puštanja na slobodu.

14. Prvobitnu procjenu rizika i potreba treba obaviti odgovarajuće obučeno osoblje i po mogućnosti to treba obaviti u centru za procjene.

15. a. Treba koristiti moderne instrumente procjene rizika i potreba kao smjernice za donošenje odluka o izvršenju doživotnih i dugotrajnih kazni.

b. Pošto instrumenti procjene rizika i potreba uvijek imaju određeni stepen grešaka, nikada ih ne treba koristiti kao jedini metod za sticanje saznanja na kojima se zasniva donošenje odluka, te ih treba dopuniti drugim oblicima procjene.

c. Sve instrumente procjene rizika i potreba treba evaluirati kako bi se došlo do saznanja o njihovim prednostima i slabostima.

16. Pošto ni opasnost ni kriminogene potrebe nisu u suštini stalne karakteristike, obučeno osoblje treba povremeno ponavljati procjenu rizika i potreba, kako bi se ispunili zahtjevi planiranja kazne ili kada se ukaže potreba.

17. Procjena rizika i potreba treba uvijek biti povezana sa upravljanjem istih. Ove procjene stoga trebaju pružiti informacije pri izboru odgovarajućih intervencija ili pri modificiranju već postojećih intervencija.

Lična i opšta sigurnost u zatvoru

18. a. Održavanje discipline u zatvoru treba se zasnivati na upotrebi dinamične sigurnosti osoba, što znači da osoblje mora razvijati pozitivne odnose sa zatvorenicima koji se zasnivaju na dosljednosti i pravičnosti, zajedno sa razumijevanjem njihove lične situacije i bilo kojeg rizika koji predstavljaju pojedinačni zatvorenici.

b. Kada se koristi tehnička oprema, kao što su alarmi i video nadzor, ova oprema uvijek treba služiti kao dodatno sredstvo metodama dinamične sigurnosti.

c. U okviru nužnih granica sigurnosti, treba zabraniti rutinsko nošenje oružja, uključujući vatreno oružje i pendreke, osobama koje su u kontaktu sa zatvorenicima unutar kruga zatvora.

19. a. Zatvorski režim treba biti organiziran tako da omogućuje fleksibilno reagiranje na promjene zahtjeva u pogledu sigurnosti i osiguranja.

b. Raspoređivanje u odgovarajući zatvor ili zatvorski paviljon treba se zasnivati na sveobuhvatnoj procjeni rizika i potreba, te na značaju koji ima smještanje zatvorenika u takvo okruženje koje će, uvažavajući pritom njihove potrebe, vjerovatno smanjiti svaku mogućnost rizika koji oni predstavljaju.

c. Posebni rizici i izuzetne okolnosti, uključujući i zahtjeve samih zatvorenika, mogu rezultirati neophodnim oblikom segregacije pojedinačnih zatvorenika. Treba uložiti intenzivne napore da se izbjegne segregacija ili, ako se već mora koristiti, da se smanji njeno trajanje.

20. a. Odjeljenja sa najvećim stepenom sigurnosti treba koristiti samo kao krajnje rješenje, a razmještaj u takva odjeljenja treba biti podvrgnut redovnoj reviziji.

b. Unutar odjeljenja sa najvišim stepenom sigurnosti, u zatvorskom režimu bi trebalo praviti razliku između načina postupanja sa zatvorenicima kod

kojih postoji izuzetan rizik od bijega ili od opasnosti koju mogu predstavljati ako zaista i uspiju u bijegu i načina postupanja prema onima koji predstavljaju rizik za druge zatvorenike i/ili one koji rade u zatvoru ili ga posjećuju.

c. Uz svu pažnju koja se posvećuje ponašanju zatvorenika i zahtjevima sigurnosti, zatvorski režim u odjeljenjima sa najvišim stepenom sigurnosti treba imati za cilj da stvori opuštenu atmosferu, omogući međusobno druženje zatvorenika i slobodu kretanja unutar odjeljenja i ponudi čitav spektar aktivnosti.

d. Vođenje opasnih zatvorenika treba se rukovoditi principima sadržanim u Preporuci br. R (82) 17 u vezi sa boravkom u zatvoru i načinom postupanja sa opasnim zatvorenicima.

Sprječavanje štetnih učinaka doživotnih i dugotrajnih kazni

21. Kako bi se spriječili i neutralizirali štetni učinci doživotnih i dugotrajnih kazni, zatvorska administracija treba:

- osigurati da se na početku služenja kazne, te i kasnije po potrebi, zatvorenicima objasne zatvorska pravila i običaji, njihove dužnosti i prava;
- dati zatvorenicima mogućnost vlastitog izbora u što je moguće više pitanja u vezi svakodnevnog života;
- ponuditi odgovarajuće fizičke uslove i mogućnosti za tjelesnu, intelektualnu i emotivnu stimulaciju;
- ponuditi prijatan dizajn zatvorskih prostora, namještaja i dekorativnih elemenata, ugodan za korisnike,

22. Treba uložiti posebne napore kako bi se spriječilo prekidanje porodičnih veza. U tom smislu:

- zatvorenike treba rasporediti, u najvećoj mogućoj mjeri, u zatore koji se nalaze u blizini njihovih porodica ili bliže rodbine;
- pisma, telefonski pozivi i posjete trebaju biti dozvoljeni što je češće moguće i uz što veće poštovanje privatnosti. Ukoliko bi takva rješenja ugrožavala sigurnost ili osiguranje, ili ukoliko je to opravdano procjenom rizika, kod ovih kontakata mogu se primijeniti razumne mjere sigurnosti, kao što su nadzor prepiske, te pretresi prije i nakon posjeta.

23. a. Takođe treba njegovati i ostale vidove komunikacije sa vanjskim svijetom, kao što su novine, radio i televizija i vanjski posjetiocici.

b. Posebne napore treba uložiti kako bi se omogućili različiti oblici zatvorskog dopusta, ukoliko je potrebno pod pratnjom, uzimajući u obzir principe navedene u Preporuci br. R (82) 16 o zatvorskim dopustima.

24. Zatvorenicima bi trebali imati pristup odgovarajućim vidovima savjetovanja, pomoći i podrške kako bi:

– shvatili svoje prestupe, štetu pričinjenu žrtvama i sva osjećanja krvice vezana uz to;

– se smanjio rizik od samoubistva, posebno odmah nakon donošenja presude;

– se suzbili štetni učinci dugotrajnog boravka u zatvoru, kao što su institucionalizacija, pasivnost, smanjen nivo samopoštovanja i depresija.

Posebne kategorije zatvorenika sa doživotnim i ostalim dugotrajnim kaznama

25. Zatvorske vlasti trebaju biti svjesne mogućnosti repatrijacije zatvorenika koji su strani državljanici, kako je propisano Evropskom konvencijom o transferu osuđenih osoba ili bilateralnim dogovorima sa određenom državom. Strani državljanici bi trebali biti obaviješteni o ovim mogućnostima. Ukoliko repatriacija nije moguća, zatvorska uprava i praksa se trebaju rukovoditi principima iz Preporuke br. R (84) 12 o zatvorenicima stranim državljanima.

26. Treba uložiti napore kako bi se zaštitile ugrožene kategorije zatvorenika od prijetnji i maltretiranja drugih zatvorenika. Ukoliko je neophodno odvajanje s ciljem zaštite od drugih zatvorenika, treba izbjegavati potpunu izolaciju i obezbijediti sigurno i pozitivno okruženje.

27. Treba poduzeti aktivnosti kako bi se omogućilo rano i specijalističko dijagnosticiranje zatvorenika koji imaju problema sa mentalnim zdravljem, ili će to imati, i obezbijediti im odgovarajuće liječenje. Treba slijediti smjernice date u Preporuci br. R (98) 7 koje se odnose na etičke i organizacione aspekte zdravstvene zaštite u zatvorima.

28. Starijim osobama treba pružati pomoći kako bi održavali dobro fizičko i psihičko zdravlje. U tom smislu, zatvorska uprava treba obezbijediti:

- pristup odgovarajućim dijagnostičkim i zdravstvenim uslugama;
- mogućnosti za rad, vježbu i druge aktivnosti koje odgovaraju fizičkim i psihičkim sposobnostima datog zatvorenika;
- dijetalne obroke, uzimajući u obzir njihove posebne potrebe.

29. a. Kako bi se zatvorenicima koji su smrtno bolesni omogućila dostojanstvena smrt, treba razmotriti mogućnost otpusta iz zatvora kako bi mogli koristiti njegu i dočekati smrt izvan zatvora. U svakom slučaju, zatvorska uprava treba učiniti sve što je u njihovoj moći kako bi se ovim zatvorenicima i njihovim porodicama omogućila odgovarajuća podrška i njega.

b. Takođe treba pružiti odgovarajuću pomoći kako bi se pomoglo ovim zatvorenicima u vezi praktičnih detalja, kao što su na primjer sačinjanje oporuke, način sahrane, itd.

30. a. Pošto žene zatvorenice obično sačinjavaju relativno malu manjinu među onima koji služe dugotrajnu ili doživotnu kaznu, planiranje njihovih pojedinačnih kazni treba pažljivo razmotriti kako bi se odgovorilo na njihove posebne potrebe.

b. Posebne napore treba uložiti u radu sa zatvorenicama kako bi se:

- izbjegla društvena izolacija na način da ih, što je moguće više, uključe u generalnu populaciju ostalih zatvorenica;
- obezbijediti posebne usluge zatvorenicama koje su bile žrtve fizičkog, psihičkog ili seksualnog zlostavljanja.

c. Majkama koje služe doživotnu ili dugotrajanu kaznu ne treba uskratiti mogućnost boravka sa djecom samo zbog vrste njihove kazne. Ukoliko mala djeca ostaju sa svojim majkama, zatvorska uprava treba obezbijediti odgovarajuće uslove.

31. Posebnu brigu i pažnju u vođenju treba posvetiti posebnim problemima koje predstavljaju zatvorenici za koje je vjerovatno da će provesti ostatak života u zatvoru. Konkretno, plan njihove kazne treba biti dovoljno dinamičan i treba im omogućiti učešće u svrsishodnim aktivnostima i odgovarajućim programima koji obuhvataju intervencije i psihosocijalne usluge oblikovane tako da im pomognu da se nose sa svojom kaznom.

32. a. Maloljetni zatvorenici koji služe dugotrajne kazne zatvora trebaju boraviti samo u institucijama ili odjeljenjima koja su oblikovana prema njihovim posebnim potrebama.

b. Režimi i planiranje kazne za ove maloljetnike trebaju se rukovoditi relevantnim principima iznesenim u Konvenciji Ujedinjenih nacija o pravima djeteta, te u Preporuci br. R (87) 20 o reakcijama društva na maloljetničku delikvenciju, te obratiti posebnu pažnju na:

- omogućavanje odgovarajućeg obrazovanja i školovanja;
- potrebu održavanja bliskog kontakta sa njihovim roditeljima i porodicom;
- omogućavanje odgovarajuće podrške i savjetodavnih smjernica u njihovom emocionalnom razvoju;
- dostupnost odgovarajućih sportskih i slobodnih aktivnosti;
- pažljivo planiranje prelaska iz maloljetničkog režima u režim za odrasle osobe, obraćajući posebnu pažnju na lični razvoj maloljetnika.

Upravljanje reintegracijom zatvorenika sa doživotnim i dugoročnim kaznama u društvu

33. Kako bi se zatvorenicima sa dugotrajnim i doživotnim kaznama omogućilo da prevaziđu poseban problem koji im predstavlja prelazak sa

dugotrajnog boravka u zatvoru na život osobe u društvenoj zajednici koja poštuje zakon, njihov otpust treba pripremati dosta unaprijed, obraćajući posebnu pažnju na sljedeće:

- potrebu za specifičnim planovima prije i poslije puštanja na slobodu koji se odnose na odgovarajuće rizike i potrebe;
- posebno razmatranje mogućnosti puštanja na slobodu i nastavka bilo kojeg programa nakon puštanja na slobodu, intervencija ili tretmana kroz koje su prolazili tokom boravka u zatvoru;
- potrebu za postizanjem bliske saradnje između zatvorske uprave i organa koji vrše nadzor nad zatvorenicima nakon puštanja na slobodu, te socijalnih i medicinskih službi.

34. Pri odobravanju i izvršavanju uslovnog otpusta zatvorenika sa doživotnim i ostalim dugotrajnim kaznama treba se rukovoditi principima navedenim u Preporuci br. Rec (2003) 22 o uslovnom otpustu.

Zatvorenici vraćeni sa uslovnog otpusta

35. Ukoliko se zatvorenik sa doživotnom ili dugotrajanom kaznom vrati u zatvor, nakon što mu se ukine uslovni otpust, treba i dalje slijediti gore nabrojane principe. Posebno bi trebalo obaviti dodatnu procjenu rizika i kriminogenih potreba i tu procjenu koristiti za prikladno raspoređivanje zatvorenika i izbor odgovarajućeg tretmana i intervencija, s ciljem da se zatvorenik pripremi za ranije ponovno razmatranje mogućnosti njegovog otpusta i resocijalizacije u zajednici.

Osoblje

36. Općenito, kod upošljavanja, izbora, obuke, radnih uslova i premještanja, kao i profesionalnog ponašanja osoblja koje radi sa zatvorenicima sa doživotnim i ostalim dugotrajnim kaznama, treba se rukovoditi principima sadržanim u Preporuci br. R (97) 12 o osoblju zaduženom za provedbu sankcija i mjera.

37. a. Pošto se osoblje koje radi sa zatvorenicima sa doživotnim i ostalim dugotrajnim kaznama u svom radu susreće sa posebnim poteškoćama koje predstavljaju ovi zatvorenici, oni bi trebali proći posebnu obuku koja je neophodna za obavljanje njihovih dužnosti.

b. Osoblje bi posebno trebalo biti obučeno da u potpunosti shvati šta je to dinamička sigurnost kako bi ovaj pristup mogli koristiti u obavljanju svojih dužnosti.

c. Više, specijalističko i nadzorno osoblje treba takođe biti obučeno da vrši nadzor i pruža pomoć osoblju na osnovnom nivou u pogledu korištenja metoda dinamičke sigurnosti.

38. Imajući na umu povećan rizik da zatvorenici koji služe dugotrajne kazne manipuliraju osobljem, treba podsticati mobilnost i rotacije osoblja.

39. Treba organizirati redovne sastanke i diskusije između različitih kategorija osoblja kako bi se postigla dobra ravnoteža između suosjećajnog razumijevanja za probleme zatvorenika i čvrste i odlučne kontrole.

Istraživanja

40. Istraživanja o učincima doživotnih i dugotrajnih kazni treba obavljati uz poseban osvrt na ulogu koju igraju faktori koji suzbijaju štetne učinke i unaprjeđuju konstruktivno prilagodavanje na život u zatvoru.

41. Treba provoditi i objavljivati rezultate istraživanja kojima je cilj evaluirati efikasnost programa za bolje prilagođavanje zatvorenika na život u društvenoj zajednici nakon puštanja na slobodu.

Preporuka br. Rec (2006) 2 Komiteta ministara zemljama članicama u vezi sa zatvorskim pravilima²

(Usvojena od strane Komiteta ministara 11. januara 2006.
na 952. sjednici zamjenika ministara)

Komitet ministara, u skladu s odredbama člana 15.b Statuta Vijeća Evrope, s obzirom na Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i precedentno pravo Evropskog suda za ljudska prava;

s obzirom na rad Evropskog komiteta za sprječavanje mučenja i nehumanog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, posebno imajući u vidu standarde koje je Komitet utvrdio u svojim općim izještajima;

naglašavajući da niko neće biti liшен slobode osim na osnovu mjeru koja se izriče kao krajnje sredstvo u zakonski utvrđenom postupku;

naglašavajući potrebu da se prilikom provođenja zatvorskih kazni i postupanja sa zatvorenicima u obzir uzmu kriteriji sigurnosti po okolinu i osobu lišenu slobode i kriteriji discipline, pritom vodeći računa o uvjetima u zatvorima kojima se ne smije vrijedati ljudsko dostojanstvo, a koji zatvorenicima nude radne aktivnosti i programe za tretman, čime se pripremaju za reintegriranje u društvo;

smatrajući da je bitno da zemlje članice Vijeća Evrope i dalje ažuriraju i poštivaju zajedničke principe u vezi sa svojom zatvorskom strategijom;

smatrajući usto da će se poštivanjem tih zajedničkih principa jačati međunarodna saradnja u toj oblasti;

primjećujući znatne društvene promjene koje su uticale na bitan razvoj kaznene politike u Evropi tokom protekla dva desetljeća;

iznova podržavajući standarde sadržane u preporukama Komiteta ministara Vijeća Evrope koji se odnose na specifične aspekte kaznene politike i prakse, posebno u Preporuci br. R (89) 12 o obrazovanju u zatvorima i u Preporuci br. R (93) 6 u vezi sa zatvorskim i kriminološkim aspektima kontrole zaraznih bolesti, među njima i AIDS-a, i zdravstvenih problema u vezi s istim u zatvoru, zatim u Preporuci br. R (97) 12 o osoblju zaduženom za

2. Kada je ova Preporuka usvojena, i u vezi sa primjenom Pravila 10.2 c Pravilnika o održavanju sastanaka zamjenika ministara, predstavnik Danske je zadržao pravo svoje Vlade da odluči o tome da li će postupati u skladu s Pravilom 43., stav 2. dodatka ove Preporuke. Mišljenja je da uvjet koji nalaže svakodnevni obilazak zatvorenika koji je upućen u samicu povlači za sobom ozbiljna etička pitanja u vezi s mogućom ulogom medicinskog osoblja u efikasnom određivanju sposobnosti zatvorenika za dalnjim izdržavanjem ove mjeru.

provedbu sankcija i mjera, Preporuci br. R (98) 7 u vezi s etičkim i organizacionim aspektima zdravstvene zaštite u zatvoru, Preporuci br. R (99) 22 o prenatrpanosti u zatvorima i inflaciji zatvorske populacije, Preporuci br. Rec (2003) 22 o uvjetnom otpustu i u Preporuci br. Rec (2003) 23 o postupanju zatvorske uprave sa zatvorenicima koji su osудeni na doživotnu ili dugotrajnu kaznu zatvora;

imajući na umu Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za postupanje sa zatvorenicima;

smatrajući da je potrebno suštinski revidirati i ažurirati Preporuku br. R (87) 3 Komiteta ministara o Evropskim zatvorskim pravilima kako bi obuhvatila promjene koje su se desile u kaznenoj politici, praksi kažnjavanja i kompletном upravljanju zatvorima u Evropi;

preporučuje vladama zemalja članica:

- da se u izradi svojih zakonskih propisa, strategija i u praksi rukovode pravilima sadržanim u dodatku uz ovu Preporuku koja stavlja van snage Preporuku br. R (87) 3 Komiteta ministara o Evropskim zatvorskim pravilima;
- da osiguraju prijevod i što širu distribuciju ove Preporuke i pratećeg komentara, posebno institucijama pravosuđa, zatvorskom osoblju i samim zatvorenicima.

Dodatak uz Preporuku br. Rec (2006) 2

Dio I - Osnovni principi

1. U postupanju sa svim osobama lišenim slobode poštivat će se njihova ljudska prava.
2. Osobe koje su lišene slobode zadržavaju sva prava koja im zakonski nisu oduzeta osudujućom presudom kojom je izrečena kazna zatvora ili sudskom odlukom o pritvoru.
3. Ograničenja izrečena osobama lišenim slobode biće minimalna u okviru potrebnog i proporcionalna opravdanom cilju zbog kojeg se izriču.
4. Uvjeti u zatvoru koji su u suprotnosti s ljudskim pravima zatvorenika ne mogu se opravdati manjkom potrebnih resursa.
5. Život u zatvoru će što je više moguće sadržavati pozitivne aspekte života u društvenoj zajednici.
6. Boravkom osoba lišenih slobode u zatvoru će se upravljati na način koji će omogućiti njihovu reintegraciju u slobodno društvo.

7. Podsticat će se saradnja sa vanjskim socijalnim službama i, koliko god je to moguće, angažman građanskog društva u zatvorskoj sredini.

8. Zatvorsko osoblje obavlja važan posao javne službe i njihovo zapošljavanje, obuka i radni uvjeti će im omogućiti da u postupanju sa zatvorenicima održavaju visoke standarde.

9. Svi zatvori će podlijetati redovnim inspekcijama od strane nadležnih organa i praćenju uvjeta i postupanja u istim od strane nezavisnih organizacija.

Obim i primjena

10.1 Evropska zatvorska pravila se odnose na osobe kojima je pravosudni organ odredio pritvor ili koje su lišene slobode na osnovu osudujuće presude.

10.2 U principu, osobe kojima je pravosudni organ odredio pritvor i osobe koje su lišene slobode na osnovu osudujuće presude boraviti će u zatvoru, to jeste, ustanovi koja je određena za te dvije kategorije.

10.3 Pravila se takođe odnose i na osobe:

- a. koje su u zatvoru iz bilo kojeg drugog razloga; ili
- b. kojima je odlukom suda određen pritvor ili su lišene slobode na osnovu pravomoćne osudujuće presude kojom je izrečena kazna zatvora ili su lišene slobode drugdje iz bilo kojeg razloga.

10.4 Sve osobe koje se nalaze u zatvoru ili su lišene slobode na način opisan u stavu 10.3. b smatraju se zatvorenicima u smislu ovih Pravila.

11.1 Osobe mlađe od 18 godina prema kojima je odlukom suda određen pritvor ili izrečena pravomoćna kazna zatvora ne smiju biti pritvorene odnosno kaznu izdržavati u zatvoru za odrasle osobe, nego u ustanovi namijenjenoj za maloljetne osobe.

11.2 Ukoliko su osobe mlađe od 18 godina pod izuzetnim okolnostima zadržane u zatvoru za odrasle osobe, donijet će se posebni propisi o njihovom statusu i potrebama.

12.1 Osobe koje pate od mentalnih oboljena i čije psihičko stanje ne dozvoljava boravak u zatvoru trebaju kaznu zatvora izdržavati u ustanovi koja je posebno namijenjena toj svrsi.

12.2 Ako se takve osobe ipak pod izuzetnim okolnostima nalaze na izdržavanju kazne u zatvoru, postojat će posebni propisi u vezi s njihovim statusom i potrebama.

13. Ova pravila će se primjenjivati nepristrasno, bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, kao što su spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest,

političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili društveno porijeklo, povezanost sa nacionalnom manjinom, imovinsko stanje, status po rođenju ili bilo koji drugi status.

Dio II - Uvjeti izdržavanja kazne zatvora

Prijem u zatvorsku ustanovu

14. Nijedna osoba neće biti primljena niti držana u zatvoru sa statusom zatvorenika bez pravomoćne presude donesene u skladu s domaćim zakonodavstvom.

15.1 Prilikom prijema odmah će se evidentirati sljedeće činjenice u vezi sa zatvorenikom:

- a. podaci o identitetu zatvorenika;
- b. razlozi zbog kojih je kazna zatvora izrečena i organ koji je presudu donio;
- c. datum i sat prijema;
- d. popis imovine zatvorenika koja će se pohraniti u polog stvari, u skladu s Pravilom 31;
- e. sve vidljive povrede i pritužbe na neprimjerenou postupanje prije dolaska u zatvor; i
- f. ovisno o uvjetima povjerljivosti medicinskih podataka, sve podatke o zdravstvenom stanju zatvorenika koji su relevantni za fizičku i psihičku dobrobit zatvorenika i drugih.

15.2 Prilikom prijema u zatvor, svi zatvorenici će biti informirani u skladu s Pravilom 30.

15.3 Odmah nakon prijema izdat će se obavijest o prijemu zatvorenika na odsluženje kazne zatvora u skladu s Pravilom 24.9.

16. Čim je to moguće nakon prijema:

- a. podaci o zdravstvenom stanju zatvorenika po prijemu dopunit će se podacima do kojih se dođe zdravstvenim pregledom u skladu s Pravilom 42;
- b. odgovarajući nivo sigurnosti zatvorenika će se utvrditi u skladu s Pravilom 51;
- c. opasnost koju zatvorenik predstavlja po sigurnost utvrđuje se u skladu s Pravilom 52;
- d. sve raspoložive informacije o socijalnom statusu zatvorenika će se ocijeniti kako bi se zadovoljile direktne i potrebe za općom dobrobiti zatvorenika; i

e. u slučaju zatvorenika prema kojem je izrečena kazna zatvora, provest će se neophodne mjere u pravcu primjene programa u skladu s Dijelom VIII ovih Pravila.

Raspored i smještaj

17.1 Zatvorenici će se rasporediti, koliko god je to moguće, u zatvore koji su blizu njihovog mesta prebivališta ili mesta socijalne rehabilitacije.

17.2 Prilikom određivanja ustanove takođe će se uzeti u obzir i uvjeti nastavka krivične istrage, sigurnosti po okolinu i osobnu sigurnost, te potreba za obezbjeđenjem odgovarajućeg režima za sve zatvorenike.

17.3 Koliko god je to moguće, zatvorenici će biti konsultirani u vezi s prvom lokacijom i transferom iz jednog zatvora u drugi.

18.1 Uvjeti smještaja zatvorenika, posebno spavaonica, biće u skladu sa ljudskim dostojanstvom i, koliko god je to moguće, s privatnošću, i biće u skladu s zdravstvenim i higijenskim kriterijima, pri čemu će se posebna pažnja posvetiti klimatskim uvjetima, posebno površini, zapremini zraka, osvjetljenju, grijanju i ventilaciji.

18.2 U svim objektima u kojima zatvorenici žive, rade i provode slobodno vrijeme:

- a. prozori će biti dovoljno veliki da bi zatvorenici mogli čitati i raditi pod prirodnim svjetлом, pod normalnim uvjetima i biće dovoljno veliki da bi se omogućio dotok svježeg zraka osim kada postoje adekvatni klima uređaji;

- b. umjetno svjetlo će biti u skladu sa priznatim tehničkim standardima; i

- c. postojat će sistem alarma koji će omogućiti zatvorenicima da odmah kontaktiraju zavodske službenike;

18.3 Minimalni uvjeti u vezi s pitanjima pomenutim u stavu 1. i 2. biće utvrđeni u domaćem zakonu.

18.4 Domaćim zakonom će se utvrditi mehanizmi kojima će se osigurati da minimalni uvjeti ne budu prekršeni prenatrpanošću zatvora.

18.5 Zatvorenici će noću biti smješteni u individualnim ćelijama, osim kada je za njih bolje da spavaju u spavaonici.

18.6 Smještaj će dijeliti nekoliko zatvorenika samo ako to odgovara izgorenavedenog razloga i ako se zatvorenici međusobno slažu.

18.7 Koliko god je to moguće, zatvorenici će imati pravo prije nego što im se ponudi spavaonica da biraju između individualne ćelije i spavaonice.

18.8 Prilikom odlučivanja o smještaju zatvorenika u određene zatvore ili u posebne odjele zatvora, u obzir će se uzeti potreba za sljedećim:

a. da pritvorenici budu odvojeni od zatvorenika koji su na odsluženju kazne zatvora;

b. da su zatvorenici odvojeni od zatvorenica; i

c. da su zatvorenici mlađe dobi odvojeni od starijih zatvorenika.

18.9 Moguć je izuzetak od pravila odvojenog smještaja u smislu stava 8. kako bi se zatvorenicima omogućilo da zajednički sudjeluju u organiziranim aktivnostima, s tim da će te grupe uvijek biti odvojene u noćnim satima, osim ako sami ne pristanu na zajednički smještaj, a uprava zatvora ocijeni da bi to bilo u najboljem interesu svih zatvorenika na koje se takav izuzetak odnosi.

18.10 Smještaj svih zatvorenika će biti obezbijeđen pod uvjetima najmanje restriktivnih sigurnosnih mjera proporcionalnih opasnosti od bijega zatvorenika ili nanošenja povreda sebi ili drugima.

Higijena

19.1 Svi dijelovi svakog zatvora će se propisno održavati i uvijek držati u higijenski čistim uvjetima.

19.2 Po prijemu zatvorenika u zatvor, čelije ili drugi smještaj koji im je određen će biti čisti.

19.3 Zatvorenici će imati slobodan pristup sanitarnim, higijenski čistim prostorijama, pri čemu će se poštivati njihova privatnost.

19.4 Osigurat će se adekvatne prostorije kako bi svaki zatvorenik mogao imati kupaonu s kadom ili tušem, na temperaturi koja odgovara klimatskim uvjetima, ako je moguće svaki dan, a najmanje dva puta sedmično (ili češće, ako je potrebno) u interesu opće higijene.

19.5 Zatvorenici će čuvati svoje lične stvari, odjeću i spavaonicu u čistom i urednom stanju.

19.6 Zatvorska uprava će im osigurati sredstva za to, uključujući i toaletne potrepštine, opći pribor i sredstva za čišćenje.

19.7 Posebno će se regulirati sanitарне potrebe žena.

Odjevanje i posteljina

20.1 Zatvorenici koji nemaju vlastitu adekvatnu odjeću dobit će odjeću u skladu s klimatskim uvjetima.

20.2 Takva odjeća neće biti degradirajuća niti ponižavajuća.

20.3 Odjeća će se održavati u dobrom stanju i prema potrebi mijenjati.

20.4 Od zatvorenika kojima je odobren izvanredni izlazak iz zatvora neće se tražiti da nose odjeću koja ih čini prepoznatljivim kao zatvorenicima.

21. Svaki zatvorenik će dobiti svoj krevet i adekvatnu posteljinu koja će se održavati i mijenjati dovoljno često da bi se održavala čistoća.

Prehrana

22.1 Zatvorenicima se osigurava prehrana prema njihovoj starosnoj dobi, zdravstvenom stanju, fizičkoj kondiciji, vjerskim i kulturnim potrebama te prirodi rada u zatvoru.

22.2 Uvjeti prehrane, kao i minimalna kalorična vrijednost i proteinski sastav propisat će se domaćim zakonom.

22.3 Hrana će se spremati i servirati u higijenskim uvjetima.

22.4 Zatvorenicima će se osiguravati tri obroka dnevno, u razumnim razmacima.

22.5 Zatvorenicima će u svako doba biti dostupna čista voda za piće.

22.6 Liječnik opće prakse ili kvalificirana medicinska sestra će zatvoreniku odrediti drugačiji režim prehrane kada je to potrebno iz medicinskih razloga.

Pravni savjeti

23.1 Svi zatvorenici imaju pravo na pravni savjet, a zatvorska uprava će osigurati odgovarajuće prostorije u kojima će zatvorenici primati pravne savjete.

23.2 Zatvorenici imaju pravo konsultirati se o bilo kojoj pravnoj stvari sa pravnim savjetnikom prema vlastitom izboru i na vlastiti trošak.

23.3 Kada postoji priznati način pružanja besplatne pravne pomoći, nadležni organi će o tome upoznati zatvorenike.

23.4 Konsultacije i druga komunikacija, uključujući i pisani korespondenciju o pravnim stvarima između zatvorenika i njihovih pravnih savjetnika, biće povjerljivi.

23.5 Pravosudni organ može izuzetno ovlastiti uvođenje restrikcija na takvu povjerljivost u cilju sprječavanja činjenja teških krivičnih djela i ugrožavanja reda i sigurnosti u ustanovi.

23.6 Zatvorenici će imati pristup ili će im biti dozvoljeno da drže u posjedu dokumente koji se odnose na sudski postupak koji se vodi protiv njih.

Kontakt s vanjskim svijetom

24.1 Zatvorenicima će biti dozvoljeno da komuniciraju, što češće, putem pisama, telefona ili drugog vida komunikacije sa svojim porodicama, drugim osobama i predstavnicima vanjskih organizacija i istim osobama će biti dozvoljeno da posjećuju zatvorenike.

24.2 Komunikacija i posjete mogu podlijegati restrikcijama i praćenju koji su potrebni u svrhu krivične istrage, održavanja reda i sigurnosti, sprječavanje činjenja krivičnih djela i zaštite žrtava krivičnih djela, s tim da će takva ograničenja, među njima i posebna ograničenja koja naredi pravosudni organ, ipak omogućiti prihvatljiv minimalni nivo kontakta.

24.3 U domaćem zakonu će se pobrojati domaća i međunarodna tijela i službene osobe s kojima komunikacija od strane zatvorenika ne podliježe takvim ograničenjima.

24.4 Aranžmani posjeta će zatvorenicima omogućiti da održavaju i unapređuju porodične odnose na što normalniji način.

24.5 Uprava zatvora će pomoći zatvorenicima da održavaju adekvatan kontakt sa vanjskim svjetom i u tome će im pružati adekvatnu socijalnu pomoć.

24.6 Zatvoreniku će se odmah proslijediti informacija o smrti ili teškoj bolesti člana njegove porodice.

24.7 Kad god to okolnosti dozvoljavaju, zatvoreniku treba dozvoliti izvanredni izlazak iz zatvora bilo pod nadzorom ili bez nadzora radi posjete bolesnom članu porodice, prisustva pokopu člana porodice ili iz humanitarnih razloga.

24.8 Zatvorenicima će biti dozvoljeno da obavijeste članove svoje porodice odmah po dolasku u zatvor ili po transferu u drugu ustanovu, kao i o težem oboljenju ili povredi.

24.9 Po prijemu zatvorenika u zatvor, o smrti ili teškoj bolesti ili povredi zatvorenika ili transferu zatvorenika u bolnicu nadležni organi će odmah obavijestiti suprugu/supruga ili partnera zatvorenika ili, ako je zatvorenik samac, najbližeg člana porodice i bilo koju drugu osobu koju je zatvorenik prethodno odredio, osim ukoliko je zatvorenik suprotno tražio.

24.10 Zatvorenici imaju pravo redovno se informirati o dešavanjima u javnosti putem pretplate i praćenja novina, periodičnih izdanja i drugih publikacija i putem slušanja radio i televizijskih programa, osim ukoliko postoji posebna zabrana koju je za odredene zatvorenike izdao nadležni pravosudni organ u određenom trajanju.

24.11 Zatvorski organi će zatvorenicima osigurati mogućnost učešća na izborima, referendumima i drugim aspektima javnog života u mjeri u kojoj to pravo nije ograničeno domaćim zakonskim propisima.

24.12 Zatvorenicima je dozvoljeno da održavaju komunikaciju s medijima, osim ukoliko postoje uvjerljivi razlozi protiv toga u cilju održavanja reda i sigurnosti, u javnom interesu i da bi se zaštitio integritet žrtava, drugih zatvorenika ili zatvorskog osoblja.

Zatvorski režim

25.1 Režim osiguran svim zatvorenicima nudit će izbalansirani program aktivnosti.

25.2 Taj režim će omogućiti svim zatvorenicima da provedu onoliko sati dnevno izvan ćelija koliko je potrebno za adekvatan nivo ljudske i socijalne interakcije.

25.3 Tim režimom će se takođe zadovoljavati i socijalne potrebe zatvorenika.

25.4 Posebna pažnja će se posvetiti potrebama zatvorenika koji su doživjeli fizičko, psihičko ili seksualno nasilje.

Rad

26.1 Radu u zatvoru će se pristupati kao pozitivnom elementu zatvorskog režima i nikad se neće koristiti kao kazna.

26.2 Uprava zatvora će nastojati osigurati dovoljan rad koji će po svojoj prirodi biti koristan.

26.3 Koliko god je to moguće, radom će se održavati ili povećavati sposobnost zatvorenika da zarade za život po izlasku iz zatvora.

26.4 U skladu s Pravilom 13, odabirom vrste rada zatvorenika neće se vršiti diskriminacija na osnovu spola.

26.5 Zatvorenicima kojima je to potrebno, posebno mlađim zatvorenicima, omogućiti će se rad koji podrazumijeva stručnu obuku.

26.6 Zatvorenici mogu u okviru raspoloživih vrsta rada, izbora stručne obuke i pod uvjetima reda i discipline odabratи vrstu rada koji žele obavljati.

26.7 Organiziranje i metode rada u ustanovama će, koliko god je to moguće, biti slične organiziranju i metodama sličnog rada u zajednici kako bi se zatvorenici pripremili za uvjete normalnog rada na slobodi.

26.8 Iako nastojanje da se u ustanovama od preduzeća stvara finansijska dobit može biti korisno u smislu podizanja standarda i poboljšanja kvaliteta i značaja obuke, interesi zatvorenika se tome ne smiju podrediti.

26.9 Rad zatvorenika će omogućiti uprava zatvora bilo samostalno ili u saradnji sa privatnim ugovaračima, unutar ili izvan zatvora.

26.10 U svim slučajevima će se davati pravična nadoknada za rad zatvorenika.

26.11 Zatvorenicima će biti omogućeno da potroše barem dio nadoknade za rad na kupovinu dozvoljenih stvari i potrepština za osobnu upotrebu i da dio nadoknade za rad odvoje za svoje porodice.

26.12 Zatvorenici se mogu podsticati na uštedu dijela nadoknade za rad koja im se isplaćuje po izlasku iz zatvora ili se koristi u druge, odobrene svrhe.

26.13 Zdravstvene i sigurnosne zaštitne mjere će zatvorenike adekvatno štiti i neće biti manje rigorozne od mjera koje se primjenjuju na radnike izvan zatvorske sredine.

26.14 Donijet će se odredbe o nadoknadi u slučaju povrede na radu ili nastanka profesionalnog oboljenja, pod uvjetima koji neće biti manje povoljni od onih koji se zakonski primjenjuju na radnike izvan zatvora.

26.15 Maksimalan broj radnih sati zatvorenika dnevno i sedmično će se utvrditi u skladu s domaćim propisima ili praksom sklapanja radnog odnosa sa slobodnim radnicima.

26.16 Zatvorenici će sedmično imati najmanje jedan dan odmora i dovoljno vremena za obrazovanje i druge aktivnosti.

26.17 Koliko god je to moguće, zatvorenici koji rade će biti obuhvaćeni domaćim sistemima socijalnog osiguranja.

Vježbanje i rekreacija

27.1 Svakom zatvoreniku će biti omogućeno da se najmanje jedan sat dnevno bavi tjelesnom aktivnošću na otvorenom, ako to dozvoljavaju vremenski uvjeti.

27.2 Kada to vremenski uvjeti ne dozvoljavaju, primjenit će se alternativni aranžmani vježbanja.

27.3 Pravilno organizirane aktivnosti usmjerenе na promoviranje fizičke kondicije i osiguranje adekvatnog vježbanja i rekreacije činit će sastavni dio zatvorskog režima.

27.4 Uprava zatvora će omogućiti takve aktivnosti putem osiguranja odgovarajućih prostorija i opreme.

27.5 Uprava zatvora će donijeti aranžmane za organiziranje posebnih aktivnosti za one zatvorenike kojima su iste potrebne.

27.6 Postojat će mogućnost rekreativne koja obuhvata sport, igre, kulturne aktivnosti, hobije i druge slobodne aktivnosti i koliko god je to moguće zatvorenicima će biti omogućeno da takve aktivnosti sami organiziraju.

27.7 Zatvorenicima će biti dozvoljeno da se međusobno druže u toku vježbanja i rekreativnih aktivnosti.

Obrazovanje

28.1 Svaki zatvor će nastojati svim zatvorenicima omogućiti pristup što sveobuhvatnijim obrazovnim programima koji su u skladu s njihovim potrebama, pri čemu će se u obzir uzeti njihove aspiracije.

28.2 Prioritet će se dati zatvorenicima koji imaju potrebu opismenjavanja i učenja osnovnih računskih radnji i onima koji nemaju osnovno ni stručno obrazovanje.

28.3 Posebna pažnja će se posvetiti obrazovanju mlađih zatvorenika, kao i onih koji imaju posebne potrebe.

28.4 Obrazovanje će u zatvorskem režimu imati status jednak radnom statusu i zatvorenici zbog svog obrazovanja neće biti finansijski, niti na neki drugi način ugroženi.

28.5 Svaka ustanova će imati biblioteku za zatvorenike koja će biti adekvatno popunjena raznovrsnim zabavnim i obrazovnim izvorima, knjigama i drugim medijima.

28.6 Kad god je to moguće, zatvorska biblioteka treba biti organizirana u saradnji sa bibliotekama u zajednici.

28.7 Koliko god je to praktično moguće, obrazovanje zatvorenika:

a. će biti integrirano u sistem obrazovanja i stručne obuke u zemlji kako bi zatvorenici po puštanju na slobodu mogli nastaviti obrazovanje i stručnu obuku bez ikakvih poteškoća; i

b. obrazovanje zatvorenika će se odvijati pod nadzorom obrazovnih institucija izvan zatvora.

Sloboda mišljenja, svijesti i religije

29.1 U zatvoru će se poštivati sloboda mišljenja, svijesti i religije zatvorenika.

29.2 Zatvorski režim će se organizirati koliko god je praktično moguće da bi se omogućilo zatvorenicima da obavljaju vjerske obrede i prate svoja vjerovanja, da prisustvuju vjerskim službama ili skupovima koje predvode ovlašteni predstavnici religija ili vjerovanja, da primaju u privatnu posjetu takve predstavnike svoje religije ili vjerovanja i da budu u posjedu knjiga ili literature koja se odnosi na njihovu religiju ili vjerovanja.

29.3 Zatvorenici se ne smiju prisiljavati na prakticiranje religije ili vjerovanja, na prisustvovanje vjerskim službama i skupovima, na uzimanje učešća u prakticiranju religije, niti na prihvatanje posjete predstavnika bilo koje religije ili vjerovanja.

Informiranje

30.1 Prilikom prijema, i nakon toga, kad god je to potrebno, svi zatvorenici će biti obaviješteni u pisanoj formi i usmeno, na jeziku koji razumiju, o kućnom redu u zatvoru i o svojim pravima i obavezama u zatvoru.

30.2 Zatvorenicima će biti dozvoljeno da posjeduju pisanu verziju informacija koje dobiju.

30.3 Zatvorenici će se obavijestiti o svakom pravnom postupku koji se odnosi na njih, i ako su osuđeni, o vremenu koje će provesti u zatvoru i mogućnostima prijevremenog puštanja na slobodu.

Imovina zatvorenika

31.1 Sva imovina koju zatvorenici ne smiju zadržavati kod sebe prema kućnom redu u zatvoru oduzima se po prijemu u ustanovu i pohranjuje na polog stvari.

31.2 Zatvorenik kojem se stvari oduzimaju i pohranjuju potpisuje spisak tih stvari.

31.3 Preduzimat će se koraci ka očuvanju tih stvari u dobrom stanju.

31.4 Ukoliko je neophodno takve stvari uništiti, uništenje će se evidentirati i o tome će se zatvorenik obavijestiti.

31.5 Ovisno o higijenskim uvjetima, redu i sigurnosti, zatvorenici imaju pravo kupiti ili na drugi način doći u posjed stvari, uključujući i hranu i piće za vlastitu upotrebu po cijenama koje nisu znatno više u odnosu na cijene u zajednici.

31.6 Ukoliko zatvorenici sa sobom donesu lijekove, ljekar opće prakse će odlučiti o tome kako će se ti lijekovi koristiti.

31.7 Kada je zatvorenicima dozvoljeno da budu u posjedu svojih stvari, uprava zatvora će im pomoći da ih čuvaju na sigurnom.

Transfer zatvorenika

32.1 Prilikom transfera zatvorenika do ili od zatvora ili do suda ili bolnice, zatvorenici će biti što je manje moguće izloženi javnosti i donijet će se odgovarajuće zaštitne mjere kojima će se osigurati njihova anonimnost.

32.2 Zabranjen je prevoz zatvorenika u vozilima bez odgovarajuće ventilacije ili svjetla ili u kojima bi na bilo koji način bili izloženi nepotrebним fizičkim patnjama ili ponižavanju.

32.3 Prevoz zatvorenika će se vršiti na trošak i prema uputama javnih organa vlasti.

Puštanje zatvorenika na slobodu

33.1 Svi zatvorenici će biti pušteni na slobodu odmah po odsluženju kazne zatvora ili čim sud ili drugi organ naredi njihovo puštanje na slobodu.

33.2 Datum i sat njihovog puštanja na slobodu će se evidentirati.

33.3 Svi zatvorenici imaju pravo na mjere kojima im se pomaže da se po puštanju na slobodu vrate u društvo.

33.4 Po puštanju zatvorenika na slobodu, sve stvari i novac koji mu pripadaju, a koji su uzeti na polog stvari, biće mu vraćeni osim novca koji je ovlašteno preuzet odnosno stvari koje su ovlašteno izmještene iz ustanove ili se smatralo potrebnim uništiti ih iz higijenskih razloga.

33.5 Zatvorenik potpisuje potvrdu da je primio stvari koje su mu vraćene.

33.6 Kada je puštanje na slobodu prethodno dogovorenog, zatvoreniku će se ponuditi zdravstveni pregled u skladu s Pravilom 42, na datum koji je što bliži datumu puštanja na slobodu.

33.7 Mjere se moraju preduzimati kako bi se osiguralo da po puštanju na slobodu zatvorenici, prema potrebi, dobiju odgovarajuće dokumente, među njima i identifikacijske dokumente, i da im se pomogne u pronalaženju odgovarajućeg smještaja i posla.

33.8 Zatvorenici koji su pušteni na slobodu će takođe dobiti osnovna sredstva za preživljavanje odmah po izlasku iz zatvora, odjeću koja je primjerena klimatskim uvjetima i vremenskoj dobi i imat će dovoljno sredstava da dodu do svog odredišta.

Žene

34.1 Osim posebnih odredbi ovih Pravila koje se odnose na zatvorenice, uprava zatvora će prilikom donošenja odluka koje se odnose na bilo koji aspekt njihovog pritvora odnosno odsluženja kazne zatvora posvetiti posebnu pažnju uvjetima u kojima zatvorenice borave, kao što su fizičke, stručne, socijalne i psihološke potrebe.

34.2 Posebno će se zatvorenicama nastojati omogućiti korištenje specijalnih usluga koje za istima imaju potrebu u skladu s Pravilom 25.4.

34.3 Zatvorenicama će biti omogućeno da se porode izvan zatvora. Kad je dijete rođeno u zatvoru, uprava zatvora će osigurati sva potrebna sredstva i podršku.

Maloljetnici u zatvoru

35.1 Kada se pod izuzetnim okolnostima osoba mlađa od 18 godina dovede u zatvor za punoljetne osobe, uprava zatvora će osigurati da, osim usluga koje su na raspolaganju svim zatvorenicima, maloljetni zatvorenici koriste socijalne, psihološke i obrazovne usluge, da imaju religijsku skrb i rekreativne ili ekvivalentne programe koji su maloljetnim osobama na raspolaganju u zajednici.

35.2 Svaki maloljetni zatvorenik koji je obavezan završiti osnovno školovanje imat će pristup tom obrazovanju.

35.3 Dodatna pomoć će se pružiti maloljetnim osobama puštenim na slobodu.

35.4 Maloljetni zatvorenici će biti smješteni u dio ustanove koji je odvojen od dijela namijenjenog odraslim zatvorenicima, osim ukoliko se smatra da bi to bilo u suprotnosti s najboljim interesima maloljetne osobe.

Dojenčad

36.1 Dojenče može ostati u zatvoru s roditeljem samo kada je to u najboljem interesu dojenčeta. Takva dojenčad se neće smatrati zatvorenicima.

36.2 Kada je dojenčetu dozvoljeno da boravi u zatvoru sa roditeljem, posebno će se osigurati dječja soba u kojoj će raditi kvalificirano osoblje i u koju će dojenče biti smješteno dok je roditelj angažiran na aktivnostima na kojima dojenče ne može prisustvovati.

36.3 Odvojit će se poseban smještaj za zaštitu dobrobiti takve dojenčadi.

Stranci

37.1 Zatvorenici koji su strani državljanji će biti odmah informirani o svom pravu da traže kontakt i da im se omoguće razumna sredstva komuniciranja sa diplomatskim ili konzularnim predstavništvom svoje zemlje.

37.2 Zatvorenici koji su državljanji zemalja koje nemaju diplomatsko ni konzularno predstavništvo u zemlji ili koji imaju izbjeglički ili status osobe bez državljanstva, takođe imaju mogućnost korištenja sličnih sredstava komuniciranja sa diplomatskim predstavništvom države koja vodi računa o njihovim interesima ili sa domaćom ili međunarodnom institucijom čiji je zadatak da služi interesima tih osoba.

37.3 U interesu stranih državljana u zatvoru koji eventualno imaju posebne potrebe, uprava zatvora će u potpunosti sarađivati sa diplomatskim ili konzularnim službenicima koji zastupaju zatvorenike.

37.4 Posebne informacije o pravnoj pomoći će se dostaviti zatvorenicima koji su strani državljanji.

37.5 Zatvorenici koji su strani državljanji će biti informirani o mogućnosti podnošenja zahtjeva za premještanjem u drugu zemlju u kojoj žele nastaviti izdržavati preostali dio kazne zatvora.

Etničke i jezičke manjine

38.1 Usvojiti će se posebni aranžmani putem kojih će se udovoljiti potrebama zatvorenika koji pripadaju etničkim ili jezičkim manjinama.

38.2 Koliko god je to praktično moguće, u zatvoru će biti dozvoljene kulturno-leske aktivnosti raznih grupa.

38.3 Jezičke potrebe će se zadovoljiti putem kompetentnih prevoditelja i prijevoda pisanih materijala na jezike koji se koriste u datom zatvoru.

Dio III - Zdravstvo

Zdravstvena zaštita

39. Uprava će voditi računa o zdravlju svih zatvorenika u svom zatvoru.

Organiziranje zdravstvene zaštite u zatvoru

40.1 Zdravstvene usluge u zatvoru će se organizirati u direktnoj saradnji sa općom zdravstvenom ustanovom u zajednici ili državi.

40.2 Zdravstvena politika u zatvorima će biti integrirana i kompatibilna sa domaćom zdravstvenom politikom.

40.3 Zatvorenici će imati pristup zdravstvenim uslugama koje su na raspolaganju u zemlji bez diskriminacije na osnovu njihovog pravnog statusa.

40.4 Medicinskim uslugama u zatvoru će se nastojati otkriti i liječiti fizička i psihička oboljenja ili nedostaci kod zatvorenika.

40.5 U tu svrhu će se zatvorenicima pružati sve potrebne zdravstvene, hirurške i psihijatrijske usluge, uključujući i one koje su na raspolaganju u zajednici.

Medicinsko i osoblje zdravstvene zaštite

41.1 U svakom zatvoru će postojati najmanje jedan kvalificirani ljekar opće prakse.

41.2 Uvest će se aranžmani prema kojima će u svako doba kvalificirani ljekar opće prakse biti odmah na raspolaganju u hitnom slučaju.

41.3 Kada u zatvoru ne postoji ljekar opće prakse zaposlen na neodređeno, puno radno vrijeme, ljekar opće prakse, zaposlen na pola radnog vremena, redovno će dolaziti u ustanovu.

41.4 U svakom zatvoru će postojati osoblje koje je adekvatno obučeno za pružanje zdravstvene zaštite.

41.5 Svakom zatvoreniku će biti na raspolaganju usluge kvalificiranog stomatologa i oftalmologa.

Dužnosti ljekara opće prakse

42.1 Ljekar opće prakse ili kvalificirani medicinski tehničar koji odgovara ljekaru opće prakse će pogledati svakog zatvorenika što je prije moguće po prijemu i izvršiti pregled, osim ukoliko to očigledno nije potrebno.

42.2 Ljekar opće prakse ili kvalificirani medicinski tehničar koji odgovara ljekaru opće prakse će na zahtjev pregledati zatvorenika po puštanju na slobodu i vršit će pregled zatvorenika kad god je to potrebno.

42.3 Prilikom pregleda zatvorenika, ljekar opće prakse ili kvalificirana medicinska sestra koja mu je odgovorna će posebno voditi računa o:

- a. poštivanju uobičajenih pravila medicinskih povjerljivih informacija;
- b. dijagnosticiranju fizičkih i psihičkih oboljenja i preduzimanju svih mjera koje su potrebne za liječenje i kontinuitet postojećeg zdravstvenog tretmana;
- c. evidentiranje i podnošenje izvještaja relevantnim ustanovama o znakovima ili indikacijama nasilja nad zatvorenicima;
- d. liječenju simptoma povlačenja nakon korištenja droga, lijekova ili alkohola;
- e. otkrivanju svakog psihološkog ili drugog stresa nastalog uslijed lišavanja slobode;
- f. izoliranju zatvorenika za koje se sumnja da su oboljeli od neke infektivne ili zarazne bolesti, u toku trajanja infekcije i adekvatnog liječenja;
- g. tome da zatvorenici koji su zaraženi HIV virusom nisu izolirani samo zbog tog razloga;
- h. otkrivanju fizičkih ili psihičkih nedostataka koji mogu ometati resocijalizaciju po izlasku iz zatvora;
- i. utvrđivanju sposobnosti svakog zatvorenika da radi i da se bavi fizičkim aktivnostima; i
- j. sklapanju aranžmana sa institucijama i organizacijama u zajednici u svrhu nastavka potrebnog zdravstvenog i psihijatrijskog liječenja nakon izlaska iz zatvora, ako zatvorenici pristanu na takve aranžmane.

43.1 Ljekar opće prakse će voditi računa o fizičkom i mentalnom zdravlju zatvorenika i obilazit će, pod uvjetima i onoliko puta koliko je to potrebno prema standardima zdravstvene zaštite u zajednici, sve bolesne zatvorenike, sve zatvorenike koji prijave bolest ili povredu i svakog zatvorenika na kojeg je medicinska pažnja posebno usmjerena.

43.2 Ljekar opće prakse ili kvalificirani medicinski tehničar koji odgovara ljekaru opće prakse vodit će posebno računa o zdravlju zatvorenika smještenih u samicu, obilazit će takve zatvorenike svakodnevno i pružit će im pravovremenu medicinsku pomoć i tretman na njihov zahtjev ili na zahtjev zatvorskog osoblja.

43.3 Ljekar opće prakse podnosi izvještaje direktoru kad god se smatra da je fizičko ili psihičko stanje zatvorenika dovedeno u opasnost bilo

boravkom u zatvoru ili bilo kojim uvjetom boravka, uključujući i uvjete boravka u samici.

44. Ljekar opće prakse ili drugi nadležni organ će redovito vršiti inspekciju, prikupljati informacije drugim putem, ako to odgovara, i direktoru davaći savjete o:

- a. količini, kvaliteti, pripremi i posluženju hrane i vode;
- b. higijeni i čistoći ustanove i zatvorenika;
- c. sanitarnim uređajima, grijanju, osvjetljenju i ventiliranosti zavoda; i
- d. adekvatnosti i čistoći odjeće koju zatvorenici nose i posteljine.

45.1 Direktor će uzeti u razmatranje izvještaje i savjete koje mu dostavi ljekar opće prakse i drugi nadležni organ u skladu s Pravilom 43. i 44. i kada je to u skladu s datim preporukama, odmah će preduzeti mjere ka njihovom provođenju.

45.2 Ukoliko preporuke ljekara opće prakse ne spadaju u nadležnost direktora ili ako se direktor s njima ne slaže, direktor će odmah višem organu uprave dostaviti savjet ljekara opće prakse i svoj izvještaj.

Pružanje zdravstvene zaštite

46.1 Zatvorenik kojem je zbog bolesti potreban poseban tretman će se premjestiti u specijaliziranu ustanovu ili bolnicu, kada takav tretman nije moguć u zatvoru.

46.2 Kada u zatvoru postoji zatvorska bolnica, ona će biti kadrovski adekvatno popunjena i opremljena kako bi zatvorenicima upućenim na bolničko liječenje pružila odgovarajuću zaštitu i tretman.

Mentalno zdravlje

47.1 Specijalizirani zatvori ili odjeli pod medicinskim nadzorom će biti na raspolaganju u svrhu praćenja i tretmana zatvorenika koji pate od psihičkog poremećaja ili abnormalnog stanja, koji ne potpadaju obavezno pod odredbe Pravila 12.

47.2 Zdravstvena služba u zatvoru će obezbijediti psihijatrijski tretman svim zatvorenicima kojima je takav tretman potreban i posebnu pažnju će posvećivati sprječavanju samoubistava među zatvorenicima.

Druga pitanja

48.1 Zatvorenici se neće podvrgavati nikakvim eksperimentima bez njihove saglasnosti.

48.2 Zabranjeni su eksperimenti sa zatvorenicima koji mogu dovesti do fizičke povrede, psihičke tjeskobe ili drugog, po zdravlje štetnog stanja.

Dio IV - Red

Opći pristup redu

49. Prilikom održavanja reda u zatvoru, uzet će se u obzir uvjeti lične i opšte sigurnosti i reda, a zatvorenicima će se osigurati životni uvjeti u kojima će se poštivati ljudsko dostojanstvo i ponudit će im se potpun program aktivnosti u skladu s Pravilom 25.

50. Ovisno o potrebama dobrog vladanja i lične i opšte sigurnosti u zatvoru, zatvorenicima će biti dozvoljeno da razgovaraju o pitanjima koja se odnose na opće uvjete boravka u zatvoru i podsticati će se na komunikaciju sa zatvorskim osobljem o tim pitanjima.

Sigurnost u zatvoru

51.1 Mjere sigurnosti koje se primjenjuju na zatvorenike biće mjere koje su minimalno potrebne da bi se postigao siguran boravak u ustanovi.

51.2 Osiguranje koje se obezbjeđuje fizičkim preprekama i drugim tehničkim sredstvima će biti popraćeno dinamičnim obezbjeđenjem koje pružaju zatvorski službenici koji poznavaju zatvorenike pod svojim nadzorom.

51.3 Čim je to moguće po prijemu u ustanovu, izvršit će se ocjena zatvorenika da bi se utvrdio:

- a. stepen opasnosti po zajednicu u slučaju bijega zatvorenika iz zatvora;
- b. stepen opasnosti od pokušaja bijega bilo samostalno ili uz pomoć nekoga izvan ustanove.

51.4 Svaki zatvorenik će se nakon toga držati pod sigurnosnim uvjetima koji odgovaraju ocijenjenom nivou opasnosti.

51.5 Nivo sigurnosti koji je potreban će se redovno revidirati u toku cje-lokupnog perioda boravka u zatvoru.

Sigurnost zatvorenika i službenika

52.1 Što je prije moguće po prijemu u ustanovu, izvršit će se ocjena zatvorenika da bi se utvrdilo da li predstavlja opasnost po druge zatvorenike, zatvorsko osoblje i druge osobe koje su zaposlene ili dolaze u ustanovu, ili po vlastitu sigurnost.

52.2 Uvest će se procedure kojima će se obezbijediti sigurnost zatvorenika, zatvorskog osoblja i svih posjetitelja i kako bi se na minimum svela opasnost od nasilja i drugih ekscesnih situacija koje mogu ugroziti ličnu sigurnost.

52.3 Maksimalno će se nastojati omogućiti svim zatvorenicima da u potpunosti sudjeluju u svakodnevnim aktivnostima na održavanju reda i sigurnosti.

52.4 Zatvorenici će imati mogućnost kontaktirati zatvorsko osoblje u svako doba dana i noći.

52.5 U zatvoru će se poštivati domaći zakoni o zdravstvu i sigurnosti.

Posebne mjere za postizanje visokog stepena osiguranja u zatvoru ili lične sigurnosti

53.1 Posebne mjere za postizanje visokog stepena osiguranja u zatvoru ili lične sigurnosti će se primjenjivati jedino u izuzetnim okolnostima.

53.2 Kad god se takve mjere primjenjuju na bilo kojeg zatvorenika, poštivati će se jasne procedure.

53.3 Priroda takvih mjeru, njihovo trajanje i razlozi zbog kojih se mogu primijeniti će se utvrditi domaćim zakonom.

53.4 Primjenu takvih mjeru će za svaki slučaj posebno odobriti nadležni organ, u određenom trajanju.

53.5 Producenje prvobitno odobrenog perioda nadležni organ ponovo odobrava.

53.6 Takve mjeru će se primjenjivati individualno, a ne na grupe zatvorenika.

53.7 Svaki zatvorenik na kojeg se takve mjeru primjenjuju ima pravo na ulaganje prigovora pod uvjetima utvrđenim u Pravilu 70.

Pretres i kontrola

54.1 Utvrdit će se detaljne procedure koje osoblje mora poštivati prilikom pretresa:

- a. svih prostorija u kojima zatvorenici borave, rade i provode slobodno vrijeme;
- b. zatvorenika;
- c. posjetitelja i njihovih ličnih stvari; i
- d. drugog osoblja.

54.2 Situacije u kojima su takvi pretresi potrebni kao i prirodu istih će se utvrditi domaćim zakonskim propisima.

54.3 Osoblje će biti obučeno da vrše pretres na način na koji će otkriti i spriječiti svaki pokušaj bijega i skrivanje krijumčarene robe, i pritom poštivati dostojanstvo osoba nad kojima se vrši pretres i stvari koje posjeduju.

54.4 Osobe nad kojima se vrši pretres neće u toku pretresa biti ponižavane.

54.5 Pretres će vršiti samo zatvorski službenici istog spola kao osoba nad kojom se vrši pretres.

54.6 Zatvorsko osoblje neće vršiti pretres u intimnim dijelovima tijela zatvorenika.

54.7 Intimni pregled povezan sa takvim pretresom može provesti samo ljekar.

54.8 Zatvorenici će biti prisutni prilikom pretresa njihovih ličnih stvari, osim ukoliko je njihovo prisustvo zabranjeno u određenim istražnim tehnikama ili eventualno predstavlja prijetnju zatvorskom osoblju.

54.9 Obaveza zaštite discipline u zatvoru i lične sigurnosti biće izbalansirana u odnosu na privatnost posjetitelja.

54.10 Procedure kontrole posjetitelja koji u zatvor dolaze po službenoj dužnosti, kao što su pravni zastupnici, socijalni radnici, ljekari i drugi, podlježe konsultacijama sa njihovim institucijama kako bi se osigurao balans između lične i opšte sigurnosti i prava na profesionalni pristup povjerljive prirode.

Krivična djela

55. Istraga će se provesti u vezi s navodnim krivičnim djelom počinjenim u zavoru na isti način kao što bi se istraga provela i u zajednici, u skladu sa domaćim zakonskim propisima.

Disciplina i kažnavanje

56.1 Disciplinske procedure će biti mehanizam koji se primjenjuje u krajnjoj nuždi.

56.2 Kad god je to moguće, uprava zatvora će koristiti mehanizme restorativne pravde i medijacije u rješavanju sporova sa i među zatvorenicima.

57.1 Samo ono ponašanje za koje postoji vjerovatnoča da čini prijetnju ličnoj i opštoj sigurnosti može se definirati kao disciplinski prekršaj.

57.2 Domaćim zakonom će se utvrditi:

- a. djela ili propusti zatvorenika koji predstavljaju disciplinski prekršaj;
- b. procedure saslušanja u disciplinskom postupku;
- c. vrste kazni i trajanje;
- d. organ koji je nadležan da izrekne takvu kaznu; i
- e. mogućnost ulaganja žalbe i ovlaštenja drugostepenog organa.

58. Svaka navodna povreda disciplinskih pravila od strane zatvorenika će se odmah prijaviti nadležnom organu koji će provesti istragu bez nepotrebног odlaganja.

59. Zatvorenici optuženi za disciplinski prekršaj će:

- a. odmah biti detaljno informirani na jeziku koji razumiju o optužbama protiv njih;

- b. imati dovoljno vremena i prostora za pripremu svoje odbrane;
- c. imati pravo na vlastitu odbranu ili, kada je to u interesu pravde, preko pravnog zastupnika u zatvoru;
- d. imati pravo da izvedu svjedoke i da ih ispituju ili da ih njihov zastupnik ispita u njihovo ime; i
- e. imati besplatnu pomoć prevoditelja ukoliko ne mogu razumjeti ili govoriti jezik na kojem se postupak vodi.

60.1 Svaka kazna izrečena u disciplinskom postupku će biti u skladu s domaćim zakonskim propisima.

60.2 Težina kazne će biti proporcionalna prekršaju.

60.3 Kolektivna kažnavanja i tjelesne kazne, kažnavanje upućivanjem u tamnu ćeliju i svi drugi oblici nehumanog ili ponižavajućeg kažnavanja su zabranjeni.

60.4 Kažnavanje ne podrazumijeva totalnu zabranu kontakta sa porodicom.

60.5 Upućivanje u samicu će se izricati samo u izuzetnim slučajevima i na određeni, što kraći period vremena.

60.6 Sredstva prinude se nikad neće primjenjivati kao kazna.

61. Zatvorenik čija se krivica utvrdi u disciplinskom postupku ima pravo ulaganja žalbe nadležnom i nezavisnom organu više instance.

62. Nijedan zatvorenik ne može u zatvoru dobiti niti obavljati funkciju koja u sebi sadrži disciplinske ovlasti.

Dvostruko kažnavanje

Nijedan zatvorenik ne smije biti kažnjan dva puta za isto djelo ili ponašanje.

Upotreba sile

64.1 Zatvorsko osoblje neće koristiti silu protiv zatvorenika, osim u sa-moodbrani ili u slučaju pokušaja bijega ili aktivnog ili pasivnog fizičkog otpora propisanom redu u ustanovi, i to uvijek u krajnjoj nuždi.

64.2 Minimalno potrebna količina sile će se upotrijebiti u najkraćem potrebnom vremenu.

65. Donijet će se detaljne procedure za upotrebu sile, kao i odredbe o:

- a. raznim vrstama sile koje se smiju upotrijebiti;
- b. okolnostima u kojima se svaka vrsta sile može upotrijebiti;

- c. zatvorskim službenicima koji imaju pravo upotrebe raznih vrsta sile;
- d. nivou ovlaštenja potrebnog prije upotrebe sile; i
- e. izvještajima koji se moraju napisati nakon upotrebe sile.

66. Osoblje koje radi direktno sa zatvorenicima će biti obučeno u tehnikama minimalne upotrebe sile u savladavanju agresivnih zatvorenika.

67.1 Službenici drugih organa za provođenje zakona će jedino u izuzetnim okolnostima biti uključeni u postupanje sa zatvorenicima u zatvoru.

67.2 Zvaničan sporazum će se zaključiti između zatvora i organa za provođenje zakona, osim ukoliko odnos između njih nije već reguliran domaćim zakonom.

67.3 U takvom sporazumu će se utvrditi:

- a. okolnosti pod kojima službenici drugih organa za provođenje zakona mogu ući u zatvor u cilju suzbijanja sukoba;
- b. ovlaštenja koja će ti organi za provođenje zakona imati u zatvoru i njihov odnos sa direktorom zatvora;
- c. razne vrste sile koju službenici takvih organa mogu upotrijebiti;
- d. okolnosti pod kojima se svaka vrsta sile može upotrijebiti;
- e. nivo ovlaštenja koji je potreban prije upotrebe bilo koje vrste sile; i
- f. izvještaji koji se moraju podnijeti nakon upotrebe sile.

Sredstva prinude

68.1 Upotreba okova i lanaca je zabranjena.

68.2 Lisice, košulje za obuzdavanje i ostala sredstva za ograničenje kretanja se ne smiju koristiti osim:

a. ako je neophodno, kao mjera opreza protiv bijega u toku transfera, s tim da se odmah skinu kad zatvorenik dođe pred sudske ili upravne organe vlasti, osim ukoliko organi vlasti ne odluče drugačije;

b. naredbom direktora, ako se ostale metode kontrole pokažu nedovoljnim, kako bi se zatvorenik sprječio u nanošenju povreda samom sebi i drugome, kao i u nanošenju veće materijalne štete. U takvim slučajevima direktor mora odmah obavijestiti ljekara i podnijeti izvještaj višoj instanci vlasti.

68.3 Sredstva prinude se neće primjenjivati duže nego što je izričito potrebno.

68.4 Načini upotrebe sredstava prinude će biti određeni domaćim zakonom.

Oružje

69.1 Osim u hitnim slučajevima u toku službene dužnosti, zatvorsko osoblje u zatvorskom krugu neće nositi ubojito naoružanje.

69.2 Otvoreno nošenje drugog naoružanja, uključujući i palice od strane osoba koje su u kontaktu sa zatvorenicima je zabranjeno u zatvorskom krugu, osim ukoliko to nije potrebno iz razloga očuvanja lične i opšte sigurnosti u slučaju incidenta.

69.3 Osoblje neće biti naoružano, osim ukoliko je obučeno za upotrebu oružja.

Zahtjevi i pritužbe

70.1 Zatvorenici, pojedinačno ili grupno, imaju na raspolaganju dovoljno mogućnosti da ulože zahtjev ili pritužbu direktoru zatvora ili bilo kojem drugom nadležnom organu.

70.2 Ukoliko se smatra adekvatnim, prvo će se primijeniti mehanizam medijacije.

70.3 Ukoliko su zahtjev ili pritužba odbijeni, razlozi za odbijanje će se objasniti zatvoreniku. Zatvorenik čiji su zahtjev odnosno pritužba odbijeni ima pravo uložiti žalbu na odluku nezavisnom organu.

70.4 Zatvorenici se neće kažnjavati zbog toga što su podnijeli zahtjev ili pritužbu.

70.5 Nadležni organ će uzeti u obzir svaku pritužbu koju u pisanoj formi uloži član porodice zatvorenika kada ima razloga da vjeruje da su prava zatvorenika povrijeđena.

70.6 Pravni zastupnik ili organizacija koja vodi računa o dobroti zatvorenika ne može podnijeti pritužbu u ime zatvorenika koji za to nije dao pristanak.

70.7 Zatvorenici imaju pravo tražiti pravni savjet u vezi sa postupcima koji se vode po pritužbama i žalbama i na pravnu pomoć, kada to zahtijevaju interesi pravde.

Dio V - Upravljanje i zatvorsko osoblje

Rad u zatvoru kao javna služba

71. Zatvori će biti u nadležnosti javnih organa vlasti, odvojeni od vojne službe, službe unutrašnjih poslova i krivičnih istraga.

72.1 Zatvorima će se upravljati u etičkom kontekstu kojim se priznaje obaveza ljudskog postupanja sa svim zatvorenicima, uz poštivanje ljudskog dostojanstva svakog zatvorenika.

72.2 Osoblje će u svom djelovanju pokazivati svrhu postojanja zatvorskog sistema. Uprava će obezbijediti vodstvo u ostvarenju svrhe na najbolji način.

72.3 Dužnosti zatvorskih službenika prevazilaze dužnosti puke straže i uzet će u obzir potrebu da omoguće lakšu reintegraciju zatvorenika u društvo nakon što odsluže kaznu zatvora, putem programa pozitivne skrbi i pomoći.

72.4 Zatvorsko osoblje će postupati u skladu sa profesionalnim i ličnim standardima.

73. Uprava zatvora će davati visoki prioritet poštivanju pravila koja važe za zatvorsko osoblje.

74. Posebna pažnja će se posvećivati upravljanju odnosima između zatvorskih službenika u direktnom kontaktu sa zatvorenicima i zatvorenika u njihovoj nadležnosti.

75. Zatvorsko osoblje će se uvijek vladati i obavljati svoje dužnosti na način koji će utjecati na zatvorenika svojim primjernim postupanjem i kod njih izazivati poštovanje.

Odabir zatvorskog osoblja

76. Odabir osoblja će se pažljivo vršiti. Njihova početna i kontinuirana obuka će biti pravilna. Biće plaćeni kao profesionalni radnici i imati status koji će civilno društvo poštovati.

77. Prilikom izbora novih službenika, nadležni organi će staviti naglasak na integritet, čovječnost, profesionalni kapacitet i mogućnost izvršavanja kompleksnih zadataka koje će po službenoj dužnosti obavljati.

78. Profesionalno zatvorsko osoblje će se imenovati na neodređeno vrijeme i imat će status državnih službenika uz sigurnost posla koja zavisi jedino o dobrom vladanju, efikasnosti, dobrom fizičkom i psihičkom zdravlju i adekvatnom standardu obrazovanja.

79.1 Nadoknade za rad će biti dovoljne da bi privukle i zadržale odgovarajuće službenike.

79.2 Pogodnosti i uvjeti zapošljavanja će odražavati tačan karakter rada u sastavu institucije za provođenje zakona.

80. Kad god je potrebno angažirati službenike na određeno vrijeme, ovi kriteriji se na njih primjenjuju onoliko koliko je to potrebno.

Obuka zatvorskog osoblja

81.1 Prije stupanja na dužnost, zatvorsko osoblje će proći kroz obuku u općim i konkretnim dužnostima i pristupiti teoretskoj i praktičnoj provjeri znanja.

81.2 Uprava će osigurati da tokom cijele karijere kompletno osoblje održava i usavršava svoje znanje i profesionalni kapacitet kroz obuku i razvoj uz rad, koja će se organizirati u odgovarajućim intervalima.

81.3 Osoblje koje će raditi sa posebnim kategorijama zatvorenika, kao što su strani državlјani, žene, maloljetna lica i mentalno oboljeli zatvorenici, proći će kroz posebnu obuku kojom će se osposobiti za specijalizirani rad.

81.4 Osoblje će proći kroz obuku iz međunarodnih i regionalnih instrumenata i standarda ljudskih prava, posebno iz Evropske konvencije o ljudskim pravima i Evropske konvencije o sprječavanju mučenja i nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, kao i iz primjene Evropskih zatvorskih pravila.

Uprava zatvora

82. Osoblje će se birati i imenovati na jednakim osnovama, bez diskriminacije po bilo kojem osnovu, kao što su spol, rasa, boja kože, jezik, vjera, političko i drugo mišljenje, nacionalno ili društveno porijeklo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovinsko stanje, rođenje ili neki drugi status.

83. Uprava zatvora će uvesti sisteme organizacije i upravljanja kojom će:

a. osigurati da se zatvorom stalno upravlja prema visokim standardima koji su u skladu sa međunarodnim i regionalnim instrumentima ljudskih prava; i

b. omogućiti dobru komunikaciju između zatvora i raznih kategorija službenika u svakom zatvoru i pravilnu koordinaciju među svim odjelima i unutar i izvan zatvora koji zatvorenicima pružaju usluge, posebno u pogledu zaštite i reintegracije zatvorenika.

84.1 Svaki zatvor će imati direktora koji je adekvatno kvalificiran za to radno mjesto po svom karakteru, rukovodilačkim sposobnostima, odgovarajućoj profesionalnoj obuci i radnom iskustvu.

84.2 Direktori će se imenovati na neodređeno vrijeme i cjelokupno vrijeme će posvetiti svojim profesionalnim dužnostima.

84.3 Uprava zatvora će osigurati da se svaki zatvor u svako doba nalazi pod punom upravom direktora, zamjenika direktora ili druge ovlaštene osobe.

84.4 Ako je direktor nadležan za više od jednog zatvora, uvijek će postojati još jedna zvanična osoba zadužena za svaku ustanovu.

85. U okviru zatvorskog osoblja broj muškaraca i žena će biti izbalansiran.

86. Postojat će odredbe prema kojima će uprava vršiti konsultacije sa cjelokupnim zatvorskim osobljem u vezi s općim pitanjima, posebno u vezi s pitanjima koja se odnose na uvjete njihovog rada.

87.1 Postojat će odredbe kojim će se podsticati najbolja moguća komunikacija između uprave, drugog osoblja, vanjskih institucija i organizacija i zatvorenika.

87.2 Direktor, uprava i većina drugih pripadnika osoblja će govoriti jezikom kojim govori najveći broj zatvorenika ili jezikom koji razumije većina zatvorenika.

88. U privatnim zatvorima će se takođe primjenjivati sva Evropska zatvorska pravila.

Specijalizirano osoblje

89.1 Koliko god je to moguće, zatvorsko osoblje će uključivati dovoljan broj stručnjaka kao što su psihijatri, psiholozi, socijalni radnici, pedagozi i instruktori za stručnu i fizičku obuku i sport.

89.2 Kadgod je to moguće, odgovarajući službenici zaposleni na pola radnog vremena i dobrotoljni radnici će se poticati na davanje doprinosa aktivnostima koje provode sa zatvorenicima.

Informiranje javnosti

90.1 Uprava zatvora će stalno informirati javnost o svrsi zatvorskog sistema i radu koji obavlja zatvorsko osoblje kako bi pomogla javnosti da bolje shvati ulogu zatvora u društvu.

90.2 Uprava zatvora će poticati javnost na dobrovoljno pružanje usluga u zatvoru, kada to odgovara.

Istraga i evaluacija

91. Uprava zatvora će podržavati program istraživanja i evaluacije svrhe zatvora, njegovu ulogu u demokratskom društvu i obim u kojem zatvor ispunjava svoju svrhu.

Dio VI - Inspekcija i praćenje

Inspekcija od strane vlade

92. U zatvorima će inspekciju redovito provoditi vladina agencija kako bi ocijenila da li se zatvorima upravlja u skladu sa domaćim i međunarodnim pravom, te odredbama ovih pravila.

Nezavisno praćenje

93.1 Uvjeti boravka u zatvoru i postupanje sa zatvorenicima će pratiti nezavisni organ ili organi čiji će zaključci biti dostupni javnosti.

93.2 Nezavisno tijelo ili tijela za praćenje će se podsticati na saradnju sa onim međunarodnim organizacijama koje imaju zakonsko pravo obilaziti zatvore.

Dio VII - Pritvorenici

Status pritvorenika

94.1 Za potrebe ovih pravila, pritvorenici su osobe kojima je odlukom suda određen pritvor prije sudskog postupka, prije donošenja osuđujuće presude ili izricanja kazne.

94.2 Zemlja članica može odlučiti da se pritvorenici kojima je izrečena nepravomoćna sudska presuda i nepravomoćno su osuđeni na kaznu zatvora i dalje smatraju pritvorenicima sve do okončanja drugostepenog postupka i izricanja pravomoćne presude.

Pristup pritvorenicima

95.1 Na režim koji se primjenjuje na pritvorenike ne smije uticati mogućnost da će im biti izrečena osuđujuća presuda za počinjeno krivično djelo.

95.2 Pravila u ovom dijelu daju pritvorenicima dodatne garancije.

95.3 U postupanju sa pritvorenicima uprava zatvora će se voditi pravilima koja se primjenjuju na sve zatvorenike i pritvorenicima će dozvoliti da sudjeluju u raznim aktivnostima u skladu s ovim pravilima.

Smještaj

96. Koliko god je to moguće, pritvorenicima će se dati mogućnost smještaja u čelijama, osim ukoliko za njih nije bolji zajednički smještaj sa drugim pritvorenicima ili osim ukoliko sud pritvoreniku ne odredi određenu vrstu smještaja.

Odjeća

97.1 Pritvorenicima će biti dozvoljeno da nose vlastitu odjeću, ukoliko je ona adekvatna za zatvorsku sredinu.

97.2 Pritvorenici koji nemaju odgovarajuću odjeću dobit će odjeću koja će se razlikovati od odjeće koju eventualno nose zatvorenici kojima je pravomoćnom presudom izrečena kazna zatvora.

Pravni savjeti

98.1 Pritvorenici će biti jasno upoznati sa svojim pravom na pravne savjete.

98.2 Obezbijedit će se sve potrebne prostorije da bi se pritvorenicima pomočio da pripreme svoju odbranu i da se sastanu sa svojim pravnim zastupnicima.

Kontakt s vanjskim svjetom

99. Osim ukoliko je sud odredio zabranu u određenom trajanju, pritvorenik:

- a. će primati posjete i biće mu dozvoljeno da komunicira sa svojom porodicom i drugim osobama na isti način kao i zatvorenik koji izdržava kaznu zatvora;
- b. može primati dodatne posjete i imati dodatni pristup drugim vidovima komunikacije; i
- c. imat će mogućnost korištenja knjiga, novinskih izdanja i drugih informativnih medija.

Rad

100.1 Pritvorenicima će biti ponuđena mogućnost rada, s tim što je nisu obavezni prihvatići.

100.2 Ukoliko pritvorenici izaberu mogućnost rada, sve odredbe Pravila 26 će se primjenjivati na njih, uključujući i one koje se odnose na nadoknadu za rad.

Pristup režimu za osuđene zatvorenike

101. Ukoliko pritvorenik zahtjeva da se na njega primjeni režim za osuđene zatvorenike, uprava zatvora će, koliko god je to moguće, udovoljiti takvom zahtjevu.

Dio VIII

Cilj režima za osuđene zatvorenike

102.1 Osim pravila koja se primjenjuju na sve zatvorenike, utvrdit će se i režim za osuđene zatvorenike kako bi im se omogućilo da žive odgovorno, bez kriminalnog ponašanja.

102.2 Boravak u zatvoru je s obzirom na lišenost slobode sâm po sebi kazna, te stoga režim koji se primjenjuje na osuđene zatvorenike neće otežavati podnošenje okolnosti koje su sastavni dio boravka u zatvoru.

Provođenje režima određenog za osuđene zatvorenike

103.1 Režim za osuđene zatvorenike počinje odmah po prijemu osobe u zatvor sa statusom osuđenog zatvorenika, osim ukoliko nije počeo ranije.

103.2 Što prije nakon prijema u zatvor uradit će se izvještaj o stanju osuđenog zatvorenika, predloženim planovima za izvršavanje kazne zatvora

za svakog zatvorenika posebno i o strategiji pripreme njegovog puštanja na slobodu.

103.3 Osuđeni zatvorenici će se podsticati na učešće u izradi planova za izvršavanje kazne zatvora.

103.4 Takvi planovi će, koliko god je moguće, obuhvatati:

- a. rad;
- b. obrazovanje;
- c. druge aktivnosti; i
- d. pripremu za puštanje na slobodu.

103.5 Socijalni rad, zdravstvena i psihološka zaštita mogu se takođe uključiti u režim za osuđene zatvorenike.

103.6 Postojat će sistem odobrenja dopusta kao sastavnog dijela cijelokupnog režima za osuđene zatvorenike.

103.7 Zatvorenici koji na to pristanu mogu biti uključeni u program restorativne pravde i naknade učinjene štete.

103.8 Posebna pažnja će se davati obezbjeđenju odgovarajućih programa izvršavanja kazne zatvora i režima za zatvorenike osuđene na doživotnu ili dugotrajnu kaznu zatvora.

Organizacioni aspekti boravka osuđenih zatvorenika u zatvoru

104.1 Koliko god je to moguće, i ovisno o uvjetima iz Pravila 17, odvojeni zatvori ili odvojeni odjeli zatvora će se koristiti kako bi se omogućilo upravljanje različitim režimima za posebne kategorije zatvorenika.

104.2 Postojat će procedure za utvrđivanje i redovan pregled pojedinačnih programa za izvršenje kazne zatvora nakon razmatranja odgovarajućih izvještaja, potpunih konsultacija među relevantnim osobljem i sa zatvorenicima koji će biti uključeni koliko god je to praktično moguće.

104.3 Takvi izvještaji će uvijek sadržavati izvještaje osoblja direktno zaduženog za te zatvorenike.

Rad osuđenih zatvorenika

105.1 Sistematskim programom rada će se nastojati doprinijeti ispunjavanju cilja režima za osuđene zatvorenike.

105.2 Od osuđenih zatvorenika koji još uvijek nisu navršili godine za redovan odlazak u penziju može se tražiti da rade, ovisno o njihovoj fizičkoj i psihičkoj sposobnosti koju utvrđuje ljekar opće prakse.

105.3 Ako se od osuđenih zatvorenika traži da rade, uvjeti rada će biti u skladu sa standardima i kontrolama koje se primjenjuju u zajednici.

105.4 Kada osuđeni zatvorenici sudjeluju u obrazovnim ili drugim programima u toku radnog vremena u sklopu planiranog režima, isplaćivat će im se nadoknada kao da rade.

105.5 U slučaju osuđenih zatvorenika, dio nadoknade koja im se isplaćuje ili dio sredstava ušteđenih od zarade može se koristiti u reparativne svrhe, ukoliko to odredi sud ili ako zatvorenik na to pristane.

Obrazovanje osuđenih zatvorenika

106.1 Sistematski program obrazovanja, uključujući i obuku u cilju povećanja cjelokupnog nivoa obrazovanja zatvorenika i mogućnosti da žive odgovorno, bez kriminalnog ponašanja, biće sastavni dio režima za osuđene zatvorenike.

106.2 Svi osuđeni zatvorenici će se podsticati na učešće u programima obrazovanja i obuke.

106.3 Programi obrazovanja osuđenih zatvorenika će biti prilagođeni planiranoj dužini trajanja njihovog boravka u zatvoru.

Puštanje na slobodu osuđenih zatvorenika

107.1 Osuđenim zatvorenicima će se pružiti pomoć blagovremeno prije otpusta putem procedura i posebnih programa koji im omogućavaju prije-laz sa života u zatvoru na život u zajednici u skladu sa zakonom.

107.2 Posebno u slučaju zatvorenika osuđenih na duže kazne zatvora, pre-duzimat će se koraci kako bi se osigurao postepeni prijelaz na život u slo-bodnom društvu.

107.3 Ovaj cilj se može postići putem programa prije otpusta ili djelimič-nim ili potpunim uvjetnim otpustom uz nadzor, skupa sa djelotvornom so-cijalnom podrškom.

107.4 Uprava zatvora će direktno sarađivati sa službama i agencijama koje vrše nadzor i pomažu bivšim zatvorenicima kako bi omogućila resocijalizaciju svih osuđenih zatvorenika, posebno u vezi sa porodičnim životom i radnim odnosom.

107.5 Predstavnicima takvih socijalnih službi ili agencija će se omogućiti pristup zatvoru i zatvorenicima kako bi im pomogli u pripremi za otpust i planiranju programa koji će se primjenjivati nakon otpusta.

Dio IX - Ažuriranje Pravila

108. Evropska zatvorska pravila će se redovno ažurirati.

Preporuka br. Rec (2006) 13 Komiteta ministara državama članicama o pritvoru, uvjetima u pritvoru i zaštiti od zloupotrebe

(Usvojena od strane Komiteta ministara 27. septembra 2006. na 974. sastanku zamjenika ministara)

Komitet ministara, u skladu s odredbama člana 15.b Statuta Vijeća Evrope, razmatrajući fundamentalni značaj prepostavke nevinosti i prava na slo-bodu osobe;

svjesni nepopravljive štete koju pritvor može prouzročiti osobama za koje se u konačnici utvrdi da su nevine ili koje budu oslobođene, kao i štetnog uticaja koji pritvor može imati na održavanje odnosa u obitelji;

uzimajući u obzir finansijske posljedice pritvora po domaće vlasti, osobe na koje se isti odnosi i privredu općenito;

primjećujući značajan broj osoba koje se nalaze u pritvoru i probleme koji proističu iz prenatrpanosti zatvora;

uzimajući u obzir precedentno pravo Evropskog suda za ljudska prava, iz-vještaje Evropskog komiteta za sprječavanje mučenja, nečovječnog ili po-nižavajućeg postupanja ili kažnjavanja i mišljenja tijela Ujedinjenih naroda proisteklih iz sporazuma o zaštiti ljudskih prava;

uzimajući u obzir Preporuku br. Rec (2006) 2 Komiteta ministara o Evropskim zatvorskim pravilima i Preporuku br. R (99) 22 Komiteta mini-stara o prenatrpanosti zatvora i inflaciji zatvorske populacije;

razmatrajući potrebu osiguravanja da se mjera pritvora uvijek određuje samo u izuzetnim slučajevima i da je uvijek opravdana;

imajući na umu ljudska prava i temeljne slobode svih osoba lišenih slobode i posebnu potrebu da osobe u pritvoru budu ne samo u stanju da pripreme svoju odbranu i održavaju obiteljske veze, nego i da ne budu držane u uvje-tima koji su u suprotnosti sa njihovim pravnim statusom, što se zasniva na prepostavci o nevinosti;

uzimajući u obzir značaj koji se pridaje razvitku međunarodnih normi u vezi okolnosti u kojima je pritvor opravдан, procedure kojima se on određuje ili produžava i uvjete u kojima se osobe drže u pritvoru, kao i meha-nizme za efikasnu primjenu tih normi;

preporučuje da vlade država članica šire i budu rukovođene u svom zako-nodavstvu i praksi principima koji su navedeni u dodatku ovoj Preporuci

koja zamjenjuje Rezoluciju (65) 11 o pritvoru i Preporuku br. R (80) 11 Komiteta ministara državama članicama u vezi sa pritvorom prije suđenja.

Dodatak uz Preporuku br. Rec (2006) 13

Pravila o određivanju pritvora, uvjetima u pritvoru i zaštiti od zloupotrebe

Preamble

Ova pravila imaju za cilj da se:

- a. postave striktna ograničenja na određivanje mjere pritvora;
- b. ohrabri korištenje alternativnih mjeru kad god je moguće;
- c. zahtijeva da mjeru pritvora, produženje pritvora i alternativne mjeru određuje sudska vlast;
- d. osigura da se pritvorene osobe drže u uvjetima i pod režimom koji odgovara njihovom pravnom statusu koji je zasnovan na pretpostavci o nevinosti;
- e. zahtijeva osiguravanje odgovarajućih prostornih uvjeta i njihovo adekvatno upravljanje;
- f. osigura uspostavljanje efikasne zaštite u slučaju eventualnog kršenja ovih pravila.

Ova pravila odražavaju ljudska prava i temeljne slobode svih osoba, a naročito zabranu mučenja i nečovječnog ili ponizavajućeg postupanja, pravo na pravično suđenje i pravo na slobodu i sigurnost i na poštivanje privatnog i porodičnog života.

Ova pravila se primjenjuju na sve osobe osumnjičene da su počinile neko djelo i posebno uključuju maloljetne osobe i one koje spadaju u naročito ugrožene kategorije.

Definicije i opći principi

Definicije

1. [1] „Mjera pritvora“ je svaki period pritvaranja osumnjičene osobe koju odredi sud prije izricanja osude. Takođe uključuje i svaki period pritvaranja u skladu sa pravilima koja se odnose na međunarodnu sudsку saradnju i izručenje, i podliježe njihovim specifičnim zahtjevima. Ne uključuje policijsko lišenje slobode ili lišenje slobode nekog drugog ovlaštenog lica zaduženog za provođenje zakona (ili nekog drugog ovlaštenog lica) radi ispitivanja.

[2] „Mjera pritvora“ takođe uključuje i svaki period pritvaranja nakon osude, kad god se osobe koje ili čekaju na izvršenje kazne, ili potvrdu osude ili kazne i dalje tretiraju kao neosuđene.

[3] „Pritvorenici“ su osobe koje se nalaze u pritvoru i koje još uvijek ne služe kaznu zatvora, ili osobe koje su pritvorene po bilo kojem drugom osnovu.

2. [1] „Alternativne mjeru“ u odnosu na mjeru pritvora mogu uključivati na pr: obavezu pojavljivanja pred pravosudnim organom, ako i kad je to potrebno; obavezu nemiješanja u tok pravde i neangažovanja u nekom konkretnom ponašanju, uključujući profesionalni ili poslovni angažman; obavezu dnevnom ili periodičnom prijavljivanja sudskim organima, policiji ili drugim organima; obavezu prihvatanja nadzora ovlaštene službe koju postavi sudska organ; obavezu podvrgavanja elektronskom praćenju; obavezu boravka na određenoj adresi, sa ili bez uvjeta u odnosu na sate koje osoba mora provesti na toj adresi; obavezu nenapuštanja ili ulaska u određena mesta ili područja bez odobrenja; obavezu nesastajanja sa određenim osobama bez odobrenja; obavezu predavanja putnih isprava ili drugih osobnih dokumenata; obavezu podnošenja finansijskih ili drugih oblika garancije u vezi ponašanja do suđenja.

[2] Kad god je to u praksi izvodivo, alternativne mjeru se primjenjuju u onoj državi u kojoj osumnjičena osoba ima prebivalište, ako to nije država u kojoj je navodno počinjeno krivično djelo.

Opći principi

3. [1] U pogledu pretpostavke nevinosti i pretpostavke u korist slobode, mjeru pritvora protiv osoba osumnjičenih za neko djelo je prije izuzetak nego pravilo.
[2] Ne postoji zakonska obaveza po kojoj osobe osumnjičene za neko djelo (ili posebne kategorije takvih osoba) moraju biti pritvorene.
[3] U pojedinačnim slučajevima, pritvor se primjenjuje samo kada je strogo neophodan i kada predstavlja krajnju mjeru; mjeru pritvora se ne primjenjuje u svrhe kažnjavanja.
4. Postojaće najširi mogući opseg alternativnih, manje restriktivnih mjeru u odnosu na ponašanje osumnjičenika, kako bi se izbjegla neodgovarajuća primjena mjeru pritvora.
5. Pritvorene osobe podliježu uvjetima koji su primjereni njihovom pravnom statusu; ovo znači da ne postoje ograničenja osim onih koja su neophodna u vođenju sudskega postupka, sigurnosti institucije, sigurnosti zatvorenika i uposlenih i zaštiti prava drugih i, naročito,

ispunjavanju standarda Evropskih zatvorskih pravila i drugih pravila postavljenih u III dijelu ovog teksta.

I. Primjena mjere pritvora

Opravdanost

6. Mjera pritvora se generalno primjenjuje samo u odnosu na osobe osumnjičene da su počinile neko krivično djelo za koje se može izreći kazna zatvora.
7. Mjera pritvora je moguća samo ako su sva četiri dolje navedena razloga ispunjena:
  - a. postoji osnovana sumnja da su on ili ona počinili neko krivično djelo; i
  - b. postoje značajni razlozi da se vjeruje da će on ili ona, ukoliko bude pušten/a na slobodu, ili (i) pobjeći, ili (ii) počiniti neko teško krivično djelo, ili (iii) mijesati se u tok sudskog postupka, ili (iv) predstavljati ozbiljnu prijetnju javnom redu; i
  - c. ako nije moguće primjeniti alternativne mjere kako bi se otklonili razlozi navedeni pod b.; i
  - d. ako je ovo korak koji se poduzima kao dio krivičnog postupka
8. [1] Kako bi se utvrdilo da li postoje razlozi iz Pravila 7b., ili nastavljaju da postoje, kao i da li se mogu na zadovoljavajući način otkloniti primjenom alternativnih mjera, sudski organi odgovorni za određivanje mjere pritvora primjenit će objektivne kriterije prilikom određivanja mjere pritvora, a ako je pritvor već određen, prilikom produženja pritvora.

[2] Teret utvrđivanja postojanja značajnog rizika, kao i nemogućnost njegovog otklanjanja počiva na tužiteljstvu ili na istražnom sucu.
9. [1] Određivanje svakog rizika zasniva se na okolnostima svakog predmeta pojedinačno, s tim da se posebna pažnja posvećuje:
  - a. prirodi i težini navodnog djela;
  - b. potencijalnoj kazni u slučaju osude;
  - c. starosnoj dobi, zdravstvenom stanju, karakteru, porijeklu i osobnim i socijalnim okolnostima osobe, naročito njegovim ili njениm vezama sa zajednicom; i
  - d. ponašanju osobe, posebno pitanja kako su on ili ona ispunjavali neke obaveze koje su im eventualno nametnute tokom prethodnog krivičnog postupka.

[2] Činjenica da osoba u pitanju nije državljanin ili nema neke druge

veze sa državom u kojoj se pretpostavlja da je izvršeno krivično djelo nije sama po sebi dovoljna da se zaključi kako postoji rizik od bijega.

10. Kad god je moguće, treba izbjegavati mjeru pritvora u slučaju osoba osumnjičenih za neko krivično djelo ukoliko takve osobe imaju prevrnstvenu brigu za djecu.
11. Kod odlučivanja o produžetku pritvora, treba imati na umu da su određeni dokazi zbog kojih se takva mjera činila odgovarajućom, ili zbog kojih se alternativna mjera činila neodgovarajućom, vremenom postali manje obavezujući.
12. Kršenje alternativnih mjera može podlijegati sankcijama, ali i ne opravdava automatski primjenu mjere pritvora prema nekome. U takvim slučajevima zamjena alternativnih mjera mjerom pritvora zahtjeva posebne razloge.

Sudsko odobrenje

13. Odgovornost određivanja mjere pritvora, njenog produžavanja i određivanje alternativnih mjera spadaju u nadležnost sudskega organa.
14. [1] Nakon što je službenik za provedbu zakona (ili bilo koja druga osoba ovlaštena za to) inicijalno lišio slobode neku osobu, takva osoba osumnjičena za izvršenje nekog krivičnog djela bit će odmah izvedena pred sudsку vlast u svrhu odlučivanja da li je ovo lišenje slobode opravdano ili ne, da li je potrebno produženje ove mjere, da li osumnjičena osoba ostaje u pritvoru ili se trebaju primjeniti alternativne mjere.

[2] Vrijeme između inicijalnog lišenja slobode i izvođenja pred takvu vlast najbolje bi bilo da ne bude duže od 48 sati, a u mnogim slučajevima može biti dovoljno i mnogo kraće vrijeme.
15. U slučaju izvanredne situacije, u smislu člana 15 Evropske konvencije o ljudskim pravima, vrijeme između inicijalnog lišenja slobode i izvođenja pred sudsку vlast u vezi sa pritvorom neće biti duže od sedam dana, osim ako je apsolutno nemoguće održati saslušanje.
16. Sudska vlast odgovorna za određivanje mjere pritvora ili njeni produženje, kao i za određivanje alternativnih mjera, dužna je održati saslušanje i donijeti odluku o ovim pitanjima bez odlaganja.
17. [1] Sudska vlast periodično preispituje da li i dalje postoji opravdanost mjere pritvora i naređuje puštanje na slobodu osumnjičenog za neko djelo ukoliko ustanovi da jedan ili više uvjeta iz Pravila 6 i 7 a, b, c i d nisu više ispunjeni.

- [2] Vrijeme između preispitvanja obično ne smije biti duže od mjesec dana, ukoliko osoba ima pravo da u bilo koje vrijeme, podnese zahtjev za puštanje na slobodu koji će biti razmotren.
- [3] Obaveza je organa gonjenja ili istražnog sudskog organa da osigura da dođe do takvih preispitivanja, i u slučaju da organ gonjenja ili istražni sudski organ nisu podnjeli zahtjev za produženje mjere pritvora, osoba koja je podvrgnuta takvoj mjeri bit će automatski puštena na slobodu.
18. Svaka osoba kojoj je određena mjera pritvora, kao i svaka osoba kojoj je produžen pritvor ili određena alternativna mjera, ima pravo na žalbu potiv takve odluke i obavještava se o tom pravu prilikom određivanja te mjere.
19. [1] Osoba kojoj je određena mjera pritvora ima posebno pravo da se po ubrzanoj proceduri raspravi zakonitost njegovog/njenog pritvora.
[2] Ovo pravo može biti zadovoljeno kroz periodično preispitivanje mjere pritvora gdje je moguće da sva pitanja relevantna za ovo preispitivanje budu razmotrena.
20. Postojanje izvanrednih okolnosti, u smislu člana 15 Evropske Konvencije o ljudskim pravima, ne utiče na pravo pritvorene osobe da osporava zakonitost mjere pritvora .
21. [1] Svaka sudska odluka kojom se određuje mjera pritvora, produženje pritvora ili nametanje alternativnih mjeri mora biti obrazložena, a osoba na koju se takva odluka odnosi mora dobiti jedan primjerak tog obrazloženja.
[2] Samo u izuzetnim okolnostima obrazloženje neće biti objavljeno istog dana kada je odluka donesena.

Trajanje

22. [1] Mjera pritvora može biti produžena jedino u slučaju da su zadovoljeni svi uvjeti iz Pravila 6 i 7.
[2] U svakom slučaju njen trajanje ne smije prekoračiti, niti bi trebalo biti neproporcionalno, u odnosu na kaznu koja može biti izrečena za konkretno djelo.
[3] Mjera pritvora ne smije u bilo kojem slučaju kršiti pravo pritvorene osobe na suđenje u razumnom roku.
23. Ukoliko je propisan maksimalni period trajanja pritvora, to ne smije biti razlog da se u redovnim vremenskim periodima ne razmotri stvarna potreba za njegovo produženje u vezi sa okolnostima svakog pojedinačnog slučaja.

24. [1] Dužnost organa gonjenja ili istražnog sudskog organa je da postupa sa dužnom revnošću u vođenju istrage i da osigura stalno preispitivanje postojanja razloga za zadržavanje u pritvoru.
[2] Prioritet se daje onim predmetima koji se odnose na osobe koje se nalaze u pritvoru.
- Pomoć advokata, prisustvo osobe koja je u pitanju i prevođenje**
25. [1] Osoba se odmah obavještava na jeziku koji razumije o namjeri i razlozima određivanja mjere pritvora.
[2] Osoba za koju se traži određivanje mjere pritvora ima pravo na pomoć advokata u tom postupku, kao i pravo na odgovarajuću mogućnost da se posavjetuje sa svojim advokatom radi pripreme svoje odbrane. Ova osoba se obavještava o ovom pravu blagovremeno i na jeziku koji razumije kako bi se ova prava mogla praktično i realizovati.
[3] Troškove advokata u ovom postupku snosiće država, ukoliko nije u mogućnosti da ih snosi sama osoba čije se zadržavanje u pritvoru traži.
[4] Postojanje izvanrednih okolnosti u smislu člana 15 Evropske konvencije o ljudskim pravima u pravilu ne bi trebalo uticati na pravo na advokata i konsultacije sa njim u vezi sa postupkom vezanim za pritvor.
26. Osobi čiji se pritvor traži i njenom advokatu bit će osiguran blagovremen pristup dokumentaciji relevantnoj za takvu odluku.
27. [1] Osoba koja je strani državljanin i protiv koje se traži izricanje mjere pritvora ima pravo na blagovremeno obavještavanje konzulente zemlje o takvoj mogućnosti kako bi mogla dobiti savjet ili pomoći od njega ili nje.
[2] Ovo pravo, kad god je to moguće, imaju i osobe koje imaju i državljanstvo zemlje u kojoj se traži određivanje pritvora i državljanstvo neke druge zemlje.
28. Osoba za koju se traži određivanje mjere pritvora ima pravo da sustvuje postupku u kojem se određuje pritvor. Pod određenim uvjetima ovaj zahtjev može biti zadovoljen korištenjem odgovarajućih video veza.
29. Država će snositi troškove odgovarajućih usluga sudskog tumača u postupku određivanja pritvora, kada osoba kojoj se pritvor određuje ne razumije i ne govori jezik koji se obično koristi u ovim postupcima.

30. Osobama koje prisustvuju postupku u kojem se određuje mjera pritvora pruža se prilika da se operu i, u slučaju muških zatvorenika, da se obriju ukoliko nema rizika od značajne promjene njihovog uobičajenog izgleda.
31. Gore navedena pravila primjenjuju se i na produženje mjere pritvora.

Obavještavanje porodice

32. [1] Osoba za koju se traži određivanje (ili produženje) mjere pritvora ima pravo da njegova/njena porodica bude blagovremeno obavještena, o datumu i mjestu održavanja postupka u vezi sa određivanjem mjeru pritvora, ukoliko to ne bi predstavljalo ozbiljan rizik za pravično vođenje postupka ili za domaću sigurnost.
- [2] U svakom slučaju odluka o stupanju u kontakt sa članovima porodice je na osobi za koju se traži određivanje (ili produženje) mjeru pritvora, osim ukoliko on ili ona nema pravnu sposobnost da donesu takvu odluku ili ako za to postoje neki drugi opravdani razlozi.

Uračunavanje vremena provedenog u pritvoru u zatvorsku kaznu

33. [1] Period proveden u pritvoru prije osuđujuće presude, gdjegod da je proveden, odbija se od dužine kasnije izrečene kazne zatvora.
- [2] Svaki period vremena provedenog u pritvoru može se uzeti u obzir kod određivanja kazne, ukoliko to nije kazna zatvora.
- [3] Priroda i trajanje prethodno određenih alternativnih mjeru može se jednakom uzeti u obzir i prilikom određivanja kazne.

Odšteta

34. [1] Treba uzeti u razmatranje dodjeljivanje naknade štete osobama koje su bile u pritvoru, a nisu bile osuđene za djelo zbog kojeg su bile pritvorene; ova naknada štete može pokrivati gubitak prihoda, gubitak zbog propuštene mogućnosti zarade i moralno obeštećenje.
- [2] Naknada štete se ne može zahtijevati kada se ustanovi ili da je osoba koja je pritvorena svojim ponašanjem aktivno doprinijela osnovanosti sumnje da je počinila neko djelo ili da je namjerno ometala istragu navodnog djela.

Uvjeti u pritvoru

Opće

35. Uvjeti pritvora u Pravilima u tekstu koji slijedi podliježu Evropskim zatvorskim pravilima.

Odsustvo iz ustanove u kojoj se izvršava mjeru pritvora

36. [1] Pritvorena osoba može napustiti pritvorskiju ustanovu samo iz razloga daljnje istrage, ukoliko to odobri sudac ili tužitelj ili uz izričitu saglasnost pritvorene osobe i samo na ograničen vremenski period.
- [2] Po povratku u pritvorskiju ustanovu, pritvorena osoba se podvrgava što je prije moguće, na vlastiti zahtjev, detalnjom fizičkom pregledu koji obavlja liječnik ili, u izuzetnim slučajevima, kvalificirano medicinsko osoblje.

Nastavak liječenja

37. [1] Pritvorenim osobama bit će obezbijedeno nastavljanje neophodnog zdravstvenog ili stomatološkog tretmana na kojem su bili prije dolaska u pritvor, ako tako odluči liječnik ili stomatolog u pritvorskoj ustanovi i u konsultaciji sa liječnikom ili stomatologom pritvorene osobe, ako je to moguće.
- [2] Pritvorenim osobama se omogućava da konsultiraju ili da ih liječi vlastiti liječnik ili stomatolog, ako je to potrebno iz zdravstvenih ili stomatoloških razloga.
- [3] Odbijanje zahtjeva pritvorene osobe za konsultaciju vlastitog liječnika ili stomatologa mora biti obrazloženo.
- [4] Pritvorska ustanova ne snosi troškove nastale na ovaj način.

Prepiska

38. U normalnim okolnostima nema ograničenja na broj pisma koje šalje ili prima pritvorena osoba.

Glasanje

39. Pritvorene osobe imaju pravo glasanja na opštim/lokalnim izborima i referendumima tokom perioda pritvora.

Obrazovanje

40. Mjera pritvora ne smije nepropisno prekidati obrazovanje djece ili mladih ili se nepropisno mijesati u pristup naprednjem obrazovanju.

Disciplina i kažnjavanje

41. Nikakva disciplinska kazna nametnuta pritvorenoj osobi nema uticaja na dužinu pritvora i ne smije se mijesati u pripremu njegove ili njene odbrane.
42. Mjera smještanja u samicu ne smije utjecati na pristup advokatu i dopušta minimum kontakata sa porodicom koja se nalazi izvan

pritvorske ustanove. Ona ne bi trebala uticati na uvjete pritvora koje pritvorena osoba ima u pogledu spavanja, fizičke vježbe, higijene, pristupa materijalu za čitanje i odobrenim vjerskim predstavnicima.

Osoblje uposleno u pritvorskoj ustanovi

43. Osoblje koje radi u pritvorskoj ustanovi bira se i obučava tako da može u potpunosti voditi računa o posebnom statusu i potrebama osoba u pritvoru

Postupak po pritužbi

44. [1] Osobe koje se nalaze u pritvoru imaju otvorene mogućnosti ulaganja pritužbe, unutar i van pritvorske ustanove i imaju pravo na povjerljiv pristup odgovarajućem tijelu ovlaštenom da rješava takve pritužbe.

[2] Ovo su dodatne mogućnosti uz sva druga prava na pokretanja postupka.

[3] Pritužbe se rješavaju što je moguće brže.

Preporuka br. CM/Rec (2008) 11 Komiteta ministara državama članicama o Evropskim pravilima za maloljetne počinioce krivičnih djela koji izdržavaju sankcije ili mjere

(Usvojena od strane Komiteta ministara 05. novembra 2008.
na 1040. sastanku zamjenika ministara)

Komitet ministara, u skladu sa odredbama člana 15.b Statuta Vijeća Evrope, smatrajući da je cilj Vijeća Evrope da postigne veće jedinstvo među svojim članicama, naročito kroz usklađivanje zakona koji se odnose na pitanja od zajedničkog interesa, imajući u vidu posebno:

- Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (ETS br. 5) i precedentno pravo Evropskog suda za ljudska prava;
- Evropsku konvenciju za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponizavajućeg postupanja ili kažnjavanja (ETS br. 126) i rad Komiteta kojem je povjerena implementacija;
- Konvenciju Ujedinjenih nacija o pravima djeteta;

uzimajući u obzir:

- Preporuku br. Rec (2006) 2 u vezi sa Evropskim zatvorskim pravilima;
- Preporuku br. Rec (2005) 5 o pravima djece koja žive u vaspitno-popravnim domovima;
- Preporuku br. Rec (2004) 10 u vezi zaštite ljudskih prava i dostojanstva osoba sa mentalnim oboljenjem;
- Preporuku br. Rec (2003) 20 u vezi novih načina postupanja u slučajevima maloljetničke delinkvencije i uloge maloljetničkog pravosuđa;
- Preporuku br. R (97) 12 o osoblju zaduženom za provedbu sankcija ili mjera;
- Preporuku br. R (92) 16 u vezi sa Evropskim pravilima o sankcijama i mjerama u zajednici;
- Preporuku br. R (87) 20 o odgovoru društva na maloljetničku delinkvenciju;

dalje uzimajući u obzir:

- Smjernice Ujedinjenih nacija za sprječavanje maloljetničke delinkvencije (Rijadske smjernice);

- Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za maloljetničko pravosuđe (Pekinška pravila);
- Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za vanzavodske mjere (Tokijska pravila);
- Pravila Ujedinjenih nacija za zaštitu maloljetnika koji su lišeni slobode (Havanska pravila);

imajući u vidu Finalnu deklaraciju i Akcioni plan koji su usvojeni na Trećem samitu šefova država i vlada zemalja članica (Varšava, Poljska, 16. – 17. maja 2005.), a posebno Dio III.2 Akcionog plana pod nazivom "Izgradnja Evrope za djecu", kao i Rezoluciju br. 2 usvojenu na 28. Konferenciji evropskih ministara pravde (Lanzarote, Španija, 25. – 26. oktobra 2007.); uzimajući u obzir da su zajednička nastojanja potrebna na evropskoj razini s ciljem što bolje zaštite prava i dobrobiti maloljetnika koji se nađu u sukobu sa zakonom i unapređenja sistema pravosuđa za maloljetnike u svim državama članicama;

smatrajući da je važno u tom smislu osigurati da države članice Vijeća Evrope nastave da unaprjeđuju, ažuriraju i poštuju zajedničke principe u pogledu politika rada i praksi domaćih sistema pravosuđa za maloljetnike kao i da unaprjeđuju međunarodnu saradnju u ovom polju;

preporučuje da vlade država članica:

- koriste pravila sadržana u dodatku ove Preporuke kao vodilju za njihovo zakonodavstvo, politike rada i praksu;
- osiguraju da ova Preporuka kao i prateći komentari budu prevedeni i proslijedeni na što više adresa, posebno sudskim i policijskim organima, ustanovama koje se bave izvršenjem sankcija i mjera za maloljetne prestupnike, zatvorima, centrima za socijalni rad i ustanovama za mentalno zdravlje za maloljetne prestupnike i njihovim uposlenicima, kao i medijima i široj javnosti.

Dodatak Preporuci br. CM/Rec (2008) 11

Evropska pravila za maloljetne počinioce krivičnih djela koji izdržavaju sankcije ili mjere

Svrha ovih pravila je da podrži prava i sigurnost maloljetnih prestupnika koji izdržavaju sankcije ili mjere i da promoviše njihovu fizičku, psihičku i društvenu dobrobit kada izdržavaju sankcije ili mjere u zajednici ili kada su lišeni slobode u bilo kojem obliku.

Ništa se u ovim pravilima ne bi trebalo protumačiti kao prepreka primjeni drugih relevantnih međunarodnih instrumenata i standarda za ljudska

prava koja su više pogodna za osiguranje prava, brige i zaštite maloljetnika. Dalje, odredbe Preporuke br. Rec (2006) 2 o Evropskim zatvorskim pravilima i Preporuke br. R (92) 16 o Evropskim pravilima o sankcijama i mjerama u zajednici će se primjenjivati za dobrobit maloljetnih prestupnika ukoliko nisu u sukobu sa ovim pravilima.

Dio I – Osnovni principi, obim i definicije

A. Osnovni principi

1. U postupanju sa maloljetnim počinocima krivičnih djela koji izdržavaju sankcije ili mјere poštivat će se njihova ljudska prava.
2. Sankcije ili mјere koje se mogu izreći maloljetnicima, kao i način njihove primjene, će biti određene zakonom i zasnovat će se na principima društvene integracije, obrazovanja i sprječavanja recidivizma.
3. Sankcije i mјere će izreći sud. U slučaju da ih je izrekla druga pravno priznata institucija, sankcije i mјere će biti predmetom sudske revizije. One će biti određene i izrečene za najmanji potrebnii period i samo u legitimne svrhe.
4. Minimalna starosna dob za izricanje sankcija ili mјera za počinjeno krivično djelo neće biti previše niska te će biti određena zakonom.
5. Izricanje i provođenje sankcija i mјera će biti zasnovano na najboljim interesima maloljetnih počinilaca u zavisnosti od težine krivičnog djela (princip proporcionalnosti) kao i starosne dobi, fizičke i psihičke dobrobiti, razvoja, mogućnosti i ličnih okolnosti (princip individualizacije) koje će se utvrditi, po potrebi, na osnovu psiholoških, psihijatrijskih i izvještaja socijalnih službi.
6. Kako bi prilagodili provođenje sankcija i mјera pojedinačnim okolnostima svakog slučaja, institucija odgovorna za provođenje će imati dovoljan stepen diskrecione nadležnosti pod uslovom da to ne dovede do primjene nejednakih tretmana.
7. Sankcije ili mјere neće ponižavati ili degradirati maloljetnike koji ih izdržavaju.
8. Sankcije ili mјere se neće provoditi na način da pogoršaju maloljetnikovo loše stanje ili prouzrokuju nepotrebni rizik od fizičke ili mentalne povrede.
9. Sankcije ili mјere će se provoditi bez nepotrebogn odgađanja i to samo u mjeri i za vremenski period za koje su izričito određene (princip minimalne intervencije).
10. Lišavanje slobode maloljetnika će biti krajnja mјera te će se izreći i provesti za najkraci vremenski period. Moraju se poduzeti posebni napor i kako bi se izbjegao pritvor.

11. Sankcije ili mjere će se primjenjivati i provoditi bez ikakvog oblika diskriminacije na osnovu spola, rase, boje kože, jezika, vjere, seksualne orientacije, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, povezanosti sa nacionalnim manjinama, vlasništva, rođenja ili drugog statusa (princip nediskriminacije).

12. Medijacija ili druge restorativne mjere će se ohrabrivati u svim fazama tretmana maloljetnika.

13. Svaki sistem pravosuđa koji se bavi maloljetnicima će osigurati njihovo efikasno učešće u krivičnim postupcima koji se tiču izricanja kao i provođenja sankcija ili mjera. Maloljetnici ne smiju imati manje prava i mehanizama zaštite od onih koji su zagarantovani opštim pravilima krivičnog postupka za starije prestupnike.

14. Svaki sistem maloljetničkog pravosuđa će uzeti u obzir prava i odgovornosti roditelja ili zakonskih staratelja i uključit će ih u krivični proces i izvršenje sankcija ili mjera u najvećoj mjeri, osim u slučaju kada to nije u najboljem interesu maloljetnika. U slučaju da je prestupnik punoljetan ili stariji, učešće roditelja i zakonskih staratelja nije obavezuće. Članovi šire porodice maloljetnika kao i šire zajednice mogu takođe učestvovati u postupku ukoliko je to potrebno.

15. Svaki sistem maloljetničkog pravosuđa će koristiti multidisciplinarni i integrisani pristup i biti će dijelom širih društvenih inicijativa za maloljetnike s ciljem osiguranja cijelokupnog pristupa i kontinuiteta pružanja brige maloljetnicima (princip učešća zajednice i kontinuirane brige).

16. Pravo maloljetnika na privatnost će biti u potpunosti poštovano tokom svih faza krivičnog postupka. Identitet maloljetnika, kao i povjerljive informacije o njima i njihovim porodicama, neće biti otkrivene nikome ko nije ovlašten zakonom.

17. Mladi prestupnici se mogu smatrati maloljetnicima u određenim okolnostima i s njima će se postupati shodno tome.

18. Svi službenici koji rade sa maloljetnicima obavljaju važan posao u sistemu javne službe. Njihovo zapošljavanje, posebna obuka kao i radni uvjeti će omogućiti da budu sposobni da pruže odgovarajući tretman i njegu kako bi zadovoljili karakteristične potrebe maloljetnika i bili pozitivni uzori za njih.

19. Kako bi se osigurao smisleni tretman za maloljetnike, odgovarajuće institucije će obezbjediti dovoljno resursa i osoblja. Nedostatak resursa se nikad neće koristiti kao opravdanje za kršenje ljudskih prava maloljetnika.

20. Izvršenje bilo koje sankcije ili mjere će biti podložno redovnoj inspekcijskoj kontroli strane vlasti i nezavisnih posmatrača.

B. Obim i definicije

21. Za potrebe ovih pravila:

21.1. "Maloljetni prestupnik" je osoba mlađa od 18 godina koja je navodno ili dokazano počinila krivično djelo. Reference o maloljetnicima u ovim pravilima će se odnositi na reference o maloljetnim prestupnicima kako je gore opisano;

21.2. "Mladi prestupnik" je osoba između 18 i 21 godine koja je navodno ili dokazano počinila krivično djelo i na koju se mogu primjenjivati ova pravila jer potpada pod odredbe Pravila 17. Reference o mladima u ovim pravilima će se odnositi na reference o mladim prestupnicima kako je gore opisano;

21.3. "Krivično djelo" je bilo koji čin ili propust koji krši krivični zakon te, za potrebe ovih pravila, podrazumijeva bilo koji prekršaj kojim se bavi krivični sud ili bilo koji drugi pravosudni ili upravni organ;

21.4. "Sankcije ili mjere u zajednici" su bilo koje sankcije ili mjere osim mjere pritvora koje zadržavaju maloljetnika u zajednici i koje predstavljaju određena ograničenja slobode kroz nametanje uvjeta i/ili obaveza, i koje provode zakonom određeni organi. Ovaj termin označava sve sankcije koje su nametnute od strane pravosudnog ili upravnog organa kao i sve mjere koje su poduzete prije ili umjesto odluke o sankciji, te načine provođenja kazne zatvora izvan zatvora;

21.5. "Lišavanje slobode" je bilo koji oblik smještanja u instituciju od lukom pravosudnog ili upravnog organa na osnovu koje maloljetniku nije dopušteno da napušta ustanovu po volji;

21.6. "Institucija" je pravni subjekt pod nadležnošću i kontrolom vlasti u kojoj maloljetnici žive pod nadzorom službenika prema formalnim pravilima.

22. Ova pravila se takođe mogu primjeniti za dobrobit drugih osoba koje se nalaze u istim institucijama ili sličnom okruženju kao maloljetni prestupnici.

Dio II – Sankcije i mjere u zajednici

C. Pravni okvir

23.1. Široki spektar sankcija i mjera, prilagođenih raznim fazama razvoja maloljetnika, će biti osigurane tokom cijelog procesa.

23.2. Prioritet će imati sankcije i mjere edukativnog karaktera kao i one koje mogu poslužiti kao vaspitni odgovor na počinjeno krivično djelo.

24. Domaći zakon će jasno objasniti sljedeće pojedinosti raznih sankcija i mjera u zajednici:

- a. definicija i način primjene svih sankcija i mjera za maloljetnike;
- b. bilo koje stanje ili obavezu koje je posljedica izricanja takve sankcije ili mjere;
- c. slučajeve kada je pristanak maloljetnika neophodan prije nego se sankcija ili mjera može izreći;
- d. koji organi su odgovorni za izricanje, izmjenu i provođenje sankcija ili mjera kao i odgovarajuće dužnosti i odgovornosti;
- e. osnove i procedure koje se primjenjuju u slučaju izmjene izrečene sankcije ili mjere; i
- f. procedure za redovni i vanjski nadzor rada organa koji provode sankcije ili mjere.

25. Kako bi se zadovoljile specifične potrebe maloljetnika, domaći zakon će utvrditi:

- a. obavezu nadležnog organa da objasni maloljetnim prestupnicima i, ako je potrebno, njihovim roditeljima ili zakonskim starateljima, sadržaj i ciljeve pravnih odredbi koje uređuju sankcije ili mjere u zajednici;
- b. obavezu nadležnog organa da ostvari što bolju saradnju sa maloljetnim prestupnicima i njihovim roditeljima ili zakonskim starateljima; i
- c. prava roditelja i zakonskih staratelja maloljetnih prestupnika koji izdržavaju sankcije ili mjere u zajednici, moguća ograničenja njihovih prava i dužnosti u pogledu izricanja i provođenja takvih sankcija ili mjera.

26. Odluku o izricanju ili opozivu sankcije ili mjere u zajednici će donijeti sudska organa. U slučaju da je odluku donio zakonski ovlašteni upravni organ, ista će biti predmet sudske revizije.

27. U zavisnosti od napretka maloljetnika, nadležni organ će imati pravo da smanji dužinu trajanja sankcije ili mjere, da ublaži bilo koje obaveze utvrđene takvom sankcijom ili mjerom kao i da iste okonča kada je predviđeno domaćim zakonom.

28. Prava maloljetnika da ostvaruje beneficije u pogledu obrazovanja, stručnog osposobljavanje, fizičke i psihičke njege, bezbjednosti i socijalne sigurnosti neće biti ograničena izricanjem ili provođenjem sankcija ili mjera u zajednici.

29. Kad god je pristanak maloljetnika ili njihovih roditelja i zakonskih staratelja potreban za izricanje ili provođenje sankcija ili mjera u zajednici, stranke moraju biti obaviještene o tome na izričit način.

30.1. U slučaju da se maloljetnik ne pridržava uvjeta i obaveza sankcija ili mjera koja su izrečene, to neće značiti automatsko lišavanje slobode.

Izmjenjene ili nove sankcije i mjere u zajednici će, u tom slučaju i ako je moguće, zamijeniti prethodne.

30.2. Nepridržavanje neće automatski predstavljati krivično djelo.

D. Uvjeti provođenja i posljedice nepridržavanja

D.1. Uvjeti provođenja

31.1. Sankcije i mjere u zajednici će se provoditi na način da budu što smislenije maloljetnicima i da doprinose obrazovnom razvoju i unapređenju njihovih društvenih sposobnosti.

31.2. Maloljetnici će se ohrabrivati da razgovaraju o pitanjima koja se odnose na provođenje sankcija i mjera u zajednici kao i da komuniciraju, pojedinačno ili grupno, sa nadležnim u vezi tih pitanja.

32. Proces provođenja sankcija i mjera u zajednici će u najvećoj mjeri poštovati postojeće konstruktivne društvene veze maloljetnika kao i odnose sa njihovim porodicama.

33.1. Maloljetnici će biti informisani o načinu provođenja sankcije ili mjere u zajednici koja im je izrečena kao i o njihovim pravima i obavezama tokom provođenja iste na način koji im je razumljiv.

33.2. Maloljetnici će imati pravo na usmeno ili pismeno zastupanje prije bilo koje formalne odluke koja se odnosi na provođenje sankcija ili mjera u zajednici kao i pravo da zatraže promjenu uslova pod kojim se izvršava sankcija ili mjera.

34.1. Nadležne institucije će uspostaviti i ažurirati evidenciju o pojedinačnim slučajevima.

34.2. Evidencija o slučajevima će ispunjavati sljedeće zahtjeve:

- a. informacije u evidenciji o slučajevima će obuhvatati samo pitanja koja su bitna za sankcije ili mjere u zajednici koje su izrečene kao i za njihovo provođenje;

- b. maloljetnici i njihovi roditelji ili zakonski staratelji će imati pristup podacima iz evidencije u mjeri u kojoj ne narušavaju privatnost drugih lica te će imati pravo da ospore sadržaj evidencije;

- c. informacije u evidenciji o slučajevima će biti dostupne samo licima koja imaju zakonsko pravo a otkrivat će se samo one informacije koje su bitne za izvršenje zadatka organa vlasti koji je tražio informacije;

- d. nakon završetka sankcija ili mjera u zajednici, evidencija o slučajevima će biti uništena ili arhivirana te će pristup istim biti ograničen pravilima koja štite njihovo otkrivanje trećoj strani.

35. Svaka informacija o maloljetnicima koja se dostavi obrazovnoj ili ustanovi koja pruža usluge zapošljavanja ili lične i socijalne pomoći će se koristiti samo u svrhu određene aktivnosti u pitanju.

36.1. Uvjeti pod kojima maloljetnici izvršavaju rad za opšte dobro ili odgovarajuće dužnosti će zadovoljavati standarde koji su regulisani zakonodavstvom o opštem zdravlju i bezbjednosti.

36.2. Maloljetnici će biti osigurani od posljedica nesreća, povreda i javne odgovornosti nastalih kao rezultat provođenja sankcija ili mjera u zajednici.

37. Načelno, maloljetnici ili njihove porodice neće snositi troškove provođenja sankcija ili mjera.

38. Odnos između maloljetnika i službenika koji rade s njima će se voditi principima obrazovanja i razvoja.

39.1. Provođenje sankcija i mjera u zajednici će se zasnovati na ličnim procjenama i metodama tretmana koje su dosljedne sa dokazanim stručnim standardima.

39.2. Ove metode će se razvijati u odnosu na rezultate istraživanja i najbolju praksu u socijalnom radu, dobrobiti mladih i srodnim poljima.

40. Razni pristupi kao što su odgajateljski rad, grupna terapija, mentorstvo i dnevno prisustvo, kao i specijalizirani tretmani različitih grupa prestopnika će se usvojiti u okviru datih sankcija ili mjera u zajednici s ciljem zadovoljavanja potreba maloljetnika.

41.1 Ograničenje slobode će biti proporcionalno sankciji ili mjeri te će biti ograničeno ciljevima i koristit će se samo u mjeri u kojoj je neophodno za pravilno provođenje sankcije ili mjerne.

41.2. Službenici koji su direktno odgovorni za provođenje sankcija ili mjera u zajednici će primati praktične i jasne instrukcije.

42. Službenici koji su odgovorni za provođenje sankcija ili mjera u zajednici će održavati kontinuirani i dugoročni odnos sa maloljetnicima kada god je to moguće, čak i kada dođe do promjene njihovog mesta prebivališta, pravnog statusa ili vrste tretmana.

43.1. Posebna pažnja će se posvetiti odgovarajućim tretmanima za jezičke ili etničke manjine i maloljetnike koji su strani državljanji.

43.2. U slučaju da postoji odredba za premještanjem izvršenja sankcija ili mjera u zajednici za maloljetnike koji su strani državljanji, isti će biti upoznati sa svojim pravima. Shodno tome, bliska saradnja će se uspostaviti sa centrima za brigu o maloljetnicima i organima pravosuđa s ciljem pružanja potrebne pomoći tim maloljetnicima od momenta dolaska u zemlju porijekla.

43.3. U izuzetnim slučajevima kada se maloljetnici koji su strani državljanini moraju vratiti u zemlju porijekla po završetku izvršenja sankcija ili mjera u zajednici, nadležni organi će uspostaviti kontakt sa centrima za socijalnu pomoć u zemlji porijekla maloljetnika u onoj mjeri u kojoj su takvi kontakti u najboljem interesu dotičnog maloljetnika.

44. Maloljetnici će se ohrabrvati da na najbolji način umanje negativne efekte ili štetu prouzrokovana njihovim krivičnim djelima dok god je to u okviru sankcija ili mjera u zajednici koje izdržavaju.

45. Rad za opšte dobro se neće koristiti samo u svrhu ostvarivanja profita.

D.2. Posljedice nepridržavanja

46. Maloljetnici i njihovi roditelji ili zakonski staratelji će biti obavijesteni o posljedicama nepridržavanja uslova i obaveza sankcija ili mjera u zajednici kao i o pravilima na osnovu kojih će se nepridržavanje razmatrati.

47.1. Procedure koje trebaju poduzeti organi prilikom izvještavanja ili odlučivanja o nepridržavanju uslova sankcija ili mjera u zajednici će biti jasno definisane.

47.2. Manji prestupi će se zabilježiti u pojedinačnoj evidenciji maloljetnika ali se ne trebaju prijavljivati organu koji odlučuje o nepridržavanju, osim u slučaju kada domaći zakon zahtijeva suprotno. Sa takvim slučajevima se može postupati na diskrecioni način.

47.3. Ozbiljnije odstupanje od uslova će se pismenim putem prijaviti organu koji odlučuje o nepridržavanju.

47.4. Takvi pismeni izvještaji će detaljno opisati način na koji se nepridržavanje desilo, kao i same okolnosti događaja i lično stanje maloljetnika.

48.1. Organ nadležan za odlučivanje o nepridržavanju će samo izdati rješenje o izmjeni ili o djelimičnom ili potpunom ukidanju sankcije ili mjere u zajednici nakon provođenja detaljne istrage o činjenicama koje su opisane u izvještaju.

48.2. U slučaju potrebe, mogu se zatražiti psihološke ili psihijatrijske procjene ili posmatranja kao i izvještaji socijalnih službi.

48.3. Nadležni organi će se pobrinuti da maloljetnici, i u slučaju potrebe njihovi roditelji ili zakonski staratelji, imaju priliku da ispitaju dokaze o nepridržavanju na kojima se temelji zahtjev o izmjeni ili opozivu kao i da daju svoje komentare.

48.4. U slučaju razmatranja opoziva ili izmjene sankcija ili mjera u zajednici, u obzir će se uzeti i mjeru u kojoj je maloljetnik već ispunio uslove početne sankcije ili mjere kako bi se osiguralo da je nova ili izmjenjena sankcija ili mjera i dalje proporcionalna krivičnom djelu.

48.5. Ako u slučaju nepridržavanja, organ vlasti, a da nije sud, opozove ili izmjeni sankcije ili mjere u zajednici, takva odluka će biti predmet sudske revizije.

Dio III – Lišavanje slobode

E. Opšte odredbe

E.1. Sveobuhvatni pristup

49.1. Lišavanje slobode će se koristiti samo u svrhu za koju je izrečeno i na način da ne pogoršava patnju koja je svojstvena tome.

49.2. Maloljetnici koji su lišeni slobode će imati mogućnost ranijeg otpusta.

50.1. Maloljetnicima koji su lišeni slobode će biti zagaranovane razne svrsishodne aktivnosti i tretmani na osnovu individualnog programa koji za cilj imaju ostvarenje napretka kroz manje restriktivni tretman i pripreme za puštanje na slobodu i reintegraciju u društvo. Ovakve aktivnosti i tretmani će podstići njihovo fizičko i psihičko zdravlje, samopoštovanje i osjećaj odgovornosti te će razviti stavove i vještine koje će ih odvratiti od ponovnog činjenja krivičnih djela.

50.2. Maloljetnici će se ohrabrivati da učestvuju u gorepomenutim aktivnostima i tretmanima.

50.3. Maloljetnici lišeni slobode će se ohrabrivati da raspravljaju o pitanjima vezanim za opšte uslove i tretmanske aktivnosti unutar institucije i da o njima razgovaraju pojedinačno ili u grupi sa nadležnim organima.

51. Kako bi osigurali neprestanu brigu, institucije koje će biti odgovorne za maloljetnike nakon puštanja na slobodu će im pomagati od samog početka i tokom cijelog procesa lišavanja slobode.

52.1. S obzirom da su maloljetnici koji su lišeni slobode veoma ranjivi, nadležni organi će štititi njihov fizički i psihički integritet te se brinuti o njihovo dobrobiti.

52.2. Nadležni organi će posvetiti posebnu pažnju potrebama maloljetnika koji su žrtve fizičkog, psihičkog ili seksualnog zlostavljanja.

E.2. Institucionalna struktura

53.1. Institucije ili odjeljenja unutar istih će obezbjediti niz objekata koji će zadovoljiti individualne potrebe maloljetnika koji izdržavaju kaznu kao i poslužiti specifičnoj svrsi njihovog upućivanja u instituciju.

53.2. Te institucije će obezbjediti uslove sa najmanje ograničavajućim stepenom sigurnosti i načina kontrole kako bi se maloljetnici zaštitili od nanošenja povreda sebi, službenicima, drugima ili široj okolini.

53.3. Život u instituciji će odgovarati, u najvećoj mogućoj mjeri, pozitivnim aspektima života u zajednici.

53.4. Broj maloljetnika u instituciji će biti dovoljno nizak kako bi se omogućila individualna njega. Institucije će biti podijeljene u male stambene prostorije.

53.5. Maloljetničke institucije će biti smještene na lako pristupačnim mjestima kako bi kontakt između maloljetnika i njihovih porodica bio što jednostavniji. Ove institucije trebaju biti uspostavljene i integrisane u društvene, ekonomski i kulturne tokove zajednice.

E.3. Smještaj

54. Smještaj različitih kategorija maloljetnika u institucije će biti određen posebnom vrstom brige koja najviše odgovara potrebama maloljetnika kao i zaštitom njihovog fizičkog i psihičkog integriteta i dobrobiti.

55. Maloljetnici će biti smješteni, u najvećoj mogućoj mjeri, u institucijama koje su lako dostupne bilo da dolaze iz svojih domova ili institucija za socijalnu reintegraciju.

56. Maloljetnici lišeni slobode će se slati u institucije sa najmanjim stepenom sigurnosti potrebnim za sigurno čuvanje.

57. Maloljetnici koji boluju od mentalnih oboljenja i koji bi trebali biti lišeni slobode će se smještati u institucije za mentalno zdravlje.

58. Kada god je to moguće, maloljetnici, kao i njihovi roditelji ili zakonski staratelji, će se konsultovati u vezi sa početnim smještajem i bilo kojim mogućim premještajem iz jedne institucije u drugu.

59.1. Maloljetnici neće biti smješteni u zavode za odrasle, nego u institucije koje su posebno napravljene za njih. Ako maloljetnici, u iznimnim slučajevima, budu upućeni u zavode za odrasle, bit će smješteni odvojeno, osim u individualnim slučajevima kada je to u njihovom najboljem interesu. U svim slučajevima, ova pravila će se odnositi na njih.

59.2. Kako bi se maloljetnicima omogućilo da učestvuju u aktivnostima zajedno sa odraslima unutar zavoda, mogu se napraviti iznimke u vezi sa zahtjevima za odvojeni smještaj kada je u pitanju tačka 1.

59.3. Maloljetnici koji postanu punoljetni i mladi sa kojima se postupalo kao sa maloljetnicima će uglavnom biti smješteni u institucijama za maloljetnike ili u specijalizovanim institucijama za mlade osim u slučaju kada se društvena reintegracija može postići na bolji način u zavodima za odrasle.

60. Muške i ženske maloljetne osobe bi se trebale držati u odvojenim institucijama ili jedinicama unutar institucije. Razdvajanje ove dvije kategorije maloljetnika ne bi trebalo da se primjenjuje u zavodima koji brinu o

dobrobiti maloljetnika ili u zavodima za mentalno zdravlje. Čak i kada su muški maloljetnici odvojeni od ženskih, bit će im dozvoljeno da zajedno učestvuju u organizovanim aktivnostima.

61. Svaka institucija bi trebala da ima odgovarajući sistem procjene koji bi omogućio smještanje maloljetnika u odnosu na njihove obrazovne, razvojne i sigurnosne potrebe.

E.4. Prijem

62.1. Nijedna institucija neće primiti ni držati maloljetnika bez važećeg rješenja o upućivanju.

62.2. Po samom prijemu svakog maloljetnika moraju se zabilježiti sljedeći podaci:

- a. informacije u vezi maloljetnika i njegovih/njenih roditelja ili zakonskih staratelja;
- b. razlozi upućivanja te nadležni organ koji je odgovoran za to;
- c. datum i vrijeme prijema;
- d. popis ličnih stvari maloljetnika koji će se čuvati na sigurnom;
- e. bilo kakve vidljive povrede kao i tvrdnje o prethodnim oblicima zlostavljanja;
- f. sve informacije i izvještaji o prošlosti maloljetnika i o obrazovnim i društvenim potrebama; i

62.3. Po prijemu, maloljetnik će biti upoznat sa pravilima institucije kao i sa pravima i obavezama koje se od njega/nej očekuju na jeziku i na način koji je razumljiv.

62.4. Neposredno nakon prijema, institucija će obavijestiti roditelje ili zakonske staratelje maloljetnika o smještaju, pravilima zavoda kao i o drugim relevantim informacijama.

62.5. Nakon prijema će se obaviti i zdravstveni pregled maloljetnika, nakon čega će biti otvoren zdravstveni karton te će se maloljetnik uputiti na lječenje u slučaju bolesti ili povrede.

62.6. Nakon prijema će se obaviti i sljedeće:

- a. razgovor sa maloljetnikom nakon čega će se napraviti prvi izvještaj o psihološkim i obrazovnim faktorima kao i izvještaj socijalnih službi koji su bitni za posebnu vrstu i nivo brige kao i za odgovarajući tretman;

b. odgovarajući nivo sigurnosti za maloljetnika će biti obezbjeđen i, ako je potrebno, promijenit će se uslovi prvobitnog smještaja;

c. osim u slučajevima veoma kratkih lišavanja slobode, napravit će se generalni plan obrazovnih i programa za obuku u skladu sa ličnim karakteristikama maloljetnika te će se započeti sa provođenjem istog; i

d. mišljenje maloljetnika će se takođe uzeti u obzir prilikom priprema ovih planova.

E.5. Smještaj

63.1. Smještaj obezbjeđen za maloljetnike, posebno prostorije za spavanje, će poštovati ljudsko dostojanstvo, i koliko je moguće, privatnost, te će zadovoljavati zdravstvene i higijenske potrebe. Posebna pažnja će se posvetiti klimatskim uvjetima, površini poda, kubnoj zapremini zraka, osvjetljenju, grijanju i sistemu ventilacije. Domaći zakon bi trebao da reguliše minimalne standarde u vezi ovih uvjeta.

63.2. Tokom noći, maloljetnici će biti smješteni u jednokrevetnim sobama, osim u slučajevima kada je poželjno da dijeli prostoriju za spavanje i to samo ako je prikladno za tu svrhu. Smještaj mogu dijeliti samo maloljetnici koji su pogodni za međusobnu interakciju. Maloljetnici će biti posavjetovani prije nego se od njih zatraži da dijeli prostoriju za spavanje ali će imati priliku da izjave s kim bi željeli da dijeli prostoriju.

64. Osoblje će redovno i na nemetljiv način obilaziti sve prostorije, posebno tokom noći kako bi se osigurala zaštita svakog maloljetnika. Такође će postojati efikasan sistem upozoravanja koji će se koristiti u hitnim slučajevima.

E.6. Higijena

65.1. Svi dijelovi institucije će se propisno održavati i redovno čistiti.

65.2. Maloljetnici će imati pristup sanitarnim prostorijama koje su higijenski čiste i koje poštuju privatnost.

65.3. Odgovarajuće prostorije će biti obezbjeđene kako bi se maloljetnici mogli kupati ili tuširati jednom dnevno i to sa temperaturom koja je odgovarajuća za trenutne klimatske uvjete.

65.4. Maloljetnici će održavati ličnu higijenu, kao i čistoću svoje odjeće i prostorija za spavanje. Službeno osoblje zavoda će im pokazati kako to da rade te će im obezbjediti sredstva potrebna za održavanje čistoće.

E.7. Odjeća i krevetnina

66.1. Maloljetnicima će biti dozvoljeno da nose vlastitu odjeću pod uslovom da je odgovarajuća.

66.2. Maloljetnici koji nemaju dovoljno odgovarajuće odjeće će od strane institucije dobiti istu.

66.3 Odgovarajuća odjeća je odjeća koja nije ponižavajuća i koja odgovara trenutnim klimatskim uvjetima i ne predstavlja sigurnosni rizik.

66.4. Maloljetnici koji dobiju dozvolu da izadu van institucije neće morati da nose odjeću koja će ih poistovjetiti sa osobama lišenim slobode.

67. Svaki maloljetnik će imati zaseban krevet i odgovarajuću krevetninu koja će se održavati i mijenjati dovoljno često kako bi se održala čistoća.

E.8. Ishrana

68.1. Maloljetnicima će se obezbjediti ishrana koja je u skladu sa njihovim godinama, zdravljem, fizičkim stanjem, religijom, kulturom i aktivnostima kojima se bave u instituciji.

68.2. Hrana će se pripremati i servirati na higijenski način u tri obroka dnevno sa odgovarajućim periodom između svakog obroka.

68.3. Maloljetnici će imati stalni pristup vodi za piće.

68.4. Maloljetnici će imati priliku da pripremaju hranu za sebe, kada je to prikladno.

E.9. Zdravlje

69.1. Odredbe sadržane u međunarodnim instrumentima zdravstvene zaštite fizičkog i mentalnog zdravlja za odrasle zatvorenike će se primjenjivati i na maloljetnike koji su lišeni slobode.

69.2. Zdravlje maloljetnika koji su lišeni slobode će biti osigurano prema ustaljenim zdravstvenim standardima koji su primjenjivi na šиру populaciju maloljetnika u zajednici.

70.1. Posebna pažnja će se posvetiti zdravstvenim problemima koji su direktno povezani sa lišavanjem slobode.

70.2. Posebne mjere će se razviti i primjenjivati kako bi se sprječilo samoubistvo i samopovređivanje, posebno tokom pritvora na početku, razdvajanja i drugih poznatih visokorizičnih perioda.

71. Maloljetnici će imati preventivni zdravstveni tretman ali i zdravstveni odgoj.

72.1. Zdravstvene intervencije, uključujući upotrebu lijekova, će se zasnivati na zdravstvenim potrebama a ne zbog održavanja dobrog ponašanja ili kao vrsta kazne. Primjenjivat će se isti etički principi kao i principi pristanka koji uređuju zdravstvene intervencije u slobodnom društvu. Evidencija će se voditi o svim zdravstvenim tretmanima i propisanim lijekovima.

72.2. Maloljetnici lišeni slobode se nikad neće koristiti u svrhu eksperimentalne upotrebe lijekova ili tretmana.

73. Posebna pažnja će se posvetiti potrebama:

- a. mlađih maloljetnika;
- b. trudnih djevojčica i majki sa bebama;
- c. ovisnika o drogama i alkoholičara;
- d. maloljetnika sa fizičkim i psihičkim problemima;
- e. maloljetnika koji su iznimno lišeni slobode na duži period;
- f. maloljetnika koji su žrtve fizičkog, psihičkog ili seksualnog zlostavljanja;
- g. društveno izoliranih maloljetnika; i
- h. drugih posebno ranjivih grupa prestupnika.

74.1. Zdravstvene usluge koje se pružaju maloljetnicima će biti neizostavan dio multidisciplinarnog programa brige.

74.2. U cilju pružanja kontinuirane podrške i terapije i ne dovodeći u pitanje profesionalnu povjerljivost i ulogu svake profesije, rad ljekara i medicinskog osoblja će biti usko povezan sa socijalnim radnicima, psiholozima, vaspitačima, drugim profesionalcima i osobljem, koji su u redovnom kontaktu sa maloljetnim prekršiocima.

75. Zdravstvena zaštita u institucijama za maloljetnike neće biti ograničena samo na bolesne pacijente nego će pružati usluge društvene i preventivne medicine i nadgledanja ishrane.

E.10. Aktivnosti u instituciji

76.1 Sve aktivnosti će biti osmišljene na način da promovišu razvoj maloljetnika, koji će na taj način biti ohrabreni da učestvuju u istim.

76.2. Aktivnosti će nastojati da zadovolje individualne potrebe maloljetnika u skladu s njihovim godinama, spolom, društvenim i kulturnim porijekлом, stepenom razvoja i vrstom počinjenog krivičnog djela. Ove aktivnosti će takođe biti u skladu sa dokazanim profesionalnim standardima zasnovanim na rezultatima istraživanja i najboljoj praksi.

77. Aktivnosti u instituciji će za cilj imati obrazovanje, lični i društveni razvoj, stručno osposobljavanje, rehabilitaciju i pripremu za otpuštanje. Ove aktivnosti mogu uključiti:

- a. školovanje;
- b. stručno osposobljavanje;

- c. rad i okupacionu terapiju;
- d. obuku o društvenoj odgovornosti;
- e. obuku o društvenim i drugim vještinama;
- f. kontrolu bijesa;
- g. terapiju za ovisnike;
- h. individualnu i grupnu terapiju;
- i. fizičko obrazovanje i sport;
- j. tercijarno ili dalje obrazovanje;
- k. upravljanje dugovima;
- l. programe restorativne pravde i obeštećenja za prekršaj;
- m. kreativne aktivnosti i hobije tokom slobodnog vremena;
- n. aktivnosti u zajednici izvan institucije, dnevni odmor i druge vrste odmora; i
- o. pripremu za otpuštanje i njegu nakon otpusta.

78.1. Školovanje i stručno osposobljavanje, a gdje je prikladno i tretmanske aktivnosti, će imati prioritet nad radom.

78.2. Maloljetnicima će biti omogućeno, koliko okolnosti dozvoljavaju, da pohađaju lokalne škole, idu u centre za obuku te da učestvuju u aktivnostima u zajednici.

78.3. U slučajevima kada maloljetnici nisu u mogućnosti da pohađaju lokalne škole ili centre za obuku van institucije, školovanje i obuka će se održavati unutar institucije, ali pod nadzorom vanjskih institucija za obrazovanje i stručno osposobljavanje.

78.4. Maloljetnici će biti u mogućnosti da nastave školovanje ili stručno osposobljavanje dok su u pritvoru. Maloljetnici koji nisu završili obavezno školovanje mogu biti pod obavezom da to učine.

78.5. Maloljetnici u pritvoru će biti integrirani u domaće sisteme obrazovanja i obuke kako bi nakon puštanja mogli da nastave svoje obrazovanje i obuku bez poteškoća.

79.1. Individualni plan će biti sastavljen na osnovu aktivnosti iz Pravila br. 77 te će sadržavati listu aktivnosti u kojima će maloljetnici učestrovati.

79.2. Cilj ovog plana je omogućiti maloljetnicima da na najbolji način koriste svoje vrijeme od samog početka te da razviju vještine i sposobnosti koje će im omogućiti reintegraciju u društvo.

79.3. Plan će biti usmjeren ka pripremi maloljetnika za otpust što je ranije moguće te će nagovijestiti odgovarajuće mjere nakon otpusta.

79.4. Plan će se provoditi i ažurirati redovno a u procesu će učestvovati maloljetnici, vanjske institucije i koliko god je moguće njihovi roditelji ili zakonski staratelji.

80.1. Maloljetnicima će biti dozvoljeno da provedu što više vremena izvan prostorija za spavanje kako bi ostvarili odgovarajući nivo društvene interakcije. Taj period bi, po mogućnosti, trebao da traje najmanje osam sati dnevno.

80.2. Institucija će takođe obezbjediti smislene aktivnosti tokom vikenda i praznika.

81. Svim maloljetnicima lišenim slobode će biti dozvoljeno da redovno vježbaju najmanje dva sata dnevno, od kojih će najmanje jedan sat biti na otvorenom, pod uslovom da klimatski uvjeti dozvoljavaju.

82.1. Institucija će obezbjediti dovoljno radnih aktivnosti za maloljetnike koje su stimulirajuće i edukativnog karaktera.

82.2. Rad će biti adekvatno nagrađivan.

82.3. Kada maloljetnici budu učestvovali u tretmanskim aktivnostima tokom radnog vremena biće nagrađeni na isti način kao da su radili.

82.4. Maloljetnici će imati adekvatno socijalno osiguranje slično onom koje imaju osobe u slobodnom društvu.

E.11. Kontakt sa vanjskom sredinom

83. Maloljetnicima će biti dozvoljeno da komuniciraju sa svojim porodicama, drugim osobama i predstavnicima vanjskih institucija putem pisma, bez ograničenja na broj pisama, putem telefona, koliko god je moguće, ili putem drugih sredstava komuniciranja te će im biti omogućene redovne posjete od strane ovih osoba.

84. Uslovi posjeta će biti takvi da će dozvoliti maloljetnicima da održavaju i razvijaju porodične veze na normalan način, koliko god je to moguće, te da imaju mogućnosti za društvenu reintegraciju.

85.1. Institucija će pružati pomoć maloljetnicima u održavanju odgovarajućeg kontakta sa vanjskom sredinom te će obezbjediti odgovarajuća sredstva za to.

85.2. Komuniciranje i posjete mogu biti podložne ograničenjima i nadzoru za potrebe nastavka krivičnog postupka, održavanja reda, bezbjednosti, prevencije krivičnih prekršaja i zaštite žrtava krivičnog prekršaja. Ova ograničenja, koja mogu podrazumijevati i posebna ograničenja koja je izrekla sudska vlast, će omogućiti barem minimalni kontakt.

85.3. Svaka primljena informacija o smrti ili teškoj bolesti nekog od bližih srodnika će se odmah saopštiti maloljetniku.

86.1. Maloljetnicima će biti dozvoljen redovan odmor, bilo pod pratnjom ili bez, kao dio normalnih aktivnosti. Pored toga, maloljetnici će imati dozvolu da napuste instituciju zbog humanitarnih razloga.

86.2. Ako redovni odmori nisu izvodljivi, posebna odredba će regulisati dodatne ili dugoročnije posjete članova porodice ili drugih osoba koji mogu doprinjeti pozitivnom razvoju maloljetnika.

E.12. Sloboda mišljenja, savjesti i religije

87.1. Sloboda mišljenja, savjesti i religije maloljetnika će se poštovati.

87.2. Tretman u instituciji će biti organizovan na način da dozvoli maloljetnicima da praktikuju religiju i slijede svoja uvjerenja, da prisustvuju sastancima ili okupljanjima koje vode priznati predstavnici vjerske zajednice, da primaju privatne posjete tih predstavnika te da posjeduju knjige ili literaturu na temu religije ili uvjerenja.

87.3. Maloljetnici se ne mogu prisiliti da praktikuju religiju, slijede uvjerenja, prisustvuju vjerskim okupljanjima ili sastancima, učestvuju u vjerskim običajima ili primaju posjete od strane predstavnika bilo koje religije ili uvjerenja.

E.13. Održavanje reda

E.13.1. Opći pristup

88.1. Red u instituciji će se održavati tako što će se stvoriti sigurno okruženje u kojem će se poštovati dostojanstvo i fizički integritet maloljetnika i gdje će se ispunjavati njihovi osnovni razvojni ciljevi.

88.2. Posebna pažnja će se posvetiti zaštiti ranjivih maloljetnika i sprječavanju viktimizacije.

88.3. Službenici će razviti dinamičan pristup ličnoj i opštoj sigurnosti koji će se zasnivati na pozitivnim odnosima sa maloljetnicima u instituciji.

88.4. Maloljetnici će se ohrabrivati da učestvuju pojedinačno, i u grupi, u procesu održavanja reda u instituciji.

E.13.2. Pretres

89.1. Postojat će detaljne procedure u vezi sa pretresom maloljetnika, službenika, posjetilaca i prostorija. Domaći zakon će regulisati situacije u kojima su ovi pretresi potrebni te definisati prirodu istih.

89.2. Tokom pretresa će se poštovati dostojanstvo maloljetnika kao i njihova privatnost, koliko god je moguće. Maloljetnike će pretresati službenici istog spola. Detaljni intimni pretresi moraju biti opravdani postojanom sumnjom u pojedinačnim slučajevima te će ih obavljati medicinsko osoblje.

89.3. Posjetiocima će biti pretreseni samo ako postoji opravdana sumnja da posjeduju nešto što bi moglo ugroziti sigurnost institucije.

89.4. Službenici će biti obučeni da obavljaju pretres na efikasan način i da u isto vrijeme poštaju dostojanstvo osoba i ličnih stvari koje pretresaju.

E.13.3. Upotreba sile, sredstava obuzdavanja i oružja

90.1. Službenici neće koristiti silu protiv maloljetnika osim u slučaju samoodbrane ili pokušaja bjekstva, fizičkog odbijanja zakonitih naređenja, direktnog rizika od samopovređivanja, povredivanja drugih ili nanošenja ozbiljne štete instituciji. Korištenje sile će biti posljednji izbor.

90.2. Količina sile koja se koristi će biti najmanja moguća i primjenjivat će se što je kraće moguće.

90.3. Službenici koji su u direktnom kontaktu sa maloljetnicima će biti obučeni da, uz pomoć određenih tehnika, koriste najmanju količinu sile prilikom obuzdavanja agresivnog ponašanja.

90.4. Postojat će jasno definisane procedure u vezi sa upotrebom sile, uključujući i odredbe o:

- a. raznim vrstama sile koje se mogu koristiti;
- b. okolnostima u kojima se određeni oblik sile može koristiti;
- c. članovima osoblja koji su ovlašteni da koriste razne vrste sile;
- d. nivo nadležnosti potreban prije upotrebe bilo koje vrste sile;
- e. izvještaji koji se moraju sastaviti nakon upotrebe sile; i
- f. proces razmatranja gorenavedenih izvještaja.

91.1. Lisice ili košulje za obuzdavanje će se koristiti samo u slučajevima kada upotreba manje intezivne sile ne pomaže. Lisice se takođe mogu koristiti ako su potrebne kao mjera predostrožnosti u slučaju nasilnog ponašanja ili bijega tokom transfera. Lisice će se ukloniti kada se maloljetnik pojavi pred sudskim ili upravnim organom osim u slučaju kada nadležni organ odluči suprotno.

91.2. Sredstva obuzdavanja se neće primjenjivati duže nego što su potrebna. Upotreba lanaca će biti zabranjena.

91.3. Domaći zakon će jasno definisati način upotrebe sredstava obuzdavanja.

91.4. Izolacija i smještanje u ćeliju za smirivanje kao sredstvo privremenog obuzdavanja će se koristiti u iznimnim situacijama samo nekoliko sati i ne smije biti duža od dvadeset i četiri sata. Službenici će obavijestiti medicinsko osoblje o ovoj vrsti izolacije te im dozvoliti pristup dotičnom maloljetniku.

92. Službenici institucije u kojoj se nalaze maloljetnici lišeni slobode neće imati dozvolu da nose oružje osim u slučaju vanrednih situacija koje to zahtijevaju. Nošenje i upotreba smrtonosnog oružja u socijalnim i centrima mentalnog zdravlja je zabranjeno.

E.13.4. Razdvajanje zbog sigurnosnih razloga

93.1. Ako maloljetnik treba biti odvojen od drugih zbog sigurnosnih razloga, u veoma iznimnim slučajevima, odluku će donjeti nadležni organ na osnovu jasnih procedura koje su regulisane domaćim zakonom i koje jasno definišu prirodu samog odvajanja, maksimalnu dužinu trajanja i osnove na kojima se može izreći.

93.2. Takvo odvajanje će se redovno razmatrati. Pored toga, maloljetnik može uložiti žalbu na osnovu Pravila 121 u vezi bilo kojeg aspekta samog odvajanja. Službenici će obavijestiti zdravstveno osoblje o ovoj vrsti odvajanja te im dozvoliti pristup dotičnom maloljetniku.

E.13.5. Disciplina i kazna

94.1. Disciplinski postupci će se koristiti kao krajnja mjera. Prioritet će imati restorativno rješavanje sukoba i edukativna interakcija s ciljem prihvatanja normi umjesto formalnih disciplinskih saslušanja i kazni.

94.2. Disciplinski prekršaj će se definisati kao ponašanje koje predstavlja prijetnju održavanju reda i sigurnosti.

94.3. Domaći zakon će jasno odrediti postupke ili propuste koji predstavljaju disciplinski prekršaj, procedure koje se trebaju poštovati tokom disciplinskog saslušanja, vrste i dužinu trajanja kazne koja se izriče te nadležni organ koji će nametnuti takvu kaznu kao i proces žalbe.

94.4. Maloljetnici optuženi za disciplinski prekršaj će biti obaviješteni pravovremeno na način da razumiju prirodu optužbi protiv njih te će im biti obezbjeđeno dovoljno vremena i mogućnosti kako bi pripremili vlastitu odbranu. Maloljetnici će imati mogućnost da se brane sami ili uz pomoć roditelja ili zakonskih staratelja ili uz pravnu pomoć, kada priroda slučaja to zahtijeva.

95.1. Disciplinske kazne će se određivati na osnovu edukativnog uticaja koji mogu imati, koliko god je to moguće. Ove kazne će biti u skladu sa težinom prekršaja.

95.2. Kolektivne kazne, tjelesne kazne, smještanje u tamne ćelije i svi drugi oblici nečovječnog i omalovažavajućeg kažnjavanja će biti zabranjeni.

95.3. Upućivanje u samicu u ćeliji za kažnjavanje se neće izricati za maloljetnike.

95.4. Odvajanje zbog disciplinske svrhe će se izricati samo u iznimnim slučajevima kada druge mjere nisu efikasne. Takvo odvajanje će trajati određeni vremenski period, po mogućnosti što kraće. Tretman tokom odvajanja će osigurati dovoljnu količinu kontakta s ljudima, pristup materijalu za čitanje te ponuditi najmanje jedan sat vježbe na otvorenom svaki dan ako klimatski uvjeti budu dozvoljavali.

95.5. Službenici će obavijestiti zdravstveno osoblje o ovoj vrsti odvajanja te im dozvoliti pristup dotičnom maloljetniku.

95.6. Disciplinska kazna neće podrazumijevati ograničavanje kontakta sa porodicom ili posjeta osim ako disciplinski prekršaj nije direktno povezan sa tom vrstom kontakta i posjeta.

95.7. Sloboda vježbanja kako je definisano u Pravilu br. 81 neće biti ograničena zbog disciplinske kazne.

E.14. Transfer između institucija

96. Maloljetnici će se premjestiti tek kada se početni kriterij za smještaj ili dalja promocija reintegracije u društvo mogu efikasnije zadovoljiti u drugoj instituciji ili kada postoje ozbiljni sigurnosni rizici zbog kojih je taj transfer neophodan.

97. Premještaj maloljetnika se neće koristiti kao disciplinska mjera.

98. Maloljetnik se može premjestiti iz jedne institucije u drugu ako je to regulisano zakonom i ako je nadležni sudski ili upravni organ to naredio nakon provođenja odgovarajuće istrage.

99.1. Sve relevantne informacije i podaci o maloljetniku će takođe biti premješteni kako bi se osigurao nastavak tretmana.

99.2. Uslovi u kojima se maloljetnici premještaju će ispunjavati zahtjeve humanog pritvora.

99.3. Anonimnost i privatnost maloljetnika koji se premješta će se poštovati.

E.15. Priprema za otpuštanje

100.1. Svim maloljetnicima koji su lišeni slobode će se pružiti pomoć kako bi se reintegrисали u zajednicu.

100.2. Svi maloljetnici čija je krivica utvrđena će biti pripremljeni za otpust uz pomoć posebnih aktivnosti.

100.3. Ove aktivnosti će biti uključene u individualni plan prema odredbama Pravila br. 79.1 te će se implementirati blagovremeno prije otpusta.

101.1. Poduzet će se određeni koraci kako bi se osigurao postepen povratak maloljetnika u slobodno društvo.

101.2. Ovi koraci će podrazumijevati dodatni odmor te djelimični ili uvjetni otpust u kombinaciji sa efikasnom podrškom socijalnih službi.

102.1. Od momenta lišavanja slobode, uprava institucije kao i agencije i službe koje nadgledaju i pružaju pomoć maloljetnicima nakon otpusta će blisko saradivati kako bi im omogućili uspješan povratak u zajednicu i to na način da:

- a. pruže pomoć maloljetnicima prilikom povratka u porodicu ili prona-laženja hranitelja te u razvoju drugih društvenih odnosa;
- b. pronalaze smještaj;
- c. nastavljaju obrazovanje i stručno osposobljavanje;
- d. pronalaze posao;
- e. upućuju ih u odgovarajuće zdravstvene i centre za socijalni rad; i
- f. pružaju novčanu pomoć.

102.2. Predstavnici ovih službi i agencija će imati dozvoljen pristup malo-ljetnicima u instituciji kako bi im pomogli u pripremi za otpust.

102.3. Ove službe i agencije će imati obavezu da pruže efikasnu i blagovremenu pomoć prije samog otpusta.

103. U slučaju kada je maloljetnicima dozvoljen uvjetni otpust, provođenje otpusta će poštovati iste principe koji se primjenjuju prilikom provođenja sankcija ili mjera u zajednici kada su u pitanju ova pravila.

E.16. Strani državljanji

104.1 Maloljetnici koji su strani državljanji i koji moraju ostati u zemlji u kojoj se drže će se tretirati na isti način kao i ostali maloljetnici.

104.2 Sve dok se odluka o premještanju stranog maloljetnika u zemlju porijekla ne doneše, oni će se tretirati na isti način kao i ostali maloljetnici.

104.3. Ako je odluka o premještanju donesena, maloljetnici će biti pripremljeni za reintegraciju u zemlju porijekla. Kada god je moguće, postojat će bliska saradnja sa službama za maloljetnike i organima pravde kako bi se osigurala potrebna pomoć za takve maloljetnike po njihovom dolasku u zemlju porijekla.

104.4. Maloljetnici stranog porijekla će biti obaviješteni o mogućnosti podnošenja zahtjeva da se njihovo lišavanje slobode izvrši u zemlji porijekla.

104.5. Maloljetnicima stranog porijekla će biti dozvoljene produžene posjete ili druge vrste kontakta sa vanjskim svijetom u slučaju da je ovo potrebno zbog socijalne izolacije.

105.1. Maloljetnici stranog porijekla koji se nalaze u instituciji će biti bla-govremeno obaviješteni o pravu da zahtijevaju kontakt sa diplomatskim ili konzularnim predstavništvima svoje zemlje te da im se obezbijede sredstva komuniciranja sa istim.

105.2. Maloljetnici koji su državljeni zemalja koje nemaju diplomatska ili konzularna predstavništva u zemlji kao i izbjeglice i osobe bez državljan-stva će imati obezbjeđena slična sredstva da komuniciraju sa diplomatskim ili konzularnim predstavništvom zemlje koja je zadužena za njih ili sa državnim ili međunarodnim organima vlasti čiji je zadatak da štite interesetih osoba.

105.3. Institucije i socijalne službe će u potpunosti saradivati sa diplomat-skim ili konzularnim službenicima koji zastupaju strane maloljetnike kako bi se zadovoljile njihove potrebe.

105.4. Pored toga, stranim maloljetnicima kojima prijeti protjerivanje će biti pružena pravna pomoć i savjeti po tom pitanju.

E.17. Etničke i jezičke manjine u zavodima

106.1. Posebni koraci će se poduzeti kako bi se zadovoljile potrebe malo-ljetnika koji pripadaju etničkim ili jezičkim manjinama u instituciji.

106.2. Kulturološke aktivnosti raznih grupa će biti dozvoljene u instituciji ukoliko je to izvodljivo.

106.3. Jezičke potrebe će biti zadovoljene uz pomoć kompetentnog prevo-dioca te pružanjem pisanog materijala na jezicima koji se koriste u određenoj instituciji.

106.4. Posebni koraci će se poduzeti kako bi se ponudili kursevi jezika ma-loljetnicima koji ne govore službenim jezikom.

E.18. Maloljetnici sa invaliditetom

107.1. Maloljetnici sa invaliditetom bi trebali biti smješteni u institucijama u kojima su prostorije prilagođene kako bi zadovoljile njihove potrebe.

107.2. Maloljetnici sa invaliditetom čije se potrebe ne mogu zadovoljiti u običnim institucijama će biti premješteni u specijalizovane institucije koje mogu zadovoljiti njihove potrebe.

F. Posebni dio

F.1. Policijski pritvor, pritvor prije suđenja i drugi oblici lišavanja slobode prije izricanja kazne

108. Svi pritvoreni maloljetnici čija krivica nije ustanovljena na sudu će se smatrati nevinim po pitanju krivičnog djela te na njihov tretman neće

uticati ni mogućnost da bi ovi maloljetnici mogli biti osuđeni za krivično djelo u budućnosti.

109. Posebna ranjivost maloljetnika tokom početne faze pritvora će se uzeti u razmatranje kako bi se osiguralo da se tretiraju sa punim poštovanjem prema njihovom dostojanstvu i ličnom integritetu.

110. Kako bi se osigurala potpuna briga za ove maloljetnike, agencije i službe koje će biti odgovorne za njih nakon otpusta će im početi pružati pomoći čak i dok izdržavaju kazne pritvora te kazne ili mјere koje se mogu izreći kasnije.

111. Sloboda ovih maloljetnika može biti ograničena samo u mjeri koja se može opravdati u svrhu njihovog pritvora.

112. Ovi maloljetnici neće biti prisiljeni da rade ili da učestvuju u bilo kojoj tretmanskoj ili drugoj aktivnosti u kojoj ni maloljetnici u zajednici ne mogu biti prisiljeni.

113.1. Maloljetnici čija krivica nije ustanovljena će imati široki spektar aktivnosti u kojima mogu učestvovati.

113.2. Ako ti maloljetnici budu zahtijevali da učestvuju u aktivnostima za maloljetnike čija je krivica ustanovljena, to će im, ako je moguće, biti dozvoljeno.

F.2. Socijalne službe

114. Centri za brigu su prvenstveno otvorene institucije koje pružaju smještaj samo u iznimnim slučajevima i za najkraći period.

115. Sve institucije ovog tipa će biti akreditovane i registrovane kod nadležnog organa vlasti te će pružati usluge koje će zadovoljavati domaće standarde.

116. Maloljetni prestupnici koji su integrисани sa drugim maloljetnicima u ovim institucijama će se tretirati na isti način.

F.3. Zavodi za mentalno zdravlje

117. Maloljetni prestupnici u zavodima za mentalno zdravlje će imati isti opšti tretman kao i drugi maloljetnici u ovim zavodima i iste tretmanske aktivnosti kao i drugi maloljetnici lišeni slobode.

118. Tretmani za probleme mentalnog zdravlja u ovim zavodima će se ustanoviti na osnovu zdravstvenih razloga, poštovat će priznate domaće standarde koji su propisani za zavode za mentalno zdravlje te će se voditi principima koji su dijelom relevantnih međunarodnih instrumenata.

119. Sigurnosni standardi za maloljetne prestupnike će u ovim zavodima biti određeni samo na osnovu zdravstvenih razloga.

Dio IV – Pravni savjeti i pomoć

120.1. Maloljetnici i njihovi roditelji ili zakonski staratelji imaju pravo na pravne savjete i pomoć u vezi svih pitanja za izricanje i provodenje sankcija ili mјera.

120.2. Nadležni organi će obezbjediti da maloljetnici imaju odgovarajuće uslove kako bi imali efikasan i povjerljiv pristup ovoj vrsti savjeta i pomoći, uključujući i neograničene posjete pravnih savjetnika bez nadzora.

120.3. Država će obezbjediti besplatnu pravnu pomoć maloljetnicima, njihovim roditeljima ili zakonskim starateljima kada je to u interesu istrage.

Dio V – Žalbene procedure. Inspekcija i nadzor

G. Žalbene procedure

121. Maloljetnici i njihovi roditelji ili zakonski staratelji će imati dovoljno mogućnosti da upute zahtjeve ili žalbe vlastima koje su odgovorne za instituciju u kojoj su smješteni ili za sankciju ili mjeru u zajednici koja im je izrečena.

122.1. Procedure za zahtjeve ili žalbe će biti jednostavne i efikasne. Odluke o zahtjevima ili žalbama će se donositi odmah.

122.2. Medijacija i restorativno rješavanje sukoba će imati prioritet kao sredstvo rješavanja žalbi ili zadovoljavanja zahtjeva.

122.3. Ako je zahtjev ili žalba odbijena, razlozi za to će biti predloženi maloljetniku i, po mogućnosti, roditeljima ili zakonskim starateljima koji su uputili zahtjev ili žalbu. Maloljetnik ili, po mogućnosti, roditelji ili zakonski staratelji će imati pravo da ulože žalbu nezavisnom i nepristrasnom organu vlasti.

122.4. Ovaj žalbeni postupak će nadležni organ provoditi tako da:

- a. uzima u obzir potrebe i brige maloljetnika;
- b. od strane osoba koje razumiju pitanja maloljetnika; i
- c. na mjestu koje je najbliže zavodu gdje se maloljetnik nalazi ili gdje se sankcija ili mjeru u zajednici provodi.

122.5. Čak i kada je inicijalna žalba ili zahtjev ili naknadni žalbeni postupak u pisanim oblicima, maloljetnik će imati mogućnost da bude lično saslušan.

123. Maloljetnici se neće kažnjavati jer su uputili zahtjev ili žalbu.

124. Maloljetnici i njihovi roditelji ili zakonski staratelji imaju pravo da traže pravni savjet o žalbama i žalbenom postupku kao i da imaju koristi od pravne pomoći kada je to u interesu istrage.

H. Inspekcija i nadzor

125. Institucije u kojima su maloljetnici lišeni slobode kao i nadležni organi koji provode sankcije i mjere u zajednici će imati redovne inspekcije od strane nadležnih institucija vlasti kako bi se procijenilo da li rade u skladu sa zahtjevima domaćih i međunarodnih zakona i odredbi.

126.1. Uslovi u ovim institucijama kao i tretman maloljetnika koji su lišeni slobode ili kojima je izrečena sankcija ili mjera u zajednici će nadgledati nezavisno tijelo/a kojima će maloljetnici imati povjerljiv pristup i čiji će zaključci biti javni.

126.2. Tokom nadzora od strane nezavisnog tijela, posebna pažnja će se posvetiti upotrebi sile, sredstava obuzdavanja, disciplinskih mjera i drugih restriktivnih mjera.

126.3. Svi slučajevi smrti ili ozbiljnih povreda će biti istraženi blagovremeno, brzo i nezavisno.

126.4. Ova nezavisna tijela za nadzor će blisko sarađivati sa međunarodnim organizacijama koja imaju zakonsko pravo da posjećuju institucije u kojima su maloljetnici lišeni slobode.

Dio VI – Osoblje

127.1. Sveobuhvatna politika rada u vezi sa osobljem koje je zaduženo za provedbu sankcija ili mjera u zajednici kao i lišavanje slobode maloljetnika će biti propisana u službenom dokumentu koji pokriva zapošljavanje, odabir, obuku, status, menadžerske odgovornosti i uslove rada.

127.2. Ova politika će takođe definisati temeljne etičke standarde koje će osoblje koristiti u radu sa maloljetnicima te će se fokusirati na maloljetničke ciljne grupe s kojima se radi. Takođe će definisati efikasne mehanizme za rješavanje kršenja etičkih i profesionalnih standarda.

128.1. Postojat će posebna procedura zapošljavanja i odabira osoblja za rad s maloljetnicima gdje će se u obzir uzeti karakterne osobine i profesionalne kvalifikacije potrebne za rad sa maloljetnicima i njihovim porodicama.

128.2. Procedura zapošljavanja i odabira će biti izričita, jasna, pravedna i nediskriminirajuća.

128.3. Proces zapošljavanja i odabira osoblja će uzeti u obzir potrebu za zapošljavanjem muškaraca i žena sa vještinama potrebnim da se bave jezičkim i kulturnoškim različitostima maloljetnika za koje su odgovorni.

129.1. Osoblje zaduženo za provedbu sankcija ili mjera u zajednici i za lišavanje slobode maloljetnika će proći kroz odgovarajuću početnu obuku, koja će se bazirati na teoretskim i praktičnim aspektima njihovog posla te dati smjernice koje će im pomoći da na realističan način shvate specifičnosti svog posla, praktične dužnosti i etičke zahtjeve.

129.2. Stručna sposobnost osoblja će se redovno unaprjeđivati i razvijati kroz daljne obuke, nadzor, analizu rada i procjene.

129.3. Obuka će se fokusirati na:

- a. etičke i temeljne vrijednosti relevantne profesije;
- b. domaće mehanizme zaštite i međunarodne instrumente o pravima djeteta i zaštiti maloljetnika od neprihvativog postupanja;
- c. maloljetničko i porodično pravo, psihologiju razvoja, društveni i obrazovni rad sa maloljetnicima;
- d. uputstva za osoblje o tome kako voditi i motivirati maloljetnike, pridobiti njihovo povjerenje i pružiti primjere pozitivnog ponašanja i perspektive;
- e. uspostavljanje i održavanje profesionalnog odnosa sa maloljetnicima i njihovim porodicama;
- f. dokazane metode tretmana i dobre prakse;
- g. metode postupanja sa različitim grupama maloljetnika; i
- h. načine saradnje u multidisciplinarnim timovima kao i sa drugim institucijama koje su uključene u tretman pojedinačnih maloljetnika.

130. Broj osoblja koji je zadužen za provedbu sankcija ili mjera u zajednici kao i lišavanjem slobode maloljetnika će biti dovoljan kako bi izvršavali svoje dužnosti efikasno te će uključivati i dovoljan broj raznih stručnjaka kako bi se potrebe maloljetnika zadovoljile tokom tretmana.

131.1. Osoblje će uglavnom biti zaposleno na neodređeno vrijeme.

131.2. Pogodni volonteri su ohrabreni da daju svoj doprinos u provođenju aktivnosti s maloljetnicima.

131.3. Organ nadležan za provođenje sankcija ili mjera u zajednici će biti odgovoran da osigura ispunjavanje uslova trenutnih pravila čak i kada su druge organizacije ili pojedinci uključeni u proces provođenja, bilo da su plaćeni za svoje usluge ili ne.

132. Osoblje će biti zaposleno na način koji osigurava kontinuitet u maloljetničkom tretmanu.

133. Osoblje koje radi sa maloljetnicima će imati odgovarajuće uslove rada te plate koje su proporcionalne prirodi rada i koje se mogu uporediti sa uslovima drugih uposlenika koji se bave sličnim aktivnostima.

134.1. Mogućnost da se osoblje koje radi sa maloljetnicima u zajednici i u institucijama međusobno sekondira ili prolazi obuku kako bi mogli raditi u drugačijem okruženju će se podsticati s ciljem poboljšanja efikasne saradnje između ove dvije grupe.

134.2. Budžetska ograničenja nikad neće dovesti do transfera osoba koje nemaju dovoljno kvalifikacija.

Dio VII – Procjena, istraživanje, odnosi sa medijima i javnošću

I. Procjena i istraživanje

135. Sankcije i mjere namijenjene maloljetnicima moraju biti razvijene na osnovu istraživanja i naučne procjene.

136.1. U ovu svrhu, prikupljat će se komparativni podaci kako bi se omogućila analiza pozitivnih i negativnih aspekata zavodskih ili sankcija i mjera u zajednici. Ova analiza će se posebno osvrnuti na stopu recidivizma i njihove uzroke.

136.2. Podaci će se prikupljati na osnovu ličnih i socijalnih okolnosti maloljetnika i na osnovu uslova u institucijama gdje će se maloljetnici uputiti.

136.3. Nadležni organi će biti odgovorni za prikupljanje i uparivanje statističkih podataka kako bi omogućili regionalne i druge vrste uporedbi.

137. Krivično istraživanje svih aspekata tretmana maloljetnika od strane nezavisnih organa će biti potpomognuto pružanjem finansijske podrške i pristupom podacima i institucijama. Rezultati istraživanja će biti objavljeni nakon što domaće vlasti to zatraže.

138. Istraživanje će poštovati privatnost maloljetnika te ispuniti standarde domaćeg i međunarodnog zakona o zaštiti podataka.

J. Odnosi sa medijima i javnošću

139.1. Mediji i javnost će redovno primati informacije o uslovima u institucijama za lišavanje slobode maloljetnika kao i o koracima koji su poduzeti za provođenje sankcija i mjera u zajednici za maloljetnike.

139.2. Mediji i javnost će biti informisani o svrsi sankcija i mjera u zajednici i o lišavanju slobode maloljetnika kao i o radu osoblja koje provodi iste kako bi se ohrabriло bolje razumijevanje uloge takvih sankcija i mjera u zajednici.

140. Nadležni organi će biti ohrabrivani da objavljaju redovne izvještaje o napretku u institucijama za maloljetnike i o provođenju sankcija ili mjera u zajednici.

141. Mediji i članovi javnosti koji imaju profesionalni interes u vezi pitanja maloljetnika će imati pristup institucijama gdje se maloljetnici drže, pod uslovom da su privatnost i druga prava maloljetnika zaštićena.

Dio VIII – Ažuriranje pravila

142. Ova pravila će se ažurirati redovno.

Preporuka br. CM/Rec (2010) 1 Komiteta ministara državama članicama o probacijskim pravilima Vijeća Evrope

(Usvojen od strane Komiteta ministara 20. januara 2010. na 1075. sastanku zamjenika ministara)

Komitet ministara, u skladu sa odredbama člana 15.b Statuta Vijeća Evrope, smatrajući da je cilj Vijeća Evrope da postigne veće jedinstvo među svojim članicama, naročito kroz usklajivanje zakona koji se odnose na pitanja od zajedničkog interesa;

smatrajući da je cilj probacije da doprinese krivičnopravnom postupku, kao i javnoj sigurnosti tako što će sprječavati i smanjivati izvršenje krivičnih djela; smatrajući da probacijske službe spadaju među ključne službe pravosuđa i da njihov rad utiče na smanjenje zatvorske populacije;

na osnovu:

– Deklaracije i Akcionog plana usvojenih na Trećem samitu šefova država i vlada članica Vijeća Evrope (Varšava 16.-17. maja 2005), naročito u dijelu koji se odnosi na sigurnost građana;

– Rezolucije br. 2 (paragraf 19) usvojene na 26 Konferenciji evropskih ministara pravde (Helsinki 7.-8. aprila 2005);

uzimajući u obzir:

– Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (ETS br. 5);

– Evropsku konvenciju o nadzoru nad uslovno osuđenim i uslovno otpuštenim prekršiocima (ETS br. 51);

– Evropsku konvenciju o međunarodnoj valjanosti krivičnih presuda (ETS br. 70);

– Preporuku br. R (92) 16 o Evropskim pravilima o sankcijama i mjerama u zajednici;

– Preporuku br. R (97) 12 o osoblju koje je zaduženo za provedbu sankcija i mjera;

– Preporuku br. R (99) 19 o medijaciji u krivičnim stvarima;

– Preporuku br. R (99) 22 o prenaručnosti u zatvorima i inflaciji zatvorske populacije;

– Preporuku br. Rec (2000) 22 o poboljšanju provedbe Evropskih pravila o sankcijama i mjerama u zajednici;

- Preporuku br. Rec (2003) 22 o uslovnom otpustu;
- Preporuku br. Rec (2003) 23 o postupanju zatvorske uprave sa zatvorenicima koji su osuđeni na doživotnu ili dugotrajnu kaznu zatvora;
- Preporuku br. Rec (2006) 2 u vezi sa Evropskim zatvorskim pravilima;
- Preporuku br. Rec (2006) 8 o pomoći žrtvama zločina; i
- Preporuku br. Rec (2006) 13 o pritvoru, uvjetima u pritvoru i zaštiti od zloupotrebe;

dalje uzimajući u obzir:

- Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za vanzavodske mjere (Tokijska pravila)

preporučuje da vlade država članica:

- koriste pravila sadržana u dopunama ove Preporuke kao vodilju za njihovo zakonodavstvo, politike i praksu;
- osiguraju da ova Preporuka i prateći komentar budu prevedeni i proslijedeni na što više mesta, naročito sudskim organima, probacijskim službama, zatvorima, kao i medijima i široj javnosti.

Dodatak I Preporuci br. CM/Rec (2010) 1

Dio I: Obim, primjena, definicije i osnovni principi

Obim i primjena

Ova pravila definiraju uspostavu i pravilno funkcioniranje probacijskih službi. Ova se pravila takođe odnose na druge organizacije i njihovo izvršavanje zadataka obuhvaćenih ovim pravilima, uključujući druge domaće organizacije, nevladine i komercijalne organizacije.

Ništa se u ovim pravilima ne bi trebalo ni na koji način protumačiti kao prepreka primjeni bilo kojih relevantnih međunarodnih instrumenata i standarda za zaštitu ljudskih prava koji više pridonose tretmanu prekršilaca.

Ova se pravila trebaju tumačiti zajedno sa Preporukom br. R (92) 16 o Evropskim pravilima o sankcijama i mjerama u zajednici.

Nadalje, ova pravila dopunjaju važeće odredbe Preporuke br. R (97) 12 o osoblju koje je zaduženo za provedbu sankcija i mjera, Preporuke br. R (99) 19 o medijaciji u krivičnim stvarima, Preporuke br. Rec (2000) 22 o poboljšanju provedbe Evropskih pravila o sankcijama i mjerama u zajednici, Preporuke br. Rec (2003) 22 o uslovnom otpustu, Preporuke br. Rec (2003) 23 o postupanju zatvorske uprave sa zatvorenicima koji su osuđeni na doživotnu ili dugotrajnu kaznu zatvora, Preporuke br. Rec (2006) 2 u vezi sa

Evropskim zatvorskim pravilima, Preporuke br. Rec (2006) 8 o pomoći žrtvama zločina i Preporuke br. Rec (2006) 13 o pritvoru, uvjetima u pritvoru i zaštiti od zloupotrebe te se trebaju tumačiti zajedno s njima.

Definicije

Probacija se odnosi na implementaciju sankcija i mjera u zajednici koje su definirane zakonom i koje se primjenjuju na prekršioce. Podrazumijeva spektar aktivnosti i intervencija koje uključuju nadzor, vođenje i pružanje pomoći kojima je cilj reintegracija prekršilaca, kao i davanje doprinosa javnoj sigurnosti.

Probacijska služba je bilo koje tijelo određeno zakonom da sprovodi gore navedene zadatke i dužnosti. Zavisno od domaćeg sistema, rad probacijske službe može takođe uključivati pružanje informacija i savjeta sudskim organima i drugim organima koji donose odluke kako bi im se pomoglo da donose pravedne odluke potkrijepljene informacijama; pružanje uputa i podrške prekršiocima dok su u zatvoru kako bi ih se pripremilo za otpust i resocijalizaciju; nadzor i pomoć osobama koje ispunjavaju uslove za ranji otpust; mjere restorativne pravde; i pružanje pomoći žrtvama zločina.

Sankcije i mjere koje se služe u zajednici su sankcije i mjere koje ostavljaju prekršioce u zajednici i podrazumijevaju određena ograničenja njihove slobode putem nametanja uslova i/ili obaveza. Pojam označava bilo koju sankciju određenu od strane sudskih ili upravnih vlasti, ili bilo koju mjeru poduzetu prije ili umjesto odluke o nametanju sankcija, kao i načine provođenja kazne zatvora izvan zatvorske ustanove.

Naknadna skrb je proces reintegracije prekršilaca, na dobrovoljnoj bazi nakon konačnog otpusta iz zatvora, u zajednicu na konstruktivan, planiran i nadziran način. U ovim pravilima pojam se razlikuje od pojma „reintegracija“ koji se odnosi na zakonsko sudjelovanje nakon otpusta iz zatvora.

Osnovni principi

1. Probacijske službe će nastojati pridonjeti smanjenju recidivizma kroz uspostavu dobrih odnosa sa prekršiocima kako bi ih nadgledale (uključujući kontrolu u slučajevima kada je to neophodno), usmjeravale i pomagale, te poticale njihovu uspješnu socijalnu inkluziju. Na taj način probacija doprinosi javnoj sigurnosti i pravičnosti sudstva.
2. Probacijske službe će poštovati ljudska prava prekršilaca. Sve njihove intervencije će uzimati u obzir dostojanstvo, zdravlje, sigurnost i dobrobit prekršilaca.
3. U svim slučajevima kada se probacijske službe bave pitanjima koja imaju veze sa žrtvama zločina, one će poštovati njihova prava i potrebe.
4. Probacijske službe će u potpunosti uzeti u obzir pojedinačne karakteristike, okolnosti i potrebe prekršilaca kako bi osigurale da se svaki

slučaj obradi pravedno i korektno. Probacijske službe će provoditi svoje intervencije bez diskriminacije po bilo kojem osnovu kao što su spol, rasa, boja kože, jezik, religijska pripadnost, invaliditet, seksualna orijentacija, politički ili drugi stavovi, nacionalna ili socijalna pripadnost, povezanost sa manjinskim etničkim grupama, vlasništvo, rođenje ili bilo koji drugi status.

5. U provedbi bilo kojih sankcija ili mjera, probacijske službe neće nametati bilo kakva opterećenja ili ograničenja prava prekršilaca koja premašuju ona već navedena u sudskim i upravnim odlukama i koja su neophodna za svaki pojedinačni slučaj po osnovu ozbiljnosti prekršaja ili pravilno procijenjenog rizika od ponovnog učinjenja prekršaja.

6. Koliko god je moguće, probacijske službe će tražiti saglasnost i saradnju prekršilaca po pitanju intervencija koje ih se tiču.

7. Za svaku intervenciju prije nego je krivica konačno ustanovljena mora postojati saglasnost prekršilaca i ona ne smije biti na štetu prepostavke nevinosti.

8. Probacijske službe, njihovi zadaci i obaveze, kao i njihovi odnosi sa domaćim vlastima i drugim tijelima, bit će definirani državnim zakonom.

9. Probacija će ostati u nadležnosti domaćih vlasti, čak i u slučaju kada druge službe ili volonteri pružaju usluge.

10. Probacijskim službama će se dati odgovarajući status i značaj, te će biti adekvatno financirane.

11. Organi koji donose odluke će, kada je to moguće, primjenjivati savjete i naknadne upute probacijskih službi kako bi se smanjio recidivizam, i kako bi se potaknule alternative lišavanju slobode.

12. Probacijske službe će raditi zajedno sa drugim javnim i privatnim organizacijama i lokalnim zajednicama na promociji uključivanja prekršilaca u društvo. Neophodan je koordiniran i dopunjavajući međuagencijski i interdisciplinarni rad kako bi se izaslo u susret često složenim potrebama prekršilaca i kako bi se unaprijedila javna sigurnost.

13. Sve aktivnosti i intervencije koje poduzimaju probacijske službe moraju biti u skladu sa najvišim domaćim i međunarodnim etičkim i profesionalnim normama.

14. Moraju postojati nepristrani i djelotvorni žalbeni postupci vezani za praksu probacije.

15. Probacijske službe podlijegat će redovnim vladinim inspekcijama i/ili nezavisnom nadzoru.

16. Nadležne institucije će unaprjeđivati efikasnost u primjeni probacije poticanjem istraživačkog rada, koji će se primjenjivati pri kreiranju politike i prakse vezanih za probaciju.

17. Nadležne institucije i probacijske službe će obavještavati medije i široku javnost o radu probacijskih službi kako bi potaknuli bolje razumevanje njihove uloge i vrijednosti u društvu.

Dio II: Organizacija i osoblje

Organizacija

18. Struktura, status i sredstva probacijskih službi će odgovarati veličini zadataka i odgovornosti koji su im povjereni i odražavat će važnost društvene djelatnosti koju provode.

19. Bilo da se djelatnosti vezano za probaciju provode od strane javnih ili privatnih organizacija, službe će raditi u skladu sa zvaničnim instrukcijama i pravilima propisanim od strane nadležnih institucija.

20. Svaka privatna služba koja prekršiocima pruža usluge vezane za probaciju mora biti ovlaštena od strane nadležnih institucija u skladu sa domaćim zakonom.

Osoblje

21. Osoblje probacijskih službi će raditi tako da zasluži poštovanje drugih pravosudnih tijela i civilnog društva. Nadležne institucije će nastojati da omoguće ostvarenje ovog cilja pružanjem odgovarajućih sredstava, ciljanog odabira i upošljavanja, adekvatne naknade osoblju i dobrog rukovodstva.

22. Zapošljavanje i odabir osoblja će se vršiti u skladu sa odobrenim kriterijima koji će isticati značaj poštenja, humanosti, profesionalne sposobnosti i lične prikladnosti zahtjevnim poslovima koje će obavljati.

23. Svom osoblju će biti dostupno obrazovanje i obuka u skladu sa njihovom ulogom i stepenom profesionalnih odgovornosti.

24. Osnovna obuka će biti pružena svom osoblju i nastojat će da prenese neophodne vještine, znanja i vrijednosti. Osoblje će se ocjenjivati odobrenim metodama i dodijelit će im se kvalifikacije koje potvrđuju dostignuti nivo stručnosti.

25. Tokom službe, svojim osoblje će raditi na održavanju i unaprjeđenju znanja i profesionalnih sposobnosti kroz obuku i razvoj na radnom mjestu.

26. Osoblju će se pružiti obuka i dati mogućnost korištenja slobodne procjene unutar okvira prava, etike, organizacijske politike, savremenih metodoloških standarda i pravila službe.

27. Osoblju koje radi ili će raditi sa prekršiocima koji su počinili neka specifična krivična djela bit će pružena adekvatna stručna obuka.

28. Obuka će voditi računa o prekršiocima i, kada je moguće, o žrtvama koje su posebno ranjive ili imaju posebne potrebe.

29. Osoblje će biti dovoljno brojno da uspješno izvršava svoje zadatke. Količina obaveza koju će imati članovi osoblja će im dozvoljavati da uspješno i humano nadgledaju, vode i pomažu prekršiocima i rade sa njihovim porodicama, ukoliko je to moguće, kao i da rade sa žrtvama kada je to moguće. U slučajevima kada ima previše obaveza, dužnost je rukovodstva da pronalazi rješenja i daje instrukcije osoblju o tome kojim zadacima će se dati prioritet.

30. Rukovodstvo će osigurati kvalitetu rada vođenjem i usmjeravanjem, putem nadzora i pružanjem motivacije osoblju. Osoblje će biti odgovorno za svoj rad.

31. Rukovodstvo će se truditi da razvije i održava zdrave radne odnose i dobre kontakte sa drugim službama i partnerima, sa volonterima, domaćim vlastima, medijima i širokom javnosti.

32. Ustanovit će se postupak putem kojeg će se rukovodstvo konsultirati sa osobljem kao cjelinom po opštim pitanjima koja se tiču njihovog profesionalnog rada i uslova zaposlenja u vezi s tim.

33. Plata, doprinosi i uslovi zaposlenja osoblja će odražavati položaj njihove profesije i odgovarat će naporima koje njihov poziv iziskuje kako bi se privuklo i zadržalo adekvatno osoblje.

34. Volonteri mogu biti uključeni u određene aspekte probacijskog rada. Oni će biti odgovarajuće odabrani, podržani i financirani.

Dio III

Odgovornost i odnosi sa drugim službama

35. Probacijske službe će, u skladu sa domaćim zakonom, održavati vezu sa i pružati informacije sudskim vlastima i, kada je potrebno, drugim nadležnim institucijama. Ovo će po pravilu sadržavati informacije o mogućem učinku mjere zatvora i djelotvornosti sankcija i mjera koje ne zahtijevaju da se osoba smjesti u zatvor, kako uopšte tako i u konkretnim slučajevima. U slučajevima kada su neophodni individualni izvještaji, pružene informacije će biti jasno definisane.

36. Probacijske službe će nadležnim institucijama podnosići redovne opšte izvještaje i povratne informacije koje se odnose na njihov rad.

37. Probacijske službe će saradivati sa drugim službama pravosudnog sistema, službama za podršku i civilnim društvom kako bi uspješno izvršile svoje zadatke i dužnosti.

38. Probacijske službe će ohrabrivati službe za podršku i omogućavati im da provode svoje specifične obaveze kako bi se ostvarile potrebe prekršilaca kao članova društva.

39. Bilo da probacijske službe i zatvori čine komponente jednog sistema ili ne, oni će blisko saradivati kako bi doprinjeli uspješnoj tranziciji iz života u zatvoru u život u društvu.

40. Kada to bude neophodno pripremit će se inter-resorni sporazumi sa odgovarajućim partnerima u kojima će se definisati uslovi saradnje i pomoći, kako u opštim tako i u konkretnim slučajevima.

41. Formalni i jasni propisi koji se odnose na profesionalnu povjerljivost, zaštitu informacija i razmjenu informacija će se preuzeti iz državnog zakona i bit će precizirani svaki put kada se takva partnerstva uspostave.

Dio IV - Probacijski rad

Izvještaji prije izricanja presude

42. U zavisnosti od domaćeg pravnog sistema, probacijske službe mogu pripremiti izvještaje prije izricanja presude o pojedinačnim navodnim prekršiocima koji bi mogli biti od pomoći sudskim vlastima u donošenju odluke da li da sudski gone prekršioca ili koje su to adekvatne sankcije ili mјere. U takvim slučajevima probacijske službe će redovno komunicirati sa sudskim vlastima vezano za okolnosti pod kojima bi takav izvještaj mogao biti od koristi.

43. Izvještaji prije izricanja presude će biti zasnovani na jasno utvrđenim informacijama i bit će, u najvećoj mogućoj mjeri, potvrđeni i ažurirani tokom postupka.

44. Navodnim prekršiocima će biti data mogućnost da učestvuju u pripremi izvještaja i njihovo mišljenje će, kada je dostupno, biti navedeno u izvještaju, a izvještaj će biti proslijeđen njima i/ili njihovim pravnim zastupnicima.

Drugi savjetodavni izvještaji

45. U zavisnosti od domaćeg pravnog sistema, probacijske službe mogu pripremiti izvještaje potrebne nadležnim institucijama za donošenje odluka. Ti izvještaji će sadržavati savjete o:

- a. mogućnosti otpusta prekršilaca u zajednicu;
- b. bilo kojim posebnim uslovima koji bi mogli biti uključeni u odluku o otpustu prekršilaca;
- c. bilo kojim intervencijama neophodnim za pripremu prekršilaca za otpust.

46. Prekršiocima će biti data mogućnost da, ukoliko je moguće, budu uključeni u pripremu izvještaja, a njihovo mišljenje, ukoliko je dostupno, mora biti odraženo u izvještaju koji mora biti proslijeđen njima i/ili njihovim pravnim zastupnicima.

Rad za opšte dobro

47. Rad za opšte dobro predstavlja sankciju ili mjeru koja se služi u zajednici i podrazumijeva organizovanje i nadzor od strane probacijskih službi neplaćenog rada u korist zajednice kao prave ili simbolične naknade za štetu uzrokovanu od strane prekršioca. Društveno koristan rad neće biti stigmatizirajući i probacijske službe će nastojati da odrede i koriste radne zadatke koji će podržati razvoj vještina i socijalne inkluzije prekršioca.

48. Društveno koristan rad se neće izvoditi u korist probacijskih službi, njihovog osoblja, ili za komercijalnu dobit.

49. Prilikom određivanja odgovarajućih zadataka, probacijske službe će voditi računa o sigurnosti zajednice i direktnih korisnika rada.

50. Zdravstvene i bezbjednosne mjere će adekvatno štititi prekršioce osuđene na rad za opšte dobro i bit će jednako rigorozne kao i za ostale radnike.

51. Probacijske službe će razviti program rada za opšte dobro koji će uključivati spektar zadataka prikladnih za različite struke i potrebe prekršilaca. Posebno mora postojati adekvatan rad za žene prekršioce, prekršioce sa invaliditetom, mlade prekršioce i starije prekršioce.

52. Prekršioci će biti konsultirani o vrsti posla koji bi mogli obavljati.

Nadzorne mјere

53. U skladu sa domaćim zakonom, probacijske službe mogu provoditi nadzor prije, tokom i nakon suđenja, kao što je nadzor tokom uslovnog otpusta u pripremi za sudjenje, otpust uz kauciju, uslovno negonjenje, uslovna ili obustavljena kazna i raniji otpust.

54. Kako bi se osigurala saradnja, nadzor će u cijelosti uzeti u obzir različitosti i specifične potrebe svakog prekršioca.

55. Nadzor se neće primjenjivati isključivo kao mjera kontrole, već i kao mjera savjetovanja, pružanja pomoći i motiviranja prekršilaca. Kombinirati će se, kad je to svrshishodno, sa drugim interventnim mjerama koje mogu odrediti probacijske službe ili drugi organi, kao što su obuka, usavršavanje vještina, mogućnost zaposlenja i terapija.

Rad sa porodicama prekršilaca

56. Kada je to moguće, a u skladu sa domaćim zakonom, probacijske službe će, bilo direktno ili putem partnerskih službi, takođe nuditi podršku, savjete i informacije porodicama prekršilaca.

Elektronski nadzor

57. Kada se elektronski nadzor koristi kao dio nadzora probacije, on će se kombinirati sa interventnim mjerama osmišljenim da rezultiraju reintegracijom prekršilaca i podrže suzdržavanje od činjenja krivičnih djela.

58. Stepen tehnološkog nadzora neće biti veći nego je potrebno u datom slučaju pritom uzimajući u obzir ozbiljnost počinjenog djela i prijetnje javnoj sigurnosti.

Reintegracija

59. U slučajevima kada su probacijske službe odgovorne za nadzor prekršilaca nakon njihovog otpusta one će raditi zajedno sa zatvorskim vlastima, prekršiocima, njihovim porodicama i zajednicom kako bi pripremili njihov otpust i reintegraciju u društvo. Uspostaviti će kontakte sa nadležnim službama u zatvoru kako bi podržali njihovu društvenu i radnu integraciju po otpustu.

60. Probacijskim službama osigurat će se sav neophodan pristup zatvorenicima da bi im se omogućilo da pomognu pripreme za njihov otpust i planiranje njihove reintegracije čime bi se osigurao kontinuitet skrbi tako što će se nastaviti sav konstruktivan rad koji se odvija tokom zatvorske kazne.

61. Nadzor nakon ranog otpusta će težiti da izade u susret potrebama reintegracije prekršilaca kao što su zaposlenje, stanovanje, obrazovanje i poštovanje uslova otpusta kako bi se umanjio rizik recidivizma i stvaranja ozbiljnih posljedica.

Briga nakon otpusta

62. Nakon što su sve obaveze nakon otpusta izvršene, probacijske službe mogu nastaviti, gdje je to dozvoljeno domaćim zakonom, da pružaju usluge naknadne brige bivšim prekršiocima na dobrovoljnoj bazi kako bi im se pomoglo da nastave živjeti u skladu sa zakonom.

Probacijski rad sa prekršiocima koji su strani državljanima i državljanima osuđenim izvan zemlje

63. Probacijske službe će pružati usluge i za prekršioce koji su strani državljanji, naročito usluge koje se tiču nadzora u zajednici i reintegracije.

64. Prilikom primjene zakonskih odredbi koje ovlašćuju prijenos probacijskih mjeru koje se odnose na prekršioce koji su strani državljanji, oni (strani državljanji) će biti obaviješteni o svojim pravima po tom osnovu. Kontinuirana bliska saradnja sa nadležnim probacijskim službama u zemljama njihovog portekla će se uspostaviti i održavati u najvećoj mogućoj mjeri kako bi se pospješili neophodni nadzorni aranžmani vezani za povrat prekršilaca u njihovu zemlju.

65. Probacijske službe će nastojati, uz saglasnost domaćih vlasti, da unaprijede postojeće kontakte sa i podršku za državljane osuđene izvan zemlje, one za koje znaju, i da ih ohrabre da potraže pomoći nadležnih službi za podršku po povratku u zemlju.

Dio V - Proces nadzora

Procjena

66. Kada je potrebna prije i tokom nadzora, procjena prekršilaca će se provesti sistematičnim i detaljnim razmatranjem pojedinačnih slučajeva,

uključujući razmatranje rizika, pozitivnih faktora i potreba, interventnih mjera potrebnih da se odgovori na ove potrebe i efekata ovih mjera na prekršioce.

67. Kad god je moguće, prekršiocima će se dopustiti da daju aktivan doprinos službenoj procjeni. Ovo prepostavlja davanje adekvatnog značaja mišljenima i ličnim aspiracijama prekršilaca, kao i njihovoj vlastitoj snazi i odgovornosti da izbjegavaju ponovno činjenje krivičnih djela.

68. Prekršiocci će se upoznati sa procesom i rezultatima procjene.

69. Procjena je stalan proces i njena tačnost i relevantnost će se periodično razmatrati.

70. Procjena se preporučuje:

- a. u vrijeme određivanja adekvatne sankcije ili mjere ili kada se razmatra odstupanje od formalnog krivičnog postupka;
- b. na početku perioda nadzora;
- c. kad god se dese bitne promjene u životu prekršilaca;
- d. kada se razmatra promjena prirode ili stepena nadzora;
- e. na kraju mjere nadzora.

71. Osoblje će se osposobiti da provodi procjene u skladu sa važećim pravilima. U zemljama gdje postoje instrumenti procjene, osoblje će se osposobiti da razumije njihove potencijalne vrijednosti i ograničenja i da ih koriste kao doprinos vlastitom profesionalnom ocjenjivanju.

Planiranje

72. Nadležne institucije će pripremiti plan rada za primjenu svih sankcija i mjera koji će biti sastavni dio ličnog dosjea. Ovaj plan će usmjeravati rad probacijskih službi i omogućiti će osoblju i prekršiocima da procjenjuju napredak ka zacrtanim ciljevima.

73. Plan rada će biti rezultat razgovora i, koliko je moguće, dogovoren sa prekršiocima.

74. Plan će biti zasnovan na početnoj procjeni i definirati će interventne mjere koje će se primjenjivati.

75. Svaki put kada se uradi revizija procjene, sukladno tome će se uraditi i revizija plana rada.

Interventne mjere

76. Cilj interventnih mjera će biti rehabilitacija i odustajanje od ponovnog činjenja krivičnih djela te će stoga biti konstruktivne i proporcionalne nametnutim sankcijama ili mjerama.

77. Probacijske službe bi trebale biti u mogućnosti da koriste mnoštvo metoda zasnovanih na interdisciplinarnom pristupu i temeljitom znanju koje je rezultat relevantnog istraživanja.

78. Prekršiocci će biti informirani unaprijed i u cijelosti o svim predloženim interventnim mjerama. Sve će se učiniti da se osigura njihovo aktivno učešće u tim mjerama.

79. Prilikom organizovanja interventnih mjera i njihovog raspoređivanja, probacijske službe će se, kad je to moguće, obratiti drugim službama koje sarađuju sa probacijskom.

80. Bez obzira na broj osoba koje doprinose radu sa prekršiocem, u svakom slučaju će postojati tačno određen odgovorni član osoblja čiji je zadatak da procjenjuje, razrađuje i koordinira opšti plan rada, da osigura kontakt sa prekršiocem i njegovu saradnju. Ovo je naročito važno u slučajevima kada je prekršiocima određeno više od jedne interventne mjere i kad je više službi uključeno.

Evaluacija

81. Napredak svakog prekršioca će se evaluirati u redovnim intervalima i ovaj proces će uticati na plan rada do isteka nadzora. Procjena će činiti dio ličnog dosjea i, kada je neophodno, popratnih izvještaja organima koji donose odluke.

82. Evaluacija će takođe uključivati stepen do kojeg se dogovoren plan rada uspio definirati i primijeniti, te do kojeg je stepena bio u stanju proizvesti željene efekte. Probacijske službe će, kada je neophodno, biti u stanju da se obrate organima koji donose odluku kako bi izmijenile ili završile nadzor.

83. Mišljenje prekršilaca vezano za značaj nadzora će biti uključeno u evaluaciju.

84. Po isteku perioda nadzora pripremit će se konačna evaluacija. Prekršiocima se mora jasno dati do znanja da će ova evaluacija ostati u njihovim ličnim dosjeima i da bi se na nju moglo pozivati u budućnosti.

Izvršavanje i pridržavanje uslova

85. Probacijske službe će raditi na tome da osiguraju aktivno poštovanje nadzora i bilo kojih nametnutih uslova od strane prekršilaca. Da bi se pridobila saradnja prekršilaca, u slučaju da oni saradnju odbijaju, neće se pribjegavati mogućnosti primjene sankcija kao jedinom rješenju.

86. Prekršiocci će se u potpunosti upoznati sa onim što se očekuje od njih, dužnostima i obavezama probacijskog osoblja, kao i o posljedicama za nepridržavanje uslova.

87. U slučajevima kad se prekršiocci ne pridržavaju bilo kojih nametnutih uslova, osoblje će aktivno i trenutno reagovati. Ta reakcija će u cijelosti uzeti u obzir razloge za neuspjeh u poštovanju uslova.

Bilježenje, informacije i povjerljivost

88. Sve probacijske službe će voditi precizne i ažurne službene zabilješke o radu. Ove službene zabilješke će sadržavati lične informacije o pojedinima na koje se odnosi primjena sankcija i mjera, evidenciju njihovih kontakata sa službom i aktivnosti koje su poduzete u skladu sa tim. Takođe će uključivati arhiv svih procjena, planiranja, interventnih mjera i evaluacija.

89. Službene zabilješke podlježe principima povjerljivosti i zaštite podataka kako je to definisano domaćim zakonom. Povjerljive informacije će se dijeliti samo sa drugim nadležnim službama u skladu sa strogim procedurama i bit će korištene samo u jasno definisane svrhe.

90. Službene zabilješke su važno sredstvo za osiguravanje odgovornosti. Rukovodioci će ih redovno provjeravati, a takođe će biti dostupni prilikom formalnih inspekacija i nadzora.

91. Probacijske službe će biti u stanju da daju izvještaj sudstvu i drugim nadležnim organima o aktivnostima koje se provode, napretku prekršilaca i stepenu njihove saradnje.

92. Prekršioci će imati pristup vlastitim ličnim dosjeima u obimu koji je predviđen domaćim zakonom i koji ne krši pravo na privatnost drugih osoba. Prekršioci će imati pravo da ospore sadržaj ovih ličnih dosjea.

Dio VI - Ostale aktivnosti probacijskih službi

Rad sa žrtvama

93. U slučajevima kada probacijske službe pružaju usluge žrtvama zločina one će im pomagati da se nose sa posljedicama počinjenog djela u potpunosti vodeći računa o raznolikosti njihovih potreba.

94. Ukoliko je moguće, probacijske službe će održavati vezu sa službama za pružanje pomoći žrtvama kako bi se osiguralo da su potrebe žrtava zadovoljene.

95. U slučajevima kada su probacijske službe u kontaktu sa žrtvama i/ili traže njihova mišljenja, žrtve će biti jasno obaviještene da se odluke vezane za kažnjavanje prekršilaca donose na osnovu nekoliko faktora, a ne samo na osnovu nepravde nanijete određenoj žrtvi.

96. Čak i kada probacijske službe ne rade direktno sa žrtvama, interventne mjere će poštovati prava i potrebe žrtava i nastojati će razviti svijest kod prekršilaca o šteti koju su nanijeli žrtvi, kao i njihovom preuzimanju odgovornosti za takva djela.

Metode restorativne pravde

97. Kada su probacijske službe uključene u procese restorativne pravde, prava i obaveze prekršilaca, žrtava i zajednice će biti jasno definisana i

priznata. Probacijskom osoblju će biti omogućena adekvatna obuka. Bilo koje specifične interventne mjere da se koriste, glavni cilj će biti da se ispravi šteta nanesena krivičnim djelom.

Prevencija kriminaliteta

98. Gdje je to definisano domaćim zakonom, stručnost i iskustvo probacijskih službi će se iskoristiti u pripremi strategija za smanjenje stope kriminaliteta. Ovo može uključivati upotrebu zajedničkih interventnih mjera i partnerstava.

Dio VII

Postupak pritužbe, inspekcije i nadzor

99. Domaći zakon će definisati jasne, dostupne i djelotvorne procedure za provjeravanje i davanje odgovora na pritužbe vezane za probacijsku praksu.

100. Ove procedure će biti poštene i nepristrane.

101. U svakom slučaju, strana koja podnosi pritužbu će biti uredno obaviještena o postupku i o nalazima istrage.

102. Probacijske službe će osigurati postojanje pouzdanih sistema za praćenje i unapređenje vlastitog rada kako bi osigurale da rade u skladu sa propisanim standardima.

103. Probacijske službe će biti odgovorne nadležnim institucijama i podlijegat će redovnim vladinim inspekcijama i/ili nezavisnom nadzoru, te će u svim takvim detaljnim razmatranjima pružati potpunu saradnju. Nalazi nezavisnih nadzornih organa bit će prezentirani javnosti.

Dio VIII

Istraživanje, evaluacija, rad sa medijima i javnošću

104. Politika i praksa probacije će se, koliko god je to moguće, zasnivati na dokazima. Vlasti će osigurati sredstva neophodna za temeljito istraživanje i evaluacije.

105. Revizije postojećih zakona, politika rada i prakse će se zasnivati na čvrstom naučnom znanju i istraživanju koje je u skladu sa međunarodno priznatim pravilima.

106. Medijima i javnosti će se redovno davati činjenične informacije vezane za aktivnosti provedene od strane probacijskih službi. Informisati će se o svrsi i rezultatima njihovog rada kako bi se potaklo bolje razumijevanje njihove uloge i značaja u društvu.

107. Nadležne institucije će se ohrabrivati da izdaju redovne izvještaje o dešavanjima u polju probacije.

108. Izjave vezano za politiku i praksu probacijskih službi bit će dostupne drugim službama, korisnicima usluga i širokoj javnosti, u zemlji i inostranstvu, kako bi se jačalo povjerenje i unaprjeđivali standardi i praksa probacije.

Dodatak II Preporuci CM/Rec (2010)1

Glosar korištenih termina

Briga nakon otpusta podrazumijeva proces integracije prekršilaca, na dobrovoljnoj bazi i nakon konačnog otpusta iz zatvora, nazad u zajednicu na konstruktivan, isplaniran i nadziran način. Ova pravila razlikuju ovaj termin od termina „reintegracije“ koji se odnosi na zakonsko sudjelovanje po otpustu iz zatvora.

Procjena podrazumijeva proces procjene rizika, potreba i sklonosti prekršilaca prije planiranja interventnih mjera i/ili davanja savjeta sudske i drugim nadležnim organima. Uz to, procjena cilja da otkrije uzroke činjenja prestupa i da li je moguće poduzeti mjere koje bi smanjile mogućnost njihovog ponavljanja.

Pomoći se treba shvatiti kao integralni dio procesa nadzora, zajedno sa kontrolom. Po pravilu ona uključuje jednu ili više od sljedećih usluga: pružanje pomoći u pronalasku mjesta stanovanja, zaposlenja, obrazovanja, pružanja pomoći porodici, itd. U nekim pravnim sistemima pružanje pomoći može biti odgovornost različitih službi.

Pritužba se odnosi na podnošenje aplikacije sudske vlastima i na podnošenje žalbe rukovodećim organima.

Sankcije i mjere u zajednici podrazumijevaju sankcije i mjere koje ostavljaju prekršioce u zajednici i uključuju neka ograničenja njihove slobode kroz namestanja uslova i/ili obaveza. Termin označava sankcije nametnute od strane sudske ili upravnih organa, i mjere poduzete prije ili umjesto odluke da se nametnu sankcije, kao i načine provođenja kazne zatvora izvan zatvorske ustanove.

Uslovi i obaveze podrazumijevaju sve zahtjeve koji su integralan dio sankcija ili mjera nametnutih od strane organa koji donose odluke.

Kontrola podrazumijeva aktivnosti ograničene na određivanje da li su, ili pak osiguravanje da su, uslovi i obaveze propisane sankcijom ili mjerom, ispoštovane od strane prekršilaca. Te aktivnosti uobičajeno uključuju upotrebu, ili prijetnju upotrebom, strožih sankcija i mjera, u slučaju odbijanja saradnje. Pojam kontrole je uži od pojma nadzor.

Prevencija kriminaliteta podrazumijeva bilo koju politiku rada ili praksu koje primjenjuju službe krivičnog sistema i druge nadležne službe na sprječavanju (ili što je vjerovatnije na smanjenju) stope kriminaliteta.

Organi koji donose odluke su sudske, upravni ili drugi organi ovlašteni zakonom da nameću ili ukidaju sankcije i mjere koje se služe u zajednici ili da mijenjaju njihove uslove i obaveze.

Suzdržavanje od činjenja krivičnih djela podrazumijeva proces kroz koji, uz ili bez intervencije službi pravosudnog sistema, prekršioc prestaju sa činjenjem krivičnih djela i održavaju život bez činjenja krivičnih djela tako što rade na razvoju vlastitih ljudskih kapaciteta (poput individualnih vještina i znanja) i društvenih potencijala (kao što su zaposlenje, porodica, društvene veze i angažman u civilnom društvu).

Raniji otpust podrazumijeva sve oblike otpusta iz zatvora prije nego je kazna zatvora u cijelosti izdržana i uključuje privremeni otpust, uslovni otpust ili uslovno pomilovanje.

Evaluacija je temeljita analiza stepena do kojeg su zacrtani ciljevi ostvareni. Tokom ovog procesa se donose odluke o tome šta treba poduzeti slijedeće.

Provedba podrazumijeva izvođenje praktičnih aspekata rada probacijskih službi kako bi se osiguralo da su sankcije i mjere koje se izvršavaju u zajednici ispravno primijenjene.

Interventne mjere podrazumijevaju sve radnje koje se poduzimaju za nadziranje, tretiranje, pružanje pomoći i vođenje prekršilaca kako bi ih se odvratilo od činjenja daljnjih krivičnih djela i kako bi im se pomoglo da žive u skladu sa zakonom. Interventne mjere se ne odnose na pružanje informacija i pisanje izvještaja.

Sudske vlasti su sudovi, sudije i tužioci.

Domaći zakon podrazumijeva ne samo primarno zakonodavstvo izglasano od strane domaćeg zakonodavnog tijela, već i ona pravila i uredbe, kao i sudske praksu sudova i tribunal, u mjeri u kojoj su ovi oblici kreiranja zakona priznati od strane domaćih pravnih sistema.

Prekršilac je osoba koja je navodno počinila ili je počinila prekršaj krivičnog zakona. Za svrhu ove preporuke i bez štete po pretpostavku nevinosti i ustavljenje krivice kroz sudsку odluku, termin „prekršilac“ će se odnositi na bilo koga protiv koga se vodi krivični postupak.

Nadzor poslije otpusta podrazumijeva nadzor tokom perioda ranijeg otpusta.

Probacija se odnosi na primjenu sankcija i mjera u zajednici propisanih zakonom protiv prekršilaca. Uključuje spektar aktivnosti i interventnih mjera, među njima nadzor, usmjeravanje i pomoći sa ciljem osiguranja socijalne inkluzije prekršilaca, kao i davanja doprinosa sigurnosti u zajednici.

Probacijska služba je svako tijelo određeno zakonom da provodi gore navedene zadatke i obaveze. U zavisnosti od domaćeg sistema, djelovanje

probacijskih službi može takođe uključivati pružanje informacija i savjeta sudskim i drugim organima koji donose odluke kako bi im se pomoglo da donesu potkrijepljene i pravedne odluke; pružanje vodstva i pomoći prekršiocima dok su u zatvoru kako bi ih se pripremilo za otpust i reintegraciju; nadzor i pomoć osobama koje su stekle pravo za rani otpust, mjere resorativne pravde i pružanje pomoći žrtvama zločina.

Rehabilitacija je širok koncept koji označava mnoštvo interventnih mjera usmjerenih ka poticanju odustajanja od činjenja krivičnih djela i vraćanja prekršilaca u status osoba koje poštuju zakon.

Reintegracija počinje tokom pritvora. Predstavlja proces reintegracija prekršilaca nazad u zajednicu na pozitivan i kontrolisan način. U ovim pravilima reintegracija se odnosi na period nadzora nakon otpusta prekršilaca iz zatvora, ali dok još podliježu nekim zakonskim obavezama – na pr., period uslovnog otpusta. Ovaj termin treba razlikovati od termina „briga nakon otpusta“.

Restorativna pravda uključuje pristupe i programe zasnovane na nekoliko temeljnih pretpostavki: a. da odgovor na zločin treba u najvećoj mogućoj mjeri ispraviti štetu nanesenu žrtvi; b. da prekršioci trebaju uvidjeti da je njihovo ponašanje neprihvatljivo i da je proizvelo stvarne posljedice po žrtvu i zajednicu; c. da prekršioci trebaju i moraju prihvati odgovornost za svoja djela; d. da žrtve trebaju imati mogućnost da izraze svoje potrebe i da učestvuju u određivanju najboljeg načina za popravak prekršilaca, i e. da zajednica ima obavezu da doprinese ovom procesu.

Nadzor se odnosi na mjere pomoći od strane ili u ime provedbenih organa usmjerenih ka zadržavanju prekršilaca u zajednici, kao i na mjere poduzete kako bi se osiguralo da prekršioci ispune sve nametnute uslove i obaveze, uključujući i mjeru kontrole kada je to neophodno. Nadzor može biti obavezan ili dobrovoljan (na zahtjev prekršilaca).

Žrtva je fizičko lice kojem je nanijeta šteta, uključujući tjelesne i mentalne povrede, emotivna bol ili ekonomski gubitak, kao rezultat djelovanja ili propusta koji predstavljaju kršenje krivičnog zakona. Termin „žrtva“ takođe uključuje, kada je to odgovarajuće, nazužu porodicu ili članove porodice neposredne žrtve.

Volонter je osoba koja radi na provođenju probacijskih aktivnosti, a nije plaćena za svoj rad. Ovo ne isključuje isplaćivanje malih suma volonterima kako bi se pokrili troškovi njihovog rada.

Preporuka br. CM/Rec (2012) 5 Komiteta ministara državama članicama o Evropskom etičkom kodeksu za zatvorsko osoblje

(Usvojen od strane Komiteta ministara 12. aprila 2012. na 1140. sastanku zamjenika ministara)

Komitet ministara, u skladu sa odredbama člana 15.b Statuta Vijeća Evrope, uzimajući u obzir da je cilj Vijeća Evrope postizanje većeg jedinstva među njenim članicama;

s obzirom da je svrha Vijeća Evrope takođe i promovirati vladavinu prava, koja predstavlja temelj svih pravih demokratskih sistema;

smatrajući da sistem krivičnog pravosuđa igra ključnu ulogu u zaštiti vladavine prava i da zatvorsko osoblje ima bitnu ulogu unutar tog sistema;

uzimajući u obzir Evropsku konvenciju o ljudskim pravima (ETS No. 5) i precedentno pravo Evropskog suda za ljudska prava;

uzimajući takođe u obzir rad Evropskog komiteta za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, te posebno standarde koje je Komitet utvrdio u svojim opštim izvještajima;

naglašavajući da niko neće biti lišen slobode, osim kao krajnja mjeru u zakonski utvrđenom postupku;

naglašavajući da se prilikom izvršenja zatvorskih kazni i postupanja sa zatvorenicima trebaju uzeti u obzir potrebe za ličnom i opštom sigurnošću te disciplinom, pritom vodeći računa o zatvorskim uslovima koji ne наруšavaju ljudsko dostojanstvo i koji zatvorenicima nude osmišljene radne aktivnosti i programe za tretman, čime se pripremaju za reintegraciju u društvo;

smatrajući da je bitno da zemlje članice Vijeća Evrope i dalje ažuriraju i poštivaju zajedničke principe u vezi sa svojom zatvorskom strategijom;

smatrajući usto da će se poštivanjem tih zajedničkih principa jačati međunarodna saradnja u toj oblasti;

uzimajući u obzir da postizanje što većeg broja ciljeva zatvorske službe zavisi od učešća javnosti i saradnje, te da efikasnost zatvorske službe ovisi od podrške javnosti;

primjećujući znatne društvene promjene koje su uticale na bitan razvoj kaznene politike u Evropi u toku protekla dva desetljeća;

iznova podržavajući standarde sadržane u preporukama Komiteta ministara Vijeća Evrope koji se odnose na kaznenu politiku i praksu, a posebno:

- Preporuku br. Rec (89) 12 o obrazovanju u zatvorima;
- Preporuku br. Rec (93) 6 u vezi sa zatvorskim i kriminološkim aspektima kontrole zaraznih bolesti, uključujući AIDS i zdravstvene probleme u zatvoru u vezi s tim;
- Preporuku br. Rec (97) 12 o osoblju zaduženom za provedbu sankcija i mjera;
- Preporuku br. Rec (98) 7 u vezi sa etičkim i organizacionim aspektima zdravstvene zaštite u zatvoru;
- Preporuku br. Rec (99) 22 o prenatrpanosti u zatvorima i inflaciji zatvorske populacije;
- Preporuku br. Rec (2003) 22 o uslovnom otpustu;
- Preporuku br. Rec (2003) 23 o postupanju zatvorske uprave sa zatvorenicima koji su osuđeni na doživotnu ili dugotrajanu kaznu zatvora;
- Preporuku br. Rec (2006) 2 o Evropskim zatvorskim pravilima;
- Preporuku br. Rec (2006) 13 o pritvoru, uvjetima u pritvoru i zaštiti od zloupotrebe;
- Preporuku br. CM/Rec (2008) 11 o Evropskim pravilima za maloletne počinioce krivičnih djela koji izdržavaju sankcije ili mjere;

imajući na umu Kodeks Ujedinjenih naroda za ponašanje službenika organa za provođenje zakona, Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za postupanje sa zatvorenicima i Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za postupanje sa ženama zatvorenicama i vanzavodskim mjerama za žene počinioce krivičnih djela (Bangkoška pravila);

razmatrajući potrebu da preporuči zajedničke evropske principe i smjernice za sveobuhvatne ciljeve, rad i odgovornost zatvorskog osoblja kako bi se zaštitila bezbjednost i prava pojedinaca u demokratskim društvima koja se rukovode vladavinom prava;

preporučuje da se vlade zemalja članica u izradi svojih zakonskih propisa, praksi i kodeksima ponašanja za zatvorsko osoblje rukovode principima navedenim u tekstu Evropskog etičkog kodeksa za zatvorsko osoblje, koji je u prilogu ove preporuke, a koji treba tumačiti u vezi sa Evropskim zatvorskim pravilima;

dalje preporučuje da vlade zemalja članica osiguraju što širu distribuciju ovog teksta i pratećeg etičkog kodeksa, te da prate njihovu implementaciju od strane nadležnih organa.

Dodatak uz Preporuku CM/Rec (2012) 5

I. Definicija i područje primjene kodeksa

Ovaj kodeks odnosi se na zatvorsko osoblje na svim hijerarhijskim nivoima.

U ovom kodeksu, riječ "zatvor" koristi se za institucije namijenjene za čuvanje osoba koje su pritvorene odlukom sudskih organa ili koje su lišene slobode nakon izricanja osude.

Ništa u ovom kodeksu se ne može tumačiti tako da sprječava primjenu bilo kojih relevantnih međunarodnih instrumenta i standarda za zaštitu ljudskih prava, posebno Evropskih zatvorskih pravila kao i etičkih kodeksa za druge profesije koji se primjenjuju na specijalizovane grupe osoblja.

II. Ciljevi zatvorskog osoblja

1. Osnovni ciljevi zatvorskog osoblja u demokratskom društvu koje se rukovodi vladavinom prava su:
  - izvršavati sve svoje dužnosti u skladu sa domaćim zakonima i međunarodnim standardima;
  - zaštititi i poštivati osnovna prava i slobode pojedinca kako su brižljivo propisana, posebno Evropskom konvencijom o ljudskim pravima;
  - pružiti ličnu sigurnost svim zatvorenicima, te osigurati njihovo čuvanje uslovima koji su u skladu sa relevantnim međunarodnim standardima, te posebno Evropskim zatvorskim pravilima;³
  - poštivati i štititi pravo javnosti da bude zaštićeno od kriminalnih aktivnosti;
  - raditi na društvenoj reintegraciji zatvorenika nakon otpusta, dajući im mogućnost korištenja vremena provedenog u zatvoru na pozitivan način.

III. Zatvorsko osoblje i sistem krivičnog pravosuđa

2. Zatvorsko osoblje će imati uloge i dužnosti različite od policije, vojske, tužilaštva i sudstva u pogledu zatvorenika.
3. Zatvorsko osoblje će saradivati na odgovarajući način sa nadležnim institucijama sistema krivičnog pravosuđa, uključujući probacijske službe, ukoliko postoje.

IV. Smjernice za ponašanje zatvorskog osoblja

A. Odgovornost

4. Zatvorsko osoblje na svim nivoima će biti lično odgovorno i snositi će posljedice svojih vlastitih postupaka, pogreški ili naredbi podređenima.

³ Preporuka Rec(2006)2 Komiteta ministara državama članicama o Evropskim zatvorskim pravilima (koju je usvojio Komitet ministara 11. januara 2006. godine na svojoj 952. sjednici zamjenika ministara).

Osoblje će, uvijek i blagovremeno, provjeravati zakonitost svojih namjeravanih postupaka.

B. Integritet

5. Zatvorsko osoblje će održavati i promovisati visoke standarde ličnog poštenja i integriteta.

6. Zatvorsko osoblje će nastojati održavati pozitivne profesionalne odnose sa zatvorencima i članovima njihovih porodica.

7. Zatvorsko osoblje neće dozvoliti da njihovi privatni, finansijski ili drugi interesi budu u sukobu sa njihovom pozicijom. Odgovornost svakog zatvorskog službenika je da izbjegava takve sukobe interesa i da zatraži smjernice u slučaju nedoumice.

8. Zatvorsko osoblje će se suprotstaviti svim oblicima korupcije unutar zatvorske službe. Ono će obavijestiti svoje nadležne i druga nadležna tijela o bilo kakvoj korupciji unutar zatvorske službe.

9. Zatvorsko osoblje će izvršavati sva uputstva izdata od strane svojih nadređenih na zakonit način. U isto vrijeme, osoblje će imati dužnost da se suzdrži od izvršavanja bilo kojih uputstava koja ozbiljno i namjerno krše zakon, te da prijavi takva uputstva, bez straha od sankcija.

C. Poštivanje i zaštita ljudskog dostojanstva

10. Zatvorsko osoblje će u svakom momentu poštivati i štititi svačije pravo na život.

11. U obavljanju svojih dnevnih zadataka, zatvorsko osoblje će poštivati i štititi ljudsko dostojanstvo, te održavati i podržavati ljudska prava svih osoba.

12. Zatvorsko osoblje neće nanositi, pokretati niti tolerisati bilo kakav oblik mučenja ili drugog neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, pod bilo kojim okolnostima, uključujući i kada je to naredio njihov nadređeni.

13. Zatvorsko osoblje će poštivati i štititi fizički, seksualni i psihički integritet svih zatvorenika, uključujući zaštitu od napada drugih zatvorenika ili bilo kojih drugih osoba.

14. Zatvorsko osoblje će u svakom momentu postupati sa zatvorenicima, kolegama i svim drugim osobama koje ulaze u zatvor na pristojan način i sa poštovanjem.

15. Zatvorsko osoblje će se uplitati u zatvorenikovo pravo na privatnost samo u slučajevima kada je to izričito neophodno i to samo kako bi se postigao legitiman cilj.

16. Zatvorsko osoblje neće koristiti silu protiv zatvorenika, osim u sa-moodbrani ili u slučajevima pokušaja bjekstva ili aktivnog ili pasivnog fizičkog otpora zakonitoj naredbi, i to uvijek u krajnjem slučaju.

17. Zatvorsko osoblje će obavljati detaljan pretres samo kada je to strogo neophodno i neće ponižavati zatvorenike tokom tog postupka.

18. Zatvorsko osoblje će koristiti sredstva obuzdavanja samo na način kako je to predviđeno Pravilom 68 Evropskih zatvorskih pravila. Nikada ih neće koristiti na ženama tokom trudova, porođaja, niti neposredno nakon porođaja.

D. Njega i pomoć

19. Zatvorsko osoblje će biti senzibilno na posebne potrebe pojedinaca, kao što su maloljetnici, žene, manjine, strani državljeni, starije i hendikepirane osobe i bilo koje zatvorenike koji bi mogli biti ranjivi iz drugih razloga, te će poduzeti sve napore kako bi odgovorilo na njihove potrebe.

20. Zatvorsko osoblje će osigurati punu zdravstvenu zaštitu osoba u njihovoj nadležnosti i, posebno, poduzeće hitne aktivnosti na pružanju medicinske brige kad god je to potrebno.

21. Zatvorsko osoblje će pružiti ličnu sigurnost, higijenu i odgovarajuću ishranu osobama u njihovoj nadležnosti. Poduzeće sve napore kako bi osiguralo da su uslovi u zatvoru u skladu sa zahtjevima važećih međunarodnih standarda, a posebice Evropskih zatvorskih pravila.

22. Zatvorsko osoblje će nastojati da olakša reintegraciju zatvorenika u društvo kroz programe konstruktivnih aktivnosti, individualnu interakciju i pomoć.

E. Pravičnost, nepristrasnost i nediskriminacija

23. Zatvorsko osoblje će poštovati pluralizam i različitost i neće diskriminirati nijednog zatvorenika na osnovu njegovog pola, starosne dobi, rase, boje kože, jezika, religije, političkog ili nekog drugog mišljenja, nacionalnog ili društvenog porijekla, veza sa nacionalnim manjinama, imovine, rođenja ili nekog drugog statusa ili vrste krivičnog djela koje je navodno ili stvarno počinio. Zatvorsko osoblje će posebnu pažnju posvetiti odredbama Pravila 29 Evropskih zatvorskih pravila.

24. Zatvorsko osoblje će posvetiti punu pažnju potrebi za sprječavanjem i borbom protiv rasizma i ksenofobije, promociji ravnopravnosti polova i prevenciji seksualnog uznemiravanja u bilo kojem obliku, kako u pogledu ostalog osoblja tako i zatvorenika.

25. Zatvorsko osoblje će obavljati svoje zadatke na pravičan način, sa objektivnošću i dosljednošću.

26. Zatvorsko osoblje će poštovati pretpostavku nevinosti zatvorenika koji nisu osuđeni ili kojima sud još nije izrekao kaznu.

27. Zatvorsko osoblje će slijediti objektivne i pravične disciplinske procedure kako je to predviđeno Evropskim zatvorskim pravilima.⁴ Osim toga, poštovaće se princip prema kojem se zatvorenici koji su okrivljeni za disciplinski prestup smatraju nevinim dok im se ne dokaže krivica.

F. Saradnja

28. Zatvorsko osoblje će osigurati da zatvorenici mogu ostvarivati svoje pravo na redovan i odgovarajući pristup svojim advokatima i porodicama tokom cijelog izdržavanja kazne.

29. Zatvorsko osoblje će omogućiti saradnju sa vladinim i nevladinim organizacijama i grupama u zajednici koje rade za dobrobit zatvorenika.

30. Zatvorsko osoblje će promovisati duh saradnje, podrške, međusobnog povjerenja i razumijevanja među kolegama.

G. Povjerljivost i zaštita podataka

31. Informacije povjerljive prirode koje su u posjedu zatvorskog osoblja čuvaće se kao povjerljive, osim ako obavljanje dužnosti ili potrebe pravde izričito ne zahtijevaju drugačije.

32. Posebna pažnja će se posvetiti obavezama u pogledu principa medicinske povjerljivosti.

33. Prikupljanje, čuvanje, te korištenje ličnih podataka od strane zatvorskog osoblja vršiće se u skladu sa principima zaštite podataka, a posebno će se ograničiti na mjeru koliko je to neophodno za ispunjenje zakonite, legitimne i specifične svrhe.

V. Općenito

34. Zatvorsko osoblje će poštovati ovaj kodeks. Takođe će, koliko god je to u njegovoj mogućnosti, sprječavati i oštro se suprotstavljati svakom kršenju kodeksa.

35. Zatvorsko osoblje koje ima razloga vjerovati da je došlo do kršenja ovog kodeksa ili da će doći do njegovog kršenja, obavijestiće svoje nadležne o tome i, ukoliko je to potrebno, druge nadležne organe.

Preporuka br. CM/Rec (2012) 12 Komiteta ministara državama članicama u vezi sa zatvorenicima stranim državljanima

(Usvojena od strane Komiteta ministara 10. oktobra 2012. na 1152. sjednici zamjenika ministara)

Komitet ministara, u skladu sa odredbama člana 15.b Statuta Vijeća Evrope, uzimajući u obzir da je cilj Vijeća Evrope postizanje većeg jedinstva među zemljama članicama, posebno kroz usklajivanje zakona o pitanjima od zajedničkog interesa;

s obzirom na veliki broj zatvorenika stranih državljana u zatvorima u zemljama članicama Vijeća Evrope;

prepoznajući teškoće sa kojima se ove osobe mogu susretati u vezi sa faktorima kao što su razlike u jezicima, kulturi, običajima i religiji, te nedostatak obiteljskih veza i kontakata sa vanjskim svijetom;

želeći olakšati svaku moguću izolaciju zatvorenika stranih državljana i njihov tretman u svjetlu njihovog povratka u društvo;

smatrajući da takav tretman treba uzeti u obzir posebne potrebe zatvorenika stranih državljana, koje proističu iz činjenice da su zatvoreni u državi čiji nisu državljeni niti imaju mjesto prebivališta, kako bi im se obezbijedile jednakne mogućnosti kao i ostalim zatvorenicima;

uzimajući u obzir:

- Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (ETS br. 5);
- Konvenciju o premještaju osuđenih osoba (ETS br. 112);
- Dodatni Protokol uz Konvenciju o premještaju osuđenih osoba (ETS br. 167);
- Preporuku br. Rec (92) 16 o Evropskim pravilima o sankcijama i mjerama u zajednici;
- Preporuku br. Rec (92) 17 u vezi sa dosljednošću prilikom izricanja kazni;
- Preporuku br. Rec (93) 6 u vezi sa zatvorom i kriminološkim aspektima kontrole prenosivih bolesti uključujući AIDS i vezanim zdravstvenim problemima u zatvoru;
- Preporuku br. Rec (97) 12 o osoblju zaduženom za provedbu sankcija i mjera;

4 Pravila 56-63.

- Preporuku br. Rec (98) 7 u vezi sa etičkim i organizacionim aspektima zdravstvene zaštite u zatvoru;
- Preporuku br. Rec (99) 22 o prenatrpanosti u zatvorima i inflaciji zatvorske populacije;
- Preporuku br. Rec (2003) 22 o uslovnom otpustu;
- Preporuku br. Rec (2006) 2 o Evropskim zatvorskim pravilima;
- Preporuku br. Rec (2006) 13 o pritvoru, uvjetima u pritvoru i zaštiti od zloupotrebe;
- Preporuku br. CM/Rec (2008) 11 o Evropskim pravilima za maloletne počinioce krivičnih djela koji izdržavaju sankcije ili mjere;
- Preporuku br. CM/Rec (2010) 1 o probacijskim pravilima Vijeća Evrope; imajući na umu:

Model sporazuma Ujedinjenih nacija o premještaju zatvorenika stranih državljan i Preporuke za tretman zatvorenika stranih državljan (1985);

Pravila Ujedinjenih nacija o tretmanu žena zatvorenica i vanzavodskim mjerama za žene počinitelje krivičnih djela (Rezolucija 2010/16);

Okvirnu odluku Vijeća Evropske unije 2008/909/JHA o primjeni principa uzajamnog priznavanja presuda u krivičnim predmetima u kojima se izriču zatvorske kazne ili mjere koje obuhvaćaju lišavanje slobode u svrhu njihovog izvršenja u Evropskoj uniji;

Okvirnu odluku Vijeća Evropske unije 2008/947/JHA o primjeni principa uzajamnog priznavanja presuda i odluka o probaciji s ciljem nadzora nad izvršenjem mjera probacije i alternativnih sankcija;

Okvirnu odluku Vijeća Evropske unije 2009/829/JHA o primjeni principa uzajamnog priznavanja odluka o mjerama nadzora kao alternative privremenom pritvoru među zemljama članicama Evropske unije;

smatrajući da Preporuka br. Rec (84) 12 Komiteta ministara državama članicama u vezi sa zatvorenicima stranim državljanima treba biti zamjenjena novom preporukom koja odražava razvoj događaja nastao nakon njenog izdavanja u kaznenoj politici, praksi izricanja kazni i sveobuhvatnom upravljanju zatvorima u Evropi;

uzimajući u obzir ustavne principe, pravne tradicije i nezavisnost pravosuđa u svojim zemljama članicama;

shvaćajući da jedan broj organa vlasti i agencija rade sa zatvorenicima stranim državljanima koji su predmetom krivičnih postupaka, sankcija ili mjera, te da takva tijela imaju potrebu za sveobuhvatnim setom smjernica i principa koji su skladu sa standardima Vijeća Evrope,

preporučuje vladama svojih zemalja članica:

- da se u svom zakonodavstvu rukovode politikama rada i praksom prema pravilima sadržanim u dodatku ove Preporuke koja zamjenjuje Preporuku br. Rec (84) 12 Komiteta ministara zemljama članicama u vezi sa zatvorenicima stranim državljanima;
- da osiguraju da se ova Preporuka i prateći komentar na njezin tekst prevedu i što šire distribuiraju, a posebno svim nadležnim organima vlasti, agencijama, profesionalcima i udruženjima koja se bave zatvorenicima stranim državljanima, kao i samim zatvorenicima.

Dodatak uz Preporuku br. CM/Rec (2012) 12

I Definicija i opseg

Definicije

1. U svrhu ove Preporuke:

- a. osoba strani državljanin znači bilo koja osoba koja nema državljanstvo zemlje i ne smatra se stalnim stanovnikom države u kojoj se on ili ona nalazi;
- b. osumnjičena osoba strani državljanin znači bilo koja strana osoba koja je navodno počinila krivično djelo ali nije za njega osuđena;
- c. strani počinilac krivičnog djela znači bilo koja strana osoba koja je osuđena za krivično djelo;
- d. zatvor znači ustanova koja je prvenstveno rezervisana za pritvor osumnjičenika ili počinilaca krivičnog djela;
- e. zatvorenik strani državljanin znači bilo koja strana osoba koja se čuva u zatvoru i strani osumnjičenik ili strani počinilac krivičnog djela koji je pritvoren drugdje;
- f. organ sudske vlasti znači sud, sudija ili tužilac.

Opseg

2. Ova Preporuka se odnosi na zatvorenike strane državljan i druge strane osobe koje nisu u zatvoru ali koje su predmet krivičnog postupka, te krivičnih sankcija ili mjera, i koje mogu ili jesu bile lišene slobode.

II Osnovni principi

3. Prema zatvorenicima stranim državljanima će se postupati uz poštivanje njihovih ljudskih prava i uz dužno poštovanje njihove konkretne situacije i individualnih potreba.

4. Osumnjičene osobe strani državljeni i počinioци krivičnih djela imaju pravo da budu razmatrani za isti raspon vanzavodskih sankcija i mjera kao i drugi osumnjičenici i počinioци krivičnih djela; neće biti isključivani iz razmatranja na temelju njihovog statusa.

5. Osumnjičene osobe strani državljeni i počinioци krivičnih djela neće biti držani u pritvoru i neće im biti izrečena zavodska sankcija na temelju njihovog statusa, nego, kao i za druge osumnjičenike i počinioce krivičnih djela, samo kad je to zaista neophodno i kao mjera kojoj se pribjegava u krajnjoj nuždi.

6. Počinioci krivičnih djela strani državljeni kojima je izrečena zatvorska kazna imaju pravo na potpuno razmatranje za raniji otpust.

7. Poduzeće se pozitivni koraci kako bi se izbjegla diskriminacija i kako bi se odgovorilo na konkretnе probleme sa kojima se zatvorenici strani državljeni mogu suočiti dok su predmet sankcija ili mjera u zajednici, u zatvoru, tokom premještaja i nakon otpusta.

8. Zatvorencima stranim državljenima koji to zatraže daće se odgovarajući pristup uslugama usmenog i pisanog prevoda, te mogućnosti da uče jezik koji će im omogućiti da komuniciraju na efikasniji način.

9. Zatvorski režim će obuvati posebne potrebe s ciljem osiguranja dobrobiti zatvorenika stranim državljenima i pripremiti ih za otpust i povratak u društvo.

10. Odluke o premještaju zatvorenika stranim državljenima u državu u kojoj imaju veze donijeće se uz poštivanje ljudskih prava, u interesu pravde i uz posvećivanje pažnje potrebi za povratkom u društvo takvih zatvorenika.

11. Obezbijediće se dovoljna sredstva kako bi se na efikasan način odgovorilo na konkretnu situaciju i specifične potrebe zatvorenika stranim državljenima.

12. Obezbijediće se odgovarajuća obuka za postupanje sa osumnjičenicima stranim državljenima i počinioциma krivičnih djela za nadležne organe vlasti, agencije, profesionalce i udruženja koja imaju redovne kontakte sa takvim osobama.

III Korištenje pritvora

13.1. Kako bi se osiguralo da se pritvor za osumnjičenike strane državljenje koristi, kao i za druge osumnjičenike, samo kada je to striktno neophodno i kao mjera kojoj se pribjegava u krajnjoj nuždi, rukovodiće se smjernicama iz Preporuke br. Rec (2006) 13 o korištenju pritvora, uslovima pod kojim se izvršava i obezbjedenju zaštitnih mehanizama od zloupotrebe.

13.2. Posebno:

a. za osumnjičenike strane državljenje uvijek će se razmatrati alternative pritvoru; i

b. činjenica da takav osumnjičenik nije državljanin niti stalni stanovnik države ili da nema drugih veza sa tom državom neće sama po sebi biti dovoljna za zaključak da postoji rizik od bjekstva.

IV Izricanje kazne

14.1. Kako bi se osiguralo da se zavodske sankcije izriču počiniocima krivičnih djela stranim državljenima kao i drugim počiniocima krivičnih djela, samo kada je to striktno neophodno i kao mjera kojoj se pribjegava u krajnjoj nuždi, izricanje kazne će uzeti u obzir Preporuku br. Rec (92) 17 u vezi sa dosljednošću prilikom izricanja kazne. Konkretno, strani državljeni počinilac krivičnog djela razmatraće se za isti raspon vanzavodskih sankcija ili mjera kao i domaći počinoci krivičnih djela.

14.2. Sudskim organima vlasti će se obezbijediti, kada je to moguće i prikladno, izvještaji o ličnim okolnostima stranim državljenima počinilaca krivičnih djela i njihovim obiteljima, mogućem uticaju različitih sankcija na njih, te mogućnosti i poželjnosti njihovog premještaja nakon izricanja kazne, koji prethode izricanju kazni.

14.3. Kako bi se izbjegle nesrazmjerne poteškoće i prepreke povratku u društvo, prilikom razmatranja kazne vodiće se računa o mogućem uticaju koji takve kazne mogu imati na pojedinačne počinioce krivičnih djela i one koji ovise o njima, bez uticanja na nezavisnost pravosuđa.

V Uslovi izdržavanja kazne

Prijem

15.1. Prilikom prijema i tokom pritvora, zatvorenicima stranim državljenima obezbijediće se informacije na jeziku koji razumiju o:

- a. njihovim pravima i obavezama kao zatvorenicima uključujući kontakte sa njihovim konzularnim predstavnicima;
- b. glavnim odlikama zatvorskog režima i internim propisima;
- c. pravilima i procedurama za podnošenje zahtjeva i pritužbi; i
- d. njihovim pravima na pravni savjet i pomoć.

15.2. Neposredno nakon prijema, zatvorske vlasti će pomoći zatvorenicima stranim državljenima, koji to žele, da o svom boravku u zatvoru obavijeste svoju obitelj, pravne savjetnike, konzularne predstavnike i druge osobe ili organizacije koje su nadležne da mu pomognu.

15.3. Što je moguće prije nakon prijema, zatvorenicima stranim državljenima će se obezbijediti informacije, na jeziku koji razumiju, usmeno ili u pisanoj formi, o mogućnostima međunarodnog premještaja.

Raspored i smještaj

- 16.1. Odluke vezane za raspored i smještaj zatvorenika stranih državljana uzeće u obzir potrebu za smanjenjem njihove eventualne izolacije, te da im olakšaju kontakte sa vanjskim svijetom.
- 16.2. Ovisno o zahtjevima lične i opšte sigurnosti, te individualnim potrebama zatvorenika stranih državljana, uzeće se u razmatranje smještaj zatvorenika stranih državljana u zatvorima koji su u blizini transportnih objekata koji bi omogućili njihovim obiteljima da ih posjećuju.
- 16.3. Ukoliko je to prikladno i ovisno o zahtjevima lične i opšte sigurnosti, zatvorenici strani državljeni biće raspoređeni u zatvore gdje ima drugih zatvorenika njihove nacionalnosti, kulture, religije ili koji govore njihov jezik.

Smještaj

17. Odluke o tome da li će se zatvorenici strani državljeni smještati zajedno zasnivaće se prvenstveno na njihovim individualnim potrebama i olakšavanju njihovog povratka u društvo, istovremeno pružajući sigurno okruženje i za zatvorenike i osoblje.

Higijena

- 18.1. Sanitarne i higijenske prostorije će, ukoliko je to praktično, omogućiti ispunjavanje kulturoloških i religijskih preferencija zatvorenika stranih državljeni, istovremeno održavajući nivo odgovarajućih zdravstvenih standarda.
- 18.2. Pravila koja zahtijevaju od zatvorenika da održavaju svoj izgled čistim i urednim tumačiće se na način koji poštuje kulturološke i religijske preferencije zatvorenika, istovremeno održavajući nivo odgovarajućih zdravstvenih standarda.

Odjeća

- 19.1. Odjeća koju obezbjeđuju zatvorske vlasti neće vrijeđati kulturološka ili religijska osjećanja zatvorenika stranih državljeni.
- 19.2. Ukoliko odjeću ne obezbjeđuju zatvorske vlasti, zatvorenicima će se dozvoliti, ovisno o zahtjevima lične i opšte sigurnosti, da nose odjeću koja odražava njihovu kulturološku i religijsku tradiciju.

Ishrana

20. Pored obezbjeđenja hranjivih obroka koji poštuju kulturološke i religijske zahtjeve zatvorenika, zatvorske vlasti će, ukoliko je moguće, obezbijediti zatvorenicima mogućnost da kupe namirnice i pripremaju obroke koji njihovu ishranu čine prihvatljivijom, kulturološki gledano, te da obroke jedu u vrijeme koje odgovara njihovim vjerskim potrebama.

Pravni savjeti i pomoć

- 21.1. Zatvorenici strani državljeni će se informisati, na jeziku koji razumiju, o svom pravu na pravni savjet o pitanjima koja se tiču njihovog pritvora i statusa.
- 21.2. Zatvorenici strani državljeni će se obavijestiti o mogućoj pravnoj pomoći i, ukoliko je neophodno, pomoći će im se u pristupanju takvoj pravnoj pomoći.
- 21.3. Zatvorenicima stranim državljenima koji trebaju komunicirati sa svojim pravnim savjetnicima dozvoliće se pristup prevodu ukoliko je neophodno.
- 21.4. Zatvorske vlasti će olakšati pružanje administrativne i pravne pomoći zatvorenicima stranim državljenima od strane odobrenih agencija izvan zatvorskog sistema.
- 21.5. Zatvorenicima stranim državljenima koji su predmet disciplinskih postupaka pomoći će prevodilac ukoliko je to nepohodno.

Kontakti sa vanjskim svijetom

- 22.1. Kako bi se smanjila eventualna izolacija zatvorenika stranih državljeni, posvetiće se posebna pažnja održavanju i unapređenju njihovih veza sa vanjskim svijetom, uključujući kontakte sa obitelji i prijateljima, konzularnim predstavnicima, probacijskim, agencijama u zajednici i volonterima.
- 22.2. Osim ako nema neke posebne zabrinutosti u pojedinačnim slučajevima vezano za ličnu i opštu sigurnost, zatvorenicima stranim državljenima biće dozvoljeno da koriste jezik po svom izboru tokom takvih kontakata.
- 22.3. Pravila za zvanje i primanje telefonskih poziva i drugih oblika komunikacije primjenjivaće se fleksibilno kako bi se osiguralo da zatvorenici strani državljeni koji komuniciraju sa osobama u inostranstvu imaju jednak pristup takvima oblicima komunikacije kao i drugi zatvorenici.
- 22.4. Siromašnim zatvorenicima stranim državljenima pomoći će se sa troškovima komunikacije sa vanjskim svijetom.
- 22.5. Kako bi se unaprijedio kontakt, posjete članova obitelji koji žive u inostranstvu zatvorenicima stranim državljenima biće organizovani na fleksibilan način, što može obuhvatiti i omogućavanje zatvorenicima da kombinuju termine za posjete.
- 22.6. Pružiće se podrška i informacije, koliko god je to moguće, kako bi se omogućilo članovima obitelji koji žive u inostranstvu da posjećuju zatvorenike strane državljeni.
- 22.7. Poduzeće se posebne mjeru kako bi se zatvorenici strani državljeni potakli i kako bi im se omogućilo da održavaju redovne i sadržajne kontakte sa svojom djecom.

22.8. Stvoriće se uslovi da se olakšaju posjete, prepiska i drugi oblici komunikacije djece sa roditeljem koji je u zatvoru, posebno ako žive u drugoj državi.

22.9. Organi vlasti će težiti da osiguraju da zatvorenici strani državljeni budu u mogućnosti obavijestiti članove obitelji o zatvoru ili drugom objektu u kojem se čuvaju ili u koji su premješteni.

22.10. U hitnim slučajevima i ukoliko je zatvorenik strani državljanin unaprijed dao svoj pristanak, zatvorske vlasti će pokušati obavijestiti članove obitelji o smrti, ozbiljnoj bolesti ili težoj povredi tog zatvorenika.

22.11. Organi vlasti će pokušati održavati ažurirane kontaktne detalje članova obitelji zatvorenika stranog državljanina.

23.1. Zatvorenicima stranim državljanima će se dozvoliti da redovno budu u toku sa dogadjajima od značaja za javnost putem pretplate na novine, periodične publikacije ili druge publikacije na jeziku koji razumiju.

23.2. Koliko je to moguće, zatvorenicima stranim državljanima će biti omogućen pristup radijskom ili televizijskom programu ili drugim oblicima komunikacije na jeziku koji razumiju.

23.3. Probacijskim agencijama, odobrenim udruženjima i volonterima koji pružaju podršku zatvorenicima stranim državljanima daće se pristup takvim zatvorenicima koji žele kontakt sa njima.

Kontakt sa konzularnim predstavnicima

24.1. Zatvorenici strani državljeni imaju pravo na redovne kontakte sa svojim konzularnim predstavnicima.

24.2. Zatvorenicima stranim državljanima daće se odgovarajuće prostorije za komunikaciju sa njihovim konzularnim predstavnicima.

24.3. Zatvorenici strani državljeni koji nemaju konzularno predstavništvo u zemlji u kojoj su pritvoreni imaju pravo na redovne kontakte i prostorije za komunikaciju sa predstavnicima države koja brine o njihovim interesima.

24.4. Zatvorenici strani državljeni koji su izbjeglice, tražioci azila ili bez državljanstva imaju pravo da komuniciraju sa predstavnicima domaćih ili međunarodnih organa vlasti čiji je zadatak služiti interesima takvih zatvorenika.

25.1. Zatvorske vlasti će obavijestiti zatvorenike strane državljane o njihovom pravu da zatraže kontakt sa svojim konzularnim predstavnikom ili predstavnicima domaćih ili međunarodnih organa vlasti čiji je zadatak služiti njihovim interesima.

25.2. Zatvorske vlasti će, ako postoji zahtjev zatvorenika, obavijestiti konzularnog predstavnika o državljanima njegove zemlje koji se nalaze u zatvoru.

25.3. Zatvorske vlasti će u potpunosti sarađivati sa konzularnim predstavnicima i domaćim ili međunarodnim organima vlasti čiji je zadatak služiti interesima zatvorenika stranih državljeni.

25.4. Zatvorske vlasti će čuvati dokumentaciju o slučajevima kada su se zatvorenici strani državljeni odrekli svog prava na kontakt sa konzularnim predstavnicima i posjeta konzularnih predstavnika zatvorenicima stranim državljenima.

Zatvorski režim

26.1. Kako bi se osigurao jednak pristup uravnoteženom programu aktivnosti, zatvorske vlasti će, ukoliko je potrebno, poduzeti posebne mjere na sprječavanju poteškoća sa kojima se mogu suočiti zatvorenici strani državljeni.

26.2. Pristup aktivnostima neće biti ograničen zato što zatvorenici kojima su namijenjene mogu biti premješteni, izručeni ili protjerani.

Rad

27.1. Zatvorenici strani državljeni će imati pristup, ako je to prikladno, odgovarajućim radnim aktivnostima i strukovnom obrazovanju, uključujući programe koji se provode izvan zatvora.

27.2. Ako je to potrebno, poduzeće se posebne mjere kako bi se osiguralo da zatvorenici strani državljeni imaju pristup radnim aktivnostima koje donose prihod.

27.3. Zatvorenici strani državljeni mogu prenijeti barem dio svoje zarade na članove obitelji koji žive u inostranstvu.

27.4. Zatvorenicima stranim državljanima koji rade i doprinose sistemu socijalne zaštite u državi u kojoj su zatvoren biće dozvoljeno, ako je to moguće, da prenesu beneficije od takvih doprinosova na njihovu državu čiji su državljeni ili na neku drugu državu.

Vježbanje i rekreacija

28.1. Vježbanje i rekreativne aktivnosti će biti organizovane na fleksibilan način kako bi se omogućilo zatvorenicima stranim državljanima da učestvuju u njima na način koji poštuje njihovu kulturu.

28.2. Zatvorske vlasti će potaknuti aktivnosti koje promovišu pozitivne odnose među zatvorenicima koji pripadaju istoj kulturi, te među zatvorenicima različitog porijekla.

Obrazovanje i obuka

29.1. Kako bi se omogućilo zatvorenicima stranim državljanima da se na efikasan način povežu sa drugim zatvorenicima i osobljem, daće im se

mogućnost i potaknuti će ih se da uče jezike koji im omogućavaju da komuniciraju, te da proučavaju lokalnu kulturu i tradiciju.

29.2. Kako bi se osiguralo da su obrazovne aktivnosti i strukovno obrazovanje što efikasniji za zatvorenike strane državljanine, zatvorske vlasti će uzeti u obzir njihove individualne potrebe i težnje, što može obuhvatiti i napore uložene na priznavanje kvalifikacija, a što se može nastaviti u zemlji u kojoj je moguće da će boraviti nakon puštanja na slobodu.

29.3. Zatvorska biblioteka će biti opskrbljena, što je više moguće, štivom i drugim sredstvima koja odražavaju lingvističke potrebe i kulturološke preferencije zatvorenika stranih državljanina u tom zatvoru i koja su lako dostupna.

Sloboda religije ili uvjerenja

30.1. Zatvorenici će imati pravo da prakticiraju ili promijene svoju religiju ili uvjerenje i biće zaštićeni od bilo kakve prisile u tom pogledu.

30.2. Zatvorske vlasti će, ukoliko je to praktično moguće, odobriti pristup zatvorenicima stranim državljanima odobrenim predstavnicima svoje religije ili uvjerenja.

Zdravstvena zaštita

31.1. Zatvorenici strani državljeni će imati pristup istoj zdravstvenoj zaštiti i programima liječenja koji su dostupni i ostalim zatvorenicima.

31.2. Obezbijediće se dovoljna sredstva za reagovanje na specifične zdravstvene probleme sa kojim se mogu suočiti zatvorenici strani državljeni.

31.3. Medicinsko i zdravstveno osoblje koje radi u zatvorima biće ospozljeno za reagovanje na specifične probleme i zarazne bolesti sa kojima se mogu susresti zatvorenici strani državljeni.

31.4. Kako bi se olakšala zdravstvena zaštita zatvorenika stranih državljanina, posvetiće se pažnja svim aspektima komunikacije. Takva komunikacija može zahtijevati korištenje prevodioca koji je prihvatljiv dotičnom zatvoreniku i koji će poštovati princip povjerljivosti medicinskih podataka.

31.5. Zdravstvena zaštita će biti pružena na način koji nije uvredljiv u smislu kulturološke osjetljivosti, a zahtjevima zatvorenika stranih državljanina da ih pregleda medicinski praktičar istog spola biće udovoljeno u mjeri u kojoj je to moguće.

31.6. Ukoliko je moguće, zaštitu psihijatrijskog i duševnog zdravlja pružaće specijalisti koji posjeduju stručnost u postupanju sa osobama drugačijeg religijskog opredjeljenja, kulturološkog ili jezičkog porijekla.

31.7. Posvetiće se pažnja sprječavanju samopovređivanja i samoubistva među zatvorenicima stranim državljanima.

31.8. Razmatraće se premještaj zatvorenika stranih državljanina kojima je dijagnosticirana terminalna bolest i koji izraze želju za premještajem u zemlju sa kojom imaju bliske socijalne veze.

31.9. Poduzeće se koraci na olakšavanju nastavka medicinskog tretmana zatvorenika stranih državljanina koje čekaju premještaj, izručenje ili protjerivanje, što može obuhvatiti i davanje lijekova za upotrebu tokom prevoza do te države i, uz saglasnost zatvorenika, preseljenje medicinske dokumentacije u medicinsku službu druge države.

Red, opšta i lična sigurnost

32.1. Zatvorsko osoblje će osigurati da se red, opšta i lična sigurnost održavaju kroz proces dinamičke sigurnosti i interakcije sa zatvorenicima stranim državljanima.

32.2. Zatvorsko osoblje će biti pripravno da reaguje na moguće ili stvarne konflikte između grupa unutar zatvorske populacije koji mogu nastati zbog kulturoloških, religijskih razlika i međuetničkih tenzija.

32.3. Kako bi se pružila lična sigurnost u zatvoru, uložiće se svi napor na jačanju međusobnog poštovanja i tolerancije, te prevencije konflikta među zatvorenicima, zatvorskog osoblja ili drugih osoba koje rade ili posjećuju zatvor, a dolaze sa različitim porijekлом.

32.4. Nacionalnost, kultura ili religija zatvorenika neće biti determinirajući faktori u procjeni rizika po ličnu ili opštu sigurnost koji predstavlja takav zatvorenik.

Žene

33.1. Poduzeće se posebne mјere kako bi se suzbila izolacija zatvorenica stranih državljanica.

33.2. Posvetiće se pažnja ispunjenju psiholoških i zdravstvenih potreba zatvorenica stranih državljanica, posebno onih koje imaju djecu.

33.3. Uslovi i prostorije za prenatalnu i postnatalnu brigu će poštovati kulturološke i religijske raznolikosti.

Dojenčad

34.1. Prilikom donošenja odluke o tome da li bi boravak u zatvoru bio u najboljem interesu dojenčeta zatvorenice strane državljanke, posebno će se razmatrati sljedeće stavke:

- a. uslovi pod kojima bi se dijete čuvalo u zatvoru;
- b. okolnosti koje bi se primjenjivale ukoliko se dijete drži izvan zatvora; i
- c. mišljenje zakonskih staratelja djeteta.

34.2. Uslovi i prostorije za brigu o dojenčadi koja su u zatvoru sa svojim roditeljem poštovaće kulturološke i religijske raznolikosti.

34.3. Pravni status bilo kojeg dojenčeta u zatvoru sa svojim roditeljem stranim državljaninom biće utvrđen što je prije moguće tokom izdržavanja kazne tog roditelja, uz posebnu pažnju koja će se posvetiti kako bi se riješili slučajevi u kojima djeca rođena u zatvoru imaju različito državljanstvo od državljanstva svog roditelja.

VI Otpust

Priprema za otpust

35.1. Priprema za otpust zatvorenika stranih državljana će početi pravovremeno i na način koji olakšava njihov povratak u društvo.

35.2. Kako bi se olakšao povratak zatvorenika stranog državljanina u društvo:

- a. njihov pravni status i njihova situacija nakon otpusta biće utvrđena što je ranije moguće tokom njihovog izdržavanja kazne;
- b. ukoliko je moguće, odobriće im se dopust i drugi oblici privremenog otpusta; i
- c. pomoći će im se u ponovnom uspostavljanju kontakata sa obitelji, prijateljima i nadležnim agencijama za pružanje podrške.

35.3. Ukoliko zatvorenici strani državljeni nakon otpusta trebaju ostati u državi u kojoj su čuvani, pružiće im se podrška i briga od strane zatvora, probacijske ili drugih agencija specijalizovanih za pružanje pomoći zatvorenicima.

35.4. Ukoliko zatvorenici strani državljeni trebaju biti protjerani iz države u kojoj se čuvaju, uložiće se napor, ukoliko je zatvorenik saglasan, da se kontaktiraju organi vlasti u državi u koju ih se šalje s ciljem osiguranja podrške neposredno nakon njihovog povratka, te kako bi se olakšao njihov povratak u društvo.

35.5. Kako bi se osigurao kontinuitet tretmana i brige u slučajevima u kojima se zatvorenici strani državljeni trebaju premjestiti u drugu državu kako bi odslužili ostatak svoje kazne, nadležni organi vlasti će, ukoliko je zatvorenik saglasan, pružiti sljedeće informacije državi u koju će se zatvorenici poslati:

- a. program tretmana koji su zatvorenici imali;
- b. programe i aktivnosti u kojima su učestvovali;
- c. zdravstvenu dokumentaciju; i
- d. sve druge informacije koje će olakšati kontinuitet tretmana i brige.

35.6. U slučajevima u kojima zatvorenici strani državljeni mogu biti premješteni u drugu državu, pomoći će im se u traženju savjeta od nezavisne strane o posljedicama takvog premještaja.

35.7. Ukoliko zatvorenici strani državljeni trebaju biti premješteni u drugu državu da odsluže ostatak svoje kazne, organi vlasti države koja ih prima pružiće zatvorenicima informacije o uslovima boravka u zatvoru, zatvorskem režimu i mogućnostima otpusta.

Razmatranje za raniji otpust

36.1. Zatvorenici strani državljeni, kao i drugi zatvorenici, razmatraće se za raniji otpust čim steknu uslove za to i neće ih se diskriminirati u tom pogledu.

36.2. Posebno će se poduzeti koraci kako bi se osiguralo da se boravak u pritvoru nepotrebno ne produžava odgađanjima vezanim za finalizaciju imigracionog statusa zatvorenika stranog državljanina.

Otpust iz zatvora

37.1. Kako bi se zatvorenicima stranim državljenima pomogao povratak u društvo nakon otpusta, poduzeće se praktične mjere kako bi se obezbijedili odgovarajući dokumenti, među ostalim i identifikacijski, te kako bi im se pomoglo u organizaciji putovanja.

37.2. Ukoliko se zatvorenici strani državljeni vraćaju u zemlju sa kojom imaju veze, i ukoliko zatvorenik daje svoj pristanak, konzularni predstavnici će im pomoći u tom pogledu ukoliko je moguće.

VII Osobe koje rade sa zatvorenicima stranim državljenima

Izbor

38. Osobe koje rade sa zatvorenicima stranim državljenima biće izabrani na na osnovu kriterija koji obuhvaćaju kulturološki senzibilitet, interakcijske vještine i lingvističke sposobnosti.

Obuka

39.1. Osoblje uključeno u prijem zatvorenika stranih državljenih biće obučeno za postupanje sa njima na odgovarajući način.

39.2. Osoblje koje radi sa zatvorenicima stranim državljenima biće obučeno da poštuje kulturološke raznolikosti i da shvati konkretne probleme sa kojima se takvi zatvorenici susreću.

39.3. Takva obuka može obuhvatiti učenje jezika koji najčešće govore zatvorenici strani državljeni.

39.4. Programi obuke će se evaluirati i redovno revidirati kako bi se osiguralo da oni odražavaju promjene u populaciji i društvene okolnosti.

39.5. Osobe koje rade sa zatvorenicima stranim državljanima i počiniocima krivičnih djela biće obavještavani o važećim zakonima i praksom u zemlji, te sa međunarodnim i regionalnim zakonima i standardima o zaštiti ljudskih prava koji se odnose na njihov tretman, uključujući i ovu Preporuku.

Specijalizacija

40. Imenovaće se specijalističko osoblje obučeno na odgovarajući način koje će biti uključeno u rad sa zatvorenicima stranim državljanima, te koje će se povezivati sa nadležnim agencijama, profesionalcima i udruženjima po pitanjima vezanim za takve zatvorenike.

VII Politika evaluacije

41. Organi vlasti će redovno evaluirati svoje politike rada za postupanje sa zatvorenicima stranim državljanima i počiniocima krivičnih djela na osnovu znanstveno validiranih istraživanja i, ukoliko je potrebno, revidirati ih.

Preporuka br. CM/Rec (2014) 3 Komiteta ministara državama članicama o opasnim počiniocima krivičnih djela

(Usvojena od strane Komitet ministara 19. februara 2014. na 1192. sastanku zamjenika ministara)

Komitet ministara, u skladu s odredbama člana 15.b Statuta Vijeća Evrope, uzimajući u obzir da je cilj Vijeća Evrope postizanje većeg jedinstva među njegovim članicama, i da se taj cilj može postići posebno usklađivanjem zakona po pitanjima od zajedničkog interesa; uzimajući u obzir određeni pristup koji je neophodan u pogledu opasnih počinilaca krivičnih djela pritvorenih u zatvorima u državama članicama; priznajući izazove sa kojima se evropske države susreću pri uspostavljanju ravnoteže između prava opasnih počinilaca krivičnih djela s potrebotom da se u svakom društvu obezbijedi opća sigurnost; imajući na umu relevantnost principa navedenih u prethodnim konvencijama i preporukama, uključujući posebno:

- Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (ETS br. 5);
- Konvenciju o transferu osuđenih osoba (ETS br. 112);
- Konvenciju o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (CETS br. 201);
- Preporuku br. Rec (82) 17 u vezi sa boravkom u zatvoru i načinom postupanja sa opasnim zatvorenicima;
- Preporuku br. Rec (92) 17 u vezi s dosljednošću prilikom izricanja kazni;
- Preporuku br. Rec (97) 12 o osoblju nadležnom za provedbu sankcija i mjera;
- Preporuku br. Rec (98) 7 u vezi sa etičkim i organizacionim aspektima zdravstvene zaštite u zatvorima;
- Preporuku br. Rec (2000) 20 o ulozi ranih psihosocijalnih intervencija u prevenciji kriminaliteta;
- Preporuku br. Rec (2000) 22 o poboljšanju provedbe Evropskih pravila o sankcijama i mjerama u zajednici;
- Preporuku br. Rec (2003) 23 o načinu vođenja zatvorenika sa doživotnim i ostalim dugotrajnim kaznama od strane zatvorskih uprava;
- Preporuku br. Rec (2004) 10 o zaštiti ljudskih prava i dostojanstva osoba s mentalnim oboljenjem;

- Preporuku br. Rec (2006) 2 o Evropskim zatvorskim pravilima;
- Preporuku br. CM/Rec (2008) 11 o Evropskim pravilima za malo-ljetne počinioce krivičnih djela koji izdržavaju sankcije i mjere;
- Preporuku br. CM/Rec (2010) 1 o probacijskim pravilima Vijeća Evrope;
- Preporuku br. Rec (2014) 4 o elektronском nadzoru;

uzimajući u obzir ustavne principe, pravne tradicije i nezavisnost pravosuđa u državama članicama;

potvrđujući da ova Preporuka ne sadrži ništa što države članice obavezuje da u svoje zakone uvedu siguran preventivni pritvor ili preventivni nadzor;

potvrđujući da se ova Preporuka može primijeniti u skladu s domaćim zakonima, *mutatis mutandis*, u ostalim slučajevima koji nisu navedeni u ovoj Preporuci;

priznajući da se jedan niz organa vlasti i agencija bavi opasnim počinocima krivičnih djela, te da je za takva tijela neophodan usklađen niz vodećih principa u skladu sa standardima Vijeća Evrope,

preporučuje državama članicama Vijeća Evrope:

- da se u donošenju zakona, definisanju politike i u praksi rukovode pravilima sadržanim u dodatku ove Preporuke;
- da osiguraju prevod i distribuciju ove Preporuke, kao i pratećeg komentara, svim nadležnim organima vlasti, agencijama, profesionalcima i udruženjima zaduženim za opasne počinioce krivičnih djela, kao i samim počinocima.

Dodatak Preporuci br. CM/Rec (2014) 3

Dio I – Definicije i osnovni principi

Definicije

1. Za potrebe ove Preporuke, smatra se sljedeće:

a. Da je **opasni počinilac krivičnog djela** osoba koja je osuđena za veoma teško seksualno ili veoma teško nasilno krivično djelo počinjeno nad drugim osobama, i za koju postoji velika vjerovatnoća ponovnog činjenja krivičnog djela, uz pojavu dodatnih veoma teških seksualnih ili nasilnih zločina nad drugim osobama.

b. Da se **nasilje** može definisati kao namjerna upotreba fizičke sile nad drugim osobama, kroz prijetnju ili direktno, što na kraju rezultira ili vrlo

vjerovatno može da dovede do fizičkih povreda, duševne boli ili smrti. Na osnovu ove definicije se mogu izdvojiti četiri načina nanošenja nasilnih djela: fizički, seksualni i psihološki napad i lišavanje slobode.

c. Da se **rizik** definiše kao velika vjerovatnoća za pojavom dodatnih veoma teških seksualnih ili veoma teških nasilnih zločina nad drugim osobama.

d. Da je **procjena rizika** proces pomoću kojeg se dolazi do razumijevanja rizika: njome se ispituje priroda krivičnih djela, te njihova težina i struktura; procjena rizika prepoznaje karakteristike počinilaca krivičnih djela kao i okolnosti koje su dovele do istih; ona pruža informacije potrebne za donošenje odgovarajućih odluka i poduzimanje radnji u svrhu smanjenja rizika.

e. Da je **upravljanje rizikom** proces selekcije i primjene čitavog spektra mjera intervencija u zatvorskom okruženju i u društvenoj zajednici, ali i u periodu nakon puštanja zatvorenika na slobodu, ili čak u kontekstu preventivnog nadzora da bi se umanjio rizik nastanka veoma teških nasilnih ili veoma teških seksualnih zločina nad drugim osobama.

f. Da **tretman** obuhvata, ali se isto tako ne ograničava na, pružanje medicinske, psihološke i/ili društvene njegе u terapeutske svrhe. Može poslužiti cilju smanjenja rizika koje predstavlja jedna osoba, a ujedno može obuhvatiti mjere za poboljšanje društvenih dimenzija u životu počinjoca krivičnog djela.

g. Da **siguran preventivni pritvor** podrazumijeva pritvor koji osobi izrekne sudski organ, a koji će se izdržavati tokom ili nakon određene zatvorske kazne u skladu s domaćim zakonom. Siguran preventivni pritvor se ne izriče samo zbog krivičnog djela počinjenog u prošlosti, već i na osnovu procjene koja pokazuje da bi ta ista osoba mogla počiniti veoma teška krivična djela u budućnosti.

h. Da **preventivni nadzor** podrazumijeva mjere kontrole, praćenja, nadgledanja ili ograničavanja kretanja, izrečene pojedincu nakon što su on ili ona počinili neko krivično djelo, ili nakon odslužene kazne u zatvoru, ili umjesto nje. Preventivni nadzor se ne izriče samo zbog nekog krivičnog djela počinjenog u prošlosti, već i na osnovu procjene koja pokazuje da bi on ili ona mogli počiniti veoma teška krivična djela u budućnosti.

Opseg, primjena i osnovni principi

2. Ova Preporuka se ne odnosi na:

a. djecu;

b. osobe s mentalnim oboljenjem koje nisu pod odgovornošću zatvorskog sistema.

3. S opasnim počiniocima krivičnih djela, poput svih počinilaca, treba se postupati uz poštivanje njihovih ljudskih prava i temeljnih sloboda, te uz posvećivanje dužne pažnje njihovoj posebnoj situaciji i individualnim potrebama, dok se društvu istovremeno pruža djelotvorna zaštita od njih.

4. Svaku odluku koja bi mogla rezultirati lišavanjem ili ograničavanjem slobode opasnog počinjoca krivičnog djela donosi ili potvrđuje sudski organ. Mjere ograničavanja i intervencije ne trebaju biti nesrazmjerne stepenu rizika, a najmanje ograničavajuća mjera konzistentna zaštiti javnosti i smanjenju rizika bi se trebala primijeniti.

5. Pažljivo slijedenje kriterija za identifikaciju "opasnog počinjoca krivičnog djela" treba uzeti u obzir da je ta grupa mala u poređenju sa ostatkom populacije počinilaca krivičnih djela, bez narušavanja javne sigurnosti. Ti kriteriji trebaju obuhvatiti dokaze o prethodnim teškim nasilnim djelima, seksualne delikte, karakteristike počinjoca krivičnih djela ili njegovih/njenih prestupa koji upućuju na mogućnost znatnog i kontinuiranog rizika od nasilja ili seksualnih delikta, kao i dokaze o neadekvatnosti primjene slabijih mjera, kao što su raniji primjeri nepridržavanja zakona počinilaca krivičnih djela i stalno izvršenje krivičnih djela uprkos primjeni slabijih mjera. Dužina izdržavanja kazne ili opći recidivizam počinjoca krivičnog djela ne mogu biti jedini kriteriji za definisanje počinjoca krivičnog djela kao opasnog.

6. Tamo gdje je to primjereni, upravljanje rizikom kod opasnih počinilaca krivičnog djela treba da za dugotrajni cilj postavi njihovu sigurnu reintegraciju u društvenu zajednicu, i to na način koji je u skladu sa zaštitom javnosti od rizika koji taj počinilac predstavlja. Ovo treba da uključi individualni plan koji sadrži fazni proces rehabilitacije kroz odgovarajuće intervencije.

7. Treba poduzeti pozitivne korake da bi se izbjegla diskriminacija i stigmatizacija, i da bi se tretirali specifični problemi s kojima bi se opasni počinjoci krivičnih djela mogli susresti u zatvoru i tokom preventivnog nadzora u društvenoj zajednici.

8. Zaštita individualnih prava opasnih počinilaca, posebno uzimajući u obzir zakonitost izvršenja mjera (siguran preventivni pritvor, preventivni nadzor), treba se osigurati putem redovnog i nezavisnog nadzora, u skladu s domaćim pravilima, koje vrši sudski organ ili drugo nezavisno tijelo ovlašteno da vrši posjete, a ne pripada upravi zatvora.

9. Potrebno je tokom perioda intervencije posebno obratiti pažnju na posebne za rizik vezane potrebe opasnih počinilaca krivičnog djela, te osigurati dostatna sredstva s ciljem djelotvornog tretiranja određenih situacija i specifičnih potreba.

10. Procjena rizika i upravljanje rizikom trebaju se zasnovati na dokazima.

11. Djelotvornost procjene rizika i upravljanje rizikom opasnih počinilaca krivičnih djela se treba ocjenjivati poticanjem i finansiranjem istraživanja koja će se koristiti za usmjeravanje politika rada i prakse u ovoj oblasti. Alate za procjenu rizika treba pažljivo ocijeniti tako da se prepoznaju kulturološka, rodna i društvena odstupanja.

12. Da bi se osigurala usklađenost prakse sa najvišim domaćim i međunarodnim etičkim i profesionalnim standardima, svim nadležnim organima vlasti, agencijama, profesionalcima, udruženjima i zatvorskom osoblju treba omogućiti odgovarajuću obuku u procjenjivanju i radu sa opasnim počinjocima krivičnih djela.

Dio II – Pravosudne odluke za opasne počinjoce krivičnih djela

Opće odredbe

13. Sudski organ treba da dodijeli zaduženje za procjenu rizika.
14. Navodni opasni počinilac krivičnog djela treba imati mogućnost da za traži zaseban izvještaj vještaka.
15. Sudskim organima se, gdje je to moguće i primjereni, trebaju dodjeliti predkazneni izvještaji o ličnim okolnostima počinjoca krivičnog djela čiji se nivo opasnosti procjenjuje.

Sigurni preventivni pritvor

16. Odluka sudskog organa da opasnom počinjocu krivičnog djela izrekne siguran preventivni pritvor ujedno treba da uzme u obzir i izvještaj vještaka o procjeni rizika.
17. Opasni počinilac krivičnog djela se treba čuvati u sigurnom preventivnom pritvoru samo na osnovu procjene, tamo gdje se utvrdi da će taj isti počinilac u budućnosti vrlo vjerovatno počiniti veoma teško seksualno djelo ili veoma teško nasilno krivično djelo nad drugim licima.
18. Sigurni preventivni pritvor je opravдан samo onda kada se ustanovi da je to najmanje restriktivna mjera.
19. Kada je sigurni preventivni pritvor u formi pritvora dužeg od perioda propisanog za kaznu, neophodno je da se pritvorenim osobama pruži mogućnost da pred sudom ospore taj pritvor ili ograničenje slobode, i to najmanje svake dvije godine nakon isteka perioda propisanog za kaznu.
20. Svako lice koje se iz preventivnih razloga čuva u pritvoru treba imati pravo na pisani plan koje tom licu pruža mogućnost da se bavi određenim faktorima rizika i ostalim karakteristikama koje su doprinijele do njihove trenutne klasifikacije kao opasnih počinilaca krivičnog djela.

21. Ciljevi nadležnih vlasti trebaju biti: smanjenje restrikcija i puštanje iz sigurnog preventivnog pritvora na način konzistentan sa zaštitom javnosti od rizika koji predstavlja počinilac krivičnog djela.

22. Opasni počinoci krivičnih djela koji borave u sigurnom preventivnom pritvoru se, nakon isteka perioda propisanog za kaznu, trebaju čuvati u odgovarajućim uslovima, u zavisnosti od pravila upravljanja rizikom, sigurnosti i zaštite javnosti. U svakom slučaju, poštivanje ljudskog dostojanstva treba biti zagarantovano.

Preventivni nadzor

23. Preventivni nadzor se može primijeniti kao alternativa sigurnom preventivnom pritvoru, kao uvjet za puštanje na probaciju, ili se može primijeniti nakon otpusta, i treba redovno podlijegati reviziji.

24. Ovakva vrsta nadzora može da sadrži jednu ili više mjera koje je postavio nadležni organ, a te mjere su sljedeće:

I. redovno javljanje na utvrđenu lokaciju;

II. neposredno javljanje o bilo kakvoj promjeni o mjestu boravka, poslu ili radnoj poziciji u datom roku i na unaprijed utvrđeni način;

III. zabrana napuštanja mesta boravka ili bilo koje teritorije bez ovlaštenja;

IV. zabrana prilaska žrtvi ili kontaktiranja žrtve, žrtvine rodbine ili ostalih utvrđenih lica;

V. zabrana posjete određenim područjima, mjestima ili ustanovama;

VI. zabrana boravka na određenim mjestima;

VII. zabrana obavljanja određenih aktivnosti koje mogu predstavljati priliku za izvršenje krivičnog djela slične vrste;

VIII. učešće na programima obuke ili na stručnim, kulturnim, obrazovnim ili sličnim aktivnostima;

IX. obaveza učešća na programima intervencije, kao i obaveza podvrgavanja redovnoj procjeni, prema potrebi;

X. upotreba elektronskih uređaja koji omogućavaju neprekidno praćenje (elektronski nadzor), zajedno s primjenom jedne ili nekoliko gore navedenih mjera;

XI. ostale mjere predviđene domaćim zakonom.

25. Prilikom razmatranja vremenski neodređenog nadzora ili doživotnog nadzora, odgovarajuće garancije pravične primjene ove mjere trebaju slijediti principe sadržane u Preporuci br. Rec (2000) 22 Komiteta

ministara o poboljšanju provedbe Evropskih pravila o sankcijama i mjerama u zajednici.

Dio III – Princip procjene rizika tokom izvršenja kazne

26. Dubina procjene se treba odrediti na osnovu nivoa rizika, a isto tako treba da je srazmjerna težini potencijalnog ishoda.

27. Procjene rizika trebaju da obuhvate detaljnu analizu prethodnog poнаšanja, kao i sve historijske, lične i situacione faktore koji su doveli do takvog ponašanja i doprinijeli mu. Te procjene trebaju biti zasnovane na najpouzdanim informacijama.

28. Procjena rizika se treba provesti struktuirano i na osnovu dokaza, što uključuje odgovarajuće potvrđene načine rada i stručno donošenje odluka. Lica koja vrše procjene rizika trebaju biti svjesna te jasno naglasiti sva ograničenja procjene rizika od pojave nasilja i predviđanja budućeg ponašanja, posebno na duži period.

29. Navedeni instrumenti za procjenu rizika se trebaju koristiti s ciljem razvijanja najkonstruktivnije i najmanje restriktivne interpretacije mjera ili sankcija, kao i za potrebe individualiziranog izvršenja kazne. Ti instrumenti nisu napravljeni za određivanje kazne, premda se njihovi nalazi mogu konstruktivno upotrijebiti, da ukažu na potrebu za intervencijom.

30. Procjene rizika poduzete tokom izvršenja kazne se trebaju posmatrati kao progresivne, a trebaju povremeno podlijegati reviziji, tako da omoguće dinamičnu, ponovnu procjenu rizika koji predstavlja počinilac krivičnog djela.

a. Obučeno osoblje treba redovno ponavljati procjene rizika kako bi se ispunili zahtjevi planiranja kazne ili kada se ukaže potreba za tim, što dopušta reviziju okolnosti koje se mijenjaju tokom izvršenja kazne.

b. Praksa u procjenjivanju rizika treba da odgovara činjenici da se rizik koji počinilac krivičnog djela predstavlja vremenom mijenja: takva promjena može biti postepena ili iznenadna.

31. Procjene rizika se trebaju kombinovati s pružanjem prilika počinocima krivičnih djela da se usmjere na svoje specifične potrebe vezane za rizik, kao i da promijene svoje stavove i ponašanje.

32. Počinoci krivičnih djela trebaju biti uključeni u sam proces procjene, te imati pristup zaključcima te procjene.

33. Treba napraviti jasnú razliku između rizika koji predstavljaju počinoci krivičnih djela za vanjsku društvenu zajednicu i unutar zatvora. Ova dva rizika treba da podliježu zasebnoj evaluaciji.

Dio IV – Upravljanje rizikom

34. Intervencije za prevenciju ponovnog činjenja krivičnog djela treba jasno povezati sa neprestanom procjenom rizika koji predstavlja počinilac krivičnog djela. To se treba planirati za kontekst zatvorske i društvene sredine, pri tome osiguravajući kontinuitet između ta dva konteksta.

35. Svi planovi izrađeni sa ovim ciljem na umu treba da sadrže sljedeće: rehabilitacijske i restriktivne mјere kako bi se smanjila mogućnost ponovnog činjenja krivičnog djela u budućnosti, dok se pri tome pruža potrebna zaštita ostalim licima; mјere podrške pojedincima da se usmјere na lične potrebe; vanredne mјere za brzi odgovor na pokazatelje opadanja broja krivičnih djela ili na predstojeća krivična djela; i odgovarajući mehanizmi za odgovor na pokazatelje pozitivnih promjena.

36. Takvi planovi treba da omoguće djelotvornu komunikaciju, koordiniraju radnje različitih agencija, te da podržavaju multi-institucionalnu saradnju između zatvorske uprave, probacijskih službenika, socijalnih i medicinskih službi, i organa za provođenje zakona.

37. Planovi treba da su realni i da sadrže ostvarive ciljeve, i da su strukturirani na način koji počiniocu krivičnog djela dozvoljava da jasno razume svrhu intervencija, a ujedno i sve ono što se očekuje od njega ili nje.

38. Gore navedeni procesi se trebaju redovno provjeravati uz mogućnost odgovora na promjene u procjeni rizika.

39. Pored ovih preporuka, upravljanje rizikom u zajednici se treba voditi principima sadržanim u Preporuci br. CM/Rec (2010) 1 o probacijskim pravilima Vijeća Evrope i u Preporuci br. Rec (2000) 22 o poboljšanju provedbe Evropskih pravila o mjerama i sankcijama u zajednici.

Dio V – Tretman i uslovi boravka u zatvoru za opasne počinioce krivičnih djela

Uslovi boravka u zatvoru

40. Boravak u zatvoru, kroz lišenje slobode, je samo po sebi kazna. Uslovi boravka u zatvoru i zatvorski režimi se trebaju voditi principima sadržanim u Preporuci br. Rec (2006) 2 o Evropskim zatvorskim pravilima.

41. Mјere sigurnosti trebaju biti najmanje neophodne, a nivo sigurnosti se treba redovno revidirati.

Tretman

42. Što je prije moguće nakon prijema i nakon procjene rizika, posebnih potreba vezanih za rizik, te karakteristika počinjoca krivičnog djela, treba se pripremiti prikladan tretman u odgovarajućoj ustanovi, u svjetlu

prikupljenih saznanja o posebnim individualnim potrebama, sposobnosti i dispozicijama vezanim za rizik. Tu se trebaju uzeti u obzir bliskost zatvora rodbini i specifični uslovi. Provedbu ovih preporuka treba da nadzire nadležni organ vlasti.

43. Tretman zatvorenika može da uključuje medicinsku, psihološku i/ili socijalnu njegu.

44. Ona lica koja već imaju, ili su u međuvremenu razvila mentalno oboljenje, trebaju imati odgovarajući tretman. Treba slijediti smjernice navedene u Preporuci br. Rec (98) 7 u vezi sa etičkim i organizacionim aspektima zdravstvene zaštite u zatvorima. Zdravstvena ili psihijatrijska služba kaznene ustanove treba da osigura ili omogući medicinski i psihijatrijski tretman za sve opasne počinioce krivičnih djela kojima je takav tretman potreban.

45. Svrha tretmana opasnih počinilaca krivičnih djela treba da bude održavanje njihovog zdravlja i samopoštovanja, koliko to dozvoljava dužina trajanja kazne, razvijanje osjećaja odgovornosti i poticanje stavova i vještina koje će im pomoći da vode samostalan život u skladu sa zakonom.

Rad, obrazovanje i ostale korisne aktivnosti

46. Lica smještena u sigurni preventivni pritvor trebaju imati pristup korisnim aktivnostima, kao i pristup radu i školovanju, vođeni principima sadržanim u Preporuci br. Rec (2006) 2 o Evropskim zatvorskim pravilima.

Ugrožene kategorije

47. Zatvorska uprava treba posvetiti posebnu pažnju specifičnim potrebama starijih počinilaca krivičnog djela, kao i obrazovanju mlađih punoljetnih počinilaca.

Dio VI – Nadzor, osoblje i istraživanja

48. Osoblje i agencije koje rade sa opasnim počinjocima krivičnih djela trebaju podlijetati redovnim vladinim inspekcijama i nezavisnom praćenju.

49. Svo osoblje, uključujući i nadležne vlasti, agencije, profesionalce i udruženja uključena u procjenu i tretman opasnih počinilaca krivičnih djela, trebaju se birati na osnovu utvrđenih vještina i sposobnosti, i trebaju podlijetati stručnom nadzoru. Trebaju imati zadovoljavajuće resurse i obuku za procjenjivanje i rad sa specifičnim potrebama, faktorima rizika i uvjetima u ovoj grupi. Posebne sposobnosti su potrebne za rad s počinjocima krivičnih djela koji pate od mentalnog poremećaja.

50. Treba organizirati obuku o među-institucionalnoj saradnji osoblja unutar i izvan zatvora.

51. Istraživanja o upotrebi i izradi pouzdanih alata za procjenu rizika i potreba treba obavljati uz poseban osvrt na opasne počinioce krivičnih djela.

52. U cilju uspostavljanja kvaliteta u procjeni rizika, potrebno je provoditi ocjenjivanju okrenuta istraživanja.

Dio VII – Nastavak rada

Evropski komitet za probleme kriminaliteta (CDPC) treba da igra značajnu ulogu u efikasnem provođenju ove Preporuke. Treba da daje prijedloge koji će olakšati ili poboljšati korisnu primjenu ovog dokumenta. CDPC treba da obuhvati identifikaciju svih problema. Takođe treba da omogući prikupljanje, analizu i razmjenu informacija, iskustava i dobre prakse među državama članicama.

Preporuka br. CM/Rec (2104) 4 Komiteta ministara državama članicama o elektronskom nadzoru

(Usvojena od strane Komiteta ministara 19. februara 2014. na 1192. sastanku zamjenika ministara)

Komitet ministara, u skladu s odredbama člana 15.b Statuta Vijeća Evrope, uzimajući u obzir da je cilj Vijeća Evrope postizanje većeg jedinstva među njegovim članicama;

slažeći se da je potrebno dalje razviti međunarodnu saradnju u oblasti izvršenja zatvorskih kazni;

smatrajući da takva vrsta saradnje treba doprinijeti unaprjeđenju sistema pravde, djelotvornom izvršenju sankcija i uz puno poštivanje ljudskih prava i dostojanstva počinilaca krivičnih djela, kao i smanjenju pojave krivičnih slučajeva;

slažeći se da se lišenje slobode treba primijeniti samo kao krajnje rješenje, te da se problem većine osumnjičenih i počinilaca krivičnih djela može riješiti na djelotvoran i isplativ način unutar zajednice;

smatrajući da kontinuirani porast zatvorske populacije može dovesti do pojavе uslova u pritvoru koji nisu u skladu sa članom 3. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (ETS br. 5), kao što je istaknuto u relevantnoj sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava;

ponavljajući da prenatrpanost zatvora i porast zatvorske populacije predstavljaju glavni izazov zatvorskim upravama kao i čitavom sistemu krivične pravde, i to po pitanju ljudskih prava i djelotvornog vođenja zatvora;

potvrđujući da elektronski nadzor koji se koristi u okviru sistema krivične pravde može umanjiti pribjegavanje lišenju slobode, dok osigurava djelotvoran nadzor nad osumnjičenima i počiniocima krivičnih djela u zajednici, te na taj način potpomaže u prevenciji zločina;

istovremeno potvrđujući da se tehnički uređaji za elektronski nadzor trebaju upotrebljavati na zakonski ureden i srazmjeran način da bi se smanjili potencijalni negativni efekti na privatne i porodične živote lica podvrgnutim elektronskom nadzoru i na dotična treća lica;

slažeći se da se pravila o ograničenjima, vrstama i načinima pribavljanja tehničkih uređaja za elektronski nadzor trebaju definisati, da bi se time vlasti država članica mogle rukovoditi u zakonodavstvu, procedurama i praksi u ovoj oblasti;

dalje se slažući da se trebaju graditi etički i profesionalni standardi u pogledu efikasne upotrebe elektronskog nadzora, da bi se time rukovodile domaće vlasti, uključujući sudije, tužioce, zatvorske uprave, agencije za probacijsku politiku i agencije koje osiguravaju opremu ili nadzor nad osumnjičenim licima i počiniocima krivičnih djela;

uzimajući u obzir:

- Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (ETS br. 5);
- Evropsku konvenciju o nadzoru nad uslovno osuđenim ili uslovno otpuštenim počiniocima krivičnih djela (ETS br. 51);
- Preporuku br. Rec (92) 16 o Evropskim pravilima o sankcijama i mjerama u zajednici;
- Preporuku br. Rec (92) 17 u vezi s dosljednošću prilikom izricanja kazni;
- Preporuku br. Rec (97) 12 o osoblju nadležnom za provedbu sankcija i mjera;
- Preporuku br. Rec (99) 22 koja se odnosi na prenatrpanost zatvora i rast zatvorske populacije;
- Preporuku br. Rec (2000) 22 o poboljšanju provedbe Evropskih pravila o sankcijama i mjerama u zajednici;
- Preporuku br. Rec (2003) 22 o uslovnom otpustu;
- Preporuku br. Rec (2006) 2 o Evropskim zatvorskim pravilima;
- Preporuku br. CM/Rec (2008) 11 o Evropskim pravilima za maloljetne počinioce krivičnih djela kojima su izrečene sankcije i mjere;
- Preporuku br. CM/Rec (2010) 1 o probacijskim pravilima Vijeća Evrope;
- Preporuku br. CM/Rec (2012) 5 o Evropskom etičkom kodeksu za zatvorsko osoblje;

imajući na umu:

- Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za vanzavodske mjere (Tokijska pravila) (Rezolucija br. 45/110);
- Pravila Ujedinjenih nacija za postupanje sa ženama zatvorenicima i primjenu vanzavodskih mjera prema ženama prestupnicama (Bangkoška pravila) (Rezolucija br. 2010/16);
- Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za vođenje maloljetničkog pravosuđa (Pekinška pravila) (Rezolucija br. 40/33);
- Okvirna odluka Vijeća EU br. 2008/947/JHA o primjeni principa uzajamnog priznavanja presuda i probacijskih odluka s ciljem nadzora probacijskih mjera i alternativnih sankcija;

– Okvirna odluka Vijeća EU br. 2009/829/JHA o primjeni principa uzajamnog priznavanja odluka o mjerama nadzora među državama članicama Evropske unije kao alternative privremenom pritvoru;

preporučuje vladama država članica Vijeća Evrope:

- da prilikom preispitivanja svog relevantnog zakonodavstva i prakse poduzmu sve potrebne mјere, kako bi primjenili principe navedene u dočatu ovaj Preporuci;
- da osiguraju distribuciju ove Preporuke, kao i pratećeg komentara, svim nadležnim organima vlasti i agencijama, a prije svega svim nadležnim ministarstvima, zatvorskoj upravi, probacijskim agencijama, policiji i ostalim relevantnim agencijama za provedbu zakona, kao i svim agencijama koje osiguravaju opremu za elektronsko praćenje ili nadziru lica podvrgnuti elektronskom praćenju unutar okvira krivičnopravnog procesa.

Dodatak Preporuci br. CM/Rec(2014)4

I. Obim

Cilj ove Preporuke je da se definije set osnovnih principa koji se odnose na etička pitanja i profesionalne standarde, čime se domaćim vlastima omogućava da pravično, proporcionalno i djelotvorno koriste različite oblike elektronskog nadzora unutar okvira krivičnopravnog procesa, uz puno poštivanje prava dotičnih lica.

Ova Preporuka takođe ima za cilj da domaćim vlastima ukaže na potrebu posebne pažnje pri korištenju uređaja za elektronski nadzor, s ciljem da stručno osoblje koje u zajednici radi s osumnjičenim licima i počiniocima krivičnih djela ne pribegne narušavanju ili zamjeni konstruktivnih profesionalnih veza sa spomenutim licima. Treba naglasiti da nametanje kontrole putem tehnoloških uređaja može biti koristan dodatak već postojećim socijalno i psihološki pozitivnim metodama rada sa osumnjičenim licima ili počiniocima krivičnih djela, kao što je to već utvrđeno relevantnim preporukama Komiteta ministara, a posebno Preporukom br. Rec (92) 16 o Evropskim pravilima o mjerama i sankcijama u zajednici; Preporukom br. Rec (97) 12 o osoblju nadležnom za provedbu sankcija i mjera; Preporukom br. Rec (2006) 2 o Evropskim zatvorskim pravilima; Preporukom br. CM/Rec (2010) 1 o probacijskim pravilima Vijeća Evrope i Preporukom CM/Rec (2012) 5 o Evropskom etičkom kodeksu za zatvorsko osoblje.

II. Definicije

“Elektronski nadzor” je opći termin za oblike nadzora koji se koriste za praćenje lokacije, kretanja i specifičnog ponašanja lica u okviru krivičnopravnog procesa. Sadašnji oblici elektronskog nadzora su zasnovani na

tehnološkim uređajima za praćenja putem radio valova, tehnologije za praćenje biometrijskih podataka ili satelitsko praćenje. Sastoje se obično od uređaja postavljenog na osobu i prate se daljinski.

U zavisnosti od svake domaće jurisdikcije, elektronski nadzor se može upotrijebiti na jedan ili više od dolje navedenih načina:

- za vrijeme predpretresne faze krivičnog postupka;
- kao uslov za suspenziju ili izvršenje zatvorske kazne;
- kao samostalni metod nadziranja izvršenja krivičnih mera ili sankcija u zajednici;
- u kombinaciji sa ostalim probacijskim intervencijama;
- kao predotpustna mera za lica koja borave u zatvoru;
- unutar okvira uslovnog otpusta iz zatvora;
- kao mera intenzivnog usmjeravanja i nadzora za određene vrste počinilaca krivičnih djela nakon otpusta iz zatvora;
- kao jedan od načina praćenja kretanja zatvorenika unutar zatvora i/ili u okviru kruga zatvora otvorenog tipa;
- kao jedan od načina zaštite žrtava specifičnih krivičnih djela od pojedinih osumnjičenika ili počinilaca krivičnih djela.

U nekim jurisdikcijama, u kojima se elektronsko praćenje koristi kao način izvršenja zatvorske kazne, sva lica podvrgнутa elektronskom nadzoru organi vlasti posmatraju kao zatvorenike.

U nekim jurisdikcijama, elektronskim nadzorom direktno rukovode zatvori, probacijske agencije, policijske službe ili druge stručne vladine agencije, a u drugim jurisdikcijama, elektronski nadzor provode privatne kompanije pod ugovorom o pružanju usluga potpisanim s domaćom agencijom.

U nekim jurisdikcijama, osumnjičeno lice ili počinilac krivičnog djela koje nosi uređaj za praćenje je dužan snositi dio troškova korištenja tog uređaja, dok u drugim jurisdikcijama država članica pokriva troškove elektronskog praćenja.

U nekim jurisdikcijama, elektronski nadzor se može primijeniti kod maloljetnih osumnjičenika i počinilaca krivičnih djela, dok se u drugim jurisdikcijama ta mera ne može primijeniti na maloljetna lica.

“Osumnjičeno lice” je osoba za koju se smatra da je navodno počinila krivično djelo, ili je već optužena za to djelo, ali joj još uvijek nije izrečena presuda.

“Počinilac krivičnog djela” je osoba koja je osuđena za krivično djelo.

“Agencija koja osigurava opremu za elektronski nadzor” je obično privatna kompanija koja proizvodi, plasira na tržiste, prodaje, iznajmljuje i održava takvu vrstu opreme.

“Agencija zadužena za nadzor osoba podvrgnutim elektronskom praćenju” je javna agencija ili privatna kompanija kojoj su nadležne vlasti povjerile nadzor nad lokacijom, kretanjem i specifičnim ponašanjem osumnjičenih lica ili počinilaca krivičnih djela, na određeni period.

“Probacijska agencija” je tijelo nadležno za izvršenje mjera i sankcija u zajednici, koje su definisane zakonom i nametnute počiniocu krivičnog djela. Zaduženja agencije uključuju niz aktivnosti i intervencija, koje podrazumijevaju nadzor, pružanje smjernica i pomoći s ciljem postizanja socijalne inkluzije počinilaca krivičnih djela, kao i ostvarivanja sigurnosti u zajednici. U zavisnosti od pravnog sistema u državi, probacijska agencija takođe može provesti jednu ili više od sljedećih funkcija: pružanje informacija i savjeta pravosudnim ili ostalim vlastima da im se pomogne u donošenju na informacijama zasnovanih i pravičnih odluka; pružanje smjernica i podrške pritvorenim počiniocima krivičnih djela da bi se pripremili za njihovo puštanje i preseljenje; praćenje i pružanje pomoći licima koja podliježu ranijem puštanju iz pritvora; intervencije u smislu ponovne uspostave pravde, te pružanje pomoći žrtvama zločina.

Probacijska agencija takođe može biti, u zavisnosti od domaćeg pravnog sistema, “agencija nadležna za nadzor lica podvrgnutih elektronskom praćenju”.

III. Osnovni principi

1. Sama upotreba, kao i vrste, trajanje i načini izvršenja elektronskog nadzora u okvirima krivičnopravnog sistema uređuju se zakonom.
2. Odluke o izricanju ili povlačenju elektronskog nadzora razmatra sudstvo, ili one podliježu sudske reviziji.
3. Tamo gdje se elektronski nadzor primjenjuje kao predpretresna faza, treba obratiti posebnu pažnju da se takva primjena ne proširi.
4. Vrsta i modaliteti izvršenja elektronskog nadzora su srazmjerna u pogledu trajanja i strogosti u odnosu na težinu navodnog ili izvršenog djela, te uzimaju u obzir individualne okolnosti osumnjičenog lica ili počinjoca krivičnog djela, i redovno podliježu reviziji.
5. Elektronski nadzor se ne izvršava na način kojim se prava i slobode osumnjičenog lica ili počinjoca krivičnog djela ograničavaju u većoj mjeri nego što je to određeno odlukom koja nameće tu vrstu praćenja.
6. Prilikom izricanja mjeri elektronskog nadzora i utvrđivanja njegove vrste, trajanja i načina izvršenja, treba uzeti u obzir njegov uticaj na prava i

interese porodica i odnosnih trećih lica na mjestima na koja je osumnjičeno lice ili počinilac krivičnog djela ograničen.

7. Prilikom izricanja ili izvršenja elektronskog nadzora ne smije biti diskriminacije na osnovu roda, rasne pripadnosti, boje kože, državljanstva, jezika, vjere, seksualnog opredijeljenja, političkih ili drugih mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, imovine, pripadnosti nacionalnim manjimama, ili na osnovu fizičkog ili mentalnog stanja.

8. Elektronski nadzor se može primjenjivati kao samostalna mjera da bi se osigurao nadzor i smanjila stopa kriminala tokom određenog perioda izvršenja praćenja. Da bi se ostvario duži period prestanka kriminalnih radnji, treba se kombinirati sa drugim stručnim intervencijama i mjerama podrške usmjerene ka socijalnoj reintegraciji počinilaca krivičnih djela.

9. Tamo gdje su organizacije privatnog sektora uključene u provođenje, na javnim vlastima ostaje odluka o nametanju elektronskog nadzora, odgovornost za djelotvorno postupanje sa datim licima, a koje je u skladu sa relevantnim međunarodnim etičkim i profesionalnim standardima.

10. Javne vlasti su dužne da sve relevantne informacije o uključivanju privatnog sektora u sam proces isporuke elektronskog nadzora budu transparentne, te će urediti pristup javnosti takvim informacijama.

11. Tamo gdje osumnjičena lica i počinioци krivičnih djela učestvuju u troškovima korištenja elektronskog nadzora, iznos njihovog učešća mora biti proporcionalan njihovoj finansijskoj situaciji, te se uređuje zakonom.

12. Rukovanje podacima prikupljenim u vezi s nametanjem i provođenjem elektronskog nadzora, te njihova zajednička raspoloživost i upotreba od strane nadležnih agencija, precizno se uređuje zakonom.

13. Osoblje odgovorno za provedbu odluka vezanih za elektronski nadzor je brojčano dovoljno i redovno i adekvatno obučeno za obavljanje dužnosti efikasno, profesionalno i u skladu sa najvišim etičkim standardima. Njihova obuka mora pokriti pitanja o zaštiti podataka.

14. Primjenjivat će se redovna vladina inspekcija i drugi oblici nezavisnog praćenja agencija nadležnih za izvršenje elektronskog nadzora, na način koji je u skladu s domaćim zakonima.

IV. Uslovi za izvršenje elektronskog nadzora kroz različite faze krivičnog procesa

15. Da bi se osiguralo poštivanje mjera, mogu se provesti različite mjere u skladu s domaćim zakonima. Posebno se mogu zahtjevati pristanak i saradnja osumnjičenog lica ili počinjocu krivičnog djela, ili se mogu uvesti sankcije koje imaju funkciju odvraćanja.

16. Načini izvršenja i nivo nametanja elektronskog nadzora u predpretresnoj fazi moraju biti proporcionalni sa navodnim krivičnim djelom, i zasnivaju se na uredno ocijenjenom riziku od bjekstva te osobe, ometanja toka pravosudnog postupka, izazivanjem ozbiljne prijetnje javnom redu i miru, ili izvršenja novog zločina.

17. Domaći zakon reguliše način na koji sud, pri utvrđivanju ukupnog trajanja konačne kazne ili mjere koja će se odslužiti, može oduzeti vrijeme provedeno pod elektronskim nadzorom u predpretresnoj fazi.

18. Tamo gdje program zaštite žrtava koristi upotrebu elektronskog nadzora za praćenje kretanja osumnjičenog lica ili počinjoca krivičnog djela, potrebno je unaprijed dobiti saglasnost žrtve, i u skladu sa tim, poduzimaju se svi napor da se osigura žrtvino razumijevanje svih mogućnosti i ograničenja date tehnologije.

19. Tamo gdje se elektronski nadzor odnosi na isključenje iz određenih zona ili ograničavanje na takve zone, poduzimaju se napor da takvi uslovi provedbe ne budu toliko restiktivni da onemoguće razuman kvalitet svakodnevnog života u zajednici.

20. Tamo gdje se zloupotreba droga mora pratiti, posebna pažnja se posvećuje odgovarajućem stepenu nametanja, kao i edukativnom i terapeutskom potencijalu elektronskih i tradicionalnih pristupa prilikom odabira jednog od tih pristupa.

21. Elektronsko praćenje kojim se počinilac krivičnog djela ograničava na mjesto stanovanja, bez prava da napusti to isto mjesto, treba se izbjegavati što je više moguće, da bi se spriječila pojava negativnih uticaja izolacije, u slučaju da ta osoba živi sama, i da se zaštite prava trećih lica koja obitavaju na istom mjestu.

22. Da bi se počinjoci krivičnih djela pripremili za otpust, i u zavisnosti od vrste krivičnog djela kao i samog programa vođenja počinjoca, elektronski nadzor se može korisiti da se poveća broj pojedinačnih slučajeva kojima su uručeni kratkotrajni otpusti iz zatvora, ili da se počinjocima krivičnih djela pruži mogućnost rada izvan zatvora, ili da ih se smjesti u zatvorima otvorenog tipa.

23. Elektronski nadzor se može primijeniti kao alternativa provođenju zatvorske kazne, i u tom slučaju se trajanje praćenja uređuje zakonom.

24. U slučaju potrebe, elektronski nadzor se može primijeniti na slučajevre ranijeg otpusta iz zatvora. U tom slučaju, trajanje praćenja mora biti proporcionalno preostalom dijelu kazne koja se mora odslužiti.

25. Ako se, u slučaju potrebe, elektronski nadzor koristi nakon odslužene zatvorske kazne, kao mjera poslijе otpusta, trajanje i stepen nametljivosti praćenja se mora pažljivo utvrditi, uz puno razmatranje njegovog učinka na bivše zatvorenike, njihove porodice i treća lica.

V. Etička pitanja

26. Starosna dob, invaliditet, te ostali relevantni i specifični uslovi ili lične okolnosti svakog osumnjičenog lica ili počinioца krivičnog djela se razmatraju prilikom odlučivanja o tome koji se modaliteti izvršenja elektronskog nadzora mogu nametnuti.
27. Oprema za elektronski nadzor se, ni pod kojim okolnostima, ne može koristiti za namjerno nanošenje fizičke ili duševne boli ili patnje osumnjičenom licu ili počinioцу krivičnog djela.
28. Pravila koja se odnose na upotrebu elektronskog nadzora podlježu periodičnoj reviziji, da bi se razmotrila tehnološka postignuća u toj oblasti, i s ciljem izbjegavanja pretjeranog uplitanja u privatne i porodične živote osumnjičenika, počinilaca krivičnih djela i drugih osoba kojih se ovo dotiče.

VI. Zaštita podataka

29. Podaci prikupljeni tokom primjene elektronskog nadzora podlježu specifičnim propisima zasnovanim na relevantnim međunarodnim standardima u vezi sa pohranjivanjem, korištenjem i dijeljenjem podataka.
30. Posebna pažnja se posvećuje strogom utvrđivanju upotrebe i dijeljenja te vrste podataka u okvirima krivične istrage i postupka.
31. U slučaju nemarne ili namjerne zloupotrebe ili korištenja takvih podataka, uspostavlja se sistem efikasnih sankcija.
32. Privatne agencije zadužene za snabdijevanje opremom za elektronski nadzor ili odgovorne za praćenje lica pod elektronskim nadzorom podlježu istim pravilima i propisima o korištenju podataka u njihovom posjedu.

VII. Osoblje

33. Primjenjiva su sva relevantna pravila koja se odnose na osoblje, a navedena su u Preporuci br. Rec (92) 16 o Evropskim pravilima o mjerama i sankcijama u zajednici, Preporuci br. Rec (97) 12 o osoblju nadležnom za provedbu sankcija i mjera, Preporuci br. CM/Rec (2010) 1 o probacijskim pravilima Vijeća Evrope, te u Preporuci br. CM/Rec (2012) 5 o Evropskom etičkom kodeksu za zatvorsko osoblje.
34. Osoblje se mora obučiti za osjetljivu komunikaciju sa osumnjičenim licima i počiniocima krivičnih djela, da bi ih, na način i jezik njima razumljiv, mogli informisati o upotrebi datog tehnološkog uređaja, njegovog uticaja na privatni i porodični život te na posljedice njegove zloupotrebe.
35. Osoblje se mora obučiti za rad sa žrtvama, u slučajevima gdje se programi podrške žrtvama upotrebljavaju unutar okvira elektronskog nadzora.

36. Prilikom uspostavljanja sistema elektronskog nadzora, posvećuje se pažnja odgovarajućim postignućima ljudskih i automatizovanih reakcija na podatke koje je prikupio centar za praćenje, pri tome imajući na umu prednosti jednog i drugog.

37. Osoblje kome je povjeren izricanje ili izvršenje elektronskog nadzora se mora redovno usavršavati iz oblasti korištenja, primjene i uticaja opreme na osobe kojih se ovo dotiče.

38. Osoblje se mora obučiti za postavljanje i uklanjanje tehnoloških uređaja, kao i za pružanje tehničke pomoći i podrške, da bi se osiguralo efikasno i ispravno funkcionisanje opreme.

VIII. Rad sa javnošću, istraživanja i evaluacija

39. Šira javnost mora biti obaviještena o etičkim i tehnološkim aspektima upotrebe elektronskog nadzora, njegove djelotvornosti, svrhe i vrijednosti u pogledu ograničavanja slobode osumnjičenih osoba ili počinilaca krivičnih djela. Takođe se mora podići svijest o činjenici da elektronski nadzor ne može poslužiti kao zamjena za profesionalnu ljudsku intervenciju i podršku osumnjičenim osobama ili počiniocima krivičnih djela.
40. Istraživanja, nezavisna evaluacija i praćenje se provode da bi pomoći domaćim vlastima da donose na informacijama zasnovane odluke u vezi sa etičkim i stručnim aspektima upotrebe elektronskog nadzora u krivično-pravnom procesu.

